

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЛАВРИК ВОЛОДИМИР ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 336.143:64:352.071.6(477)(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ
ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТЛОВО-
КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА
ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ
ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Спеціальність 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

Подається на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень.

Використання ідей, результатів і текстів інших

авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ В. В. Лаврик

Науковий керівник:
Балацький Євген Олегович
доктор економічних наук, доцент

Суми – 2021

АНОТАЦІЯ

Лаврик В.В. Фінансове забезпечення житлово-комунального господарства територіальних громад в умовах децентралізації. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит. – Сумський державний університет, Суми, 2021.

Дисертаційна робота присвячена вдосконаленню теоретичних засад та науково-методологічних підходів до розвитку системи фінансового забезпечення житлово-комунального господарства територіальних громад в умовах децентралізації.

Аналіз науково-методичних підходів вітчизняних та зарубіжних учених для визначення сутності фінансової підтримки житлово-комунального господарства показав існування різних точок зору, що дозволило їх узагальнити в авторському описі концепції. Таким чином, під фінансовою підтримкою житлово-комунального господарства слід розуміти цілісну систему фінансових відносин, пов'язану з формуванням та використанням фінансових ресурсів на основі відповідних форм, джерел та інструментів для його здійснення для створення умов для ефективної діяльності підприємств шляхом вирішення проблем, спрямованих на забезпечення відповідної фінансової стратегії їх розвитку. На відміну від існуючих, цей підхід враховує специфічні особливості, цілі та умови фінансування житлово-комунальних послуг, що сприяють реалізації поточних та стратегічних фінансових рішень.

На основі аналізу сучасних підходів до тлумачення поняття «фінансові ресурси підприємств» було виділено та враховано характерні особливості їх формування для підприємств житлово-комунального господарства. Обґрунтовано, що фінансові ресурси підприємств житлово-комунального господарства – це сукупність грошових доходів та надходжень, що формуються із диверсифікованих джерел та акумулюються у відповідних фондах та у

нефондовій формі й спрямовуються на фінансування виробництва і постачання необхідного обсягу житлово-комунальних послуг, виконання фінансових зобов'язань та забезпечення розширеного відтворення з метою підвищення ефективності їх фінансово-господарської діяльності та конкурентоспроможності наданих послуг. Враховуючи особливості фінансового забезпечення житлово-комунального господарства, було визначено джерела формування фінансових ресурсів залежно від форми власності, організаційно-правової форми господарювання та виду послуг, що надаються житлово-комунальним підприємством.

Розроблений науково-методологічний підхід до визначення концептуальних основ формування системи фінансового забезпечення діяльності підприємств житлово-комунального господарства, який відрізняється від існуючих додаванням свого призначення, об'єкта, предметів, завдань та конкретизації компонентів фінансового забезпечення (форми, джерел, інструментів). Запропонована система фінансової підтримки підприємств створить конкурентне фінансове середовище та сформує прозорий та ефективний ринок житлово-комунальних послуг.

Згідно з перспективами соціально-економічного розвитку територіальних громад, це виявило низку існуючих проблем: житловий фонд України стрімко погіршується; технічна підтримка мереж та споруд знаходиться у критичному стані; брак коштів, зниження енергоефективності та відсутність оновлення сприяють тому, що знецінення комунальної інфраструктури досягло рекордних 80%; відсутність досконалого законодавства щодо регулювання відносин між споживачами та підприємствами, що надають житлово-комунальні послуги; метод встановлення тарифів несприятливий для споживачів. Враховуючи середні витрати та граничний рівень рентабельності, виробники збільшують свої доходи за рахунок зниження якості послуг; зниження інвестиційної привабливості житлово-комунальних послуг; відсутність інформації про амортизацію основних фондів, аналіз основних засобів та фактичну суму, яка

була б потрібна для модернізації всіх основних фондів житлово-комунального господарства.

Діагностика рівня фінансово-економічної безпеки підприємств ЖКГ дозволила зробити висновок, що тип фінансової стійкості кожного з досліджуваних підприємств можна охарактеризувати як задовільний. Проведене дослідження дозволило визначити реальні проблеми галузі ЖКГ міст України та пошуки перспективних напрямів їх вирішення. Значущими стримувальними факторами для розвитку підприємств ЖКГ в цілому є низький рівень платоспроможного попиту та фінансових обмежень (недостатнє фінансування, високі ставки кредитування, складність і висока вартість залучених ФР). Необхідними є розроблення циклу стратегічного планування розвитку ЖКГ регіону та виділення основних напрямів стратегії розвитку ЖКГ регіонів України, серед яких найбільш важливим є створення фінансово-інвестиційного механізму державної підтримки ЖКГ.

Розрахунок індексу тарифного навантаження населення проводився на основі методу рівномірної оптимальності. Для визначення цього індексу на кінець 2018 року було сформовано масив вхідних даних для 22 обласних центрів України за такими показниками: середньозважений затверджений тариф на обслуговування будівель та прибудинкових територій основними підприємствами без ПДВ, тариф на опалення, тариф на гарячу воду, тариф на централізоване водопостачання гарячої води та послуги з централізованого постачання холодної води з ПДВ та тариф на водовідведення та водовідведення (з використанням внутрішніх мереж) з ПДВ. Після проведення всіх необхідних перетворень було визначено індекс тарифного навантаження для всіх регіонів України. Його значення відповідало високому рівню – понад 0,8. Максимальне значення спостерігається у Кропивницькому, а мінімальне – у Львові. Цей результат є показником для державного регулювання рівня тарифного навантаження на населення.

На основі результатів визначення особливостей фінансового забезпечення житлово-комунального господарства та специфіки формування їх фінансових

ресурсів, дослідження сучасних науково-методичних підходів до класифікації фінансових ресурсів запропоновано систематизувати фінансові ресурси та джерела формування житлово-комунальних послуг; об'єкти інвестування в активи; напрямки використання. Доведено, що цей видовий поділ допоможе визначити оптимальну потребу у фінансових ресурсах для функціонування та розвитку суб'єктів даного району, забезпечить тісний взаємозв'язок між розподілом та реальними потребами житлово-комунальних послуг, а також досягнення відповідного рівня ефективності, розподілу та використання фінансових ресурсів у житлово-комунальному господарстві.

Розроблено теоретичний та методологічний підхід до оцінки впливу соціально-економічних показників на індекс тарифного навантаження. За допомогою методу основних компонентів та кореляційного аналізу серед вісімнадцяти різних показників, що відображають соціально-економічний розвиток України, станом на кінець 2018 року було обрано п'ять, які були включені в процес побудови багатофакторної регресійної моделі. В результаті було встановлено, що три із п'яти змінних мають статистично значущий позитивний вплив на індекс тарифного навантаження: рівень зайнятого населення за регіонами у віці 15-70 на тисячу людей. Для обсягів роздрібних продажів скрапленого або газоподібного природного газу (метану) та індексу споживчих цін на товари та послуги відповідно встановлено негативний вплив.

Для виявлення впливу індексу тарифного навантаження на коригування розрахунку бюджетних, фінансових ресурсів для потреб житлово-комунального господарства було використано структурне моделювання для формалізації впливу неявних змінних. Визначено, що підприємства житлово-комунального господарства усіх досліджуваних міст потребують більшої державної підтримки. Загалом, кожному місту потрібно збільшити фінансування, наприклад з 45% міста Суми до понад 100% у містах Хмельницький та Черкаси. Також, збільшення тарифного навантаження на населення України та недостатній рівень його платоспроможності створює ризики того, що підприємства житлово-комунального господарства потребують більше додаткових фінансових ресурсів,

необхідних для своєї діяльності, як від особистої участі, так і від державної підтримки.

Ключові слова: фінансове забезпечення, фінансові ресурси, фінансова безпека, житлово-комунальне господарство, територіальні громади, децентралізація.

ABSTRACT

Lavrik V.V. Financial support of housing and communal services of territorial communities in the conditions of decentralization. – Qualifying scientific work as the manuscript.

The dissertation for reception of scientific degree of candidate of economic science on speciality 08.00.08 – Money, finance and credit. – Sumy State University, Sumy, 2020.

The purpose of the dissertation is the improvement of theoretical principles and scientific and methodological approaches to the development of the system of financial support of housing and communal services of territorial communities in the conditions of decentralization.

The analysis of domestic and foreign scientists' scientific and methodological approaches to determine the essence of financial support for housing and communal services showed the existence of different points of view on this definition, which allowed them to generalize in the author's description of the concept. Thus, the financial support of housing and communal services should be understood as a holistic system of financial relations associated with the formation and use of financial resources based on appropriate forms, sources, and tools for its implementation to create conditions for the effective operation of enterprises by solving problems, aimed at ensuring an appropriate financial strategy for their development. In contrast to the existing ones, this approach takes into account the specific features, purposes, and features of financing of housing and communal services that contribute to the implementation of current and strategic financial decisions.

Based on the analysis of modern approaches to interpreting the definition of "financial resources of enterprises", the characteristic features of their formation for housing and communal services enterprises were singled out and taken into account. It is substantiated that the financial resources of housing and communal services enterprises are a set of cash incomes and revenues generated from diversified sources and accumulated in the relevant funds and non-fund form and aimed at financing the

production and supply of housing and communal services, financial obligations and provision expanded reproduction to increase the efficiency of their financial and economic activities and the competitiveness of services provided. Considering the peculiarities of financial support of housing and communal services, the sources of formation of financial resources depending on the form of ownership, organizational and legal form of management, and the type of services provided by the housing and communal enterprise were identified.

The developed scientific and methodological approach to determining Conceptual bases of formation of the system of financial maintenance of activity of the enterprises of housing and communal services, which differs from existing by addition of its purpose, object, subjects, tasks, and concretization of components of financial maintenance (forms, sources, tools). The proposed system of financial support for enterprises will create a competitive financial environment and form a transparent and efficient market for housing and communal services.

According to the prospects of the socio-economic development of territorial communities, it revealed several existing problems: Ukraine's housing stock is rapidly deteriorating. The technical support of networks and structures is in critical condition. Lack of funds, reduced energy efficiency, and lack of renewal contribute to the fact that the depreciation of public utility infrastructure reached a record 80%; lack of perfect legislation to regulate relations between consumers and enterprises providing housing and communal services; the method of setting tariffs is unfavorable for consumers. Given the average cost and marginal level of profitability, producers increase their revenues by reducing the quality of services; reducing the investment attractiveness of housing and communal services; lack of information on the depreciation of fixed assets, analysis of fixed assets, and the actual amount that would be needed for the modernization of all fixed assets of housing and communal services.

Based on the level of financial and economic security analysis of housing and communal services allowed to conclude that the financial stability of each studied enterprise can be described as satisfactory. The study allowed to identify problems in the housing and communal services sector among Ukrainian cities as well as search for

promising areas for their solution. Significant deterrent factors for the development of housing and communal services, in general, are the low level of effective demand and financial constraints (insufficient financing, high lending rates, complexity and high cost of attracted financial resources). In order to solve this problem, it is necessary to develop a strategic planning cycle for the housing and communal services development in the region and to identify the main directions of the development of housing and communal services strategy of the Ukrainian regions, of which the main ones are the creation of financial and investment mechanisms.

The calculation of the population's tariff load index was carried out based on the method of uniform optimality. To determine this index, an array of input data was formed as of the end of 2018 for 22 regional centers of Ukraine according to the following indicators: weighted average approved tariff for maintenance of buildings and adjacent territories by essential enterprises without VAT, heating tariff, hot water tariff, the tariff for hot water centralized water supply and services for centralized cold water supply with VAT and tariff for drainage and drainage (using indoor networks) with VAT. After carrying out all the necessary transformations, the tariff load index for all Ukraine regions was determined. Its value corresponded to a high level - more than 0.8. The maximum value is observed in Kropyvnytskyi, and the minimum - in Lviv. This result is an indicator for the authorities to regulate the level of tariff burden on the population.

Based on the results of determining the features of financial support of housing and communal services and the specifics of the formation of their financial resources, research of modern scientific and methodological approaches to the classification of financial resources, it was justified to systematize the financial resources of housing and communal services sources of formation; objects of investment in assets; directions of use. It is proved that this species division will help determine the optimal need for financial resources for the functioning and development of the subjects of this area, will ensure a close relationship between the distribution and real needs of housing and communal services, as well as achieving the appropriate level of efficiency, distribution and use of financial resources in housing and communal services.

A theoretical and methodological approach to assessing the impact of socio-economic indicators on the tariff load index was developed. Using the method of principal components and correlation analysis, among eighteen various indicators that reflect Ukraine's socio-economic development, as of the end of 2018, five were selected, which were included in the process of building a multifactor regression model. As a result, it was found that three of the five variables have a statistically significant positive effect on the tariff load index: the level of employed population by region aged 15-70 per thousand people. Lively, the volume of retail sales of liquefied or gaseous natural gas (methane) and the consumer price index for goods and services, respectively, are negative.

In identifying the impact of the tariff load index on the adjustment of the calculation of budgetary, financial resources for the needs of housing and communal services, structural modeling was used to formalize the impact of implicit variables. It is determined that housing and communal services enterprises of all studied cities need more state support. In general, each city needs to increase funding from 45% of Sumy's town to more than 100% in the cities of Khmelnytsky and Cherkasy. Also, the increase in the tariff burden on the population of Ukraine and the insufficient level of its solvency creates risks that housing and communal services enterprises need more additional financial resources necessary for their activities, both from personal involvement and from state support.

Keywords: financial support, financial resources, financial security, housing and communal services, territorial communities, decentralization..

Список публікацій здобувача

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Лаврик В. В. Теоретико-методичні засади реструктуризації підприємств. *Економіка та суспільство*. (Index Copernicus, CiteFactor та ін.) 2016. Випуск 2. С.557-562. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/2_ukr/2_2016.pdf. (0,45 друк. арк.).

2. Лаврик В. В. Концептуальні засади фінансової реструктуризації підприємств. *Глобальні та національні проблеми економіки* (Index Copernicus). 2016. Випуск 13. С.577-520. URL: <http://global-national.in.ua/archive/13-2016/104.pdf>. (0,45 друк. арк.).

3. Балацький Є. О., Лаврик В. В. Вплив фінансування місцевих бюджетів на рівень фінансово-економічної безпеки підприємств житлово-комунального господарства. *Вісник Сумського державного університету. Серія «Економіка»* (Google Scholar та ін.). 2018. №4. С.7-13. (0,44 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено фінансовий стан підприємств ЖКГ з позиції ймовірності їх банкрутства, проаналізовані моделі оцінки банкрутства.* (0,3 друк. арк.).

4. Балацький Є. О., Лаврик В. В. Аналіз рівня заборгованості сфери житлово-комунального господарства в Україні. *Проблеми системного підходу в економіці*. (Index Copernicus, Google Scholar, та ін.). 2019. Випуск 5(73). Частина 2. С.64-70. (0,45 д.а.). *Особистий внесок: досліджено стан заборгованості сфери ЖКГ та причини її виникнення.* (0,25 друк. арк.).

5. Balatskyi I., Lavryk V. Defining the tariff burden when providing the housing and utilities services in Ukraine. *Public and Municipal Finance*. (Google Scholar, Academic Resource Index та ін.). 2019. №8(1). С.112-119. (0,8 друк. арк.). *Особистий внесок: проведено аналіз системи надання житлово-комунальних послуг в Україні, порядок дії тарифів та фактори, що визначають тарифне навантаження на населення. Досліджено фінансові відносини житлово-комунальних компаній з бюджетами різних рівнів.* (0,55 друк. арк.).

6. Лаврик В. В. Теоретичні засади дослідження впливу соціально-економічних показників на індекс тарифного навантаження населення. *Проблеми системного підходу в економіці*. (Index Copernicus, Google Scholar, та ін.). 2020. Випуск 2(76). С.37-42. (0,49 друк. арк.).

7. Лаврик В. В., Балацький Є. О. Вплив індексу тарифного навантаження населення на коригування розрахунку бюджетних фінансових ресурсів на потреби житлово-комунального господарства. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Економіка і менеджмент»*. (Index Copernicus). 2020. Випуск 42. С.161-165. (0,38д.а.). *Особистий внесок: досліджено видатки підприємств ЖКГ та видатки держави на забезпечення діяльності підприємств ЖКГ в розрізі шести українських міст. За допомогою регресійного аналізу побудовано три однофакторні регресійні моделі розподілу державних коштів між підприємствами ЖКГ*. (0,25 друк. арк.).

Опубліковані праці апробаційного характеру:

1. Лаврик В. В. Законодавче забезпечення фінансової реструктуризації підприємства. *Проблеми і перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України: зб. матеріалів I Всеукраїнської наук-практ. конф., 23-24 листопада 2016 р.* Суми.: Сумський державний університет, 2016. С. 57-60. (0,12 друк. арк.).

2. Лаврик В. В. Аналіз тарифного навантаження за житлово-комунальні послуги в різних країнах світу. *Наука та інтелектуальний капітал у системі факторів трансформації економіки: зб.матеріалів Всеукр. наук-практ. конф., 17 серпня 2019 р.* Київ: ГО «Київський економічний науковий центр», 2019. С. 94-97. (0,13 друк. арк.).

3. Лаврик В. В. Проблеми та особливості фінансового забезпечення підприємств житлово-комунального господарства в Україні. *Актуальні проблеми економіки, управління та фінансів: матеріали Міжнар. наук-практ. конф., 19 квітня 2019 р.* Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2019. С. 99-101. (0,15 друк. арк.).

4. Лаврик В. В. Науково-методичний підхід до розрахунку індексу тарифного навантаження населення України. *Економічна політика та механізми господарювання: сучасний стан, проблеми, перспективи: зб. тез наук. робіт учасників Міжнар. наук-практ. конф., для студентів, аспірантів та молодих учених, 31 серпня 2019 р.* Київ: Аналітичний центр «Нова Економіка», 2019. С. 74-77. (0,15 друк. арк.).

5. Лаврик В. В. Стратегія розвитку підприємств сфери житлово-комунального господарства в країнах світу. *Методи та форми управління соціально-економічним розвитком держави: матеріали Міжнар. наук-практ. конф., 23 серпня 2019 р.* Дніпро: НО «Перспектива», 2019. С. 98-101. (0,16 друк. арк.).

6. Лаврик В.В. Аналіз фінансового стану та прогнозування ймовірності банкрутства підприємств житлово-комунального господарства України. *Наукові погляди на вдосконалення економіки: перспективи та розвиток: зб. матеріалів II Міжнар. наук-практ. конф., 23 серпня 2019 р.* Запоріжжя: ГО «СІЕУ», 2019. С. 79-82. (0,17 друк. арк.).

7. Лаврик В. В. Вплив соціально-економічних показників на індекс тарифного навантаження населення України. *Можливості, проблеми та перспективи забезпечення сталого розвитку економіки: матеріали доповідей Міжнар. наук-практ. конф., 14 вересня 2019 р.* Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2019. С. 100-103. (0,15 друк. арк.).

ЗМІСТ

ВСТУП.....	16
...	
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТЛОВОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ.....	23
1.1 Сутність та специфіка фінансового забезпечення підприємств житлово-комунального господарства в Україні.....	23
1.2 Проблеми та перспективи формування фінансових ресурсів підприємств житлово-комунального господарства в умовах децентралізації регіонів.....	48
1.3 Вплив світового досвіду на стан фінансового забезпечення діяльності і розвитку вітчизняного житлово-комунального господарства	69
Висновки до розділу 1	90
РОЗДІЛ 2 НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЖИТЛОВО-ГОСПОДАРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	94
2.1 Дослідження практики використання фінансових ресурсів підприємствами житлово-комунального господарства міст України	94
2.2 Порівняльний аналіз фінансового забезпечення житлово- комунального господарства середніх обласних центрів України ..	121

2.3 Достатність фінансового забезпечення житлово-комунального господарства згідно перспектив соціально-економічного розвитку територіальних громад.....	137
Висновки до розділу 2.....	157
РОЗДІЛ 3 УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	158
....	
3.1 Оцінка рівня тарифного навантаження населення України на основі побудови інтегрального індексу	158
3.2 Моделювання впливу соціально-економічних показників на індекс тарифного навантаження на основі побудови багатofакторної моделі	172
3.3 Оптимізація розподілу бюджетних фінансових ресурсів територіальних громад на потреби житлово-комунального господарства з урахуванням індексу тарифного навантаження.....	198
Висновки до розділу 3.....	213
ВИСНОВКИ.....	215
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	218
ДОДАТКИ.....	237
....	

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Активний процес децентралізації, розпочатий в Україні в 2014 р. з прийняття Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади і законів України «Про співробітництво територіальних громад», «Про добровільне об'єднання територіальних громад» та внесення змін до Бюджетного і Податкового кодексів, за шість років відзначився утворенням 1070 об'єднаних територіальних громад (ОТГ), у які добровільно об'єдналися 4882 громади. Фінансова децентралізація територіальних громад сприяє економічному зростанню регіонів за рахунок здійснення зовнішніх запозичень та самостійного обрання установ з обслуговування коштів місцевих бюджетів. Децентралізовано повноваження у сфері архітектурно-будівельного контролю та удосконалення містобудівного законодавства, органам місцевого самоврядування надано право самостійно визначати політику формування фінансового забезпечення (ФЗ) та структури перерозподілу фінансових ресурсів (ФР) житлово-комунального господарства (ЖКГ). На сьогодні однією із ключових проблем функціонування підприємств ЖКГ та забезпечення їх беззбиткової діяльності є формування та реалізація тарифної політики. Відсутність комплексної системи оцінки тарифного навантаження населення України не дозволяє передбачити формування та використання необхідних ФР, оптимізувати співвідношення різних форм, методів, джерел, інструментів організації фінансових відносин, які направлені на забезпечення ефективного функціонування та розвитку підприємств сфери ЖКГ.

Фундаментальні засади забезпечення ФЗ ЖКГ закладено такими зарубіжними науковцями, як Р. Бендер, Е. Брігхем, Г. Нейр, Щ. Азізі, Т. Олофсон, К. Шім, Дж. Вангорне, Дж. Делмон, Д. Грімсей, О. Харт, Г. Ходже, С. Хансен, П. Бертольдї, С. Сорел та ін. Зазначеній проблематиці присвячені також праці таких вітчизняних науковців, як О. Нагорна, О. Вавричук, О. Бабаєвська,

С. Онищенко, В. Костецький, Н. Виговська, О. Люта, Ж. Довгань, С. Леонов, Л. Нечипорук, І. Школьник.

Незважаючи на значний науковий доробок, остаточно не вирішеними залишаються теоретичні й прикладні проблеми, що стосуються, зокрема, розвитку понятійного апарату, концептуальних засад формування системи ФЗ діяльності підприємств ЖКГ, оцінювання інтегрального індексу тарифного навантаження населення, визначення факторів, які його обумовлюють, діагностика рівня фінансово-економічної безпеки підприємств ЖКГ, засади визначення потенційних обсягів бюджетних ФР територіальних громад на потреби ЖКГ тощо. Незавершеність формування цілісного уявлення про методичне підґрунтя ФЗ ЖКГ обумовила актуальність дослідження, його мету, завдання та зміст.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тематика дослідження узгоджується з основними положеннями та рекомендаціями вітчизняних регуляторних інституцій, а саме: Законами України «Про житлово-комунальні послуги», «Про співробітництво територіальних громад», «Про добровільне об'єднання територіальних громад», «Про особливості передачі в оренду чи концесію об'єктів у сферах теплопостачання, водопостачання та водовідведення, що перебувають у комунальній власності», «Про природні монополії», Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади, Постанова Кабінету Міністрів України «Про встановлення повноважень органів виконавчої влади та виконавчих органів міських рад щодо регулювання цін (тарифів)», Міністерство розвитку громад та територій України, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП) та органи місцевого самоврядування тощо.

Дисертація виконана відповідно до тематики науково-дослідних робіт Сумського державного університету. Зокрема, до звіту за темою «Управління фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання» (номер д/р 011U000931) ввійшли пропозиції щодо аналізу фінансового-економічного стану та загрози банкрутства підприємств ЖКГ в Україні; за темою «Моделювання сталого розвитку складних соціально-економічних систем»

(номер д/р 0116U000929) – пропозиції щодо проведення інтегрального аналізу тарифного навантаження населення як інструменту підвищення ефективності ФЗ підприємств ЖКГ.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є вдосконалення теоретичних засад та науково-методичних підходів до розвитку системи ФЗ ЖКГ територіальних громад в умовах децентралізації.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення таких завдань:

- уточнити змістовну сутність та специфіку понять ФЗ та ФР підприємств ЖКГ України;
- розробити науково-методичний підхід до оцінювання інтегрального індексу тарифного навантаження населення України;
- удосконалити методичні засади визначення потенційних обсягів бюджетних ФР територіальних громад на потреби ЖКГ;
- удосконалити теоретико-методичний підхід оцінки впливу соціально-економічних показників на індекс тарифного навантаження;
- дослідити концептуальні засади формування системи ФЗ діяльності підприємств ЖКГ;
- розробити методичний інструментарій діагностики рівня фінансово-економічної безпеки підприємств ЖКГ.

Об'єктом дослідження є економічні відносини, що виникають між споживачами послуг ЖКГ та підприємствами, які ведуть свою діяльність у даному секторі.

Предметом дослідження є науково-методичні положення ФЗ ЖКГ територіальних громад в умовах децентралізації.

Методи дослідження. Теоретичну основу дисертації складають фундаментальні положення економічної теорії, теорії фінансів, грошей і кредиту, фінансового посередництва, державних фінансів, економічного прогнозування, економетрики, а також наукові праці з питань ФЗ ЖКГ територіальних громад в умовах децентралізації.

У роботі використовували такі методи дослідження: аналіз, синтез, логічне узагальнення – при визначенні змісту категорій ФЗ та ФР ЖКГ, концептуальних засад формування системи ФЗ діяльності підприємств ЖКГ; порівняльний і статистичний, фінансовий аналіз – під час дослідження сучасних практичних засад ФЗ діяльності ЖКГ територіальних громад; метод рівномірної оптимальності, кореляційний аналіз – при визначенні індексу тарифного навантаження населення України; метод головних компонент, метод Фаррара – Глобера, кореляційний аналіз – під час оцінювання впливу соціально-економічних показників на індекс тарифного навантаження; метод одночасних структурних рівнянь – при формалізації неявних структурних зв'язків між індексом тарифного навантаження та обсягом державного і недержавного фінансування підприємств ЖКГ, що дозволило визначити потенційний обсяг бюджетних ФР територіальних громад на потреби ЖКГ. Економіко-математичне моделювання проведене за допомогою програмних продуктів STATISTICA 12 та Stata 12.

Інформаційною та фактологічною базою дисертації є нормативні акти, що визначають засади розвитку сектору ЖКГ: звітно-аналітичні дані Міністерства розвитку громад та територій України; Державної служби статистики України, комунальних підприємств Чернігівської та Сумської міських рад, Департаменту інфраструктури міста Сумської міської ради, Департаменту житлово-комунального комплексу Черкаської міської ради, Управління комунального господарства Житомирської, Хмельницької, Чернігівської міських рад, Управління житлово-комунального господарства виконавчого комітету Полтавської міської ради, результати наукових досліджень щодо ФЗ ЖКГ.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в удосконаленні існуючих та обґрунтуванні ряду нових науково-методичних підходів до розвитку ФЗ ЖКГ територіальних громад України в умовах децентралізації.

вперше:

– розроблено науково-методичний підхід коригування фінансових ресурсів територіальних громад, спрямованих на підтримання та розвиток ЖКГ,

на основі оцінювання інтегрального індексу тарифного навантаження населення України шляхом узагальнення п'яти індикаторів рівня основних тарифів методом рівномірної оптимальності, що дозволило комплексно врахувати особливості актуальної тарифної сітки на утримання будинків та прибудинкових територій за базовими підприємствами, опалення, гаряче водопостачання, централізоване водопостачання і послуги з централізованого постачання холодної води, водовідведення;

вдосконалені:

– методичні засади визначення потенційних обсягів бюджетних ФР територіальних громад на потреби ЖКГ, що на відміну від існуючих підходів здійснено за допомогою структурного моделювання, де за базу розрахунку прийнято витрати підприємств ЖКГ на забезпечення своєї діяльності та індекс тарифного навантаження;

– теоретико-методичний підхід щодо оцінювання впливу соціально-економічних та фінансових показників на індекс тарифного навантаження, що на відміну від існуючих здійснено шляхом системного поєднання методу головних компонент та кореляційно-регресійного аналізу. Це дозволило виявити індикатори, що є релевантними з точки зору впливу на інтегральний індекс тарифного навантаження, оцінити напрямок та силу цього впливу, перевірити гіпотези щодо виявлення позитивного переважного впливу економічних показників і соціальних стандартів на індекс тарифного навантаження;

набули подальшого розвитку:

– концептуальні засади формування системи ФЗ діяльності підприємств ЖКГ, що відрізняється від існуючих доповненням її мети, об'єкта, суб'єктів, завдань та конкретизації складових ФЗ (форм, джерел, інструментів). Запропонована система ФЗ діяльності підприємств дозволить створити конкурентне фінансове середовище і сформувавши прозорий та ефективний ринок житлово-комунальних послуг;

– трактування змістовної сутності понять ФЗ підприємств ЖКГ та ФР підприємств. ФЗ підприємств ЖКГ пропонується розглядати як цілісну систему

організації фінансових відносин, пов'язану з формуванням і використанням ФР на основі відповідних форм, джерел та інструментів її реалізації, з метою створення умов для ефективного функціонування підприємств шляхом вирішення завдань, спрямованих на забезпечення відповідної фінансової стратегії їх розвитку. Такий підхід на відміну від існуючих повною мірою враховує специфічні риси, призначення та особливості фінансування суб'єктів ЖКГ і сприяє реалізації поточних та стратегічних фінансових рішень. Обґрунтовано що ФР підприємств – це сукупність грошових доходів та надходжень, що формуються з диверсифікованих джерел та акумулюються у відповідних фондах та нефондовій формі й спрямовуються на фінансування виробництва і постачання необхідного обсягу житлово-комунальних послуг, виконання фінансових зобов'язань та забезпечення розширеного відтворення з метою підвищення ефективності їх фінансово-господарської діяльності і конкурентоспроможності наданих послуг. Ураховуючи особливості ФЗ суб'єктів ЖКГ було визначено джерела формування ФР залежно від форми власності, організаційно-правової форми господарювання та виду послуг, яке надає житлово-комунальне підприємство;

– методичний інструментарій діагностики рівня фінансово-економічної безпеки підприємств ЖКГ, який на відміну від існуючих підходів запропоновано здійснювати на основі оцінювання достатності ФЗ ЖКГ згідно з перспективами соціально-економічного розвитку територіальних громад.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні положення дисертації доведено до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій, які можуть бути використані Міністерством розвитку громад та територій України, Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, регіональними управліннями інфраструктури та ЖКГ міст – для вдосконалення системи формування тарифної політики; органами місцевого самоврядування – в процесі вдосконалення системи перерозподілу ФР з метою оптимізації ФЗ підприємств ЖКГ.

Висновки та рекомендації щодо дослідження впливу індексу тарифного навантаження на коригування розрахунку бюджетних ФР на потреби ЖКГ були

впроваджені в діяльність Департаменту фінансів, економіки та інвестування (довідка від 09.10.2020 р. № 4046/04.04.12-23); щодо методики оцінювання індексу тарифного навантаження – у діяльність Фінансового управління Чернігівської міської ради (довідка від 12.10.2020 р. № 248/20/Вих/02.01); щодо пропозицій ефективного використання ФР місцевими бюджетами – в діяльність Управління житлово-комунального господарства Чернігівської міської ради (довідка від 01.10.2020 р. № 497-1), щодо концептуальних засад формування системи ФЗ ЖКГ – в діяльність Комунального підприємства «Зеленбуд» Чернігівської міської ради (довідка від 09.10.2020 р. №. 617).

Наукові результати використовуються в навчальному процесі Сумського державного університету під час викладання дисциплін: «Фінанси різних форм бізнесу», «Фінансова діяльність суб'єктів державного сектору економіки», «Місцеві фінанси» (акт про впровадження від 20.10.2020 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є завершеною науковою працею. Наукові положення, висновки, рекомендації й розробки, що виносяться на захист, одержані автором самостійно і відображені в опублікованих працях. Результати, опубліковані дисертантом у співавторстві, використані в дисертаційній роботі лише в межах його особистого внеску.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дисертації оприлюднені на 7 міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях ([8– 14] у наведеному в авторефераті списку праць).

Публікації. Основні положення та висновки дисертації опубліковано у 14 наукових працях загальним обсягом 4,49 друк. арк., з яких особисто авторові належить 3,77 друк. арк., зокрема: 7 статей у наукових фахових виданнях України, 7 публікацій у збірниках тез доповідей на наукових конференціях.

Структура і зміст роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації становить 246 сторінок, зокрема 202 сторінок основного тексту, 40 таблиць, 48 рисунків, 4 додатків та список використаних джерел із 188 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТЛОВОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ

1.1 Сутність та специфіка фінансового забезпечення підприємств житлово-комунального господарства в Україні

Функціонування підприємств ЖКГ залежить від багатьох зовнішніх і внутрішніх чинників, які здійснюють визначальний вплив на результати та обсяги їх діяльності, рівень платоспроможності і конкурентоспроможності, інвестиційну привабливість та якість послуг, які надають суб'єкти господарювання даної сфери. Слід зазначити, що недостатній рівень фінансування, несвоєчасний та неповний розрахунок споживачів за надані житлово-комунальні послуги, неефективне та нераціональне використання матеріальних і ФР, застаріла матеріально-технічна база, високий рівень зносу необоротних активів, недосконала тарифна політика, відсутність достатнього обсягу інвестиційних ресурсів для здійснення модернізації об'єктів комунальної власності, переважна збитковість діяльності, невдалі трансформаційні перетворення при зміні форм власності підприємств ЖКГ, неефективна система управління за їх діяльністю призводить до необхідності постійного державного втручання у житлово-комунальну сферу та проведення її реформування. Окрім здійснення безперервної та ефективної господарської діяльності, зазначеної в статутних документах (виробничої, постачальницької чи обслуговуючої), підприємства ЖКГ покликані також реалізовувати соціальну складову державної політики у сфері надання якісних та своєчасних житлово-комунальних послуг, що, в свою чергу, вимагає створення більш дієвих механізмів реалізації ФЗ їх діяльності.

Необхідно відмітити, що ЖКГ є однією із пріоритетних галузей української економіки та соціальної сфери, яке на кожному етапі функціонування народногосподарського комплексу країни, потребує постійного

реформування і модернізації, оскільки від результатів його діяльності залежать ключові параметри соціально-економічного розвитку суспільства. Здійснення реформ у сфері комунальних послуг потребує подальшого перегляду управлінських, організаційних, економічних і фінансових механізмів організації діяльності підприємств ЖКГ. Ось чому, на наш погляд, подальший ефективний розвиток підприємств ЖКГ повинен, в першу чергу, базуватися на дієвій системі фінансування та залучення інвестиційних ресурсів в дану сферу господарювання.

Підприємства ЖКГ – це суб'єкти господарювання, які здійснюють особливий вид господарської діяльності у сфері матеріального виробництва, надають цілий комплекс житлово-комунальних послуг з метою задоволення різноманітних потреб споживачів (населення, комерційних підприємств, бюджетних організацій та установ) та забезпечення ефективного функціонування та розвитку територіальних громад.

На сьогоднішній день на ринку житлово-комунальних послуг в територіальних громадах функціонують різноманітні підприємства ЖКГ, що дає нам підстави для класифікації їх за наступними ознаками:

- за формою власності: державні, комунальні, колективні та приватні;
- за організаційно-правовою формою господарювання: комунальні підприємства; державні (муніципальні) комерційні підприємства; господарські товариства у формі акціонерних товариств (ПАТ чи ПрАТ) та товариств з обмеженою відповідальністю (ТОВ); приватні підприємства; об'єднання співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ); об'єднання підприємств (виробничі комбінати) та ін.;
- за складовою житлово-комунального сектора: підприємства, що функціонують в системі житлового господарства та підприємства комунального господарства. До числа підприємств житлового господарства відносять безпосередньо підприємства з управління житловим господарством (будинками); а в системі комунального господарства функціонують підприємства з експлуатації житла; підприємства водопровідно-каналізаційного

господарства; підприємства централізованого господарства; підприємства зі збору та утилізації сміття;

– за видом надання житлово-комунальних послуг: підприємства, що надають житлову послугу і підприємства, що надають комунальну послугу. Перелік житлово-комунальних послуг визначено Законом України «Про житлово-комунальні послуги» [143]. Так, під житловою послугою слід розуміти послугу з управління багатоквартирним будинком, яка включає: утримання спільного майна багатоквартирного будинку, зокрема прибирання внутрішньобудинкових приміщень та прибудинкової території, виконання санітарно-технічних робіт, обслуговування внутрішньобудинкових систем (крім обслуговування внутрішньобудинкових систем, що використовуються для надання відповідної комунальної послуги у разі укладення індивідуальних договорів про надання такої послуги, за умовами яких обслуговування таких систем здійснюється виконавцем), утримання ліфтів тощо; купівлю електричної енергії для забезпечення функціонування спільного майна багатоквартирного будинку; поточний ремонт спільного майна багатоквартирного будинку. Комунальні послуги – це послуги з постачання та розподілу природного газу, постачання та розподілу електричної енергії, постачання теплової енергії, постачання гарячої води, централізованого водопостачання, централізованого водовідведення, поводження з побутовими відходами [143].

– за функціональним призначенням: санітарно-технічні підприємства (водопостачання, водовідведення та теплопостачання); енергетичні (газопостачання, електропостачання, енергопостачання); санітарно-гігієнічні (благоустрій, освітлення, санітарне очищення домоволодінь) [53, 61].

Слід також відмітити, що ринок житлово-комунальних послуг поділяється на: оптовий і роздрібний. У цілому до сфери ЖКГ відносять підприємства, що функціонують на оптовому ринку житлово-комунальних послуг: підприємства водопостачання і водовідведення; теплопостачання; енергопостачання; газопостачання; вивіз і переробка сміття (збір і утилізація сміття); на роздрібному ринку житлово-комунальних послуг діяльність здійснюють:

приватні та комунальні житлово-експлуатаційні підприємства (підприємства з експлуатації житла).

Таким чином, поділ підприємств ЖКГ здійснюється відповідно до форм власності, організаційно-правових форм господарювання, складових житлово-комунального сектора, видів діяльності, видів житлово-комунальної послуги, функціонального призначення. Така різноманітність видів підприємств житлово-комунальної сфери, специфіка їх діяльності, що пов'язана із наданням значного переліку житлово-комунальних послуг фізичним і юридичним особам, спричиняє особливості в організації фінансових відносин.

Серед науковців значну увагу до аналізу проблем діяльності ЖКГ приділяли О. В. Нагорна та О. С. Вавричук. Так, автор О. В. Нагорна [120] серед таких особливостей фінансування підприємств ЖКГ зазначила: неспроможність амортизаційних відрахувань здійснювати відтворювальну функцію; відсутність достатнього фінансово-кредитного забезпечення; формування прибутку підприємств комунального господарства в основному за рахунок платежів від оплати за комунальні послуги, а оскільки їх рівень не забезпечує покриття необхідних витрат на їх виробництво та не залежить від попиту і пропозиції на відповідні види комунальних послуг, то це призводить до збитковості діяльності підприємств.

Науковець О. С. Вавричук [26] також зосереджує свою увагу на окремих особливостях організації фінансів підприємств ЖКГ, до числа яких відносяться: багатогалузевий характер цих підприємств; тісні взаємини з бюджетною системою, які проявляються в необхідності субсидування підприємств з бюджетів різних рівнів, фінансування різних цільових програм; специфічна процедура тарифоутворення на житлово-комунальні послуги.

Отже, ЖКГ України представляє собою сукупність відповідних підсистем та елементів, що характеризують окремі сектори даної сфери й об'єкти, на які націлена діяльність відповідних суб'єктів комунальної інфраструктури (рис. 1.1).

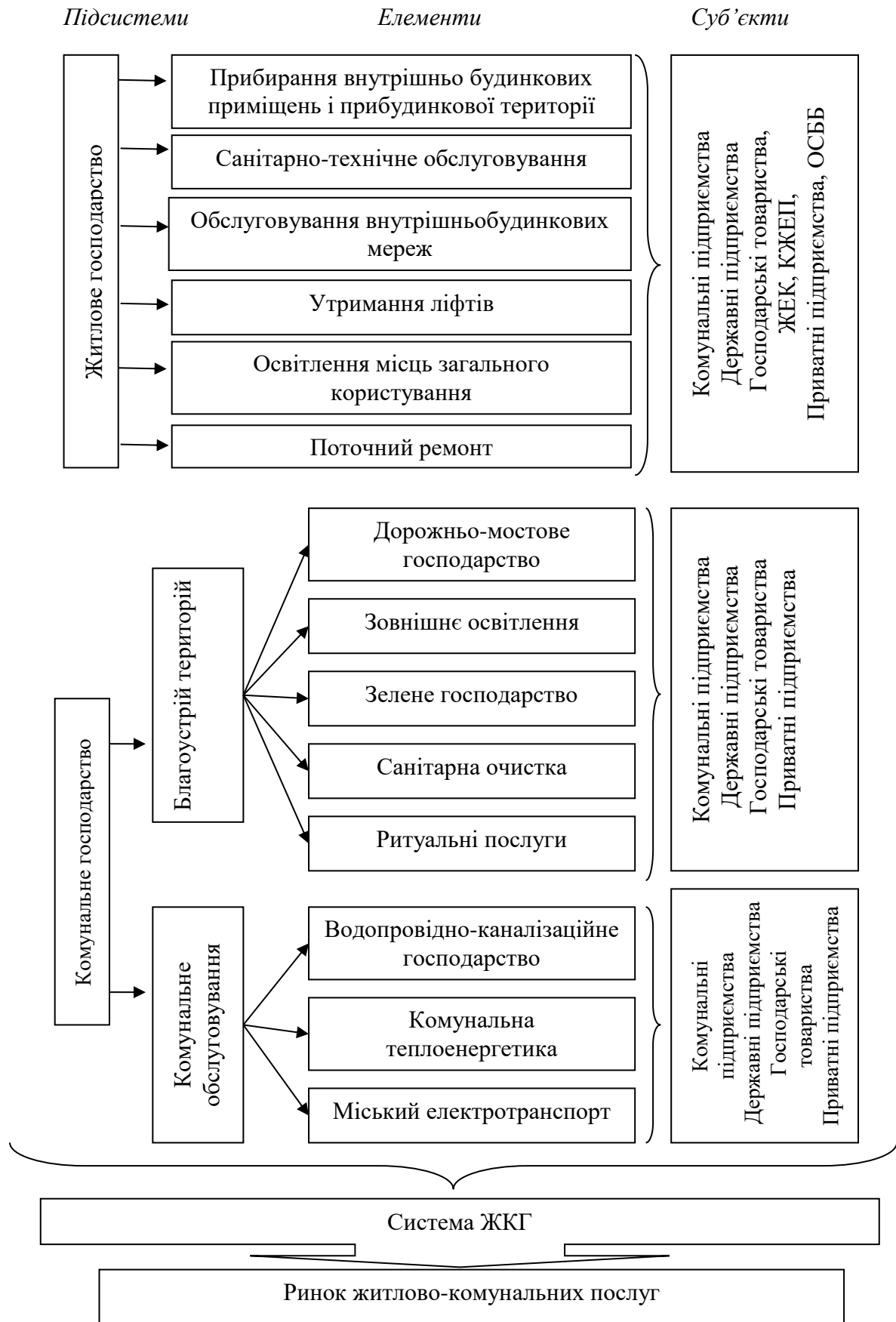

Рисунок 1.1 – Складові елементи системи ЖКГ України (складено автором)

Варто зауважити, що дослідженням специфіки діяльності ЖКГ займалися багато вітчизняних дослідників. Так, у наукових працях [26, 76, 86, 88, 94, 115, 119, 121] акцентовано увагу на те, що ЖКГ має низку специфічних особливостей, що характеризують його як складну, багатoelementну, динамічну, організаційно-економічну систему. До таких особливостей належать: висока соціальна значимість; специфічна структура доходів та витрат підприємств; одночасність виробництва і споживання послуг; гарантований збут послуг; місцевий характер виробництва і споживання послуг; великі площі обслуговування; різноманітність робіт.

Узагальнюючи наукові здобутки фахівців з питань стану та розвитку ЖКГ, вважаємо за доцільне виокремити три групи чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, які стримують стабільний та ефективний розвиток житлово-комунальної сфери. Перш за все, слід виділити сукупність факторів організаційного характеру, в основі яких є: динамічність та недосконалість нормативного правового забезпечення функціонування житлово-комунальної сфери; відсутність ефективно функціонуючого ринку житлово-комунальних послуг; непрозора система управління та тарифоутворення; значна диференціація тарифів та постачальників послуг в розрізі регіональної складової; неналежний державний контроль та регулювання житлово-комунальної сфери.

Серед факторів економічного спрямування, що негативно впливають на розвиток ЖКГ слід виділити: значну частку підприємств – природних монополій, що спричиняє низький рівень конкурентоспроможності даного сектору; відсутність взаємозв'язку між якістю та ціною на житлово-комунальні послуги; обмеженість достатнього рівня ФЗ; неефективність та нераціональність використання наявних ФР; дисбаланс у розрахунках між постачальниками та споживачами; значні обсяги заборгованості за надані житлово-комунальні послуги; недосконалість системи фінансового менеджменту; надмірну енерго- і матеріаломісткість виробництва; специфічність формування основних фондів, що призводить до низького рівня їх господарської придатності;

неконкурентоспроможність та низький ступінь привабливості як об'єкта інвестування.

Зауважимо, що окрім зазначених факторів сфера житлового комунального господарства піддається впливу цілій низці чинників соціального значення, а саме: необхідність забезпечення належного рівня та обсягу життєвоважливих послуг; здійснення постійного контролю з боку санітарно-епідеміологічних та екологічних структур; надання на постійній основі широкого спектру якісних та конкурентоспроможних послуг відповідно до нагальних потреб споживачів.

Характеризуючи ЖКГ, як основу соціальної сфери життя людини, варто відмітити те, що воно є однією з найменш сучасно оснащених галузей економіки, та потребує залучення значних матеріальних, трудових та ФР. Кризові явища в суспільстві та залишковий принцип фінансування даної сфери призвели до подальшого суттєвого загострення її проблем.

Оскільки більшість суб'єктів житлово-комунальної інфраструктури знаходяться в комунальній власності, то саме сфера ЖКГ повинна бути в пріоритеті серед завдань, що делеговані органам місцевого самоврядування. Це дозволить виконувати головне призначення ЖКГ – надання якісних послуг населенню в сфері постачання тепла, води, енергії, вивозу побутового сміття, дорожнього господарства, підготовки й ремонту житлового фонду.

Однією із ключових задач, які повинні вирішуватися як в поточному, так і в перспективному періодах, є створення дієвої системи ФЗ підприємств ЖКГ територіальних громад, направленої на визначення достатнього рівня бюджетного фінансування та можливостей залучення додаткових ФР.

Досліджуючи специфіку організації фінансових відносин підприємств ЖКГ слід зазначити, що як і більшість підприємств матеріальної сфери вони формують систему зовнішніх і внутрішніх зв'язків. Характеризуючи складові фінансових відносин житлово-комунальних компаній необхідно відмітити наявність фінансових зав'язків з: бюджетами різних рівнів, і в першу чергу з місцевим бюджетом, та державними цільовими фондами; фінансово-кредитними установами та страховими компаніями; з галузевими та корпоративними

структурами, до складу яких вони можуть входити або бути підпорядковані їм; засновниками, власниками, учасниками об'єднань; управлінськими структурами [167, 176, 175].

Підприємства ЖКГ, незалежно від форми власності, в результаті здійснення основної операційної діяльності, пов'язаної із наданням житлово-комунальних послуг, отримують доходи в розмірі суми встановленого тарифу, який покривається за рахунок: оплати послуг споживачами житлово-комунальних послуг (населенням та юридичними особами); сум відшкодування із бюджету в частині, яка надається на покриття наданих згідно з чинним законодавством субсидій підприємствам ЖКГ чи споживачам житлово-комунальних послуг; та інших джерел.

Визначальну роль в системі організації фінансів у даній сфері відіграють органи місцевого самоврядування, які мають значні можливості для впливу на фінансово-господарську діяльність підприємств ЖКГ і, зокрема, на формування їх доходів і прибутків через відповідну тарифну політику, надання бюджетних дотацій, субвенцій та пільг зі сплати податків і обов'язкових платежів [47, 76].

У сучасних умовах однією із ключових проблем функціонування підприємств ЖКГ та забезпечення їх беззбиткової діяльності є формування та реалізація тарифної політики у сфері ЖКГ. Слід відмітити, що державне регулювання цін на житлово-комунальні послуги здійснюється у відповідності до Постанови Кабінету Міністрів України «Про встановлення повноважень органів виконавчої влади та виконавчих органів міських рад щодо регулювання цін (тарифів)» від 25 грудня 1996 р. №1548 [141].

Зауважимо, що в сучасних умовах, які характеризуються процесами децентралізації та реформуванням системи місцевого самоврядування, встановлення та затвердження тарифів на житлово-комунальні послуги покладено на уповноважені центральні органи виконавчої влади, Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП) та органи місцевого самоврядування. НКРЕКП є органом державного регулювання діяльності у сферах енергетики та

комунальних послуг й, зокрема, встановлює тарифи на комунальні послуги для суб'єктів природних монополій та суб'єктів господарювання на суміжних ринках, ліцензування діяльності яких покладено на даний орган. Так, на комунальні послуги (централізоване постачання холодної води, централізоване постачання гарячої води, водовідведення (з використанням внутрішньобудинкових систем), газопостачання, централізоване опалення, а також вивезення побутових відходів тощо) тарифи/ціни встановлюються зазвичай уповноваженими центральними органами виконавчої влади, а у випадках, передбачених Законом України «Про житлово-комунальні послуги» від 24.06.04 р. № 1875-VII, – НКРЕКП, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг [143]. Органи місцевого самоврядування встановлюють тарифи на відповідній території на послуги:

- з утримання будинків і споруд та прибудинкових територій (прибирання внутрішньобудинкових приміщень та прибудинкової території, санітарно-технічне обслуговування, обслуговування внутрішньобудинкових мереж, утримання ліфтів, освітлення місць загального користування, поточний ремонт, вивезення побутових відходів тощо);

- з управління будинком, спорудою або групою будинків (балансоутримання, укладання договорів на виконання послуг, контроль виконання умов договору тощо);

- з ремонту приміщень, будинків, споруд (заміна та підсилення елементів конструкцій та мереж, їх реконструкція, відновлення несучої спроможності несучих елементів конструкцій тощо) [147].

Ціни/тарифи на рівні ОСББ визначаються виключно за договором (домовленістю сторін), за винятком послуг на які державні органи або органи місцевого самоврядування встановлюють регульовані ціни/тарифи відповідно до чинного законодавства.

Основу тарифоутворення на житлово-комунальні послуги становлять річні планові показники з виробництва і надання відповідних видів послуг з врахуванням темпів зміни обсягу наданих послуг за окремими їх видами

(теплова енергія, водопостачання, водовідведення) за останні 5 років й прогнозних розрахунків зміни обсягів таких послуг та на основі економічно обґрунтованої планової собівартості [116]. При цьому слід відмітити, що планування витрат на виробництво окремих видів послуг ЖКГ здійснюється з врахуванням таких чинників як:

- державні галузеві нормативи (норми витрат, ресурсів);
- техніко-економічні розрахунки та кошториси;
- система оподаткування виробників та споживачів послуг;
- макропараметри соціально-економічного розвитку (індекси цін, індекс інфляції, коливання валютних курсів, прожитковий мінімум, мінімальна заробітна плата, тощо);
- регіональних, соціально-економічних, природно-кліматичних та геополітичних умов і особливостей.

Важливою складовою в системі тарифної політики на послуги ЖКГ є встановлення структури тарифів, яка формується з економічно обґрунтованих витрат на здійснення операційної та фінансової діяльності виробника послуг (повної планової собівартості) та частини прибутку.

Слід зазначити, що типовими елементами виробничої собівартості, яка враховується при формуванні тарифів на житлово-комунальні послуги є: матеріальні витрати – витрати на придбання чи виробництво ресурсів (електроенергія, вода, газ, тепло); інші прямі матеріальні витрати, до складу яких входять витрати на запасні частини, паливно-мастильні матеріали та інші матеріальні ресурси, які не становлять основу послуги, яка виробляється та надається; прямі витрати на оплату праці; інші прямі витрати (амортизаційні відрахування, відрахування на соціальні заходи та ін.); загальновиробничі витрати, які пов'язані з утриманням виробничих приміщень, забезпечення належних умов охорони праці та пожежної безпеки, дотримання санітарних та екологічних норм та інші. Специфічні характеристики діяльності підприємств ЖКГ враховуються і в процесі формування матеріальних витрат: до традиційних елементів виробничих витрат можуть додаватися витрати на підготовку

житлового фонду до експлуатації у зимовий період; на поточний ремонт та утримання житлового фонду; витрати на посадку та захист зелених насаджень; витрати на матеріали для посипання територій у зимовий період; витрати на освітлення місць загального користування; витрати на житло, яке надане на безоплатній або пільговій основі працівникам підприємств житлово-комунальної сфери; оплата послуг стороннім організаціям (вивезення снігу; очищення каналізаційних люків; вивезення, знешкодження та утилізація сміття та інше). Крім цього, до складу тарифу включаються витрати на управління та збут, а також інші операційні та фінансові витрати [116].

Формування прибутку, як складової структури тарифу, відбувається на основі обґрунтованого рівня рентабельності з врахуванням категорії споживача послуги (населення, виробниче підприємство, бюджетна установа та інші споживачі), а також можливості суб'єкта ЖКГ сплачувати податок на прибуток та забезпечувати процеси технічного переоснащення. При цьому розрахований та встановлений рівень рентабельності відповідної послуги має знаходитися в межах, встановлених чинним законодавством з регулювання цін та тарифів на житлово-комунальні послуги.

Також, для забезпечення надання конкурентоспроможних та якісних житлово-комунальних послуг, виробники таких послуг можуть включати в тариф й інвестиційну складову, за рахунок якої відбувається модернізація та оновлення існуючої матеріально-технічної бази, запровадження енерго- та ресурсозберігаючих технологій. Варто зауважити, що така практика, з одного боку, сприяє покращенню ефективності діяльності підприємств сфери ЖКГ, зниженню матеріаломісткості послуг, однак, може спричинити тимчасове зростання заборгованості з боку споживачів за надані комунальні послуги.

З метою забезпечення стабільного та безперервного процесу здійснення господарської діяльності підприємств ЖКГ з надання житлово-комунальних послуг та враховуючи обмежений вплив на можливість встановлення тарифів, які дозволятимуть відшкодувати понесені витрати на їх вироблення, держава

здійснює надання субсидій та інших видів державної фінансової підтримки на відшкодування різниці в тарифах.

Важливо також звернути увагу на те, що, відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування» основні фонди у галузі ЖКГ передано з державної до комунальної власності, а функції щодо встановлення тарифів передано органам місцевого самоврядування та державним адміністраціям залежно від форми власності підприємства [147]. Тому ціни (тарифи) на послуги, які надають підприємства та організації комунальної власності відповідної територіальної громади, встановлюються виконавчими органами місцевого самоврядування, а тарифи на послуги, які надають установи та організації, які не належать до комунальної власності – обласними та міськими державними адміністраціями за погодженням виконавчих органів місцевого самоврядування. Разом з цим, повноваження органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо встановлення та регулювання цін (тарифів) на житлово-комунальні послуги встановлюються й іншими нормативно-правовими актами. Зокрема, Законами України «Про місцеві державні адміністрації», «Про питну воду та питне водопостачання», «Про природні монополії» та Законом України «Про житлово-комунальні послуги», предметом регулювання якого є правовідносини, що виникають між виробниками, виконавцями, споживачами у процесі створення, надання та споживання житлово-комунальних послуг [58].

Таким чином, дослідження особливостей організації фінансових відносин та висвітлення проблем, що спричиняють зниження ефективності функціонування підприємств ЖКГ дозволяють розкрити змістовні характеристики та визначити напрями удосконалення ФЗ діяльності суб'єктів господарювання даної сфери.

Варто наголосити, що питання фінансування підприємств ЖКГ є постійним об'єктом наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних авторів. Так, вагомий внесок у розвиток основ ФЗ підприємств ЖКГ зробили у своїх працях такі науковці як: О. Б. Бабаєвська, В. В. Величко [16], О. М. Гуцалюк [44], А. О. Дубас, Л. А. Новікова [52], О. М. Зерова [62], В. В. Костецький [86], О. Ю.

Коцюрба [89], О. В. Нагорна [120], Ю. С. Нехайчук [124], М. М. Забаштанський [60], Ю. Л. Петрушевський [138] та інші.

Відзначаючи фундаментальність та значущість праць сучасних дослідників по даній проблематиці, необхідно зазначити, що недостатньо висвітленими, на наш погляд, залишаються питання розробки ефективного механізму ФЗ діяльності підприємств ЖКГ в умовах децентралізації регіонів, яке б сприяло створенню сприятливих умов господарювання та розвитку в майбутньому.

Основою організації фінансових відносин підприємств ЖКГ є наявність в достатньому та необхідному розмірах (обсягах) ФР, потрібних для здійснення завдань і функцій покладених на них відповідно до статутних документів, а також забезпечення повного задоволення потреб населення та інших суб'єктів економіки у всіх видах житлово-комунальних послуг.

Питання змісту, функцій та ознак ФЗ підприємств ЖКГ мають важливе значення в організації фінансових відносин, оскільки саме вони відіграють визначальну роль у процесі формування, розподілу та використання ФР, встановлення оптимальних пропорцій між різними джерелами їх формування та контролю за їх кругообігом.

Слід зазначити, що у сучасній фінансовій літературі дослідженню сутності поняття ФЗ приділяється достатньо уваги, однак, при цьому різні автори мають неоднозначні підходи до даної категорії.

Досліджуючи різні точки зору авторів на визначення категорії ФЗ, слід відмітити, що більшість провідних науковців [28, 81, 92, 126, 152, 173] підходять до розгляду даного поняття як елементу системи управління економікою, фінансовою системою держави чи окремою сферою діяльності. Головний акцент при використанні зазначеної категорії зводиться до того, що ФЗ, в свою чергу, є складовою фінансового чи фінансово-кредитного механізму та направлене на забезпечення відтворювального процесу чи сталого розвитку галузей, видів діяльності чи національної економіки в цілому.

При цьому одні автори зазначають, що ФЗ виступає методом фінансового механізму [20, 76, 173], який характеризує розподільчі та перерозподільчі процеси створення та використання фондів грошових коштів чи грошових доходів економічних суб'єктів.

Інша група науковців [74, 126, 152] вважають ФЗ елементом підсистеми фінансового механізму, який розкриває форми, структуру та методи джерел фінансування.

Характеризуючи ФЗ на рівні діяльності окремих підприємств, вітчизняні та зарубіжні науковці, в першу чергу, звертають свою увагу на специфіку сфер його застосування та особливості організації фінансової діяльності суб'єктів господарювання виходячи із галузевої приналежності. Досліджуючи характерні риси функціонування підприємств окремих видів діяльності при уточненні дефініції ФЗ, автори зауважують, що саме способи мобілізації (акумулювання) та використання ФР в процесі організації господарської діяльності і складають основу ФЗ. Методичні підходи до визначення сутності категорії ФЗ діяльності підприємств, в тому числі і підприємств ЖКГ наведено в таблиці 1.1.

Аналіз літературних джерел з питань ФЗ діяльності підприємств засвідчив використання різноманітних точок зору як на змістовний характер даної категорії, так і на формування її структурних елементів.

Таблиця 1.1 – Методичні підходи до визначення сутності поняття ФЗ підприємств

Автор, джерело	Тлумачення сутності поняття
А	1
Гуцалюк О. М., Коцюмба О. Ю. [44]	ФЗ діяльності підприємства ЖКГ – це процес формування достатніх за обсягом і раціональних за структурою ФР та генерування грошових потоків підприємства для підвищення його ефективного функціонування і реалізації соціальної функції, пов'язаної з безперервним наданням населенню, підприємствам різних галузей та організаціям якісних житлово-комунальних послуг
Забаштанський М. М. [60]	Під політикою ФЗ підприємств комунальної сфери слід розуміти особливу діяльність щодо визначення сукупності форм, методів, інструментів, способів організації фінансових відносин із формування та розподілу ФР, оцінки її впливу на фінансовий стан та реалізації обраної фінансової стратегії розвитку підприємства

Продовження таблиці 1.1.

А	1
Нагорна О. В. [121]	ФЗ підприємств комунального господарства – це сукупність економічних відносин, що виникають з приводу формування та напрямів використання ФР у виробничому процесі з метою забезпечення споживачів якісними комунальними послугами та отримання доходу
Костецький В. В. [86]	ФЗ діяльності підприємств міського електротранспорту – це дворівнева система взаємовідносин підприємств міського електротранспорту з органами місцевого самоврядування щодо реалізації соціальної функції шляхом отриманні і використання бюджетних коштів та іншими суб'єктами ринку з приводу акумуляції, розподілу і використання ФР, які формуються за рахунок власних коштів, прирівняних до них, а також мобілізованих на фінансовому ринку та інших джерел і направляються на функціонування та розвиток міського електротранспорту
Бойко І. А. [21]	ФЗ житлово-комунального комплексу – це сукупність відносин і заходів щодо формування і використання ФР для забезпечення функцій житлово-комунального комплексу і досягнення цілей соціально-економічного розвитку територій
Гривківська О. В. [40]	ФЗ діяльності підприємств є методом фінансового механізму діяльності підприємств, який дозволяє сформувати достатній обсяг ФР необхідних для досягнення беззбиткової діяльності, підвищення ефективності господарювання та зміцнення національної економіки
Льбіна К. О. [67]	ФЗ інноваційної діяльності суб'єктів господарювання це формування ресурсної бази через залучення коштів з різних джерел на інноваційні цілі і «фінансування» як їхній розподіл і використання
Москаль О. І. [118]	ФЗ – це сукупність економічних відносин, що виникають з приводу пошуку, залучення і ефективного використання ФР та організаційно-управлінських принципів, методів і форм їх впливу на соціально-економічну життєдіяльність
Козій І. С. [80]	ФЗ – це формування та використання ФР підприємств за допомогою оптимізації співвідношення всіх його форм і дає змогу створити такі обсяги ФР господарської діяльності, від яких підприємство мало б змогу функціонувати не тільки беззбитково, але й підвищувати ефективність діяльності та зміцнювати економіку країни
Дехтяр Н. А., Люта О. В., Пігуль Н. Г. [49]	ФЗ полягає у визначенні форми забезпечення та використання ФР підприємства для реалізації завдань фінансової політики
Опарін В. М. [126]	ФЗ діяльності підприємств являє собою використання суб'єктами господарювання необхідної кількості сформованих ФР за рахунок різних джерел їх надходження з метою виконання певного завдання передбаченого (або й ні) бізнес-планом)
Юрій С. І. [173]	ФЗ – формування достатнього розміру цільових грошових фондів та їх використання завдяки самофінансуванню, кредитуванню, бюджетному фінансуванню на безповоротній основі, оренді та інвестуванню
Сокиринська І. Г. [157]	ФЗ діяльності суб'єктів господарювання – це необхідність безперервності відтворювальних процесів через формування власних і запозичених ресурсів, які визначають рівень фінансової стійкості та ризик діяльності підприємства
Павлова Л. М. [129]	ФЗ підприємств – це управління капіталом, діяльність із його залучення, розміщення та використання. ФЗ розглядається з точки зору реалізації принципів самоокупності та самофінансування

Однак, незважаючи на різні підходи щодо трактування ФЗ діяльності підприємств, зокрема, і підприємств ЖКГ, можна відмітити загальні спільні складові їх визначень: це наявність ФР; перелік елементів процесу залучення, формування та використання ФР. Також спільним у багатьох визначеннях є зазначення мети, з якою акумулюються та використовуються ФР (безперервність та беззбитковість діяльності (функціонування) підприємства; підвищення ефективності діяльності підприємства та його розвитку; надання якісних послуг; реалізація соціальної функції; виконання певних завдань і цілей соціально-економічної чи фінансової політики, тощо).

Відмінність у представлених точках зору авторів на розгляд дефініції ФЗ полягає у конкретизації окремих складових, а саме: форм (самофінансування; бюджетне, державне фінансування; кредитування); способів організації (залучення, формування, акумуляція, використання); джерел фінансування (власних, залучених, позикових та інших джерел надходжень); напрямків походження ресурсів (внутрішні, зовнішні).

Неоднозначність визначення даного поняття пов'язано також із розумінням у підходах авторів до того, чим виступає сама категорія: процесом, формою, методом, системою відносин чи сукупністю елементів. У зв'язку з цим, на наш погляд, досить ґрунтовні дослідження економічної природи ФЗ, в тому числі і ФЗ діяльності підприємств, представлено в роботах [81, 63, 121, 44], які здійснили узагальнення підходів до визначення даної категорії за наступними критеріями: програмно-цільовий, процесний, витратний, вартісний, структурний, системний, резервний, що дозволяє комплексно підійти до процесу формування та використання ФР та сприяє проведенню якісного фінансового аналізу. Такі дослідження, на нашу думку, є прийнятними та, особливо, в умовах недостатнього та неефективного фінансування житлово-комунальної сфери, є цілком виправданими.

Заслужують на увагу також розробки авторів, які досліджують систему чи механізм реалізації ФЗ діяльності підприємств. Так, науковець В. М. Колосок у складі ФЗ виділяє: фінансові методи (функціональні підсистеми); фінансові

важелі (підсистема засобів управління), нормативне, правове та інформаційне забезпечення [82]. Однак, на нашу думку, цим твердженням даний автор ФЗ ототожнює з фінансовим механізмом, який і виступає основною для організації фінансових відносин.

Розглядаючи механізм ФЗ такий автор як А. Г. Бидик зазначає, що «дія такого механізму передбачає проведення комплексу заходів, що поєднують вибір найнеобхідніших напрямів та об'єктів вкладання коштів, форм та можливих джерел їх ФЗ, підбір потенційних учасників та ефективних інструментів, наявність дійової фінансової інфраструктури, вивчення та застосування прогресивної нормативно-правової, науково-технічної та інформаційної баз для успішної реалізації передбачених стратегічних завдань» [19]. Тобто, окрім усталених елементів ФЗ автор додає також наявність фінансової інфраструктури та нормативно-інформаційного забезпечення.

Дослідник О. Ю. Коцюрба у складі механізму формування ФЗ діяльності підприємств ЖКГ виокремлює: суб'єкт і об'єкт (як відображення наявності керуючої та керованої підсистем), цілі, форми, функції, принципи, інструменти (які розглядаються з позиції формування достатнього обсягу раціонально структурованих фінансових потоків та генерування грошових потоків), нормативно-правове та інформаційне забезпечення [89], що на думку автора дозволить здійснювати ефективне управління ФР суб'єктів господарювання даної галузі.

Таким чином, аналіз наукової літератури дозволив виділити такі характерні ознаки ФЗ діяльності підприємства як: наявність ФР; встановлення необхідного обсягу ресурсної бази; обґрунтування достатності ФР; можливість використання ФР; виділення форм та джерел фінансування; наявність цільового призначення здійснення ФЗ.

На особливу увагу заслуговує також дослідження структурних елементів ФЗ. Так, В. М. Опарін зазначає, що здійснення ФЗ можливе за рахунок самофінансування, кредитування і зовнішнього фінансування [126]. Підтримуючи точку зору попереднього автора, науковець О. В. Гривківська

також у складі структурних елементів ФЗ діяльності підприємств виділяє три компонента: самофінансування, кредитування і цільове фінансування [40].

У своїх працях російські вчені В. Г. Сенчагов [156] і В. М. Родіонова [165] до форм ФЗ відносять самофінансування, кредитування та державне фінансування.

Досліджуючи форми ФЗ автори І. О. Петровська і В. Д. Калиновий також погоджуються з точкою зору інших авторів, що складовими ФЗ є бюджетне фінансування, кредитування та самофінансування [137].

Окрім цього, до традиційних форм ФЗ С. І. Юрій також додає оренду та інвестування [173].

У свою чергу, А. Г. Бидик форми ФЗ поділяє на традиційні (самофінансування, кредитування та зовнішнє фінансування); та сучасні ринкові (інвестування, страхування, лізинг, франчайзинг, факторинг, венчурне фінансування, емісія цінних паперів, кредитна кооперація) [19]. Погоджуючись з думкою попереднього автора О. В. Нагорна, в свою чергу, у складі традиційних форм ФЗ виокремлює ще і бюджетне фінансування, а сучасні форми фінансування доповнює проектним фінансуванням, акціонуванням, борговим фінансуванням, концесійним інвестуванням та змішаним фінансуванням [120].

Таким чином, проведені дослідження дають змогу зробити висновок, що більшість науковців вважають, що ФЗ діяльності підприємств ЖКГ здійснюється на основі традиційних форм: самофінансування, кредитування та бюджетне фінансування.

При цьому, слід зазначити, що базовою формою здійснення фінансово-господарської діяльності підприємств ЖКГ є самофінансування. Самофінансування виступає вихідною формою ФЗ підприємств, діяльність яких базується на принципах комерційного розрахунку. При цьому самофінансування представляє собою процес забезпечення потреб простого і розширеного відтворення виробництва за рахунок власних коштів [49, 126]. Так, на думку провідного науковця І. В. Зятковського, самофінансування є методом ФЗ розширеного відтворення на підприємстві за рахунок власних ФР і є гарантом

отримання і повернення залучених та позичених коштів підприємством на фінансування інвестиційних проектів [66]. Оскільки підприємницька діяльність підприємств житлово-комунального сектору носить комерційний характер, то основною метою їх функціонування є збільшення обсягу власних ФР, перш за все, за рахунок чистого прибутку. Оскільки відшкодування поточних витрат на утримання підприємств ЖКГ та їх розвиток здійснюється переважно за рахунок власних джерел ФР. Забезпеченню методу самофінансування сприяє реалізація таких базових принципів організації фінансової діяльності як: господарська й фінансова самостійність; самоокупність; прибутковість та фінансова відповідальність. Для забезпечення ефективного функціонування та стабільного розвитку на умовах самофінансування підприємства ЖКГ мають забезпечувати відповідний рівень прибутковості, який на думку провідних експертів повинен відповідати граничному рівню рентабельності при формуванні тарифів на житлово-комунальні послуги для населення в розмірі не більше як 12-15% собівартості з урахуванням мінімальних потреб фінансування відтворювальних процесів [53]. Можливість підприємства працювати на умовах повного самофінансування повинна забезпечити не лише поточні потреби суб'єкта господарювання, а й сприяти його інвестиційній активності та забезпечувати реалізацію соціальних ініціатив засновників, власників та працівників. Враховуючи сучасну ситуацію, що склалася в житлово-комунальному секторі, самофінансування, як основа ФЗ, має сприяти не лише формуванню достатнього обсягу власних ФР за умови досягнення критерію оптимальності за джерелами формування (чистий прибуток, амортизаційні відрахування, оренда та інші), напрямками використання (накопичення та споживання), а й пошуку альтернативних напрямів залучення інших внутрішніх резервів.

Форма забезпечення фінансової діяльності підприємств ЖКГ на засадах самофінансування не виключає, в разі потреби, залучення кредитних ресурсів. Кредитування це така форма ФЗ, яка передбачає залучення в господарський оборот необхідного обсягу кредитних ресурсів із банківського сектору на умовах поворотності, платності, строковості, цільового використання коштів та

забезпеченості повернення коштів. Слід зазначити, що необхідність у кредитуванні на підприємстві виникає не лише через нестачу ресурсів у короткостроковому періоді, що може бути спричинено низькою платоспроможністю самого суб'єкта господарювання чи несвоєчасними розрахунками споживачів за надані комунальні послуги, але й для здійснення інвестиційної чи інноваційної діяльності, яка потребує значних обсягів ФР на досить тривалі періоди. Окрім того, кредитування передбачає більш ефективнішу організацію грошового обороту на підприємстві, не відволікаючи при цьому власні ФР суб'єкта господарювання на поповнення оборотних активів чи створення резервів грошових коштів.

Характеризуючи наступну форму ФЗ – бюджетне чи державне фінансування, слід відмітити, що вона є базовою для підприємств державної чи комунальної форм власності (бюджетних установ), які повністю або частково перебувають на утриманні держави через механізм надання коштів на основі кошторисного фінансування (установи, організації та заклади соціально-культурної сфери). Бюджетне фінансування, в свою чергу, передбачає безповоротне виділення коштів із бюджетів різних рівнів чи державних цільових фондів підприємствам для покриття витрат на здійснення їх статутної діяльності. Що стосується підприємств ЖКГ, то державне фінансування, в основному, пов'язане із одержанням ФР на будівництво, реконструкцію, проведення проектних і ремонтних робіт на пріоритетних об'єктах державного та регіонального значення, які перебувають у незадовільному стані та потребують невідкладного проведення зазначених робіт, та придбання обладнання для суб'єктів даної сфери. Окрім того, підприємства ЖКГ повністю фінансуються за рахунок бюджетних коштів на освітлення та прибирання територій населених пунктів; підприємства, що функціонують у сфері житлового і теплоенергетики отримують кошти у формі бюджетних дотацій на опалення житлових будинків [138].

Слід зазначити, що ФЗ діяльності підприємств також представлено видами, методами та джерелами фінансування.

Так, автором Л. П. Шаповал [183] джерела фінансування комунального господарства міста було поєднано в наступні групи: власні та прирівняні до них кошти (статутний фонд, амортизаційні відрахування, дебіторська заборгованість, прибуток, який формується за рахунок доходу, одержаного від основного виду діяльності (тарифу за надані послуги)); та від допоміжного виду діяльності (оренда, платні послуги); залучені та запозичені (кредитні та інвестиційні ресурси), кошти отримані у разі перерозподілу (кошти державного та місцевого бюджетів через міжбюджетні трансферти (дотації, субвенції, субсидії).

Ю. Л. Петрушевський до джерел фінансування витрат на утримання та розвиток ЖКГ відносить: бюджетні кошти; кошти, що отримуються підприємствами за реалізацію своїх послуг і продукції юридичним і фізичним особам; кошти підприємства на утримання житлово-комунальних об'єктів, що належать їм [135].

Група авторів О. М. Парубець, Д. О. Сугоняко, Ю. В. Краснянська [133] у складі джерел фінансування ЖКГ виділять кошти державного і місцевих бюджетів; фізичних і юридичних осіб за сплату житлово-комунальних послуг; інвестиції і кредити; кошти, що виділяються по лінії міжнародних фінансових організацій.

Основними джерелами фінансування ЖКГ є: чистий прибуток підприємств; кошти місцевого і державного бюджету; дольова участь забудовників; кредити; гранти; зовнішні інвестиції [13].

Отже, більшість авторів здійснюють деталізацію традиційних джерел фінансування.

Значну увагу при розгляді джерел ФЗ сучасні науковці приділяють також і альтернативним способам залучення коштів. Так, на думку Нагорної О. В. ефективними інструментом досягнення максимізації економічної цінності комунальних послуг є залучення у якості альтернативних джерел фінансування різних форм приватного капіталу [120]. Науковці Г. О. Крамаренко і М. Л. Косматенко також дотримуються думки, що

фінансування сфери ЖКГ повинно здійснюватися не тільки з бюджетів різних рівнів, а й мати альтернативні джерела [84, 91]. Так, в якості додаткових приватних джерел фінансування галузі автори виділяють різні види державно-приватного партнерства. Отже, на нашу думку, формами для залучення додаткових альтернативних джерел фінансування є: корпоратизація та акціонування; концесія; лізинг; оренда; державно-приватне партнерство і проектне фінансування, про що мова буде йти в наступному підрозділі.

Отже, ФЗ діяльності підприємств ЖКГ передбачає формування та використання ФР шляхом оптимізації співвідношення різних форм, методів, джерел, інструментів організації фінансових відносин, які направлені на забезпечення ефективного функціонування та розвитку підприємств даної сфери, життєзабезпечення населення та інших суб'єктів економіки шляхом надання якісних послуг.

Виходячи із проведеного дослідження під ФЗ діяльності підприємств ЖКГ слід розуміти цілісну систему організації фінансових відносин, пов'язану із формуванням та використанням ФР на основі відповідних форм, джерел та інструментів її реалізації, з метою створення умов для ефективного функціонування підприємств на основі вирішення завдань, направлених на реалізацію фінансової стратегії його розвитку.

Запропонований підхід до визначення категорії «ФЗ діяльності підприємств ЖКГ», на відміну від існуючих, має системний характер та конкретизує не лише складові ФЗ (форми, джерела, інструменти), а й відображає мету, об'єкт, суб'єкт та завдання, покладені в основу його організації. Узагальнену систему ФЗ підприємств ЖКГ наведено на рисунку 1.2.

В сучасних умовах господарювання подальший розвиток підприємств неможливий без чітко розробленої фінансової стратегії розвитку самого підприємства на довгострокову перспективу, яка повинна формуватися виходячи із загальної стратегії розвитку ЖКГ країни.

Рисунок 1.2 – Система ФЗ діяльності підприємств ЖКГ (складено автором)

У результаті визначення відповідних стратегічних завдань кожен суб'єкт господарювання формує певні тактичні цілі у сфері фінансових відносин, визначає мету їх досягнення. Реалізація даних заходів дозволить підприємствам створити цілісну систему ФЗ, мета якої направлена на: забезпечення достатнього обсягу внутрішніх ФР; забезпечення необхідного фінансування за рахунок зовнішніх джерел фінансування; формування

оптимальної структури джерел фінансування; визначення пріоритетних напрямів фінансування діяльності.

Необхідно також зазначити, що основними джерелами ФЗ підприємств ЖКГ є внутрішні та зовнішні форми здійснення фінансової діяльності. Внутрішнє фінансування діяльності здійснюється на основі самофінансування, а зовнішнє фінансування передбачає використання кредитування, державного фінансування та інших джерел. До інших форм ФЗ діяльності підприємств нами пропонується віднести альтернативні джерела фінансування.

Забезпечення формування необхідних обсягів ФР за рахунок внутрішніх та зовнішніх джерел фінансування у системі ФЗ підприємств ЖКГ можливе за рахунок основних фінансових інструментів, що впливають на діяльність суб'єктів господарювання, у складі яких слід виділити: тарифи на житлово-комунальні послуги; систему оподаткування; методи нарахування амортизації; види та форми кредиту; міжбюджетні трансферти у вигляді субсидій, дотацій; фінансові стимули та фінансові санкції; фінансові норми, нормативи, резерви.

Запропонована система ФЗ діяльності підприємств направлена на створення конкурентного середовища і формування прозорого та ефективного ринку житлово-комунальних послуг, впровадження ефективної інвестиційної політики в галузі ЖКГ та удосконалення її тарифної моделі.

У загальному вигляді запропоновані в роботі формування системи ФЗ діяльності підприємств ЖКГ демонструє рисунок 1.3. Такий підхід дозволяє систематизувати та виділити основні структурні елементи системи ЖКГ України, яка представляє собою сукупність підсистем і елементів та відображає взаємовідносини між окремими секторами та суб'єктами комунальної інфраструктури.

Рисунок 1.3 – Концептуальні засади формування системи ФЗ підприємств ЖКГ

Таким чином, чітке розуміння та осмислення сутності ФЗ діяльності підприємств ЖКГ, визначення місця та ролі окремих його елементів є важливим для забезпечення ефективного функціонування суб'єкта господарювання даної сфери. Ось чому розробка дієвої системи ФЗ не буде вважатися повною без ґрунтовного дослідження одного із ключових її складової – ФР. Тому визначення ролі і значення різних джерел фінансування, їх структуризація, обґрунтування методів, способів мобілізації та напрямків розподілу і використання ФР, дозволить забезпечити досягнення максимальних результатів діяльності підприємств ЖКГ.

1.2 Проблеми та перспективи формування фінансових ресурсів підприємств житлово-комунального господарства в умовах децентралізації регіонів

Соціально-економічні орієнтири розвитку вітчизняної економіки обумовлюють необхідність пошуку нових джерел ФЗ розвитку підприємств ЖКГ, які є одним із основних індикаторів соціально-економічної ситуації в країні, пріоритетним елементом національного господарства та сприяють виконанню соціальних функцій в частині задоволення потреб населення у відповідних послугах. Системоутворюючим фактором успішного функціонування та стабільного розвитку підприємств ЖКГ є ФР, які: формують його фінансово-економічний потенціал; забезпечують безперервність виробничої діяльності; виступають фінансовою основою відтворювальних процесів; є джерелом фінансування соціальних програм; обумовлюють зростання ринкової вартості підприємства та сприяють підвищенню добробуту власників та засновників. Від ефективного і раціонального формування, розподілу та використання ФР підприємств ЖКГ залежить стабільність та своєчасність задоволення потреб населення у житлово-комунальних послугах та рівень виконання окремих загальнодержавних соціальних функцій.

Аналіз ситуації, яка склалася на сьогоднішній день в житлово-комунальному секторі свідчить про недостатній обсяг державного фінансування підприємств та організацій даної сфери, дефіцит інвестиційних ресурсів для його розвитку та підвищення якості житлово-комунальних послуг. Крім цього реалізація основних засад політики децентралізації, яка полягає у трансформації процесу розподілу функцій, ФР і відповідальності за їх використання між центральними і локальними рівнями управління, обумовлює необхідність в удосконаленні системи фінансування ЖКГ, а саме: складу, структури та джерел формування ФР.

Враховуючи особливості фінансово-господарської діяльності підприємств даної сфери розглянемо особливості організації їх ФР.

На початковому етапі дослідження, вважаємо за необхідне провести ґрунтовний аналіз сутності поняття «фінансові ресурси підприємства» та виокремити особливості даної категорії для підприємств ЖКГ.

У наукових здобутках вітчизняних та зарубіжних учених не існує єдиної думки щодо трактування сутності категорії «фінансові ресурси». Дослідження фахової літератури свідчить, що кожен із авторів пропонує певні аспекти даного поняття, що не дозволяє в повній мірі отримати узагальнене бачення основних характеристик ФЗ розвитку підприємств ЖКГ. Критичний аналіз сучасних науково-методичних підходів дозволив виділити основні сутнісні характеристики ФР, що виокремлюються фахівцями:

- ототожнення ФР з усіма грошовими коштами та грошовими доходами, що формуються або є у розпорядженні підприємства;
- розгляд ФР з позиції джерел їх формування: власні, позикові та залучені;
- представлення ФР як фондів грошових коштів;
- визначення ФР з позиції джерел формування активів підприємства.

Крім того, підходи фахівців до вивчення сутності категорії ФР залежать від наукових інтересів дослідників:

– якщо об’єктом дослідження є державні фінанси або фінансова система, то формування ФР розглядаються з точки зору розподілу та перерозподілу ВВП та суспільного продукту (макрорівень);

– якщо дослідження пов’язані з вивченням фінансів суб’єктів господарювання – як результат їх фінансово-господарської діяльності (мікрорівень).

Аналіз літературних джерел засвідчив, що найбільш поширеним у наукових колах є підхід, відповідно до якого ФР – це гроші, грошові доходи та надходження підприємства, які можуть бути спрямовані на здійснення різних цілей господарської діяльності (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 – Науково-методичні підходи до визначення сутності ФР підприємств як грошових коштів та доходів

Автор	Визначення
А	І
макрорівень	
Василик О.Д. [28]	грошові кошти і доходи нагромаджені підприємством у ході розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту і зосереджені у відповідних фондах для забезпечення безперервного розширеного відтворення і задоволення інших суспільних потреб
Брігхем Є. Ф. [3]	сукупність доходів, відрахувань та надходжень, що перебувають у розпорядженні підприємств, організацій та держави і спрямовуються на задоволення суспільних потреб з метою розширення виробництва і зростання матеріального добробуту народу
мікрорівень	
як джерело ФЗ потреб підприємства	
Романенко О. Р. [152]	акумульовані підприємством грошові кошти з різних джерел, які надходять у господарський обіг і призначені для покриття його потреб.
Петленко Ю. В. [136]	грошові кошти, які залучені в господарський оборот підприємства із різних джерел, сформованих під впливом організаційно-правових форм господарювання, призначених для покриття його власних потреб
як елемент виконання зобов’язань	
Лахтіонова Л. А. [107]	грошові кошти у формі грошових фондів (статутний фонд, фонд оплати праці, резервний фонд) та у нефондовій формі (використання грошових коштів для виконання фінансових зобов’язань перед бюджетом і позабюджетними фондами, банками, страховими компаніями і т. д.)
Шило В. П. та ін. [186]	кошти, що перебувають в розпорядженні підприємств і призначені для виконання ними певних фінансових зобов’язань.
Родіонова В.М. [165]	грошові доходи і надходження, що знаходяться в розпорядженні підприємства і призначені для виконання фінансових зобов’язань

Продовження таблиці 1.2

А	1
Гриньова В. М. [42]	грошові прибутки та надходження, які перебувають у розпорядженні підприємства та призначені для виконання фінансових зобов'язань перед усіма суб'єктами господарювання, з якими підприємство має взаємовідносини
Козачок І. А. [79]	сукупність усіх грошових ресурсів, які надійшли на підприємство за певний період або на певну дату у процесі реалізації продукції, товарів, робіт, послуг (операційна діяльність), основних і оборотних засобів (інвестиційна діяльність) і видачі зобов'язань (майнових і боргових – фінансова діяльність)
як вид ФЗ відтворюваних процесів	
Оспіщева В. І. [172]	грошові кошти, що перебувають у розпорядженні підприємства та беруть участь у процесі відтворення
Рупняк М. Я. [154]	грошові кошти, які формуються в процесі фінансово-господарської діяльності із внутрішніх і зовнішніх джерел, визначають фінансовий потенціал підприємства і використовуються для фінансування процесів відтворення у наступному періоді
як спосіб ФЗ функціонування та розвитку підприємства	
Мішина С. В. Мішин О. Ю. [117]	сукупність грошових коштів, що перебувають у фондовій, нефондовій формі або перетворені у відповідну матеріалізовану форму і призначені для виконання фінансових зобов'язань, здійснення поточних витрат і витрат на забезпечення розширеного відтворення
Куліченко Ю. Л. [93]	частина коштів, що були сформовані під час створення суб'єкта господарювання, надходять на підприємство за результатами операційної, інвестиційної та фінансової діяльності для реалізації поставлених завдань та виконання зобов'язань
Грідчина М. В. [168]	грошові доходи і надходження, які перебувають у розпорядженні суб'єкта господарювання і необхідні для виконання ним фінансових зобов'язань, здійснення витрат на розширене відтворення і економічне стимулювання працівників
Ярошевич Н.Б. [188]	частина грошових коштів у формі доходів і зовнішніх надходжень, які є в розпорядженні підприємства і спрямовані на виконання фінансових зобов'язань і здійснення витрат, розвиток виробництва, створення резервів тощо

На нашу думку, ототожнення ФР з грошима та всіма грошовими доходами є дещо дискусійним, оскільки гроші є лише технічним інструментом здійснення фінансових операцій і трансформуються у ФР в процесі реалізації фінансових відносин, коли приймають участь у обмінних, розподільчих та перерозподільчих процесах. Крім цього, слід враховувати, що ФР є не лише грошові кошти, які фактично отримало підприємство, а й певні майнові та фінансові активи, що приймають участь у виробничих та відтворюваних процесах та використовуються для погашення зобов'язань. При цьому автори виділяють

різне призначення ФР з погляду на фінансування потреб підприємства (О. Р. Романенко [152], Ю. В. Петленко [136]), та забезпечення процесів розширеного відтворення (В. І. Оспіщев [172], М. Я. Рупняк [154]), виконання фінансових зобов'язань (Л. А. Лахтіонова [107], В. П. Шило [186], В. М. Родіонова [165], В. М. Гриньова [42], І. А. Козачок [79]) та комплексних підхід (С. В. Мішина, О. Ю. Мішин [117], Ю. Л. Куліченко [93], М. В. Грідчина [168], Н. Б. Ярошевич [188]). Саме за комплексним підходом, на наш погляд, розкривається повний зміст ФР залежно від напрямів їх використання. Узагальнюючи вищевикладене, зазначимо, що ФР підприємств ЖКГ є частина грошових коштів, які вони отримують або планують отримати в процесі своєї діяльності у вигляді грошових доходів і надходжень та приймає участь у забезпеченні обмінно-розподільчих відносин. При цьому за рахунок акумульованих ФР житлово-комунальні підприємства повинні:

- відшкодовувати більшу частину поточних потреб підприємства, за винятком тих статей витрат які фінансуються із бюджетів різних рівнів, або на які надаються дотації та субсидії;

- забезпечувати постійне оновлення та модернізацію основних виробничих фондів, реалізацію енергозберігаючих технологій, виконання вимог екологічних та санітарних норм, що сприятиме підвищенню якості житлово-комунальних послуг; обумовлювати мінімізацію поточних витрат; підвищувати прибутковість;

- здійснювати своєчасне погашення всіх фінансових зобов'язань, з метою недопущення боргів та прострочень платежів, що підвищить рівень довіри.

Зазначені напрямки використання ФР в загальному розумінні будуть сприяти розвитку підприємств ЖКХ, покращенню їх конкурентоспроможності, інвестиційної привабливості, а також зростанню доброту їх власників.

Особливої актуальності набувають підходи до розгляду ФР з погляду джерел їх формування, оскільки в умовах фінансової дестабілізації досить складно забезпечити оптимальне поєднання власних та позикових коштів

(надходжень), що формує належний рівень платоспроможності підприємств ЖКГ (табл. 1.3).

Таблиця 1.3 – Науково-методичні підходи до визначення сутності ФР підприємств з позиції формування джерел фінансування

Автор	Визначення
А	1
Макрорівень	
Коробов М. Я. [83]	його власні і позикові грошові фонди цільового призначення, що формуються в процесі розподілу і перерозподілу національного багатства, внутрішнього валового продукту і національного доходу і використовуються в статутних цілях підприємства
Мікрорівень	
як фактор забезпечення прибуткової діяльності	
Вожжова О. Ф. [32]	сукупність власного капіталу, позикових і залучених коштів, які перебувають в розпорядженні підприємства, формуються як початковий, капітал і шляхом участі у подальшій операційній, інвестиційній і фінансовій діяльності сприяють підвищенню економічної вигоди і рентабельності роботи суб'єктів господарювання
Федосов В. М. [164]	загальна сума власного, позиченого й залученого капіталу, що використовується підприємствами для формування своїх активів і здійснення виробничо-господарської діяльності з метою одержання прибутку
Філімоненков О. С. [167]	власний, позиковий і залучений грошовий капітал, що використовується підприємствами для формування своїх активів і здійснення виробничо-фінансової діяльності з метою одержання відповідного доходу, прибутку
як джерело ФЗ діяльності підприємства	
Колчина Н. В. Поляк Г. Б. [166]	сукупність власних грошових доходів і надходжень із зовні (залучені і позикові кошти), призначених для виконання фінансових зобов'язань підприємства, фінансування поточних витрат і витрат, пов'язаних з розширенням виробництва
Єріс Л. М. [57]	грошові кошти, які створені за рахунок власних, позикових і залучених джерел фінансування і використовуються для формування активів підприємства, виконання фінансових зобов'язань, стимулювання працівників, а також здійснення комплексу інших заходів з метою забезпечення ефективності подальшого розвитку підприємства
Леось О. Ю. Коваль І. С. [110]	власні та прирівняні до них кошти і фінансові активи, доступні для бізнесу на правах власності, у межах діючого законодавства

При цьому слід зазначити, що у підходах О. Ф. Вожжової [32], В. М. Федосова [164], О. С. Філімоненкова [167] прослідковується ототожнення ФР з капіталом, що, на нашу думку, є дещо спірним, оскільки функції, що притаманні ФР виконуються лише певною частиною капіталу, який є у розпорядженні підприємства, а основні ознаки капіталу проявляються не у всіх

складових ФР. Крім того, обсяг ФР може бути більшим за величину капіталу підприємства; в той же час ФР завжди мають грошову форму, а капітал може набувати матеріально-речової, нематеріальної форми, залежно від напрямку його вкладення.

Окрім того, слушним аспектом у наведених дефініціях є виокремлення цільового призначення ФР, як фактору забезпечення ефективної діяльності підприємства.

З точки зору грошового капіталу, що використовується підприємством для формування власних активів і здійснення виробничо-господарської діяльності, розглядає ФР підприємства В. М. Опарін [126]. Такої ж думки дотримується і І. В. Рудченко, яка ФР трактує як джерела засобів підприємств, що направляються на формування його активів, тобто, це грошовий капітал, що використовується підприємством для формування своїх активів і здійснення виробничо-фінансової діяльності для одержання доходів і прибутку [153].

Досліджуючи джерела формування ФР слід відмітити, що фінансову основу функціонування та розвитку будь-якого підприємства становлять власні ФР. Формування власних ФР підприємств ЖКГ залежить від форми власності та від організаційно-правової форми господарювання.

Житлово-комунальні товариства, у разі необхідності, використовують залучені та позикові кошти для фінансування потреб операційної та інвестиційної діяльності. Складові елементи джерел формування ФР підприємств ЖКГ в розрізі форм власності наведено в таблиці 1.4.

Одним із основних елементів власних ФР підприємств ЖКГ виступає зареєстрований (пайовий, статутний) капітал, в якому відображається обсяг матеріальних та нематеріальних активів; фінансових вкладень і грошових коштів, які засновники і учасники передали йому у власність або розпорядження. Однак, слід звернути увагу на специфічні особливості формування статутного капіталу на підприємствах ЖКГ залежно від форми власності.

Таблиця 1.4 – Джерела формування ФР підприємств ЖКГ залежно від форми власності

Критерій	Форма власності		
	Комунальна (державна)	Колективна	Приватна
Власні			
ФР, які формуються на етапі створення підприємства	Внески місцевих (державних) органів влади у статутний капітал	Внески засновників у статутний капітал	Внески засновників (членів, учасників) у статутний капітал
ФР, які формуються в процесі фінансово-господарської діяльності	Бюджетні асигнування; прибуток; амортизаційні відрахування; інші власні надходження	Прибуток; амортизаційні відрахування; інші власні надходження	Дохід (прибуток); амортизаційні відрахування; інші власні надходження
Залучені			
ФР, що формуються в процесі перерозподілу	Бюджетні інвестиції; державні дотації; державні субсидії; ФР, які надійшли від міністерств та галузевих структур; гранти; концесія	Емісійний дохід (емісія акцій); бюджетні асигнування; бюджетні інвестиції; державні дотації; ФР, які надійшли від корпоративних галузевих структур; благодійні внески; гранти	Бюджетні асигнування; державні дотації; благодійні внески; гранти
Позикові			
ФР, що залучаються на умовах поворотності та платності	Державні кредити; емісія корпоративних облігацій; лізинг	Банківські кредити; емісія облігацій; лізинг	Банківські кредити; Лізинг

Формування статутного капіталу комунального (державного) підприємства, що здійснює свою діяльність у житлово-комунальній сфері здійснюється за рахунок коштів і матеріальних ресурсів, безоплатно виділених державними чи місцевими органами влади в постійне розпорядження суб'єкту господарювання на правах повного господарського відання для забезпечення населення необхідними та якісними житлово-комунальними послугами. Джерелами формування статутного капіталу комунального (державного) підприємств є кошти, які належать державі або місцевим органам влади та

виділяються з державного або місцевого бюджету, або за рахунок інших комунальних (державних) підприємств – у порядку перерозподілу їх ФР.

Статутний капітал господарських товариств, які надають житлово-комунальні послуги, формується переважно за рахунок внесків засновників у грошовій та матеріальній формах, що спрямовуються на вироблення та забезпечення споживачів відповідними житлово-комунальними послугами. Відповідно до Господарського кодексу України вкладками учасників та засновників господарського товариства можуть бути будинки, споруди, обладнання та інші матеріальні цінності, цінні папери, права користування землею, водою та іншими природними ресурсами, будинками, спорудами, а також інші майнові права (включаючи майнові права на об'єкти інтелектуальної власності), кошти, в тому числі в іноземній валюті [39].

Формування статутного капіталу приватного житлово-комунального підприємства здійснюється учасниками чи засновниками за рахунок внесків у вигляді матеріальних та нематеріальних активів, які не заборонено законодавством використовувати для заснування підприємницької діяльності. Що стосується ОСББ, то його майно на початковому етапі формується шляхом передачі залишків коштів на утримання і ремонт багатоквартирного будинку на рахунках особи, що здійснювала управління таким будинком до створення об'єднання та внесків і платежів співвласників [43].

В сучасних умовах господарювання підприємства ЖКГ здійснюють нарощення своїх власних ФР за рахунок результатів фінансово-господарської діяльності: чистого фінансового результату (прибутку), амортизаційних відрахувань та інших власних надходжень. Рівень прибутку, який отримують суб'єкти господарювання даної сфери, перш за все, формується в результаті здійснення діяльності з надання житлово-комунальних послуг та безпосередньо залежить від тарифної політики на дані види послуг [76]. Враховуючи, що ОСББ є неприбутковими організаціями, то вони здійснюють ФЗ своїх поточних потреб за рахунок отриманих внесків та платежів від власників квартир, оскільки

їх статутною ціллю є не отримання прибутку, а задоволення потреб учасників у послугах житлового-комунального характеру [43].

Досить вагомим джерелом поповнення власних ФР є амортизаційні відрахування. Обсяг амортизаційних відрахувань підприємств ЖКГ визначається основними засадами їх облікової політики і, в значній мірі, залежить від стану та рівня забезпечення основними засобами. Проте, слід відмітити, що кошти амортизаційного фонду за цільовим призначенням використовуються лише підприємствами комунальної (державної) форми власності.

Крім того, суб'єкти господарювання ЖКГ можуть отримувати інші власні надходження, в результаті здавання в оренду допоміжних приміщень та іншого майна, що перебуває у їх власності або продажу активів, що не використовуються у фінансово-господарській діяльності житлово-комунальними підприємствами.

Одним із напрямів формування ФР ЖКГ є бюджетні асигнування, які для державних (комунальних) підприємств, враховуючи їх приналежність, виступають джерелом формування власних ФР, а також можуть виділятися підприємствам ЖКГ колективної форми власності, проте, обліковуються в складі залучених джерел фінансування. Бюджетні асигнування для підприємств ЖКГ надаються з бюджетів різних рівнів та державних цільових фондів на фінансування поточної діяльності для державних та комунальних підприємств даної сфери, а також для реалізації відповідних державних цільових програм, в т. ч. на запровадження енергозберігаючих технологій на безповоротній та безоплатній основі [27, 175].

Для здійснення статутної діяльності підприємства ЖКГ можуть також залучати різні види державної фінансової підтримки у вигляді державних дотацій, субсидій та інвестицій.

Тарифи на житлово-комунальні послуги, які встановлені державою, хоча останнім часом і мають тенденцію до підвищення, проте не в повному обсязі покривають витрати на їх надання, тому окремі підприємства ЖКГ отримують

на безповоротній та безоплатній основі державні дотації, що виділяються з бюджетів різних рівнів таким суб'єктам господарювання на покриття їх збитків в результаті реалізації тарифної політики держави.

Також житлово-комунальні компанії можуть отримувати державні субсидії – це усі невідплатні поточні виплати підприємствам, які не передбачають компенсації у вигляді спеціально обумовлених виплат або товарів і послуг в обмін на проведені платежі, а також видатки, пов'язані з відшкодуванням збитків державних підприємств.

У разі недостатності одержаного в результаті фінансово-господарської діяльності прибутку для ФЗ функціонування та розвитку підприємств ЖКГ вони можуть розраховувати на такий вид державної фінансової підтримки як бюджетні інвестиції, основною метою яких є інвестиційне забезпечення розвитку підприємств ЖКГ та отримання економічного та соціального ефекту в майбутньому. Бюджетні інвестиції, перш за все, спрямовуються на технічне і технологічне переоснащення підприємств ЖКГ та оновлення їх основних фондів з метою запобігання виникненню аварійних ситуацій в даній сфері та перебоїв із постачанням життєвонеобхідних житлово-комунальних послуг.

Слід зазначити, що фінансування для запровадження енергозберігаючих технологій, удосконалення санітарно-технічних систем підприємства ЖКГ можуть здійснювати шляхом участі у реалізації грантових програм. Крім того, на сьогоднішній день значна кількість грантових пропозиції у сфері ЖКГ спрямована на створення ОСББ.

До складу залучених джерел ФР комунальних (державних) підприємств ЖКГ можна віднести концесію. Концесія – договір про надання природних ресурсів, підприємств, інших господарських об'єктів, що належать державі чи територіальній громаді, у тимчасову експлуатацію іншим державам, іноземним фірмам та приватним особам [90]. Важливість та значимість реалізації механізму концесії в сфері управління та фінансування підприємств ЖКГ обумовлено потребою у значних обсягах капіталовкладень, які не задовольняються основними видами фінансування: коштами бюджетів різних рівнів; платежами,

сплаченими кінцевими споживачами житлово-комунальних послуг та зовнішніми надходженнями у вигляді кредитів, інвестицій та допомоги міжнародних фінансових організацій. Тому концесійний договір може виступати альтернативним джерелом ФЗ не лише розвитку підприємств ЖКГ, а й підвищення якості житлово-комунальних послуг та збереження належного рівня їх конкурентоспроможності.

Джерела формування позикових ФР підприємств ЖКГ не відрізняються від видів зовнішнього фінансування суб'єктів господарювання і включають державні (місцеві) та банківські кредити, емісію корпоративних облігацій та лізинг.

Кожна форма залучення позикових ФР характеризується певною сферою їх спрямування. Так, державні (місцеві) кредити виділяються державними (місцевими) органами влади із бюджетів різних рівнів, здебільшого, на покриття потреб капітального характеру: придбання машин, устаткування та транспортних засобів, модернізацію існуючих інженерних систем, пусконаладжувальні роботи та інше. Слід відмітити, що даний вид кредитування є привабливим для даної сфери, оскільки містить певні пільги щодо сплати відсотків та термінів погашення основної суми боргу [176, 175]. Значимо, що виділення державних (місцевих) позикових коштів здійснюється через механізми реалізації державних цільових програм, які передбачають часткову або повну компенсацію витрат на реалізацію заходів з тепло-, енерго-, ресурсозбереження, прикладом є реалізація бюджетної програми «Теплих кредитів» для ОСББ.

Практика банківського кредитування підприємств житлово-комунальної сфери налічує ряд напрямів, які пов'язані з фінансуванням таких видів потреб:

- поточних потреб: поповнення оборотних коштів, покриття касових розривів;
- інвестиційних потреб: здійснення капітальних витрат (придбання, модернізація, реконструкція основних засобів), повернення кредиторської

заборгованості або іншого раніше залученого фінансування для здійснення капітальних витрат;

– інноваційних потреб: реалізація проектів зі зниження енергоспоживання, відновлення джерел енергії, проведення заходів з енергоефективності, установки та модернізації очисних споруд, реалізації заходів прямого або опосередкованого захисту довкілля та інші.

Необхідно відмітити, що банківські кредити залежно від об'єкту кредитної угоди можуть носити як короткостроковий характер (овердрафт, кредитні лінії) так і надаватися на більш тривалі терміни, під заставу основних засобів, що будуть придбані за кредитні кошти або знаходяться на балансі підприємств ЖКГ, а в деяких випадках, навіть, без надання заставного майна [16, 55].

Крім того, органи місцевого самоврядування, до підпорядкування яких належать підприємства ЖКГ, можуть надавати повноваження даним суб'єктам щодо залучення ФР на основі емісії корпоративних облігацій. Облігаційна позика передбачає розміщення корпоративних цінних паперів на внутрішньому фондовому ринку на умовах строковості, платності та поворотності і виступає ефективним інструментом фінансування важливих суспільних потреб у сфері електропостачання, водопостачання та водовідведення, будівництва житла, оновлення комунального транспорту та транспортних мереж тощо. Характерною рисою даного виду забезпечення є фінансування довгострокових капітальних вкладень, які пов'язані із удосконалення житлового та комунального секторів [51].

Враховуючи незадовільний технічний стан основних засобів житлово-комунальної сфери, що обмежує їх доступ до банківських кредитів, підприємства даного сектору можуть використовувати такий альтернативний напрямок залучення ФР як лізинг. Найперспективнішими сферами для лізингового фінансування в Україні є міський громадський транспорт, що передбачає закупівлю на умовах довгострокової оренди електротранспорту, а також комунальна енергетика (проекти з модернізації комунальної теплоенергетики). Особливістю здійснення лізингових операцій є можливість викупу відповідних

видів техніки та обладнання за залишковою вартістю після закінчення терміну дії лізингового договору, продовження строку оренди зазначеного майна або повернення об'єкту лізингового договору [31].

Забезпечуючи необхідний обсяг ФР підприємства ЖКГ мають враховувати, що від структури джерел їх формування залежить рівень кредитоспроможності та платоспроможності суб'єкта господарювання. Зростання частки власних ФР забезпечує фінансову стійкість та самостійність, проте зводить до розширення діяльності, а також супроводжується значним рівнем фінансового ризику. Додаткове залучення позикових коштів супроводжується зростанням витрат на їх обслуговування, знижує показники платоспроможності, хоча, в свою чергу, надає фінансові можливості до швидкого реагування на потреби ринку у відповідних послугах.

У наукових дослідженнях таких провідних фахівців, як Р. С. Квасницька [75], С. В. Мочерний [54], І. В. Зятковський [66], С. І. Юрій [169] ФР розглядаються як грошові фонди, утворені в результаті перерозподільчих процесів (табл. 1.5).

Таблиця 1.5 – Науково-методичні підходи до визначення сутності ФР підприємств з позиції форм прояву

Автор	Визначення
Квасницька Р. С. [75]	централізовані та децентралізовані грошові фонди цільового призначення, які формуються у процесі розподілу та перерозподілу національного багатства, сукупного суспільного продукту та національного доходу і призначені для використання у відповідності з завданнями соціально-економічного розвитку суспільства і колективів окремих підприємств
Мочерний С. В. [54]	грошові фонди, створені в процесі розподілу, перерозподілу та використання валового внутрішнього продукту країни
Зятковський І. В. [66]	грошові фонди цільового призначення, сформовані у процесі розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту, створеного на підприємстві, якими воно володіє і розпоряджається на правах власності або повного господарського відання і використовує на статутні потреби
Юрій С. І. [169]	грошові фонди, які створюються в процесі розподілу та використання ВВП за певний період часу

Аналізуючи представлені дефініції, слід зазначити, що трактування ФР підприємства лише як фондів грошових коштів, на нашу думку, значно звужує їх зміст, склад та призначення. Грошові фонди – це частина грошей підприємства, які мають цільове призначення. За рахунок фондової частини ФР здійснюється покриття потреб виробничої діяльності, забезпечення процесів розширеного відтворення, що полягає у фінансуванні інвестиційної та інноваційної діяльності, в запровадженні сучасних технологічних рішень. Так, для виконання статутної діяльності житлово-комунальні компанії створюють зареєстрований (статутний, пайовий) капітал, в залежності від організаційно-правової форми господарювання – додатковий та резервний капітал, в процесі фінансово-господарської діяльності також формуються фонди соціального призначення, матеріального стимулювання працівників, фонди розвитку виробництва та інші.

Крім цього житлово-комунальні підприємства мають сплачувати встановлені законодавством податки, збори та обов'язкові платежі, виконувати зобов'язання перед фінансово-кредитними установами (банками, страховими компаніями) та іншими суб'єктами господарювання, що обумовлює необхідність в формуванні необхідного обсягу ФР в нефондовій формі. Враховуючи особливості ФЗ функціонування житлово-комунальних підприємств вони отримують у нефондовій формі платежі за надання відповідних послуг, бюджетні дотації та субсидії, які надходять із бюджетів різних рівнів, гранти та надходження від міжнародних фінансових організацій.

У дослідженнях закордонних науковців досить часто ФР підприємства розглядаються як близьке за економічним змістом поняття до активів підприємства. Таке бачення даної фінансової категорії прослідковується у наукових працях П. А. Стецюк [163], Н. О. Рибалко [151], О. Є. Гудзь [46], на думку яких ФР підприємства – це високоліквідні активи, які сприяють функціонуванню та розвитку підприємства (табл. 1.6).

На нашу думку, такий підхід до трактування ФР може бути пояснений тим, що високоліквідними активами є гроші та їх еквіваленти та поточні фінансові

інвестиції, що можна швидко перетворити у гроші без значних втрат та з мінімальним ризиком конвертації, й можуть бути спрямовані на виконання фінансових зобов'язань та забезпечення потреб розвитку підприємства.

Таблиця 1.6 – Науково-методичні підходи до визначення сутності ФР підприємств як високоліквідних активів підприємства

Автор	Визначення
Стецюк П.А. [163]	найбільш ліквідні активи, які забезпечують неперервність руху грошових потоків підприємства у процесі реалізації його планів та виконання зобов'язань
Рибалко Н. О. [151]	сукупність активів підприємства, сформованих із зовнішніх та внутрішніх джерел, що знаходяться в розпорядженні підприємства на правах власності або тимчасового володіння і які використовуються для погашення фінансових зобов'язань та забезпечення безперервності функціонування підприємства
Гудзь О. Є. [46]	сукупність високоліквідних активів, які знаходяться в його розпорядженні і призначені для виконання поточних фінансових зобов'язань і розширеного відтворення. Вони характеризують фінансовий потенціал та платоспроможність підприємства

Узагальнюючи вищевикладене, на нашу думку, ФР підприємств ЖКГ слід розглядати як сукупність грошових доходів та надходжень, що формуються із диверсифікованих джерел та акумулюються у відповідних фондах та у нефондовій формі й спрямовуються на фінансування виробництва і постачання необхідного обсягу житлово-комунальних послуг, виконання фінансових зобов'язань та забезпечення розширення інвестиційної діяльності з метою підвищення ефективності їх фінансово-господарської діяльності та конкурентоспроможності наданих послуг.

Слід відмітити, що ФР підприємств житлово-комунальної сфери притаманні такі властивості: вони мають стадію утворення та джерела формування; відображають відносини власності; використовуються за цільовим призначенням; структура джерел їх формування залежить від форми власності та організаційно-правової форми господарювання, рівня бюджетного фінансування, діючої тарифної політики та системи державної підтримки.

Важливим елементом організації ФР підприємств ЖКГ є систематизація їх видів за класифікаційними ознаками, що дозволить здійснювати якісний аналіз ефективності їх формування, розподілу та використання. Дослідження наукової літератури з даної проблематики, дозволило сформувавши основні класифікаційні ознаки, які на сучасному етапі виділяються вітчизняними науковцями для групування видів ФР (табл. 1.7).

Таблиця 1.7 – Систематизація ФР за основними класифікаційними ознаками

Критерій	Романенко О. Р. [152]	Опарін В. М. [126]	Лігоненко Л.О., Гуляєва Н.М., Гринюк Н. А. та ін. [177]	Гайдук І. О. [34]	Шило В. П. [186]	Рибалко Н. О. [151]	Стасюк Л. С. [160]	Зянько В. В., Фурик В. Г., Вальдшмідт І. М. [174]
А	1	2	3	4	7	6	7	8
Залежно від джерел формування	+				+		+	
За етапами формування					+			
За правом власності	+	+		+			+	+
За кругообігом		+					+	+
За характером використання		+		+	+			+
За об'єктом інвестування			+				+	
За метою використання			+					
За належністю підприємству			+					
За стадією утворення				+				
За терміном використання				+				
За змістом вкладення				+				
За напрямками розподілу				+				
За формою реалізації					+			+
За можливістю виступати засобом погашення						+		
За видами господарської діяльності						+		
За організаційно-правовою формою						+		
За матеріально-речовою структурою						+		
За призначенням						+		
За характером участі у господарському процесі						+		

Продовження таблиці 1.7

А	1	2	3	4	7	6	7	8
За видами сформованих активів						+		
За джерелами покриття активів						+		
За ступенем ліквідності активів						+		
За терміном погашення зобов'язань						+		

Така розгалужена система класифікаційних ознак, на нашу думку, обумовлена багатогранністю і складністю досліджуваної фінансової категорії, існуванням різних підходів до її визначення та змістовного наповнення. Крім того, деякі ознаки хоч і різні за змістом, проте враховують однієї й ті ж види ФР або ототожнюють їх з різними видами активів та пасивів.

На основі дослідження особливостей ФЗ підприємств ЖКГ та сутності їх ФР, вважаємо за доцільне зв'язати систему класифікації з виділенням таких ознак як: за стадією утворення; за джерелами формування; за об'єктами інвестування в активи; за напрямом використання. Склад ФР підприємств ЖКГ за класифікаційними групами наведено на рис. 1.4.

На нашу думку, саме такий підхід до систематизації видів ФР підприємств ЖКГ забезпечуватиме визначення оптимальної потреби у фінансуванні; раціональної структури джерел формування; пропорцій розподілу та використання залежно від фактичних потреб суб'єктів господарювання ЖКГ, в цілому сприятиме підвищенню ефективності використання акумульованих коштів.

Крім того, слід враховувати, що рівень ефективності формування та використання ФР підприємств ЖКГ безпосередньо залежить від зовнішнього та внутрішнього середовища. До зовнішніх факторів, які перешкоджають ефективному формуванню ФР суб'єктів господарювання ЖКГ слід віднести: інфляцію; зміну ціни на ресурси; тарифну політику держави; платоспроможність споживачів послуг; недосконалість системи бюджетного фінансування діяльності суб'єктів ЖКГ, особливо в частині відшкодування пільг та субсидій

на житлово-комунальні послуги; недосконалість ринкових інститутів з надання житлово-комунальних послуг, які б сприяли активізації залучення приватних компаній до даної сфери; відсутність нормативного забезпечення регулювання взаємовідносин між виробниками, постачальниками та виконавцями житлово-комунальних послуг; стан економіки в цілому.

Рисунок 1.4 – Класифікація видів ФР підприємств ЖКГ (складено автором)

Важливою характеристикою, що розкриває зміст та призначення будь-якої фінансової категорії є притаманні їй функції. Враховуючи, що розкриття сутності ФР підприємств в загальному вигляді здійснюється в розрізі макро- та мікрорівнів, крім того ФР підприємств ЖКГ дозволяють здійснити не лише реалізацію статутних цілей зазначених суб'єктів господарювання, а й сприяють виконанню загальнодержавних функцій соціального спрямування, то проведемо розмежування функцій, які покладено на дану фінансову категорію за рівнями економічної системи.

До макроекономічних функцій ФР підприємств ЖКГ, на наш погляд, можна віднести такі:

– розподільчу – реалізується через здатність ФР приймати участь у розподілі та перерозподілі суспільного продукту з метою створення сприятливих фінансових умов для розвитку як житлово-комунального сектору так і територіальних громад;

– забезпечувальну – полягає в участі ФР у виробленні та наданні життєвоважливих послуг для населення, юридичний осіб та територій;

– соціальну – проявляється через безпосередню участь ФР у виконанні такої загальнодержавної соціальної функції, як своєчасне забезпечення населення якісними житлово-комунальними послугами в необхідному обсязі;

– регулюючу – пов'язану із можливістю за рахунок ФР здійснювати регулювання ринку житлово-комунальних послуг через прогнозування споживчого попиту та цін на послуги.

На нашу думку, розкрити та конкретизувати зміст ФР підприємств ЖКГ, може реалізація наступних мікроекономічних функцій:

– формуюча (накопичувальна) – полягає в здатності підприємства ЖКГ створювати необхідні обсяги ФР із власних, залучених та позикових джерел для забезпечення потреб поточної та інвестиційної діяльності;

– розподільча – відображається в оптимальному розділі акумульованих ФР на забезпечення досягнення статутних цілей підприємств ЖКГ та виконання в повному обсязі фінансових зобов'язань;

– контрольна – передбачає постійний контроль за дотриманням належного рівня ефективності формування, розподілу та використання ФР, недопущення необґрунтованої заборгованості та створення оптимальних обсягів активів для надання якісних житлово-комунальних послуг;

– інноваційна-трансформаційна – проявляється у здатності ФР перетворюватися з грошової в інші форми та види ресурсів, що сприяє забезпеченню безперервності постачання житлово-комунальних послуг та підвищення рівня їх прибутковості;

– стимулююча – формування необхідного обсягу ФР за рахунок диверсифікованих джерел, що забезпечує належний рівень ліквідності, фінансової стійкості, ділової активності та рентабельності підприємств ЖКГ;

– інформаційна – сприяє проведенню своєчасної оцінки рівня ефективності формування, розподілу та використання ФР підприємств ЖКГ на основі використання масиву інформації щодо джерел формування, об'єктів інвестування та напрямів використання їх ФР за минулий та поточний звітний періоди.

Дослідження основних змістовних характеристик ФР підприємств ЖКГ, а саме: сутності, основних властивостей, видів, джерел формування та функцій, на нашу думку, не буде, в повній мірі, розкривати дану фінансову категорію без окреслення її ролі у ФЗ діяльності суб'єктів господарювання ЖКГ (рис. 1.5).

Таким чином, проведене дослідження дозволило визначити, що ФР у ФЗ діяльності підприємств ЖКГ відіграють визначальну роль, оскільки від їх складу та структури залежить рівень платоспроможності та інвестиційної привабливості, що є досить важливим фактором в умовах обмеженості доступу до джерел формування ресурсної бази. Крім цього, саме достатність ФР, що обумовлює своєчасне надання в необхідному обсязі та належної якості й конкурентоспроможності житлово-комунальних послуг, які є важливим фактором забезпечення життєдіяльності населення.

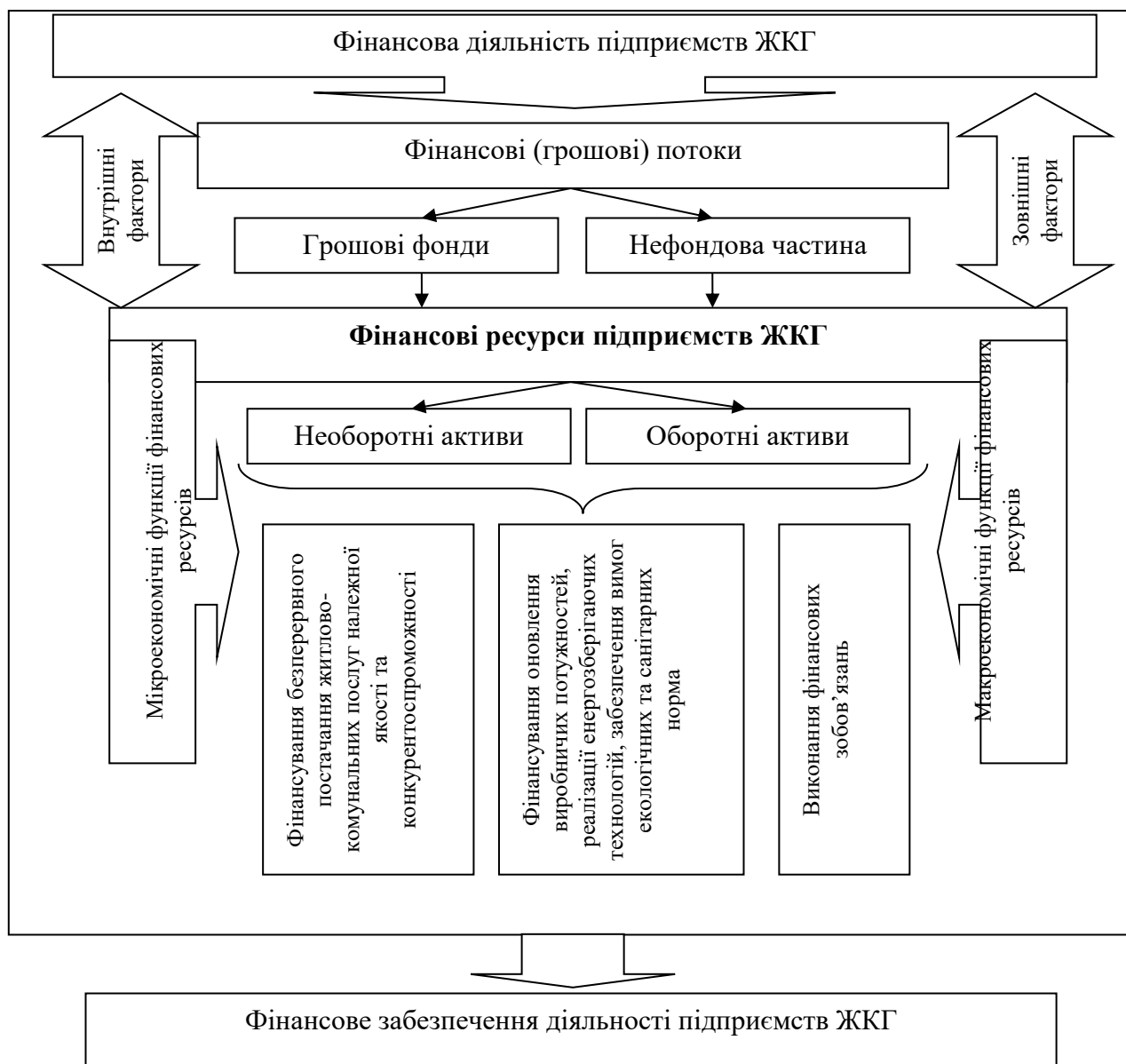

Рисунок 1.5 – Роль ФР у ФЗ діяльності підприємств ЖКГ (складено автором)

1.3 Вплив світового досвіду на стан фінансового забезпечення діяльності і розвитку вітчизняного житлово-комунального господарства

Недосконалість основних засад запровадження та реалізації реформ у житлово-комунальній сфері, непрозорі та недієві механізми створення конкурентного ринкового середовища на ринку житлово-комунальних послуг, неефективна цінова політика, що змінюється на постійній основі, призводять до подальшого поглиблення кризових явищ у діяльності вітчизняних підприємств

даної галузі. Подолання окремих проблем в системі ФЗ підприємств ЖКГ та знаходження нових шляхів їх подальшого розвитку можливе за рахунок вивчення та запровадження зарубіжного досвіду управління даним сектором.

Аналіз наукових джерел [21, 23, 24, 33, 48, 50, 65, 73] щодо реформування та підвищення рівня ефективності функціонування ЖКГ з метою надання широкого спектра якісних житлово-комунальних послуг на прикладі зарубіжних країнах дозволив нам виділити специфічні ознаки, що впливають на побудову системи ФЗ суб'єктів даного сектора.

Отже, основними характерними рисами, що вказують на особливості ФЗ діяльності підприємств ЖКГ в розвинених європейських країнах є:

- процеси приватизації житлово-комунальних об'єктів, що призводять до зміни способів залучення коштів (переорієнтація коштів з державного на приватних сектор);
- диференціація структури джерел фінансування у житловому будівництві та комунальному господарстві: зменшення обсягів державного фінансування та перехід на альтернативні форми ФЗ з домінуванням приватного капіталу;
- переорієнтація напрямів використання ФР: пріоритетне спрямування їх на формування бюджету розвитку (капітальні видатки) на рівні окремих територій з одночасним повноцінним здійснення поточної діяльності;
- реалізація цільових програм державного та регіонального рівнів, спрямованих на ФЗ стабільного розвитку об'єктів ЖКГ;
- зміна механізмів утримання житлово-комунальних об'єктів, шляхом розмежування функцій з управління та володіння об'єктами ЖКГ в розрізі суб'єктів;
- формування конкурентного середовища на ринку житлово-комунальних послуг, що призводить до зміни повноважень муніципальної влади, а саме: в компетенції муніципальної влади окремих європейських країн залишилися лише організація та експлуатація житлового фонду; побутове обслуговування населення при наданні ремонтних послуг; обслуговування прибудинкових територій; збирання та переробка побутових відходів; озеленення; транспортне

обслуговування. Обслуговування житлово-комунального сектору приватним бізнесом, як у сфері управління так і підяду, представлено спеціалізованими малими та середніми за розміром фірмами;

- реалізація основних засад формування ринкового середовища, що обумовила специфіку встановлення та регулювання тарифів в розрізі послуг та особливості методики ціноутворення на житлово-комунальні послуги різними суб'єктами даної сфери;

- зміна підходів до реалізації державної підтримки ЖКГ, шляхом відмови (повної чи часткової) від цільового фінансування підприємств ЖКГ та переходу до адресного субсидування споживачів житлово-комунальних послуг;

- проведення якісних структурних змін в частині нормативно-правового та організаційно-економічного забезпечення ефективного функціонування житлово-комунальної сфери;

- координація взаємовідносин між державою, в особі центральних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування; житлово-комунальними підприємствами різних форм власності та споживачами житлово-комунальних послуг з врахуванням інтересів кожного із суб'єктів.

Як засвідчив аналіз інформаційних джерел з питань розвитку та трансформації ЖКГ, більшість вітчизняних авторів: А. Є. Буряченко [24], Н. С. Педченко, М. І. Кумуржий [134], О. П. Бриль [23], О. І. Деміхов, В. О. Лук'янихін, О. М. Теліженко [48] та інші виділяють три основні моделі реформування житлово-комунального сектору: англійську, німецьку та французьку. Однак, на наш погляд, розвиток та реформування ЖКГ окремих зарубіжних країн не підпадає під характеристики зазначених моделей, тому нами було запропоновано узагальнений підхід щодо виділення змішаної моделі управління ЖКГ.

Дослідження особливостей реалізації зазначених моделей обумовило встановлення основних критеріїв, які їх відрізняють та характеризують властиву їм специфіку прояву (табл. 1.8).

Таблиця 1.8 – Порівняльна характеристика моделей управління підприємств ЖКГ в зарубіжних країнах та Україні

Критерій	Англійська модель	Французька модель	Німецька модель	Змішана модель	Українська модель
А	1	2	3	4	5
Представники	Велика Британія, США	Франція, Фінляндія	Німеччина, Польща	Окремі європейські країни	Україна
Функціональна складова	Повна приватизація житлово-комунального комплексу	Приватизація об'єктів житлово-комунального комплексу у власність муніципалітету	Акціонування підприємств сфери ЖКГ	Поєднання різних напрямів залучення приватного капіталу	Приватизація об'єктів житлово-комунального комплексу
Підпорядкування	Муніципалітет	Муніципалітет	Муніципалітет	Муніципалітет	Органи місцевого самоврядування
Форма власності	Приватна	Муніципальна	Змішана (акціонерна)	Муніципальна	Комунальна (державна), приватна
Взаємозв'язок між секторами	Об'єднані за специфікою та галуззю	Об'єднані за специфікою та галуззю	Об'єднані за специфікою та галуззю. Багатопрофільні підприємства	Об'єднані за специфікою та галуззю	Спеціалізовані та багатопрофільні підприємства
Ринкове середовище	Конкурентне середовище	Конкурентне середовище	Конкурентне середовище	Конкурентне середовище	Природні монополії Початкове конкурентне середовище
Суб'єкти ринку ЖКГ	Спеціалізовані муніципальні компанії. Малі приватні компанії	Муніципальні компанії. Приватні компанії на основі концесійних договорів	Комунальні компанії. Приватні підприємства	Муніципальні компанії. Приватні підприємства на умовах договору	Комунальні підприємства. Приватні підприємства. ОСББ

Продовження таблиці 1.8

А	1	2	3	4	5
Тарифна політика	Тарифи формуються підприємствами	Тарифи встановлюються відповідно до умов договору між муніципалітетом та експлуатаційною компанією	Тарифи формуються обслуговуючими компаніями за погодженням з муніципалітетом	Тарифи встановлюються відповідно до умов договору між муніципалітетом та експлуатаційною компанією	Формуються центральними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування
Склад житлово-комунальних платежів	Плата за комунальні послуги. Податок – Council Tax (ремонт доріг, прибирання вулиць, зарплата пожежникам та поліції)	Плата за житлові послуги (утримання будинків, прибудинкових територій та місць загального користування: під'їздів, газонів, басейнів ліфтів). Плата за комунальні послуги (електроенергія, газ вода)	Плата за послуги домоуправління. Плата за комунальні послуги. Внески на ремонтні роботи	Плата за комунальні послуги. Плата за житлові послуги	Плата за житлові послуги (утримання будинків, прибудинкових територій та місць загального користування: під'їздів, газонів, басейнів ліфтів). Плата за комунальні послуги (електроенергія, газ, вода)

Виділення моделей реформування житлово-комунальної сфери, перш за все, пов'язано з трансформаційними процесами відносин власності на основі приватизації державного та муніципального майна. Слід зазначити, що сутність процесу приватизації у провідних зарубіжних країнах дещо відрізняється від вітчизняної практики. Так, під приватизацією у таких країнах, як Франція, Фінляндія, Угорщина, Словаччина, Польща та інших, розуміють передачу приватним особам не лише у власність, а й контроль над державними і муніципальними підприємства та активами, тобто приватизацію без передачі майнових прав. Наряду з традиційними методами здійснення приватизації застосовуються також оренда, підряд та передача в управління об'єктів ЖКГ приватному сектору [64].

Характерними рисами англійської моделі, яка реалізується у Великій Британії та США, є здійснення приватизаційних процесів об'єктів ЖКГ та об'єднання муніципальних підприємств за специфікою їх діяльності та галузю. При цьому, у приватну власність було передано всю комунальну інфраструктуру та інженерні системи, що знаходилися на балансі муніципальних органів влади. Проте, надання послуг населенню приватними житлово-комунальними підприємствами здійснюється виключно за вимогами та стандартами, які визначено муніципалітетами. Ціна за надані житлово-комунальні послуги встановлюється, безпосередньо підприємством, яке здійснює постачання таких послуг з врахуванням принципу конкурентості. Тобто, споживачі житлово-комунальних послуг самостійно обирають обслуговуючу компанію залежно від якості житлово-комунальних послуг та цінової політики. Слід зазначити, що у Великій Британії крім комунальних послуг необхідно сплачувати муніципальний податок – Council Tax, розмір якого залежить від престижності району місцезнаходження житлово-комунального об'єкту. Акумуляовані за рахунок даного податку кошти використовуються на підтримку чистоти вулиць, утримання доріг, а також фінансування діяльності пожежних і поліцейських бригад [95].

Розвиток ЖКГ в Німеччині та Польщі здійснюється за німецькою моделлю реформування даного сегменту, яка характеризується демонополізацією та здійсненням акціонування житлово-комунальної інфраструктури, при цьому контрольний пакет акцій створених акціонерних товариств, діяльність яких спрямована на управління житловим фондом і забезпечення надання житлово-комунальних послуг, належить муніципалітету. В той же час, поточне обслуговування, ремонт, оновлення та модернізація інженерних мереж здійснюється приватними структурами, у розпорядження яких вони надійшли в результаті зміни форми власності. Як результат, на сьогоднішній день, німецький ринок комунальних послуг є висококонкурентним, на ньому працюють постачальники різних рівнів (міжнародні, національні та регіональні компанії), які забезпечують широкий вибір цінних пропозицій на житлово-комунальні послуги, програм лояльності та технологічних рішень [159].

Формування тарифів здійснюється експлуатаційними житлово-комунальними компаніями за попереднім погодженням з муніципальними органами з дотриманням ознак конкурентного середовища. Слід відмітити, що в Німеччині існує певна специфіка встановлення тарифів на житлово-комунальні послуги, що пов'язана із підходами до формування послуг, які надаються даними підприємствами. Так, можна виділити простий підхід, відповідно до якого оплата здійснюється за кожну надану одиничну житлово-комунальну послугу, та комплексний підхід, що передбачає оплату заздалегідь встановленого переліку послуг з обслуговування та утримання прибудинкових територій. До складу таких послуг, крім основних життєзабезпечувальних елементів, можна віднести прибирання прибудинкових територій, вивіз сміття та утилізацію відходів, обслуговування внутрішньобудинкової інфраструктури, телекомунікацій та інше. Використання комплексного підходу до формування ціни на житлово-комунальні послуги дозволило підприємствам ЖКГ здійснювати перерозподіл ФР у межах видів послуг з

високодохідних напрямів діяльності на фінансування тих послуг, які є комерційно непривабливими, але носять значний соціальний характер [95].

Плата за житлово-комунальні послуги складається із трьох частин:

– плата за послуги домоуправління, яка включає оплату за послуги приватних управляючих компаній, які займаються обслуговуванням та утриманням житлових будинків;

– плата за комунальні послуги з водопостачання, опалення, тощо;

– внески в ощадні каси на ремонтні фонди, кошти яких використовуються на капітальні потреби.

Проте в результаті реалізації німецької моделі реформування ЖКГ не відбувається суттєвого приросту приватного капіталу у фінансуванні об'єктів даної сфери, і в значній мірі їх розвиток забезпечується за рахунок бюджетного фінансування.

Відмінністю здійснення французької моделі реформування ЖКГ (Франція, Фінляндія) є поєднання муніципальної власності на об'єкти ЖКГ та управління ними зі сторони приватного бізнесу на умовах довгострокових договорів оренди, концесійних договорів та сукупних інвестиційних угод [64].

Розвиток і застосування делегованого управління здійснюється на підставі укладення довгострокових договорів оренди, які передбачають передачу на тривалий термін, а іноді із правом передачі спадкоємцям, права на експлуатацію житлово-комунальних об'єктів.

Відповідно до укладених концесійних угод, які, як правило, носять довгостроковий характер, що забезпечує високий рівень стабільності та надійності у взаємовідносинах між муніципалітетом та приватним партнером, концесіонер здійснює фінансування розвитку місцевої інфраструктури, з одночасним поверненням вкладених коштів за рахунок ефективної тарифної політики. В той же час, концесіонер надає перевагу розвитку ресурсозберігаючих технологій, тим самим покращуючи стан основних фондів, що в загальному підсумку сприяє мінімізації собівартості житлово-комунальних послуг. При цьому слід відмітити, що всі основні засади

ціноутворення на житлово-комунальні послуги підлягають розгляду та узгодженню з муніципалітетом.

При реалізації французької моделі реформування ЖКГ, об'єкти житлово-комунальної інфраструктури залишаються у власності муніципалітету, який несе відповідальність за розвиток ЖКГ та якість послуг. Тарифи на житлово-комунальні послуги встановлюються за домовленістю між муніципалітетом та експлуатаційною компанією та фіксуються у відповідних контрактах. Плата за житлово-комунальні послуги розмежовується на:

- оплату житлових послуг, які включають утримання будинків, прибудинкових територій та місць загального користування (під'їздів, газонів, басейнів, ліфтів);

- оплату комунальних послуг за використання електроенергії, газу, води тощо [64].

На практиці реформування ЖКГ в більшості європейських країн здійснювалося з врахуванням їх історичного розвитку та особливостей функціонування економіки, що не дозволяє в повній мірі віднести їх до традиційних моделей (англійська, французька, німецька), оскільки поєднуються окремі елементи, притаманні даним моделям, що і обумовило виділення змішаної моделі. Проведення приватизації об'єктів ЖКГ здійснювалося в різних країнах за різними способами, що призвело до значного залучення приватних (національних) або іноземних компаній на ринок ЖКГ. При цьому частка держави у фінансуванні діяльності та розвитку житлово-комунального сектору залишилася на рівні 25-30% [24].

Порівняльний аналіз динаміки показників державного фінансування ЖКГ провідних європейських країн та Україні представлено в таблиці 1.9.

Як свідчать дані таблиці 1.9 рівень витрат на ЖКГ у загальній структурі витрат державного бюджету в цілому по країнам ЄС протягом досліджуваного періоду в середньому становив 1,38 % загального обсягу. При цьому звертає на себе увагу тенденція щодо зниження державної фінансової підтримки ЖКГ з 1,43 % за даними 2012 р. до рівня 1,33 % на кінець 2016 р.

Таблиця 1.9 – Динаміка показників державних видатків на ЖКГ в деяких країнах Європейського союзу та Україні за 2012-2016 рр. [71, 72]

Країна	Рік				
	2012	2013	2014	2015	2016
Питома вага витрат на ЖКГ у державних витратах, %					
В цілому по ЄС	1,43	1,39	1,37	1,39	1,33
Німеччина	0,99	0,93	0,89	0,87	0,86
Франція	2,33	2,23	2,11	1,98	1,94
Польща	1,88	1,74	1,70	1,70	1,46
Велика Британія	1,50	1,52	1,62	1,81	1,73
Україна	0,14	0,03	0,04	0,01	0,003
Питома вага витрат на ЖКГ у загальному обсязі соціальних витрат, %					
В цілому по ЄС	2,05	1,97	1,93	1,95	1,85
Німеччина	1,38	1,28	1,22	1,18	1,16
Франція	3,20	3,05	2,87	2,71	2,65
Польща	3,14	2,85	2,78	2,81	2,33
Велика Британія	2,11	2,13	2,25	2,49	2,38
Україна	0,30	0,07	0,09	0,01	0,01
Частка державних витрат на фінансування ЖКГ у ВВП, %					
В цілому по ЄС	0,7	0,7	0,7	0,7	0,6
Німеччина	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
Франція	1,3	1,3	1,2	1,1	1,1
Польща	0,8	0,7	0,7	0,7	0,6
Велика Британія	0,7	0,7	0,7	0,8	0,7
Україна	0,03	0,01	0,01	0,001	0,001

Слід відмітити, що найвищий рівень перерозподілу державних витрат на житлово-комунальну сферу зберігається у Франції, Польщі та Великій Британії, що в середньому за період становив 2,12 %, 1,70 % та 1,65 % загального обсягу бюджетного фінансування відповідних країн. Що стосується України, то середній показник є найнижчим і знаходиться на рівні 0,04 %, що є наслідком передачі житлово-комунальних об'єктів в управління та фінансування органам місцевої влади. Аналізуючи питому вагу витрат на ЖКГ в загальному обсязі соціальних витрат, слід звернути увагу на зниження пріоритетності даної галузі як в цілому по країнах Європейського співтовариства так і в Україні. Порівнюючи середні показники даного параметра по європейським країнам його рівень складає 1,95 % загальних державних соціальних видатків, при цьому в таких країнах, як Франція,

Польща і Велика Британія середній рівень значно перевищує загальноєвропейський і знаходиться в межах від 2,27 % до 2,9 %, виключення становить лише Німеччина, показник якої знаходиться на рівня 1,24 %. В Україні частка видатків на ЖКГ у складі соціальних видатків становить в середньому за період лише 0,1 %, що свідчить про надзвичайно низький рівень ФЗ ЖКГ.

Частка витрат на фінансування ЖКГ у ВВП у обраних країнах Європейської спільноти протягом досліджуваного періоду має незначні коливання, що визначається стабільністю функціонування їх економічних систем та відповідає основним стратегічним пріоритетам розвитку даної галузі. В Україні навпаки, зберігається чітка тенденція до зниження даного показника, який починаючи з 2015 р. становить 0,001 % від ВВП.

Враховуючи загальносвітові тенденції щодо здійснення фінансової децентралізації та перерозподілу ФР на рівень муніципалітетів розглянемо фінансування ЖКГ за рахунок коштів місцевих бюджетів (табл. 1.10).

Досліджуючи тенденції фінансування житлово-комунальної сфери на місцевому рівні, слід відмітити, що частка видатків у структурі місцевих бюджетів в цілому по ЄС становить 4,71 %. Однак, в таких країнах як Франція та Велика Британія перевищення середньоєвропейського показника становить близько 1,5 рази, що підтверджується особливостями реалізації моделей управління, які притаманні даним державам. Значно нижчий рівень даного показника відмічається у Німеччині (3,50 %), що є наслідком переходу значної кількості об'єктів ЖКГ у приватну власність. В той же час, слід зауважити, що незважаючи на достатньо високі показники фінансування ЖКГ в Україні за рахунок місцевих бюджетів в середньому 6,21 % реальна фінансова ситуація, на нашу думку, є незадовільною, підтвердженням чого є ряд проблем фінансово-економічного характеру, які стримують розвиток житлово-комунальних підприємств.

Таблиця 1.10 – Динаміка показників місцевих витратків на ЖКГ в деяких країнах Європейського союзу та Україні за 2012-2016 рр. [71, 72]

Країна	Рік				
	2012	2013	2014	2015	2016
Питома вага витрат на ЖКГ у загальній сумі витрат місцевих бюджетів, %					
В цілому по ЄС	5,46	4,54	4,53	4,67	4,36
Німеччина	3,66	3,58	3,49	3,42	3,34
Франція	8,13	8,28	7,94	7,71	7,71
Польща	5,01	4,40	4,41	4,51	3,98
Велика Британія	10,41	4,97	5,60	6,70	6,21
Україна	8,90	3,49	7,92	5,66	5,06
Питома вага витрат на ЖКГ у загальному обсязі соціальних витрат місцевих бюджетів, %					
В цілому по ЄС	7,87	6,55	6,53	6,69	6,23
Німеччина	5,67	5,53	5,42	5,19	5,05
Франція	13,82	14,05	13,43	13,02	13,05
Польща	6,97	6,14	6,22	6,28	5,20
Велика Британія	13,70	6,68	7,50	8,94	8,30
Україна	11,07	4,02	9,55	6,90	6,32
Частка витрат місцевих бюджетів на фінансування ЖКГ у ВВП, %					
В цілому по ЄС	0,6	0,5	0,5	0,5	0,5
Німеччина	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
Франція	1,0	1,0	0,9	0,9	0,9
Польща	0,7	0,6	0,6	0,6	0,5
Велика Британія	1,3	0,6	0,6	0,7	0,6
Україна	1,40	0,52	1,13	0,79	0,74

Однак, незважаючи на соціальну спрямованість витратків на ЖКГ, слід відмітити, що в європейських країнах знижується частка на їх фінансування і на місцевому рівні. При цьому, значення показників у розрізі обраних країн відповідають сутності моделей управління та фінансування даного сегменту. Що стосується України, то не дивлячись на високий рівень фінансування ЖКГ із місцевих бюджетів, їх частка у ВВП є нижчою в порівнянні з показниками державних бюджетів у розрізі всіх країн Європи, які обрано для дослідження. Проте, в Україні відмічається домінування ФР місцевого рівня в загальних джерелах фінансування.

Приватизаційні процеси, що здійснювалися в житлово-комунальній сфері призвели також до перерозподілу функцій управління ЖКГ і сприяли створенню конкурентоспроможних спеціалізованих приватних компаній, які здійснюють свою діяльність на основі укладених з муніципалітетом договорів

та контрактів (довгострокові договори оренди, концесійні договори). В більшості європейських країн, зазвичай, об'єктами ЖКГ володіє та управляє муніципалітет, а житлово-комунальні послуги надають приватні підприємства, що дозволяє задовольнити потреби населення у якісних послугах за економічно обґрунтованою вартістю. При цьому, вибір обслуговуючої компанії споживач обирає самостійно, виходячи з основних характеристик житлово-комунальної послуги, яка надається, та тарифної політики, яка реалізується житлово-комунальною компанією [24, 48].

Вивчення зарубіжного досвіду засвідчило, що залучення приватного капіталу в житлово-комунальний сектор може здійснюватися не лише шляхом реалізації різних форм та способів приватизаційних процесів, а й на основі створення об'єднань мешканців багатоквартирних будинків: територіальні спільноти жителів; кондомініуми (Німеччина); житлові кооперативи (США, Канада); житлові товариства (Польща); товариства власників житла (Словаччина, Естонія, Латвія); синдикати (Франція); квартирні акціонерні товариства (Фінляндія); житлово-будівельні кооперативи [23].

Аналізуючи вітчизняну модель, слід відмітити, що усунення недоліків в організації функціонування ЖКГ України неможливо здійснити без запровадження структурного реформування та вивчення й використання досвіду розвинених європейських держав. Проте, на відміну від зарубіжних країн, незважаючи на постійну трансформацію ЖКГ України, його результативність залишається на досить низькому рівні. На сьогоднішній день переважна частина житлово-комунальних об'єктів знаходиться у власності та управлінні органів місцевого самоврядування, що сприяє монополізації ринку, недопущенню засад вільної конкуренції у сфері ЖКГ. На відміну від інших європейських країн, у яких ринок житлових послуг, частіше за все, представлено вузькоспеціалізованою діяльністю організацій у сфері утримання та ремонту житла, в Україні почали з'являтися приватні житлові організації – керуючі компанії, які надають багатопрофільні житлово-комунальні послуги. Проте, у вітчизняних споживачів житлово-комунальних

послуг не існує альтернативи у виборі обслуговуючої чи управляючої компанії, за винятком створення ОСББ.

Також, присутність на ринку житлово-комунальних послуг України підприємств, які є природними монополістами, передбачає вкладення значних державних ресурсів у їх розвиток та модернізацію.

Слід зазначити, що більшість житлово-комунальних підприємств України є комерційними суб'єктами господарювання та здійснюють свою діяльність з дотриманням принципів самоокупності та самофінансування, значний обсяг їх ФР формується за рахунок бюджетних асигнувань з місцевих бюджетів. При цьому, не дивлячись на зростання рівня та обсягу витрат місцевих бюджетів на фінансування ЖКГ, а також стабільне підвищення тарифів на житлово-комунальні послуги технічний стан більшості інженерних мереж і споруд, які використовуються суб'єктами даної сфери погіршується, що не відповідає вимогам сучасного технологічного розвитку та не задовольняє вимоги споживачів щодо якості наданих ними послуг. Крім цього, характерною ознакою функціонування вітчизняних житлово-комунальних підприємств є стабільна збиткова діяльність, що, на нашу думку, пов'язано, перш за все, з незадовільним станом їх основних виробничих фондів та неефективною тарифною політикою, яка реалізується в даній сфері. Так, за оцінками експертів рівень зносу основних фондів ЖКГ становить 40-70 %, що є наслідком недостатнього рівня ФЗ і потребує пошуку альтернативних механізмів фінансування даної галузі [69]. Невідповідність собівартості житлово-комунальних послуг встановленим на них цінам пов'язано із високим рівнем фізичного та морального зносу виробничих потужностей, що призводить до значних технологічних втрат ресурсів в інженерних мережах, а також необґрунтованого обсягу адміністративних накладних витрат. Занадто високі тарифи на житлово-комунальні послуги, в свою чергу, призводять до погіршення платіжної дисципліни між виробниками та споживачами послуг, особливо в сучасних умовах фінансової та політичної нестабільності.

Як свідчить аналіз досвіду провідних європейських країн формування необхідного обсягу ФР для задоволення потреб діяльності ЖКГ може здійснюватися за рахунок боргового фінансування через емісію облігацій місцевої позики; вдосконалення системи субсидування; державно-приватного партнерства; концесії та різних форм проектного фінансування.

У зарубіжній практиці досить поширеним методом додаткового залучення ФР у житлово-комунальну сферу є емісія боргових цінних паперів місцевого рівня у вигляді облігацій місцевої позики. Як свідчать показники співвідношення обсягу запозичень до доходів місцевих бюджетів у країнах ЄС в середньому даний показник становить 81 %, при цьому найвищий рівень – 125 %, відмічається у Німеччині, а в таких країнах як Франція, Велика Британія і Польща дещо нижчі показники, а саме: 79 %, 43 % та 32 % відповідно. Що стосується України, при потенціалі вітчизняного ринку муніципальних запозичень в обсязі близько 350 млрд. грн., рівень досліджуваного показника становить лише 1,4 % [5].

На нашу думку, досить перспективним напрямом в сфері місцевих запозичень є запровадження зарубіжного досвіду щодо випуску муніципальних житлових облігацій, за рахунок яких можуть бути вирішені два важливих соціальних питання: забезпечення населення житлом та мобілізація ФР для оновлення житлового фонду. Механізм місцевих запозичень полягає у тому, що населення, формуючи відповідний пакет цінних паперів, може здійснювати їх обмін на квадратні метри житла. Крім того, місцеві запозичення виступають інструментом мінімізації боргів населення перед житлово-комунальними підприємствами шляхом випуску місцевих облігацій, відсотки за якими спрямовуються на відшкодування вартості житлово-комунальних послуг [135].

Реалізація досвіду європейських країн щодо боргового фінансування діяльності ЖКГ в Україні через емісію облігацій місцевої позики сприятиме залученню ФР для покриття браку коштів на фінансування поточних потреб об'єктів житлово-комунальної сфери; формуванню їх додаткового обсягу на

розвиток ЖКГ; реалізацію місцевих програм реформування підприємств житлово-комунальної сфери та запровадження енергозберігаючих технологій, що не можливо здійснювати виключно за кошти територіальних громад [24, 51].

Дані Світового банку, засвідчують, що набуває все більшого поширення реалізація концесійних механізмів фінансування сфери ЖКГ. Так, на даний час більше 37 країн світу застосовують концесійні схеми інвестування, що дозволяє здійснювати своєчасне оновлення та модернізацію об'єктів житлово-комунальної сфери та реалізовувати проекти з енерго- та ресурсозберігаючих технологій у відповідності до вимог сучасного технологічного розвитку [35, 90].

Високі питомі витрати енерго- і матеріальних ресурсів, а також низький технічний рівень переоснащення необоротних активів підприємств ЖКГ вимагає необхідності залучення значного обсягу інвестицій, зокрема, через використання такої форми державно-приватного партнерства як концесія. Аналіз закордонного досвіду реалізації концесійних схем у житлово-комунальному секторі засвідчив значні можливості передачі державного чи комунального майна на підставі концесійного договору приватним особам на платній та строковій основі для будівництва, реконструкції, модернізації, експлуатації, управління чи обслуговування об'єкта концесії. В Україні запровадження даної схеми фінансування регулюється відповідним нормативно-правовим забезпеченням, а саме: механізм передачі в концесію або оренду визначається Законом України «Про особливості передачі в оренду чи концесію об'єктів у сферах теплопостачання, водопостачання та водовідведення, що перебувають у комунальній власності». Передача об'єктів у сферах теплопостачання, водопостачання та водовідведення, що перебувають у комунальній власності, в оренду чи концесію здійснюється за ініціативою фізичних та юридичних осіб, які можуть бути орендарями чи концесіонерами відповідно до чинного законодавства та на підставі рішень

виконавчих органів сільських, селищних, міських рад та місцевих органів влади [90].

Специфіка запровадження концесійної форми залучення інвестицій в житлово-комунальну сферу пов'язана з можливістю отримання додаткових ФР на створення та покращення інфраструктурних об'єктів з високою вартістю; довгостроковими термінами окупності і повернення вкладених капіталів; тривалими періодами амортизації основних фондів; необхідністю додаткових гарантій зі сторони держави; низькою альтернативною цінністю інвестиційних активів; низькою ліквідністю інвестиційних активів у разі розірвання концесійного договору.

Концесійні договори сприяють також залученню коштів у низькорентабельні види та сфери діяльності підприємств житлово-комунального сектору. Однією із основних переваг реалізації державно-приватного партнерства у формі концесій є можливість зниження собівартості житлово-комунальних послуг через оновлення та модернізацію основних виробничих фондів підприємств даної сфери, фінансування концесіонерами запровадження новітнього обладнання та ресурсозберігаючих технологій.

Відмітимо, що в Україні вже реалізуються окремі форми державно-приватного партнерства у комунальному господарстві. Так, за угодою спільної діяльності 10 об'єктів комунального господарства перебувають в концесії, а саме: 2 об'єкти водопостачання та водовідведення в Тернопільській області; 1 об'єкт теплопостачання в Кіровоградській області і 7 об'єктів переробки відходів в Донецькій, Закарпатській, Київській та Кіровоградській областях. Станом на 1 липня 2017 р. в Україні в житлово-комунальному секторі реалізується 179 концесійних угод є, в яких основними об'єктами є підприємства водо-, теплопостачання та водовідведення [128].

Як свідчать дані, на сучасному етапі лише незначна частка концесійних угод реалізується у сфері теплопостачання, хоча, як показує світовий досвід даний сегмент є особливо привабливим для приватних партнерів, через можливість широкого застосування оренди, підряду, концесії, лізингу та

інших форм державно-приватного партнерства. Однією із основних проблем, що заважають реалізації залученню коштів на основі ДПП в Україні є те, що підприємства, які забезпечують транспортування теплової енергії відносяться до сфери природних монополій. Це призводить до того, що розвиток теплопостачання в окремих населених пунктах є законодавчо неврегульованим в частині прав і обов'язків замовників, які повинні здійснювати розроблення та реалізацію схем теплопостачання; не розподілено функціональні обов'язки між органами виконавчої влади і органами місцевого самоврядування щодо порядку та механізму узгодження й затвердження даного процесу. Також однією із перешкод запровадженню концесій на місцевому рівні є технологічні особливості надання такого виду послуг, пов'язаних з експлуатацією теплових мереж, тому доцільним є передача в управління чи користування виключно теплових мереж, без джерел генерації, що сприятиме розподілу функцій виробництва, транспортування та постачання теплової енергії. Це б, на нашу думку, дозволило реалізувати конкурентні засади щодо надання даного виду послуг різними постачальниками; встановлювати економічно обґрунтовані тарифи на кожен вид послуг (виробництво, транспортування, постачання теплової енергії). Таким чином, суб'єкти господарювання у сфері теплопостачання мали б розробляти власні коротко- і довгострокові інвестиційні програми з врахуванням затверджених схем теплопостачання [108, 130].

Разом з тим світова тенденція та сучасні вітчизняні умови постійного зростання вартості житлового-комунальних ресурсів вимагає прискорення вирішення проблем енергозбереження і, відповідно, ґрунтовного дослідження фінансування заходів ресурсо- та енергозберігаючих технологій. Однак, залучення коштів на умовах концесії в Україні можливе за допомогою запровадження механізмів фінансування міжнародними фінансовими організаціями реалізації інвестиційних проектів, в тому числі з підвищення енергоефективності та використання відновлювальних джерел енергії в муніципальному секторі; реновації бюджетних будівель, модернізації

транспорту та публічного освітлення. Вплив на інвестиційні програми суб'єктів господарювання можуть здійснювати: НКРЕКП, Міністерства регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ України, органи місцевого самоврядування (місцеві ради різного рівня), місцеві органи виконавчої влади (ОДА, РДА, МДА) [128].

Одним із альтернативних варіантів нарощення обсягів ФР у вітчизняній сфері житлово-комунального обслуговування є створення та функціонування Державний фонд регіонального розвитку, діяльність якого спрямована на фінансування проектів розвитку та забезпечення житлово-комунальної сфери на конкурсній основі відповідно до розробленої та прийнятої стратегії розвитку окремих адміністративно-територіальних одиниць. Так, за рахунок підтримки даного фонду було реалізовано ряд проектів з водо-, теплопостачання та водовідведення, газо-, тепло-енергопостачання. Проте, слід відмітити, що враховуючи реальні можливості даного фонду, на сьогоднішній день фінансову підтримку отримала лише не значна кількість проектів фінансової підтримки та розвитку житлово-комунальної сфери [128161].

Дослідження зарубіжного досвіду фінансової підтримки розвитку ЖКГ засвідчило, що одним із дієвих інструментів вирішення проблеми стабільного функціонування об'єктів житлово-комунальної сфери для України може стати запровадження такого інноваційного напрямку ФЗ як проектне фінансування. На основі реалізації ключових засад процесу проектного фінансування здійснюється формування взаємовідносин між місцевими органами влади, фінансово-кредитними установами та приватним бізнесом. При цьому, основною особливістю цієї специфічної форми партнерства між комунальним та приватним секторами є тимчасова передача місцевими органами влади зобов'язань з надання житлово-комунальних послуг суб'єктам приватного сектору, відповідальність за надання яких приватний партнер бере на себе. В той же час, даний вид партнерства є досить привабливим і для приватного бізнесу, оскільки проектні ризики покладаються на місцеві владні структури.

Місцеві органи влади контролюючи житлово-комунальні об'єкти, за рахунок сформованих ФР в результаті проектного фінансування можуть здійснювати значний обсяг пріоритетних завдань щодо стабільного розвитку підприємств ЖКГ. Отже, на нашу думку, проектне фінансування є альтернативним напрямом бюджетному фінансуванню капітальних інвестицій в житлово-комунальний сектор, які, перш за все будуть спрямовані, на розробку та реалізацію ресурсозберігаючих проектів [35, 36].

Важливим здобутком у вітчизняній практиці фінансування сфери ЖКГ є розширення об'єктів лізингу, що полягає у запровадженні такого напрямку як фінансовий лізинг об'єктів житлової нерухомості. Виконання даної функції покладено на Державну іпотечну установу, яка створена в 2004 р. і здійснює рефінансування іпотечних кредитів отриманих від розміщення своїх облігацій. Активізація діяльності на ринку лізингових операцій у сфері ЖКГ пов'язана, на нашу думку, перш за все, із ухвалою Кабінетом міністрів України залучення 500 млн. дол. США кредиту від Китайської національної корпорації підрядів (ССЕС) для фінансування інвестиційного проекту «Забезпечення житлом на умовах іпотечного кредиту або фінансового лізингу». Така схема фінансування придбання житла населенням є досить привабливою з огляду на спрощену процедуру реалізації та меншу суму витрат на лізингові платежі порівняно із відшкодуванням відсотків по банківському кредиту, крім того додаткової застави не вимагається, оскільки за даним договором заставою виступає житло придбане в лізинг [128].

Таким чином, вивчення та узагальнення зарубіжного досвіду у сфері фінансування ЖКГ дозволяє нам удосконалити існуючу систему ФЗ даного сегменту (рис. 1.6)

Рисунок 1.6 – Узагальнена система ФЗ підприємств ЖКГ з урахуванням зарубіжного досвіду

Застосування традиційних та альтернативних форм фінансування вітчизняного житлово-комунального сектору дозволить досягти виконання стратегічних завдань в сфері ЖКГ, розшири джерела та види фінансування потреб даного сегменту, залучити додаткові ФР для реалізації інноваційно-інвестиційного потенціалу. Слід відмітити, що на сучасного етапі більша частина альтернативних джерел фінансування підприємств ЖКГ нормативно визначена та спостерігаються позитивні тенденції до їх запровадження, однак вони не набули широкого розповсюдження і потребують адаптації до вітчизняних умов та специфіки організації житлово-комунального сектору.

ФЗ об'єктів ЖКГ потребує подальшої розробки та обґрунтування основних засад управління їх ФР для досягнення оптимального складу, структури, джерел та рівня фінансування поточних та інвестиційних потреб житлово-комунального сектору, а також пошуку раціональних напрямків

використання акумульованих коштів. Ефективність реалізації даного процесу сприятиме стабільній та ефективній фінансово-господарській діяльності підприємств житлово-комунальної сфери, а також забезпеченню надання якісних та конкурентоспроможних житлово-комунальних послуг.

Таким чином, дослідження зарубіжного досвіду функціонування підприємств житлово-комунального сектора дозволило визначити основні напрями удосконалення ФЗ діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання даної сфери, направлених на покращення їх стабільного фінансово-економічного стану шляхом застосування дієвих форм та видів фінансування об'єктів ЖКГ на основі місцевих запозичень, концесії майна комунальної власності, проектного фінансування та інших інструментів державно-приватного партнерства.

Висновки до розділу 1

На основі проведеного дослідження теоретичних основ ФЗ діяльності підприємств ЖКГ, його ролі та значення в соціально-економічному розвитку країни можна зробити наступні висновки:

1. З'ясовано, що функціонування підприємств ЖКГ направлено на здійснення особливого виду підприємницької діяльності, який забезпечує надання цілого комплексу житлово-комунальних послуг для задоволення різноманітних потреб споживачів (населення, комерційних підприємств, бюджетних організацій та інших суб'єктів економіки), що обумовлює існування багатогранної видової структуризації. В роботі запропоновано класифікувати підприємства ЖКГ за такими ознаками як: форма власності; організаційно-правова форма господарювання; складова житлово-комунального сектора; вид надання житлово-комунальних послуг; функціональне призначення, що пов'язано із специфікою їх господарської та фінансової діяльності.

2. Враховуючи особливості створення, діяльності та розвитку суб'єктів житлово-комунальної сфери було систематизовано та виділено основні структурні елементи системи ЖКГ України, яка представляє собою сукупність підсистем і елементів та відображає взаємовідносини між окремими секторами та суб'єктами комунальної інфраструктури. Такий підхід дозволяє формувати необхідну фінансову складову розвитку ринку житлово-комунальних послуг.

3. Проведений аналіз науково-методичних підходів вітчизняних і зарубіжних науковців до визначення сутності ФЗ діяльності підприємств ЖКГ засвідчив наявність різноманітних точок зору на дану дефініцію, що дозволило їх узагальнити у авторському визначенні досліджуваного поняття. Так, під ФЗ діяльності підприємств ЖКГ слід розуміти цілісну систему організації фінансових відносин, пов'язану із формуванням та використанням ФР на основі відповідних форм, джерел та інструментів її реалізації, з метою створення умов для ефективного функціонування підприємств шляхом вирішення завдань, направлених на забезпечення відповідної фінансової стратегії їх розвитку. Такий підхід на відміну від існуючих, в повній мірі, враховує специфічні риси, призначення та особливості фінансування суб'єктів ЖКГ та сприяє реалізації поточних та стратегічних фінансових рішень.

4. Встановлено, що організація фінансових відносин у сфері ЖКГ направлена на мобілізацію й використання ФР для здійснення ефективної діяльності та надання якісних житлово-комунальних послуг суб'єктами даного сектору, що дозволило узагальнити систему ФЗ діяльності підприємств ЖКГ та у її складі виокремити мету, об'єкт, суб'єкт, завдання та конкретизувати складові ФЗ (форми, джерела, інструменти). Запропонована система ФЗ діяльності підприємств дозволить створити конкурентне фінансове середовище та сформувати прозорий і ефективний ринок житлово-комунальних послуг.

5. На основі проведеного аналізу сучасних підходів до трактування дефініції «ФР підприємств» було виокремлено та враховано характерні риси їх формування для підприємств ЖКГ. Обґрунтовано, що ФР підприємств ЖКГ – це сукупність грошових доходів та надходжень, що формуються із диверсифікованих джерел та акумулюються у відповідних фондах та у нефондовій формі й спрямовуються на фінансування виробництва і постачання необхідного обсягу житлово-комунальних послуг, виконання фінансових зобов'язань та забезпечення розширеного відтворення з метою підвищення ефективності їх фінансово-господарської діяльності та конкурентоспроможності наданих послуг. Враховуючи особливості ФЗ суб'єктів ЖКГ було визначено джерела формування ФР залежно від форми власності, організаційно-правової форми господарювання та виду послуг, що надається житлово-комунальним підприємством.

6. За результатами визначення особливостей ФЗ підприємств ЖКГ та специфіки формування їх ФР, дослідження сучасних науково-методичних підходів до класифікації ФР, було обґрунтовано доцільність здійснювати систематизацію ФР підприємств ЖКГ за такими ознаками як: стадія утворення; джерела формування; об'єкти інвестування в активи; напрями використання. Доведено, що саме даний видовий поділ сприятиме визначенню оптимальної потреби у фінансових ресурсах обсягу для функціонування та розвитку суб'єктів даної сфери, дозволить забезпечити тісний взаємозв'язок напрямів розподілу та реальних потреб підприємств ЖКГ, а також досягнення належного рівня ефективності формування, розподілу та використання ФР в ЖКГ.

7. На підставі дослідження сутності, джерел формування та цільового характеру використання ФР ЖКГ було встановлено їх роль та місце у ФЗ підприємств даного сектору, а також визначено основне призначення, яке полягає у фінансуванні безперервного постачання житлово-комунальних послуг належної якості та забезпеченні достатнього рівня конкурентоспроможності, оновленні виробничих потужностей, реалізації

енерго- та ресурсозберігаючих технологій, а також виконанні фінансових зобов'язань.

8. Враховуючи результати порівняльного аналізу становлення та розвитку житлово-комунального комплексу розвинених зарубіжних країн, дослідження класичних моделей управління підприємств даного сегменту в роботі було виокремлено українську модель, яка враховує як кращі зарубіжні практики так і вітчизняні особливості здійснення структурних перетворень в даному секторі економіки.

9. Узагальнюючи вивчення досвіду зарубіжних країн та вітчизняних підходів щодо ФЗ функціонування ЖКГ було розроблено та запропоновано комплексу систему фінансування даної складової національної економіки, яка представляє собою поєднання традиційних джерел ФР (самофінансування, бюджетне фінансування та кредитування) та альтернативних джерел (місцеві запозичення, державно-приватне партнерство, проектне фінансування, лізинг та кошти держаних цільових фондів). Такий підхід дозволить використовувати всі наявні та можливі складові ФЗ діяльності суб'єктів господарювання даного сектора та призведе до покращення їх фінансово-економічного стану і досягнення стабільного розвитку.

Основні результати дослідження 1 розділу опубліковані наукових роботах [17, 18, 98, 99].

РОЗДІЛ 2. НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЖИТЛОВО-ГОСПОДАРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

2.1 Дослідження практики використання фінансових ресурсів підприємствами житлово-комунального господарства міст України

Сфера ЖКГ, в силу об'єктивних причин є всеохоплюючою, і фактично, кожна людина є її споживачем. Належне надання комунальних послуг позначається як на якості життя населення, так і на стратегічному стані країни в цілому. У той же час, кількість проблем, накопичених у цій сфері, величезна, а рішення їх вимагає як скоординованих дій, як з боку державних структур, так і з боку інших учасників ринку, в тому числі споживачів, а також значних ФР.

Примітно, що модернізація системи ЖКГ в Україні триває протягом усіх років незалежності. Рішенням більшості проблем, що накопичилися може стати формування конкурентного середовища в сфері надання комунальних послуг. В силу того що послуги на ринку ЖКГ носять загальний характер, а платежі присутні регулярно в структурі витрат кожного споживача, існує значний потенціал для створення ринкового середовища. У той же час, багато особливостей ведення підприємницької діяльності на даному ринку можуть в значній мірі ускладнити процес модернізації галузі для переходу до ринкових відносин. Попре всі складнощі, для ефективного реформування і виокремлення існуючих проблем у даній галузі необхідним є фінансовий аналіз підприємств, що надають житлово-комунальні послуги.

Для нашого дослідження було відібрано 5 підприємств, що функціонують в Сумській на Чернігівській області, а саме:

1. Комунальне підприємство «Зеленбуд» Сумської міської ради, сферою діяльності якого є надання ландшафтних послуг;

2. Комунальне підприємство Зеленбуд Чернігівської міської ради, що займається допоміжною діяльністю у рослинництві, відтворенням рослин, лісопилним та стругальним виробництвом, роздрібною торгівлею квітами, рослинами, насінням, добривами, домашніми тваринами та кормами для них у спеціалізованих магазинах, іншою діяльністю з прибирання та наданням ландшафтних послуг;

3. Комунальне підприємство електромереж зовнішнього освітлення «Міськесвітло» Сумської міської ради, що займається поточним ремонтом та технічним обслуговуванням систем вуличного освітлення та електромереж зовнішнього освітлення, монтажем водопровідних мереж, систем опалення та кондиціонування. Опікується діяльністю у сфері проводового та безпроводового зв'язку;

4. Комунальне підприємство Шляхрембуд Сумської міської ради, що займається капітальним та поточним ремонтом доріг, утриманням міських доріг та споруд на ними у тому числі зливової каналізації, дорожньої мережі та санітарним очищенням доріг м. Суми;

5. Комунальне підприємство «Спеціалізований комбінат» Сумської міської ради сферою роботи якого є надання ритуальних послуг у т. ч. послуг з поховання безрідних, послуг зі святкового оформлення міста до пам'ятних та історичних дат, культурно-мистецьких, релігійних та інших святкових заходів у відповідності до виділених бюджетних святкових асигнувань, послугами з поточного ремонту та утримання об'єктів міського благоустрою, послугами з поточного утримання 13-ти кладовищ міста, утриманням туалетів у сквері «Дружба», технічним обслуговуванням Насосної станції (вул. Кругова), надає послуги з виробництва та установки пам'ятників.

У таблиці 2.1 наведено чисельність працюючих у аналізованих підприємствах за період 2015-2017 рр. Таким чином, можемо зробити висновок, що за аналізований період чисельність працюючих зросла на 18 чоловік у підприємства КП «Зеленбуд» СМР, на 38 чоловік у підприємства КП «Зеленбуд» ЧМР та на 8 чоловік у підприємства КП «Міськесвітло» СМР. У той

же час спостерігається зменшення кількості працюючих у двох аналізованих підприємств: КП «Шляхрембуд» СМР зменшив свій штат на 13 чоловік за аналізований період, а КП «Спецкомбінат» СМР – на 9 чоловік.

Таблиця 2.1 – Чисельність працюючих у комунальних підприємствах за період 2015-2017 рр.

Показник	2015	2016	2017
КП «Зеленбуд» СМР	52	63	70
КП «Зеленбуд» ЧМР	100	115	138
КП «Міськвітло» СМР	44	48	52
КП «Шляхрембуд» СМР	272	299	259
КП «Спецкомбінат» СМР	132	136	123

Проаналізуємо показники майнового стану аналізованих підприємств ЖКГ (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 – Показники майнового стану у комунальних підприємствах за період 2015-2017 рр.

Показник	2015	2016	2017
А	1	2	3
КП «Зеленбуд» СМР			
Валюта балансу (майно підприємства), тис. грн.	1921,00	6761,00	10462,00
Середня величина основних засобів, тис. грн.	1434,50	3304,00	6453,00
Фондоозброєність, тис. грн. / чол.	27,59	52,44	92,19
Фондовіддача основних фондів	3,83	2,17	1,54
Частка основних засобів в активах	1,93	1,17	1,06
Коефіцієнт зносу основних засобів	0,62	0,34	0,30
Коефіцієнт оновлення основних засобів	0,05	0,53	0,29
Коефіцієнт мобільності активів	0,33	0,29	0,34
КП «Зеленбуд» ЧМР			
Валюта балансу (майно підприємства), тис. грн.	6276,00	13943,00	35356,00
Середня величина основних засобів, тис. грн.	2690,50	4209,00	14982,00
Фондоозброєність, тис. грн. / чол.	26,91	36,60	108,57
Фондовіддача основних фондів	3,39	3,04	1,45
Частка основних засобів в активах	1,73	1,05	0,98
Коефіцієнт зносу основних засобів	0,74	0,61	0,30
Коефіцієнт оновлення основних засобів	0,05	0,26	0,58
Коефіцієнт мобільності активів	0,53	0,99	0,38

Продовження таблиці 2.2

A	1	2	3
КП «Міськвітло» СМР			
Валюта балансу (майно підприємства), тис. грн.	7888,60	14638,00	15870,00
Середня величина основних засобів, тис. грн.	7101,15	10403,60	13930,00
Фондоозброєність, тис. грн. / чол.	161,39	216,74	267,88
Фондовіддача основних фондів	0,08	0,59	0,98
Частка основних засобів в активах	1,43	1,30	1,36
Коефіцієнт зносу основних засобів	0,35	0,30	0,33
Коефіцієнт оновлення основних засобів	0,06	0,41	0,11
Коефіцієнт мобільності активів	0,07	0,09	0,10
КП «Шляхрембуд» СМР			
Валюта балансу (майно підприємства), тис. грн.	28118,00	45811,00	80360,00
Середня величина основних засобів, тис. грн.	12357,00	18639,00	32888,00
Фондоозброєність, тис. грн. / чол.	45,43	62,34	126,98
Фондовіддача основних фондів	4,62	3,65	3,34
Частка основних засобів в активах	1,32	1,15	0,88
Коефіцієнт зносу основних засобів	0,69	0,51	0,43
Коефіцієнт оновлення основних засобів	0,02	0,29	0,25
Коефіцієнт мобільності активів	1,22	0,74	0,50
КП «Спецкомбінат» СМР			
Валюта балансу (майно підприємства), тис. грн.	87423,00	88964,00	94987,00
Середня величина основних засобів, тис. грн.	44677,50	4831,00	8191,50
Фондоозброєність, тис. грн. / чол.	338,47	35,52	66,60
Фондовіддача основних фондів	0,24	2,46	1,72
Частка основних засобів в активах	0,10	0,11	0,17
Коефіцієнт зносу основних засобів	0,49	0,46	0,34
Коефіцієнт оновлення основних засобів	-9,59	0,17	0,39
Коефіцієнт мобільності активів	0,01	0,01	0,02

За результатами аналізу майнового стану підприємств можемо зробити наступні висновки:

– у підприємства КП «Зеленбуд» СМР валюта балансу (майно підприємства) зросла у 5,4 разів, а середня величина основних засобів збільшилася у 4,5 рази за аналізований період. Фондоозброєність підприємства станом на кінець 2017 року складає 92,19 тис. грн., це означає що на 1 працівника припадає 92,19 тис. грн. основних засобів, в цілому за аналізований період показник зріс у 3,3 рази. Показник фондовіддачі основних фондів вказує на те, що станом на кінець 2017 року на 1 грн. основних фондів підприємства припадає 1,54 тис. грн. виробленої продукції, за весь

аналізований період показник зменшився у 2,5 рази. Спостерігається тенденція до зменшення частки коштів інвестованих в основні засоби підприємства, проте рівень фізичного зносу основних фондів підприємства відповідає нормативному значенню та зменшується у динаміці, а оновлення основних фондів підприємства здійснюється на достатньому рівні, оскільки показник оновлення основних засобів відповідає нормативному значенню. Коефіцієнт мобільності активів вказує, що існує потенційна можливість перетворення активів підприємства у ліквідні кошти, даний показник зріс за аналізований період.

– майно підприємства КП «Зеленбуд» ЧМР зросло у 5,6 разів за аналізований період, а середня величина основних засобів зросла у 5,6 разів. Показник фондоозброєності говорить про те, що станом на кінець 2017 року на 1 працівника припадає 108,57 тис. грн. основних засобів (показник зріс у 4 рази за аналізований період). Що стосується фондівіддачі основних фондів, то станом на кінець 2017 року на 1 грн. основних фондів припадає 1,45 тис. грн. виробленої продукції, у цілому показник зменшився у 2,3 рази за аналізований період. Частка основних засобів в активах має тенденцію до зменшення. Рівень фізичного зносу основних фондів підприємства відповідає нормативному значенню та зменшується у динаміці, а оновлення основних засобів підприємства здійснюється на достатньому рівні, оскільки показник відповідає нормативному значенню. Потенційна можливість перетворення активів підприємства у ліквідні кошти зменшилася за аналізований період.

– валюта балансу підприємства КП «Міськвітло» СМР та середня величина основних засобів зросли у 2 рази за аналізований період. Фондоозброєність зросла у 1,7 разів і станом на кінець 2017 року складала 267,88 тис. грн. Станом на кінець 2017 року на 1 грн. основних фондів припадає 0,98 тис. грн. виробленої продукції, показник фондівіддачі зріс у 12,4 разів за аналізований період. Спостерігається тенденція до зменшення частки коштів інвестованих в основні засоби підприємства. Коефіцієнт зносу основних засобів відповідає нормативному значенню та зменшується у

динаміці, оновлення основних фондів підприємства здійснюється на достатньому рівні, оскільки показник оновлення відповідає нормативному значенню. Коефіцієнт мобільності активів говорить про потенційну можливість перетворення активів підприємства у ліквідні кошти.

– майно підприємства КП «Шляхрембуд» СМР зросло у 2,9 разів за аналізований період, а середня величина основних засобів – у 2,7 рази. Фондоозброєність підприємства зросла у 2,8 раз і станом на кінець 2017 року на 1 працівника припадає 126,98 тис. грн. основних засобів. Станом на кінець 2017 року на 1 грн. основних фондів припадає 3,34 тис. грн. виробленої

– продукції, показник фондівіддачі зріс у 1,4 рази за аналізований період. Спостерігається тенденція до зменшення частки коштів інвестованих в основні засоби підприємства. Рівень фізичного зносу основних фондів підприємства відповідає нормативному значенню та зменшується у динаміці. Оновлення основних фондів підприємства здійснюється на достатньому рівні, оскільки показник відповідає нормативному значенню. Коефіцієнт мобільності активів зменшився за аналізований період.

– валюта балансу КП «Спецкомбінат» СМР зросла на 9 %, а середня величина основних засобів зменшилась у 5,5 раз за аналізований період. Станом на кінець 2017 року на одного працівника припадає 66,6 тис. грн. основних засобів, показник зменшався у 5 разів за аналізований період. На кінець 2017 року на 1 грн. основних фондів припадає 1,72 тис. грн. виробленої продукції, фондівіддача зросла у 7,23 рази. Існує тенденція до збільшення частки коштів інвестованих в основні засоби підприємства. Коефіцієнт зносу основних засобів відповідає нормативному значенню та зменшується у динаміці, коефіцієнт оновлення основних засобів вказує на те, що оновлення основних фондів підприємства здійснюється на достатньому рівні. Коефіцієнт мобільності активів зріс за аналізований період та вказує на потенційну можливість перетворення активів підприємства КП «Спецкомбінат» СМР у ліквідні кошти.

Наступним етапом фінансового аналізу комунальних підприємств є аналіз показників ліквідності та платоспроможності (таблиця 2.3).

Таблиця 2.3 – Показники ліквідності та платоспроможності комунальних підприємств за період 2015-2017 рр.

Показник	2015	2016	2017
КП «Зеленбуд» СМР			
Коефіцієнт поточної ліквідності (покриття)	59,38	21,63	-111,25
Коефіцієнт швидкої ліквідності	44,25	14,82	-79,08
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	34,13	9,31	-64,83
Співвідношення короткострокової дебіторської та кредиторської заборгованості	10,13	5,48	-14,08
КП «Зеленбуд» ЧМР			
Коефіцієнт поточної ліквідності (покриття)	3,10	3,99	3,14
Коефіцієнт швидкої ліквідності	2,22	3,43	2,54
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	2,11	3,21	2,18
Співвідношення короткострокової дебіторської та кредиторської заборгованості	0,04	0,18	0,31
КП «Міськвітло» СМР			
Коефіцієнт поточної ліквідності (покриття)	2,22	2,96	8,19
Коефіцієнт швидкої ліквідності	1,66	2,06	3,57
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,13	1,56	2,30
Співвідношення короткострокової дебіторської та кредиторської заборгованості	1,53	0,45	0,61
КП «Шляхрембуд» СМР			
Коефіцієнт поточної ліквідності (покриття)	4,39	6,12	5,49
Коефіцієнт швидкої ліквідності	3,14	3,61	3,49
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,06	0,17	0,06
Співвідношення короткострокової дебіторської та кредиторської заборгованості	0,29	0,84	0,90
КП «Спецкомбінат» СМР			
Коефіцієнт поточної ліквідності (покриття)	2,12	2,30	2,83
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,80	0,98	1,29
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,47	0,66	0,75
Співвідношення короткострокової дебіторської та кредиторської заборгованості	0,32	0,15	0,14

За результатами аналізу ліквідності та платоспроможності підприємств можемо зробити наступні висновки:

– коефіцієнт поточної ліквідності (покриття) КП «Зеленбуд» СМР станом на кінець 2017 року свідчить про недостатність у підприємства обігових коштів для погашення боргів протягом року. Крім того, у підприємства недостатньо ліквідних оборотних коштів для своєчасного

розрахунку за зобов'язаннями. Підприємство не зможе вчасно погасити борги у випадку, якщо термін платежів настане незабаром, оскільки значення показника абсолютної ліквідності станом на кінець 2017 року нижче нормативного. Співвідношення короткострокової дебіторської та кредиторської заборгованості за аналізований період нижче нормативного, що може бути ознакою неефективної політики кредитування у результаті якої дебітори заборгували більше коштів, ніж підприємство отримало від постачальників. У підприємства наявні власні оборотні кошти, тобто дотримується мінімальна умова його фінансової стійкості;

– для КП «Зеленбуд» ЧМР значення коефіцієнту поточної ліквідності (покриття) свідчить про достатність у підприємства обігових коштів для погашення боргів протягом року. У підприємства достатньо ліквідних оборотних коштів для своєчасного розрахунку за зобов'язаннями. Значення показника абсолютної ліквідності за аналізований період є вищим нормативного, що може свідчити про неефективну стратегію управління підприємством. У свою чергу, співвідношення короткострокової дебіторської та кредиторської заборгованості за аналізований період нижче нормативного, що може бути ознакою неефективної політики кредитування у результаті якої дебітори заборгували підприємству більше коштів, ніж підприємство отримало від постачальників. У підприємства наявні власні оборотні кошти, тобто дотримується мінімальна умова його фінансової стійкості;

– коефіцієнт поточної ліквідності (покриття) КП «Міськвітло» СМР свідчить про достатність у підприємства обігових коштів для погашення боргів протягом року. Крім того, у підприємства достатньо ліквідних оборотних коштів для своєчасного розрахунку за зобов'язаннями. Коефіцієнт абсолютної ліквідності за аналізований період є вищим нормативного, що може свідчити про неефективну стратегію управління підприємством. Співвідношення короткострокової дебіторської та кредиторської заборгованості нижче нормативного, що може бути ознакою неефективної політики кредитування у результаті якої дебітори заборгували підприємству

більше коштів, ніж підприємство отримало від постачальників. Зазначимо, що у підприємства наявні власні оборотні кошти, тобто; дотримується мінімальна умова його фінансової стійкості

– значення показника поточної ліквідності (покриття) КП «Шляхрембуд» СМР свідчить про достатність у підприємства обігових коштів для погашення боргів протягом року. У підприємства достатньо ліквідних оборотних коштів для своєчасного розрахунку за зобов'язаннями. Підприємство не зможе вчасно погасити борги у випадку, якщо термін платежів настане незабаром, оскільки значення показника абсолютної ліквідності станом на кінець 2017 року нижче нормативного. Співвідношення короткострокової дебіторської та кредиторської заборгованості за аналізований період нижче нормативного, що може бути ознакою неефективної політики кредитування у результаті якої дебітори заборгували підприємству більше коштів, ніж підприємство отримало від постачальників. У цілому підприємство є платоспроможним на момент складання балансу;

– коефіцієнт поточної ліквідності (покриття) КП «Спецкомбінат» СМР свідчить про достатність у підприємства обігових коштів для погашення боргів протягом року. У підприємства достатньо ліквідних оборотних коштів для своєчасного розрахунку за зобов'язаннями. Коефіцієнт абсолютної ліквідності є вищим нормативного, що може свідчити про неефективну стратегію управління підприємством. Співвідношення короткострокової дебіторської та кредиторської заборгованості за аналізований період нижче нормативного, що може бути ознакою неефективної політики кредитування у результаті якої дебітори заборгували підприємству більше коштів, ніж підприємство отримало від постачальників. У підприємства наявні власні оборотні кошти, тобто дотримується мінімальна умова його фінансової стійкості.

Наступним кроком проаналізуємо показники ділової активності підприємств ЖКГ (таблиця 2.4).

Таблиця 2.4 – Показники ділової активності комунальних підприємств за період 2015-2017 рр.

Показник	2015	2016	2017
А	1	2	3
КП «Зеленбуд» СМР			
Оборотність активів (обороті), ресурсовіддача, коефіцієнт трансформації	2,54	1,65	1,16
Коефіцієнт оборотності обігових коштів (обороті)	7,78	7,14	4,74
Період одного обороту обігових коштів (днів)	46,27	50,45	75,94
Коефіцієнт оборотності запасів (обороті)	52,42	23,03	15,53
Період одного обороту запасів (днів)	6,87	15,63	23,18
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості (обороті)	13,42	30,53	27,43
Період погашення дебіторської заборгованості (днів)	26,83	11,79	13,13
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості (оборотів)	27,92	181,65	424,21
Період погашення кредиторської заборгованості (днів)	12,89	1,98	0,85
Коефіцієнт оборотності власного капіталу (оборотність)	2,79	1,67	1,16
КП «Зеленбуд» ЧМР			
Оборотність активів (обороті), ресурсовіддача, коефіцієнт трансформації	1,41	1,27	0,88
Коефіцієнт оборотності обігових коштів (обороті)	3,77	2,81	2,61
Період одного обороту обігових коштів (днів)	95,59	128,15	137,91
Коефіцієнт оборотності запасів (обороті)	17,26	15,52	15,14
Період одного обороту запасів (днів)	20,86	23,19	23,78
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості (обороті)	10,91	75,35	34,43
Період погашення дебіторської заборгованості (днів)	33,01	4,78	10,46
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості (оборотів)	9,65	10,50	9,00
Період погашення кредиторської заборгованості (днів)	37,30	34,29	40,00
Коефіцієнт оборотності власного капіталу (оборотність)	1,66	1,44	0,98
КП «Міськвітло» СМР			
Оборотність активів (обороті), ресурсовіддача, коефіцієнт трансформації	0,07	0,54	0,90
Коефіцієнт оборотності обігових коштів (обороті)	0,90	7,19	10,44
Період одного обороту обігових коштів (днів)	400,24	50,10	34,49
Коефіцієнт оборотності запасів (обороті)	3,94	24,41	23,00
Період одного обороту запасів (днів)	91,44	14,75	15,65
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості (обороті)	1,30	22,62	95,99
Період погашення дебіторської заборгованості (днів)	276,22	15,92	3,75
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості (оборотів)	2,46	19,30	47,66
Період погашення кредиторської заборгованості (днів)	146,39	18,65	7,55
Коефіцієнт оборотності власного капіталу (оборотність)	0,07	0,56	0,91
КП «Шляхрембуд» СМР			
Оборотність активів (обороті), ресурсовіддача, коефіцієнт трансформації	2,02	1,84	1,74
Коефіцієнт оборотності обігових коштів (обороті)	3,85	3,90	4,76
Період одного обороту обігових коштів (днів)	93,50	92,41	75,69
Коефіцієнт оборотності запасів (обороті)	18,53	10,78	12,23
Період одного обороту запасів (днів)	19,42	33,40	29,43

Продовження таблиці 2.4

A	1	2	3
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості (обороти)	28,39	36,76	31,17
Період погашення дебіторської заборгованості (днів)	12,68	9,79	11,55
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості (оборотів)	15,90	20,31	27,29
Період погашення кредиторської заборгованості (днів)	22,64	17,72	13,19
Коефіцієнт оборотності власного капіталу (оборотність)	2,32	2,03	1,86
КП «Спецкомбінат» СМР			
Оборотність активів (обороти), ресурсовіддача, коефіцієнт трансформації	0,12	0,13	0,15
Коефіцієнт оборотності обігових коштів (обороти)	9,91	11,84	9,87
Період одного обороту обігових коштів (днів)	36,32	30,41	36,46
Коефіцієнт оборотності запасів (обороти)	20,57	19,32	17,66
Період одного обороту запасів (днів)	17,50	18,63	20,39
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості (обороти)	51,93	118,26	173,99
Період погашення дебіторської заборгованості (днів)	6,93	3,04	2,07
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості (оборотів)	17,38	26,29	25,48
Період погашення кредиторської заборгованості (днів)	20,71	13,69	14,13
Коефіцієнт оборотності власного капіталу (оборотність)	0,12	0,14	0,15

За результатами аналізу ділової активності підприємств можемо зробити наступні висновки:

– у підприємства КП «Зеленбуд» СМР оборотність активів зменшилася у 2,2 рази, що є негативною тенденцією. Коефіцієнт оборотності обігових коштів також має негативну тенденцію до зменшення. Середній період від витрачання коштів для виробництва продукції до отримання коштів за реалізовану продукцію станом на кінець 2017 року склав 76 днів. Коефіцієнт оборотності запасів зменшився у 3,4 рази. Період одного обороту запасів зріс у 3,4 рази і склав 23 дні. Виручка підприємства перевищує середню дебіторську заборгованість у 27,4 разів. Середній період інкасації дебіторської заборгованості станом на кінець 2017 року склав 13 днів. Виручка підприємства перевищує середньорічну кредиторську заборгованість у 424,2 рази. Середній період сплати підприємством кредиторської заборгованості зменшився і склав 1 день, що свідчить про позитивну динаміку. На одиницю власного капіталу підприємства КП «Зеленбуд» СМР припадає 1,16 тис. грн.

чистої виручки від реалізації продукції, показник має негативну тенденцію до зменшення;

– оборотність активів КП «Зеленбуд» ЧМР зменшилася у 1,6 разів, що є негативною тенденцією. Коефіцієнт оборотності обігових коштів також має негативну тенденцію до зменшення. Період одного обороту обігових коштів станом на кінець 2017 року склав 138 днів. Коефіцієнт оборотності запасів зменшився у 1,1 рази. Період одного обороту запасів зріс у 1,1 рази і склав 24 дні. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості, говорить про те, що виручка підприємства перевищує середню дебіторську заборгованість у 34,4 рази. Період погашення дебіторської заборгованості станом на кінець 2017 року склав 11 днів. Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості, говорить про те, що виручка підприємства перевищує середньорічну кредиторську заборгованість у 9 разів. Період погашення кредиторської заборгованості збільшився і склав 40 днів, що свідчить про негативну динаміку. На одиницю власного капіталу підприємства припадає 0,98 тис. грн. чистої виручки від реалізації продукції, показник має негативну тенденцію до зменшення;

– ресурсовіддача КП «Міськвітло» СМР збільшилася у 12,3 разів, що є позитивною тенденцією. Коефіцієнт оборотності обігових коштів має тенденцію до збільшення. Середній період від витрачення коштів для виробництва продукції до отримання коштів за реалізовану продукцію станом на кінець 2017 року склав 35 днів. Кількість оборотів коштів, інвестованих у запаси збільшилась у 5,8 разів. Період, протягом якого запаси трансформуються в кошти зменшився у 5,8 разів і склав 16 днів. Виручка підприємства перевищує середню дебіторську заборгованість у 96 разів. Середній період інкасації дебіторської заборгованості станом на кінець 2017 року склав 4 днів. Виручка підприємства перевищує середньорічну кредиторську заборгованість у 47,7 разів. Середній період сплати підприємством кредиторської заборгованості зменшився і склав 8 днів, що свідчить про позитивну динаміку. На одиницю власного капіталу

підприємства припадає 0,91 тис. грн. чистої виручки від реалізації продукції, показник має позитивну тенденцію до збільшення;

– оборотність активів КП «Шляхрембуд» СМР зменшилася у 1,2 рази, що є негативною тенденцією. Оборотність обігових коштів підприємства має тенденцію до збільшення. Середній період від витрачення коштів для виробництва продукції до отримання коштів за реалізовану продукцію станом на кінець 2017 року склав 76 днів. Кількість оборотів коштів, інвестованих у запаси зменшилась у 1,5 рази. Період одного обороту запасів зріс у 1,5 рази і склав 29 днів. Виручка підприємства перевищує середню дебіторську заборгованість у 31,17 рази. Період погашення дебіторської заборгованості станом на кінець 2017 року склав 12 днів. Виручка підприємства перевищує середньорічну кредиторську заборгованість у 27,3 разів. Період погашення кредиторської заборгованості (днів) зменшився і склав 13 днів, що свідчить про позитивну динаміку роботи підприємства. Коефіцієнт оборотності власного капіталу має негативну тенденцію до зменшення і вказує на те, що на одиницю власного капіталу підприємства припадає 1,86 тис. грн. чистої виручки від реалізації продукції.

– ресурсовіддача активів підприємства КП «Спецкомбінат» СМР збільшилася на 25 %, що є позитивною тенденцією. Коефіцієнт оборотності обігових коштів має негативну тенденцію до зменшення. Період одного станом на кінець 2017 року склав 36 днів. Кількість оборотів коштів, інвестованих у запаси зменшилась на 14 %. Період одного обороту запасів зріс на 16,5 % і склав 20 днів. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості вказує на те, що виручка підприємства перевищує середню дебіторську заборгованість у 174 рази. Середній період інкасації дебіторської заборгованості станом на кінець 2017 року склав 2 дні. Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості вказує на те, що виручка підприємства перевищує середньорічну кредиторську заборгованість у 25,48 разів. Середній період сплати підприємством кредиторської заборгованості зменшився і склав 14 днів, що свідчить про позитивну динаміку. На одиницю власного капіталу

підприємства припадає 0,15 тис. грн. чистої виручки від реалізації продукції, показник має позитивну тенденцію до збільшення.

Показники аналізу фінансової стійкості представлено в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5 – Показники фінансової стійкості комунальних підприємств за період 2015-2017 рр.

Показник	2015	2016	2017
A	1	2	3
КП «Зеленбуд» СМР			
Власні обігові кошти (робочий, функціонуючий капітал)	467,00	1465,00	2694,00
Коефіцієнт забезпечення оборотних активів власними коштами	0,98	0,95	1,01
Маневреність робочого капіталу	0,26	0,33	0,29
Маневреність власних обігових коштів	0,58	0,45	0,58
Коефіцієнт забезпечення власними обіговими коштами запасів	3,86	3,03	3,49
Коефіцієнт покриття запасів	3,86	3,03	3,49
Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)	1,00	0,99	1,00
Коефіцієнт фінансової залежності	0,00	0,01	0,00
Коефіцієнт маневреності власного оборотного капіталу	0,24	0,22	0,26
Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	0,00	0,01	0,00
Коефіцієнт фінансової стабільності (фінансування)	239,13	94,23	-436,92
Коефіцієнт фінансової стійкості	1,00	0,99	1,00
КП «Зеленбуд» ЧМР			
Власні обігові кошти (робочий, функціонуючий капітал)	1471,00	5208,00	6617,00
Коефіцієнт забезпечення оборотних активів власними коштами	0,68	0,75	0,68
Маневреність робочого капіталу	0,42	0,19	0,28
Маневреність власних обігових коштів	1,00	1,07	1,02
Коефіцієнт забезпечення власними обіговими коштами запасів	2,40	5,27	3,57
Коефіцієнт покриття запасів	2,40	5,27	3,57
Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)	0,89	0,88	0,91
Коефіцієнт фінансової залежності	0,11	0,12	0,09
Коефіцієнт маневреності власного оборотного капіталу	0,26	0,43	0,21
Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	0,11	0,12	0,09
Коефіцієнт фінансової стабільності (фінансування)	7,95	7,02	10,43
Коефіцієнт фінансової стійкості	0,89	0,88	0,91
КП «Міськвітло» СМР			
Власні обігові кошти (робочий, функціонуючий капітал)	289,20	782,00	1265,00
Коефіцієнт забезпечення оборотних активів власними коштами	0,55	0,66	0,88
Маневреність робочого капіталу	0,46	0,46	0,64
Маневреність власних обігових коштів	0,11	0,80	0,32
Коефіцієнт забезпечення власними обіговими коштами запасів	2,19	2,17	1,56

Продовження таблиці 2.5

A	1	2	3
Коефіцієнт покриття запасів	2,19	2,17	1,56
Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)	0,97	0,97	0,99
Коефіцієнт фінансової залежності	0,03	0,03	0,01
Коефіцієнт маневреності власного оборотного капіталу	0,04	0,05	0,08
Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	0,03	0,03	0,01
Коефіцієнт фінансової стабільності (фінансування)	32,22	35,78	89,17
Коефіцієнт фінансової стійкості	0,97	0,97	0,99
КП «Шляхрембуд» СМР			
Власні обігові кошти (робочий, функціонуючий капітал)	11957,00	16305,00	21799,00
Коефіцієнт забезпечення оборотних активів власними коштами	0,77	0,84	0,82
Маневреність робочого капіталу	0,37	0,49	0,45
Маневреність власних обігових коштів	0,02	0,03	0,01
Коефіцієнт забезпечення власними обіговими коштами запасів	2,70	2,04	2,24
Коефіцієнт покриття запасів	2,70	2,04	2,24
Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)	0,87	0,93	0,94
Коефіцієнт фінансової залежності	0,13	0,07	0,06
Коефіцієнт маневреності власного оборотного капіталу	0,49	0,38	0,29
Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	0,13	0,07	0,06
Коефіцієнт фінансової стабільності (фінансування)	6,98	13,39	15,54
Коефіцієнт фінансової стійкості	0,87	0,93	0,94
КП «Спецкомбінат» СМР			
Власні обігові кошти (робочий, функціонуючий капітал)	431,00	673,00	1076,00
Коефіцієнт забезпечення оборотних активів власними коштами	0,53	0,56	0,65
Маневреність робочого капіталу	1,18	1,01	0,84
Маневреність власних обігових коштів	0,42	0,51	0,41
Коефіцієнт забезпечення власними обіговими коштами запасів	0,85	0,99	1,19
Коефіцієнт покриття запасів	0,85	0,99	1,19
Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)	1,00	0,99	0,99
Коефіцієнт фінансової залежності	0,00	0,01	0,01
Коефіцієнт маневреності власного оборотного капіталу	0,00	0,01	0,01
Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	0,00	0,01	0,01
Коефіцієнт фінансової стабільності (фінансування)	226,07	170,41	160,82
Коефіцієнт фінансової стійкості	1,00	0,99	0,99

За результатами аналізу фінансової стійкості підприємств можемо зробити наступні висновки:

– власні обігові кошти підприємства КП «Зеленбуд», які фінансуються за рахунок власного капіталу і довгострокових зобов'язань за аналізований

період збільшилися у 5,8 разів, що свідчить не лише про здатність підприємства платити поточні борги, а й про можливість розширити виробництво.

Коефіцієнт забезпечення оборотних активів власними коштами за аналізований період відповідає нормативному значенню, що свідчить про абсолютну можливість перетворення активів підприємства у ліквідні кошти. Частка запасів у власних обігових коштах підприємства відповідає нормативному значенню та зростає у динаміці. Підприємство здатне відповідати за своїми найбільш терміновими зобов'язаннями, використовуючи власні обігові кошти. Коефіцієнт забезпечення власними обіговими коштами запасів відповідає нормативному, що свідчить про достатнє забезпечення запасів власними обіговими коштами. У підприємства достатньо джерел фінансування для створення виробничих та інших запасів, оскільки значення показника відповідає нормативному. Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії) свідчить про можливість підприємства виконати зовнішні зобов'язання за рахунок власних активів. Ступінь залежності підприємства від зовнішніх зобов'язань відповідає нормативному значенню, а частка власних обігових коштів у власному капіталі підприємства за аналізований період зросла. Фінансовий та виробничий потенціал підприємства використовується не в повній мірі, оскільки значення коефіцієнту концентрації позикового капіталу не відповідає нормативному. Коефіцієнт фінансової стабільності за аналізований період зменшується, що свідчить про зменшення фінансової стійкості підприємства. Частка стабільних джерел фінансування підприємства у їх загальному обсязі відповідає нормативному значенню;

– оборотні активи підприємства КП «Зеленбуд» ЧМР, які фінансуються за рахунок власного капіталу і довгострокових зобов'язань за аналізований період збільшилися у 4,5 рази, що свідчить не лише про здатність підприємства платити поточні борги, а й про можливість розширити виробництво. За аналізований період показник відповідає нормативному значенню, що свідчить про абсолютну можливість перетворення активів

підприємства у ліквідні кошти. Частка запасів у власних обігових коштах підприємства відповідає нормативному значенню, показник зменшився за аналізований період. Підприємство здатне відповідати за своїми найбільш терміновими зобов'язаннями, використовуючи власні обігові кошти. За аналізований період відбулося збільшення коефіцієнта забезпечення власними обіговими коштами запасів, що свідчить про підвищення стійкості підприємства у середньостроковій перспективі та про зниження залежності від короткострокових джерел фінансування. У підприємства достатньо джерел фінансування для створення виробничих та інших запасів, оскільки значення показника відповідає нормативному. Значення коефіцієнта фінансової незалежності (автономії) свідчить про можливість підприємства виконати зовнішні зобов'язання за рахунок власних активів. Ступінь залежності підприємства від зовнішніх зобов'язань відповідає нормативному значенню. Частка власних обігових коштів у власному капіталі підприємства за аналізований період зменшилась, але показник відповідає нормативному значенню. Фінансовий та виробничий потенціал підприємства використовується не в повній мірі, оскільки значення коефіцієнта концентрації позикового капіталу не відповідає нормативному. За аналізований період спостерігається перевищення власних коштів підприємства над позиковими, що свідчить про фінансову стійкість підприємства. Зростання коефіцієнта фінансової стійкості свідчить про збільшення частки стабільних джерел фінансування підприємства;

– оборотні активи підприємства КП «Міськвітло» СМР, які фінансуються за рахунок власного капіталу і довгострокових зобов'язань за аналізований період збільшилися у 4,4 рази, що свідчить не лише про здатність підприємства платити поточні борги, а й про можливість розширити виробництво. За аналізований період коефіцієнт забезпечення оборотних активів власними коштами відповідає нормативному значенню, що свідчить про абсолютну можливість перетворення активів підприємства у ліквідні кошти. Частка запасів у власних обігових коштах підприємства відповідає

нормативному значенню та зростає у динаміці. Підприємство здатне відповідати за своїми найбільш терміновими зобов'язаннями, використовуючи власні обігові кошти. Значення показника забезпечення власними обіговими коштами запасів відповідає нормативному, що свідчить про достатнє забезпечення запасів власними обіговими коштами. У підприємства достатньо джерел фінансування для створення виробничих та інших запасів, оскільки значення показника покриття запасів відповідає нормативному. Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії) свідчить про можливість підприємства виконати зовнішні зобов'язання за рахунок власних активів. Ступінь залежності підприємства від зовнішніх зобов'язань відповідає нормативному значенню. Частка власних обігових коштів у власному капіталі підприємства за аналізований період зростає. Фінансовий та виробничий потенціал підприємства використовується не в повній мірі, оскільки показник концентрації позикового капіталу не відповідає нормативному. Крім того, за аналізований період спостерігається перевищення власних коштів підприємства над позиковими, що свідчить про фінансову стійкість підприємства. Зростання коефіцієнта фінансової стійкості свідчить про збільшення частки стабільних джерел фінансування підприємства у їх загальному обсязі;

– для КП «Шляхрембуд» СМР оборотні активи, які фінансуються за рахунок власного капіталу і довгострокових зобов'язань за аналізований період збільшилися у 1,8 разів, що свідчить не лише про здатність підприємства платити поточні борги, а й про можливість розширити виробництво. За аналізований період показник забезпечення оборотних активів власними коштами відповідає нормативному значенню, що свідчить про абсолютну можливість перетворення активів підприємства у ліквідні кошти. Частка запасів у власних обігових коштах підприємства відповідає нормативному значенню та зростає у динаміці. Маневреність власних обігових коштів свідчить про високу залежність підприємства від позикових оборотних коштів. Коефіцієнт забезпечення власними обіговими коштами запасів

відповідає нормативному, що свідчить про достатнє забезпечення запасів власними обіговими коштами. У підприємства достатньо джерел фінансування для створення виробничих та інших запасів, оскільки значення показника відповідає нормативному. Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії) свідчить про можливість підприємства виконати зовнішні зобов'язання за рахунок власних активів. Ступінь залежності підприємства від зовнішніх зобов'язань відповідає нормативному значенню. Частка власних обігових коштів у власному капіталі підприємства за аналізований період зменшилась, але показник концентрації позикового капіталу відповідає нормативному значенню. Фінансовий та виробничий потенціал підприємства використовується не в повній мірі, оскільки коефіцієнт концентрації позикового капіталу не відповідає нормативному. За аналізований період спостерігається перевищення власних коштів підприємства над позиковими, що свідчить про фінансову стійкість підприємства. Зростання коефіцієнта фінансової стійкості свідчить про збільшення частки стабільних джерел фінансування підприємства у їх загальному обсязі;

– оборотні активи КП «Спецкомбінат» СМР, які фінансуються за рахунок власного капіталу і довгострокових зобов'язань за аналізований період збільшилися у 2,5 рази, що свідчить не лише про здатність підприємства платити поточні борги, а й про можливість розширити виробництво. Коефіцієнт забезпечення оборотних активів власними коштами відповідає нормативному значенню, що свідчить про абсолютну можливість перетворення активів підприємства у ліквідні кошти. Частка запасів у власних обігових коштах підприємства відповідає нормативному значенню, маневреність робочого капіталу зменшилася за аналізований період. Підприємство здатне відповідати за своїми найбільш терміновими зобов'язаннями, використовуючи власні обігові кошти. Відбулося збільшення коефіцієнта забезпечення власними обіговими коштами запасів, що свідчить про підвищення стійкості підприємства у середньостроковій перспективі та про зниження залежності від короткострокових джерел фінансування. У

підприємства достатньо джерел фінансування для створення виробничих та інших запасів, оскільки значення показника покриття запасів відповідає нормативному. Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії) свідчить про можливість підприємства виконати зовнішні зобов'язання за рахунок власних активів. Ступінь залежності підприємства від зовнішніх зобов'язань відповідає нормативному значенню. Частка власних обігових коштів у власному капіталі підприємства за аналізований період зросла незначним чином. Фінансовий та виробничий потенціал підприємства використовується не в повній мірі, оскільки коефіцієнт концентрації позикового капіталу не відповідає нормативному. Спостерігається перевищення власних коштів підприємства над позиковими, що свідчить про фінансову стійкість підприємства. А зростання коефіцієнта фінансової стійкості свідчить про збільшення частки стабільних джерел фінансування підприємства.

Аналіз показників рентабельності підприємств ЖКГ (таблиця 2.6).

Таблиця 2.6 – Показники рентабельності комунальних підприємств за період 2015-2017 рр.

Показник	2015	2016	2017
А	1	2	3
КП «Зеленбуд» СМР			
Рентабельність активів	-0,0572	0,0419	0,0223
Рентабельність власного капіталу	-0,0629	0,0423	0,0224
Рентабельність виробничих фондів	-0,0333	0,0298	0,0190
Рентабельність витрат	-0,0340	0,0289	0,0217
Коефіцієнт реінвестування	-0,0329	0,0297	0,0221
Період окупності капіталу	-17,48	23,85	44,85
Період окупності власного капіталу	-15,90	23,63	44,73
КП «Зеленбуд» ЧМР			
Рентабельність активів	0,0225	0,0945	0,0478
Рентабельність власного капіталу	0,0264	0,1074	0,0530
Рентабельність виробничих фондів	0,0131	0,0705	0,0452
Рентабельність витрат	0,0216	0,0287	0,0110
Коефіцієнт реінвестування	0,0221	0,0296	0,0112
Період окупності капіталу	44,43	10,59	20,92
Період окупності власного капіталу	37,87	9,31	18,87

Продовження таблиці 2.6

A	1	2	3
КП «Міськвітло» СМР			
Рентабельність активів	-0,0294	0,0049	0,0060
Рентабельність власного капіталу	-0,0303	0,0050	0,0061
Рентабельність виробничих фондів	-0,0204	0,0036	0,0044
Рентабельність витрат	-0,0876	0,0209	0,0137
Коефіцієнт реінвестування	-0,0805	0,0213	0,0139
Період окупності капіталу	-34,04	204,79	165,80
Період окупності власного капіталу	-33,03	199,01	162,68
КП «Шляхрембуд» СМР			
Рентабельність активів	0,0010	0,0044	0,0036
Рентабельність власного капіталу	0,0011	0,0049	0,0038
Рентабельність виробничих фондів	0,0007	0,0032	0,0032
Рентабельність витрат	0,0044	0,0178	0,0136
Коефіцієнт реінвестування	0,0044	0,0181	0,0138
Період окупності капіталу	1044,48	225,39	279,14
Період окупності власного капіталу	911,63	204,95	261,35
КП «Спецкомбінат» СМР			
Рентабельність активів	0,0010	0,0011	0,0002
Рентабельність власного капіталу	0,0011	0,0011	0,0002
Рентабельність виробничих фондів	0,0019	0,0102	0,0010
Рентабельність витрат	0,0304	0,0335	0,0045
Коефіцієнт реінвестування	0,0314	0,0346	0,0046
Період окупності капіталу	958,74	881,94	6569,68
Період окупності власного капіталу	952,03	877,42	6530,18

З таблиці 2.6 можемо зробити наступні висновки:

– на одиницю інвестованих в активи коштів КП «Зеленбуд» СМР станом на кінець 2017 року припадає 0,02 тис. грн. чистого прибутку підприємства, а на одиницю власного капіталу – 0,02 тис. грн., за аналізований період показники зросли, що є позитивною тенденцією. На одиницю вартості виробничих фондів станом на кінець 2017 року припадає 0,02 тис. грн. чистого прибутку підприємства, за аналізований період показник зріс. На виготовлення і реалізацію продукції станом на кінець 2017 року припадає 0,02 тис. грн. прибутку, за аналізований період показник зріс, що є позитивною тенденцією. Частка чистого прибутку спрямовано на збільшення власного капіталу підприємства є незначною, за аналізований період спостерігається позитивна тенденція до зростання. Простежується негативна тенденція до зростання періоду за який кошти, що інвестовані в активи, будуть

компенсовані чистим прибутком підприємства. Крім того, простежується негативна тенденція до зростання періоду за який власний капітал підприємства буде компенсований чистим прибутком підприємства;

– на одиницю інвестованих в активи КП «Зеленбуд» ЧМР коштів станом на кінець 2017 року припадає 0,05 тис. грн. чистого прибутку підприємства, за аналізований період показник зріс, що є позитивною тенденцією. На одиницю власного капіталу станом на кінець 2017 року припадає 0,05 тис. грн. чистого прибутку підприємства. На одиницю вартості виробничих фондів станом на кінець 2017 року припадає 0,05 тис. грн. чистого прибутку підприємства. На одиницю витрат на виготовлення і реалізацію продукції станом на кінець 2017 року припадає 0,01 тис. грн. прибутку від реалізації підприємства, за аналізований період показник зменшився, що є негативною тенденцією. Частка чистого прибутку спрямовано на збільшення власного капіталу підприємства є незначною, за аналізований період спостерігається негативна тенденція до зменшення. У той же час, простежується позитивна тенденція до зменшення періоду за який кошти, що інвестовані в активи, будуть компенсовані чистим прибутком підприємства та тенденція до зменшення періоду за який власний капітал буде компенсований чистим прибутком підприємства;

– для КП «Міськвітло» СМР на одиницю інвестованих в активи коштів припадає 0,006 тис. грн. чистого прибутку підприємства, за аналізований період показник зріс, що є позитивною тенденцією. На одиницю власного капіталу станом на кінець 2017 року припадає 0,061 тис. грн. чистого прибутку підприємства. На одиницю вартості виробничих фондів припадає 0,0044 тис. грн. чистого прибутку підприємства, за аналізований період показник зріс, що є позитивною тенденцією. На одиницю витрат на виготовлення і реалізацію продукції станом на кінець 2017 року припадає 0,01 тис. грн. прибутку від реалізації підприємства. Частка чистого прибутку спрямовано на збільшення власного капіталу підприємства є незначною, за аналізований період спостерігається позитивна тенденція до зростання. Простежується негативна

тенденція до зростання періоду за який кошти, що інвестовані в активи, будуть компенсовані чистим прибутком підприємства та тенденція до зростання періоду за який власний капітал буде компенсований чистим прибутком підприємства;

– на одиницю інвестованих в активи КП «Шляхрембуд» СМР коштів станом на кінець 2017 року припадає 0,0036 тис. грн. чистого прибутку підприємства, а на одиницю власного капіталу – 0,038 тис. грн., за аналізований період показники зросли, що є позитивною тенденцією. На одиницю вартості виробничих фондів на кінець 2017 року припадає 0,0032 тис. грн. чистого прибутку підприємства, а на одиницю витрат на виготовлення і реалізацію продукції припадає 0,01 тис. грн. прибутку від реалізації підприємства, за аналізований період показник зріс, що є позитивною тенденцією. Частка чистого прибутку спрямовано на збільшення власного капіталу підприємства є незначною, за аналізований період спостерігається позитивна тенденція до зростання. Простежується позитивна тенденція до зменшення періоду за який кошти, що інвестовані в активи, будуть компенсовані чистим прибутком підприємства та тенденція до зменшення періоду за який власний капітал буде компенсований чистим прибутком підприємства;

– у КП «Спецкомбінат» СМР на одиницю інвестованих в активи коштів станом на кінець 2017 року припадає 0,0002 тис. грн. чистого прибутку підприємства, за аналізований період показник зменшився, що є негативною тенденцією. На одиницю власного капіталу станом на кінець 2017 року припадає 0,0002 тис. грн. чистого прибутку підприємства. У свою чергу, на одиницю вартості виробничих фондів станом на кінець 2017 року припадає 0,001 тис. грн. чистого прибутку підприємства. На одиницю витрат на виготовлення і реалізацію продукції станом на кінець 2017 року припадає 0,005 тис. грн. прибутку від реалізації підприємства, за аналізований період показник зменшився, що є негативною тенденцією. Частка чистого прибутку спрямовано на збільшення власного капіталу підприємства є незначною,

простежується негативна тенденція до зростання періоду за який кошти, що інвестовані в активи, будуть компенсовані чистим прибутком підприємства та тенденція до зростання періоду за який власний капітал буде компенсований чистим прибутком підприємства.

Таким чином, здійснивши фінансовий аналіз діяльності комунальних підприємств вважаємо за необхідне провести аналіз їх банкрутства на основі розрахунку Коефіцієнта Бівера та моделей Альтмана, Тафлера, Ліса та Спрінгейта (табл. 2.7).

Таблиця 2.7 – Моделі банкрутства комунальних підприємств за період 2015-2017 рр.

Показник	2015	2016	2017
КП «Зеленбуд» СМР			
Коефіцієнт Бівера	30,000	6,507	-27,292
Модель Альтмана	2,852	1,448	1,348
Модель Тафлера	54,155	13,435	-51,035
Модель Ліса	0,253	0,114	-0,416
Модель Спрінгейта	-8,780	2,422	-5,720
КП «Зеленбуд» ЧМР			
Коефіцієнт Бівера	0,438	0,158	0,291
Модель Альтмана	1,842	1,689	0,996
Модель Тафлера	1,796	1,280	0,986
Модель Ліса	0,026	0,046	0,033
Модель Спрінгейта	1,070	1,451	0,907
КП «Міськвітло» СМР			
Коефіцієнт Бівера	0,000	0,289	1,051
Модель Альтмана	-0,020	0,501	0,985
Модель Тафлера	0,195	1,551	5,480
Модель Ліса	0,035	0,043	0,097
Модель Спрінгейта	-0,653	0,338	0,869
КП «Шляхрембуд» СМР			
Коефіцієнт Бівера	0,710	0,634	0,708
Модель Альтмана	2,544	1,931	1,704
Модель Тафлера	1,414	1,788	1,586
Модель Ліса	0,031	0,034	0,033
Модель Спрінгейта	1,258	1,014	0,871
КП «Спецкомбінат» СМР			
Коефіцієнт Бівера	0,351	0,439	0,474
Модель Альтмана	0,132	0,148	0,163
Модель Тафлера	3,585	3,089	3,068
Модель Ліса	0,227	0,172	0,163
Модель Спрінгейта	0,248	0,221	0,091

Можемо зробити висновок, що за результатами проведеного аналізу ймовірності банкрутства підприємство КП «Зеленбуд» СМР за підсумками 2017 року знаходиться на межі банкрутства (є банкрутом), що підтверджується розрахунками коефіцієнта Бівера та моделями Альтмана, Тафлера і Спрінгейта, однак згідно моделі Ліса ймовірність банкрутства підприємства є дуже низькою, оскільки отримане значення задовольняє умову $<0,037$.

Відповідно до розрахунку коефіцієнта Бівера та моделей Тафлера, Ліса і Спрінгейта підприємство КП «Зеленбуд» ЧМР має добрий фінансовий стан, за розрахунками моделі Альтмана ймовірність банкрутства підприємства є дуже високою.

За даними розрахунків коефіцієнта Бівера, моделі Тафлера та моделі Спрінгейта підприємство КП «Міськвітло» СМР характеризується добрим фінансовим станом, моделі Альтмана та Ліса показують протилежне – характеризують дуже високу ймовірність підприємства до банкрутства.

У свою чергу, підприємство КП «Шляхрембуд» СМР має добрий фінансовий стан, що підтверджують розрахунки коефіцієнта Бівера та моделей Тафлера, Ліса і Спрінгейта, однак згідно моделі Альтмана ймовірність банкрутства підприємства є дуже високою (значення складає $<1,8$).

Відповідно до розрахунків коефіцієнта Бівера та моделі Тафлера підприємство КП «Спецкомбінат» СМР характеризується добрим фінансовим станом, моделі Альтмана, Ліса та Спрінгейта показують протилежне – характеризують дуже високу ймовірність підприємства до банкрутства.

Таким чином, можна зробити наступні висновки, рівень ліквідності на підприємстві КП «Зеленбуд» СМР є низьким. Коефіцієнти ліквідності на підприємстві не відповідають нормативам, що свідчить про низькі платіжні можливості підприємства і ставить питання про його платоспроможність. На підприємствах КП «Зеленбуд» ЧМР, КП «Міськвітло» СМР, КП «Шляхрембуд» СМР та КП «Спецкомбінат» СМР можна спостерігати кращу ситуацію: підприємства здатні покривати поточні зобов'язання, проте

неефективна стратегія управління й кредитування говорить про те, що платоспроможність у довгостроковій перспективі може стояти під питанням.

Тип фінансової стійкості кожного з підприємств можна охарактеризувати як довільний. Запаси і витрати підприємств забезпечуються сумою власного оборотного капіталу та довгостроковими позиковими джерелами.

Тобто, у певному сенсі показники фінансової стійкості і платоспроможності є суперечливими один одному. Тому і виникає необхідність, як для зовнішніх, так і для внутрішніх користувачів, проводити аналіз і робити відповідні висновки про здатність підприємства виконувати свої фінансові зобов'язання, надаючи кількісну та якісну оцінку стану підприємства.

Загалом, сьогоденна економіка пропонує перелік моделей, діагностик та коефіцієнтів за допомогою яких можна оцінити ризик настання банкрутства на підприємстві. Проте, вітчизняні економісти критикують методики зарубіжних спеціалістів, посилаючись на не адаптованість існуючих методик до українського ринку. Але на сьогоднішній момент існують загальноприйняті моделі прогнозування банкрутства підприємств:

– коефіцієнт Бівера, який розраховується на основі рентабельності активів, говорить про те, що КП «Зеленбуд» СМР знаходиться на межі банкрутства, проте інші аналізовані підприємства відносять до підприємств з добрим фінансовим станом. Суттєвим недоліком, за думкою вітчизняних авторів, є те, що модель, на мікро рівні – не враховує наскільки ефективно використовується капітал на підприємстві; на макро рівні – особливості української економіки;

– модель Альтмана, за думкою українських економістів, не може бути сприймана як компетентна при визначенні банкрутства підприємств. Адже, модель сприймає фактор рентабельності як визначний, розглядаючи його у контексті ринкової вартості підприємства. Для українських підприємств, для яких фондовий ринок не є спадковим і цільовим, дана модель має бути

скорегована і враховані особливості галузевої належності тієї чи іншої компанії. Проте ця модель суперечить моделі Бівера у контексті розгляду підприємств, відносячи КП «Зеленбуд» ЧМР, КП «Міськвітло» СМР та КП «Спецкомбінат» СМР до ймовірних банкрутів;

– модель Тафлера також є сумнівною для аналізу банкрутства українських підприємств, оскільки брала свій початок і становлення у Великобританії та за інших соціально-економічних умов, а також вона є більш відповідною тільки для тих компаній, що є учасниками фондового ринку. За результатами цієї моделі, кожне з аналізованих підприємств має добрий фінансовий стан;

– модель Спрінгейта, яка будується на 4 коефіцієнтах і має трактування суміжне з моделлю Тафлера, має також певні переваги серед інших моделей – не враховує ринкову капіталізацію підприємства, що є суттєвим для українських підприємств. віднесло до ймовірних банкрутів тільки одне підприємство – КП «Зеленбуд» СМР.

– модель Ліса, яка за думкою сучасних економістів, може застосуватися виключно для середніх та великих підприємств, не пристосована до української економіки, оскільки ґрунтувалась на західних темпах розвитку. Можливо через ці особливості ця модель найбільш «критична» до вище аналізованих підприємств, оскільки не враховуючи українську економіку і належність підприємств до галузі, трактувала, КП «Міськвітло» СМР та КП «Спецкомбінат» СМР як ймовірних банкрутів.

Загалом, кожна з представлених моделей, має певні переваги та недоліки. Наприклад, останні три – засновані на показниках рентабельності і ділової активності, які не є гарантом платоспроможності підприємства у довгостроковій перспективі. Вищеперераховані моделі можуть бути використані як орієнтир на подальшу діяльність підприємства, а також, як фактор упередження можливого банкрутства. Проте, жодна з моделей не адаптована для української економіки й українського ринку, тому розглядати

моделі визначення банкрутства потрібно тільки у розрізі показників фінансового стану і темпів їх зміни.

На макрорівні необхідно створити таку модель банкрутства, яка б враховувала особливості української економіки, розгалуженості і галузевої специфіки, а також суміжні неекономічні характеристики. Або, принаймні, трактувати існуючі загальноприйняті моделі таким чином, щоб кожне підприємство, в залежності від виду діяльності та форми об'єкта обирали модель оптимальну для їх специфіки.

2.2 Порівняльний аналіз фінансового забезпечення житлово-комунального господарства середніх обласних центрів України

Для подальшого дослідження проведемо аналіз фінансування ЖКГ найбільш близьких за площею, чисельністю мешканців, розвитком інфраструктури та загально міським бюджетом – міста Суми, Житомир, Хмельницький, Полтава, Черкаси, Чернігів (табл. 2.8).

Таблиця 2.8 – Структурні підрозділи міської ради, відповідального за сферу ЖКГ у містах України

Місто	Назва структурного підрозділу міської ради, відповідального за сферу ЖКГ
Суми	Департамент інфраструктури міста Сумської міської ради
Житомир	Управління комунального господарства Житомирської міської ради
Хмельницький	Управління ЖКГ Хмельницької міської ради
Полтава	Управління ЖКГ виконавчого комітету Полтавської міської ради
Черкаси	Департамент ЖКГ Черкаської міської ради
Чернігів	Управління ЖКГ Чернігівської міської ради

Значні ФР, які спрямовані на вирішення проблем ЖКГ дають можливість вирішити багато питань які накопичувались в попередні роки і тим самим підтверджує факт доцільності в реформі бюджетної децентралізації та дає можливість розглянути нові підходи до вирішення проблем та напрямків в галузі ЖКГ регіону. Успішне проведення реформи забезпечення стабільного

функціонування ЖКГ регіону потребує вивчення особливостей та основних проблем, визначення стратегічних напрямів його розвитку, пов'язаних з підвищенням якості житлово-комунальних послуг та рівня задоволення житлових потреб різних слоїв населення.

Розглянемо динаміку фінансування сфери ЖКГ міста Суми (рис. 2.1).

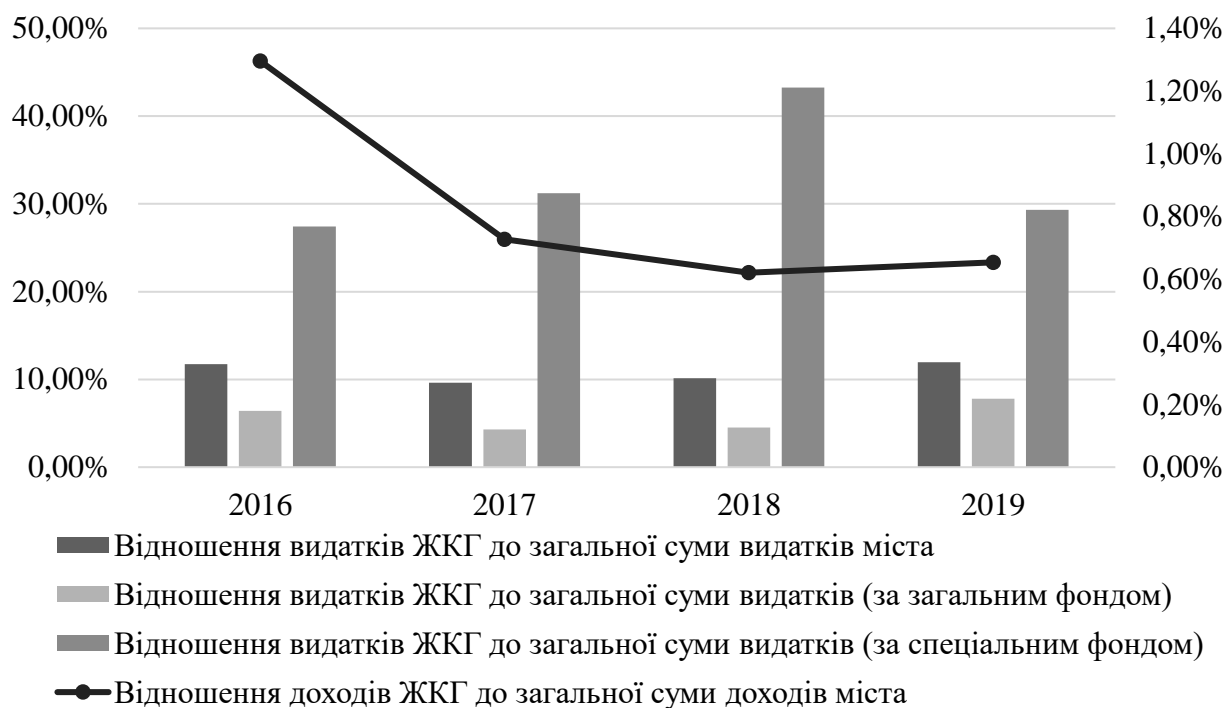

Рисунок 2.1 – Динаміка фінансування сфери ЖКГ міста Суми

Аналізуючи відношення видатків на забезпечення ЖКГ до загальної суми видатків бюджету м. Суми варто відмітити відносно стабільну динаміку. Зокрема, протягом досліджуваного періоду значення показника коливається в межах від 9,64 % до 11,96 % у 2019 р., що порівняно з минулим роком на 1,85 % більше, а у порівнянні з 2016 р. – на 0,23%.

Слід зазначити, що загальна сума видатків ЖКГ протягом 2016-2019 рр. характеризується чіткою тенденцією до зростання. Зокрема у 2019 р. порівняно з 2016 р. їх обсяг збільшився на 33781,44 тис. грн (або 170,8 %) та становив 381206,43 тис. грн. Разом з тим, позитивна динаміка загальної суми

видатків м. Суми у 2019 р. порівняно з минулим роком зазнала скорочення на 93143,54 тис. грн (або 2,84 %) до рівня 3186092,57 тис. грн.

Характерною особливістю видаткової частини бюджету м. Суми є його фінансування переважно за рахунок коштів загального фонду, що в середньому становить 80,3 %. Проте видатки на провадження ЖКГ формуються в основному зі спеціального фонду бюджету.

Отже, проведемо аналіз співвідношення видатків ЖКГ до загальної суми видатків міста за окремими фондами. Так, протягом 2016-2018 рр. динаміка питомої ваги видатків ЖКГ у загальному обсязі видатків міста за загальним фондом бюджету характеризується тенденцією до зниження. Зокрема, у 2018 р. порівняно з 2016 р. цей показник зменшився на 1,9 % та становив 4,52 %. Однак, у 2019 р. таке відношення зросло на 3,27 % до значення 7,79 %. Це сталося внаслідок того, що сума видатків ЖКГ за загальним фондом у 2019 р. порівняно з 2018 р. збільшилася на 57,75 % (або 73285,42 тис. грн) з одночасним скороченням сукупного обсягу видатків загального фонду м. Суми на 8,43 % (або 236524,23 тис. грн).

Разом з тим, аналіз частки видатків ЖКГ за спеціальним фондом відзначається протилежною динамікою. Так, період протягом 2016-2018 рр. показує чітку тенденцію до зростання. Зокрема у 2018 р. порівняно з 2016 р. таке відношення збільшилося на 15,83 % та дорівнювало значенню 43,26 %. При цьому, 2019 рік зазнав скорочення досліджуваного відношення на 13,92 % до показника у 29,34 %. Така ситуація спричинена тим, що сума видатків спеціального фонду м. Суми зросла на 143380,69 тис. грн (або 30,27 %) з одночасним зниженням видатків у частині забезпечення ЖКГ за спеціальним фондом на 23860,43 тис. грн (або 11,65 %).

За результатами аналізу дохідної частини бюджету очевидно, що протягом досліджуваного періоду питома вага доходів ЖКГ м. Суми у загальній сумі доходів міста становить зовсім неістотну частину та відзначається спадним трендом. Незначне поліпшення ситуації

спостерігається у 2019 р., за якого аналізований показник порівняно з 2018 р. зріс на 0,03 % та дорівнював значенню 0,65 %.

Таке підвищення зумовлено тим, що темпи приросту доходів, отриманих за рахунок ЖКГ перевищували темпи приросту загального обсягу доходів. Зокрема, у 2019 р. доходи сумського бюджету становили 3135906,57 тис. грн, що на 145115,78 тис. грн (або 4,42 %) менше порівняно з минулим роком. При цьому, позитивна динаміка доходів ЖКГ збереглася і у 2019 р., результатом чого стало їх зростання у порівнянні з 2018 р. на 149,35 тис. грн (або 0,73 %). Разом з тим, основною частиною доходів ЖКГ м. Суми є надходження від орендної плати, що в середньому за період складає 97 %, а найменша питома вага належить чистому прибутку комунальних підприємств – 0,4 %.

Наступним проаналізуємо динаміку фінансування сфери ЖКГ міста Житомир (рис. 2.2).

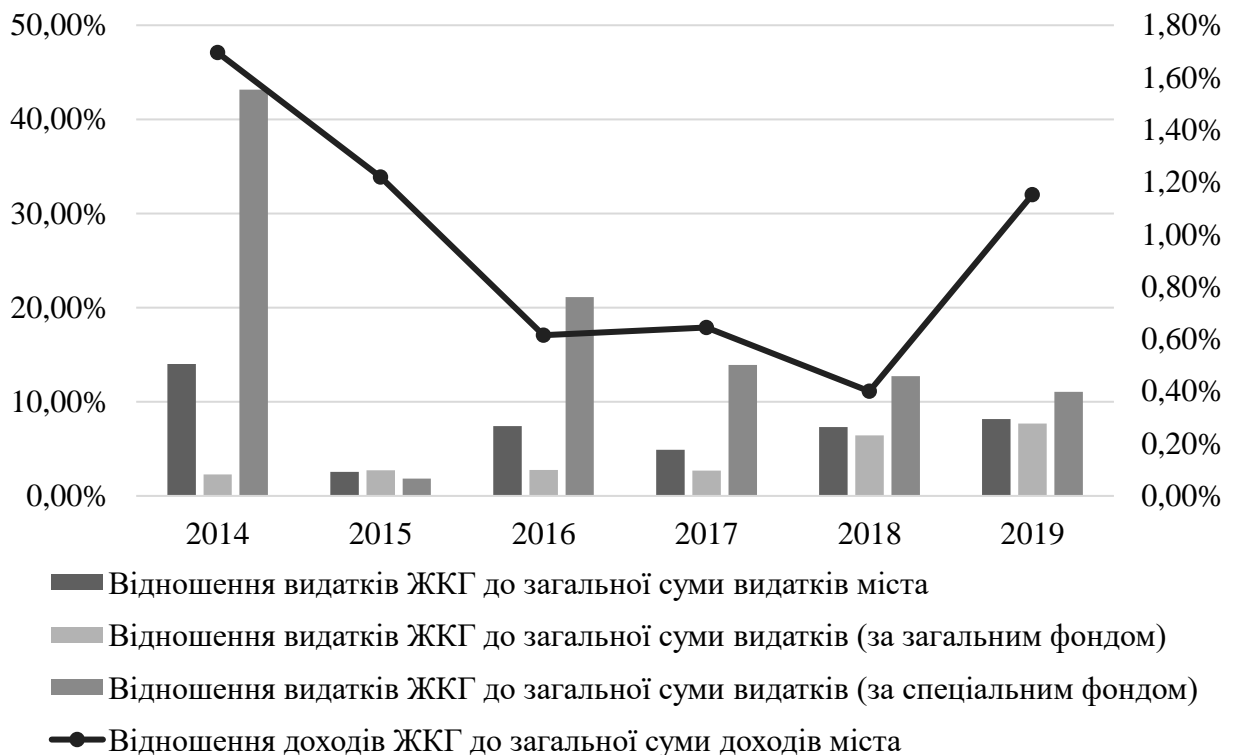

Рисунок 2.2 – Динаміка фінансування сфери ЖКГ міста Житомир

Аналіз відношення видатків ЖКГ до загальної суми видатків бюджету м. Житомир засвідчив значні коливання показника протягом 2014-2019 рр. Найбільше значення досліджуваного відношення спостерігається у 2014 р. з показником 14,01 %, а мінімальне вже наступному році – 2,55 %. Разом з тим, у 2019 р. порівняно з 2015 р. спостерігається зростання частки видатків ЖКГ на 5,61 % до розміру 8,16 %.

Різкі зміни показників зумовлені нерівномірністю здійснених видатків м. Житомир протягом аналізованого періоду. Так, динаміка загальної суми видатків характеризується щорічною тенденцією до зростання. У 2019 р. їх обсяг порівняно з 2014 р. збільшився на 1943755,79 тис. грн., або 144,74 %. Однак, видатки ЖКГ у 2015 р. та 2017 р. у порівнянні з попереднім роком зазнали скорочення на 153419,67 тис. грн. та 16304,56 тис. грн. відповідно. При цьому, у 2019 р. у порівнянні з 2014 р. видатки ЖКГ збільшилися на 79868,13 тис. грн. до обсягу 268065,03 тис. грн.

Відношення видатків ЖКГ до загального обсягу видатків міста відповідного фонду аналогічно відзначається суттєвими змінами. Зокрема, можна відзначити позитивну тенденцію зростання частки видатків ЖКГ у загальній сумі видатків загального фонду бюджету. Так, у 2019 р. порівняно з 2014 р. спостерігаємо підвищення такого співвідношення з 2,27 % до 7,68 %.

При цьому, показник відношення видатків ЖКГ до загальної суми видатків за спеціальним фондом м. Житомир відзначається спадаючою тенденцією. Так, у 2019 р. порівняно з 2014 р. досліджуване відношення скоротилося на 32,11 % та дорівнювало значенню 11,06 %. Варто відмітити, що у 2015 р. порівняно з минулим роком спостерігається достатньо суттєве скорочення частки видатків ЖКГ. Це пов'язано з тим, що видатки спеціального фонду спрямовані на ЖКГ м. Житомир зменшилися на 96,74 % та дорівнювали 5433,42 тис. грн., а загальний обсяг видатків міста цього фонду скоротився лише на 23,86 % та відповідав значенню 293656,31 тис. грн.

Аналізуючи відношення доходів, отриманих за ЖКГ, до загального обсягу доходів м. Житомир варто відмітити чітку тенденцію до зниження

протягом 2014-2018 рр. Так, у 2018 р. порівняно з 2014 р. частка доходів ЖКГ знизилася на 1,3 % та дорівнювала значенню 0,4 %. Однак, у 2019 р. спостерігається її збільшення на 0,75 % до показника 1,15 %, що пов'язано із зростанням суми доходів ЖКГ майже у два рази – на 25229,12 тис. грн. та становила 37850,83 тис. грн., тоді як загальна сума доходів міста збільшилася на 4,17 % до розміру 3285688,14 тис. грн.

Таким чином, проведений аналіз дає можливість зробити висновок про те, що за аналізований період найбільш сприятливим щодо здійснення видатків бюджету та його поповнення у сфері ЖКГ виявився 2014 рік. Протягом наступних періодів відзначається суттєве погіршення досліджуваних показників. Така ситуація дає підстави визначити неефективність політики децентралізації для міського бюджету Житомира.

Наступним проаналізуємо динаміку фінансування сфери ЖКГ міста Хмельницький (рис. 2.3).

За період з 2014 по 2020 рік було досліджено ФЗ сфери ЖКГ міста Хмельницький. З 2014 року загальні видатки на ЖКГ зросли зі 120,3 млн. грн до 280,9 млн. грн у 2018 році. У 2020 році планується збільшення до 402,1 млн. грн, що у 3,3 рази більше порівняно з 2014 роком. У свою чергу відбулись зміни у структурі видатків ЖКГ. Якщо у 2014 році спеціальний фонд бюджету фінансував 61,6 % витрат ЖКГ то у 2018 році співвідношення загального фонду до спеціального м. Хмельницький стало один до одного. Планується у 2020 році 71,3 % видатків міста покрити за рахунок коштів загального фонду.

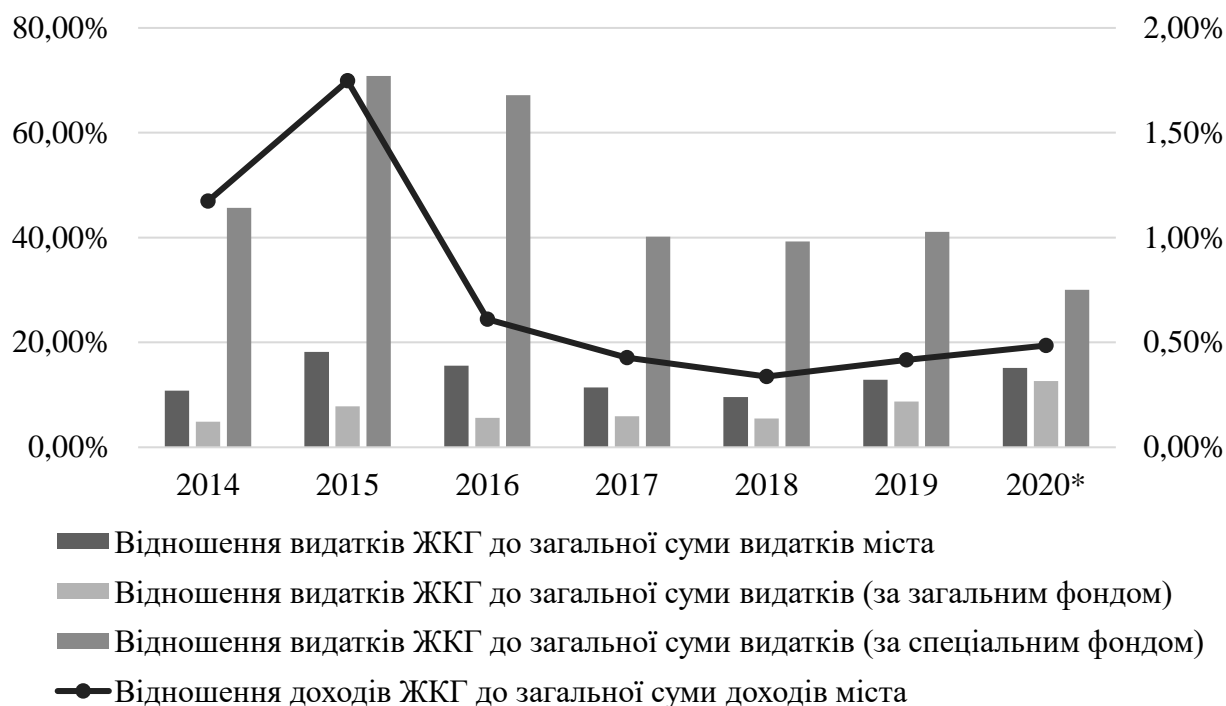

Рисунок 2.3 – Динаміка фінансування сфери ЖКГ міста Хмельницький

За аналогічний період величина загальних видатків Хмельницької міської ради зросла з 1,1 млрд. грн у 2014 році до 2,9 млрд. грн у 2018 році. Проте порівняно з плануванням збільшення розмірі видатків на ЖКГ передбачається зниження загальних видатків міської ради у 2020 році до рівня 2,7 млрд. грн. Виходячи з цих даних нами було визначено, що загальна величина видатків на сферу ЖКГ із міського бюджету коливається у межах 9,6 – 18,2 % . Найбільша частка у 18,2 % була у 2015 році після якого відбувається щорічне зниження у структурі видатків міської ради видатків, а ЖКГ до 9,6 % у 2018 році. Натомість бюджет на 2020 рік передбачає підвищення частки видатків міста до 15,2 %.

Фінансування сфери ЖКГ за спеціальним фондом за аналізований період коливається у межах 39,3 – 70,8 % з аналогічною тенденцією загальних витрат. У 2015 році 70,8 % спеціального фонду міської ради було спрямовано на сферу ЖКГ, до 2018 року фінансування зі спеціального фонду скоротилося до 39,3 %. У 2020 році передбачається подальше зниження до 30,1 %, що

відповідає загальній тенденції збільшення частки видатків на ЖКГ за рахунок загального фонду бюджету.

За загальним фондом за аналогічний період частка видатків на ЖКГ коливалася у межах 4,9 – 7,83 % з відповідним піком у 2015 році та зниженням до 5,5 % у 2018 році. На 2020 рік частка видатків з загального фонду м. Хмельницький планується на рівні 12,6 %.

Доходи бюджету міста Хмельницького за досліджений період зросли з 952,1 млн. грн у 2014 році до 2,9 млрд. грн у 2018 році. У 2020 році аналогічно до видатків передбачається зниження доходів до розміру 2,7 млрд. грн. Доходи від сфери ЖКГ складаються з податку на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності, частини чистого прибутку комунальних унітарних підприємств та їх об'єднань та надходжень від орендної плати за користування цілісними майновими комплексами та іншим майном комунальної власності. Розмір доходів від сфери ЖКГ щорічно становить близько 10 млн. грн за винятком 2015 року коли розмір доходів виріс удвічі за рахунок підвищення надходжень від податку на прибуток.

На підставі цих даних визначаємо відношення доходів ЖКГ до загальної суми доходів міського бюджету. Після зростання відношення у 2015 році до 1,75 % відбулось різке падіння до 0,61 % у 2016 році яке продовжилось і у 2018 році відношення становить 0,34 %. У 2020 році планується підвищення до 0,48 %. Виходячи з отриманих результатів можна дійти висновку, що сфера ЖКГ міста Хмельницький потребує значного фінансування із міського бюджету при цьому не створюючи відповідного розміру надходжень. За досліджуваний період відбулась зміна у структурі джерел фінансування сфери ЖКГ.

У 2020 році планується збільшення частки фінансування за рахунок загального фонду до розміру 71,3 %, що свідчить про можливість забезпечення ФР даної сфери не лише за рахунок власних надходжень як у 2014 році при 61,6 % фінансуванні за рахунок спеціального фонду. Дане поліпшення відбулося завдяки впровадженню реформи децентралізації в Україні за

рахунок якої до загальних фондів місцевих бюджетів збільшилися податкові надходження.

На рисунку 2.4 представлено ФЗ сфери ЖКГ в місті Полтава за 2016-2018 роки. Загальна сума видатків ЖКГ протягом аналізованого періоду зазнала істотних коливань. У 2017 році сума видатків скоротилася на 37,7 % порівняно з попереднім, а в 2018 зростає в 2,5 рази.

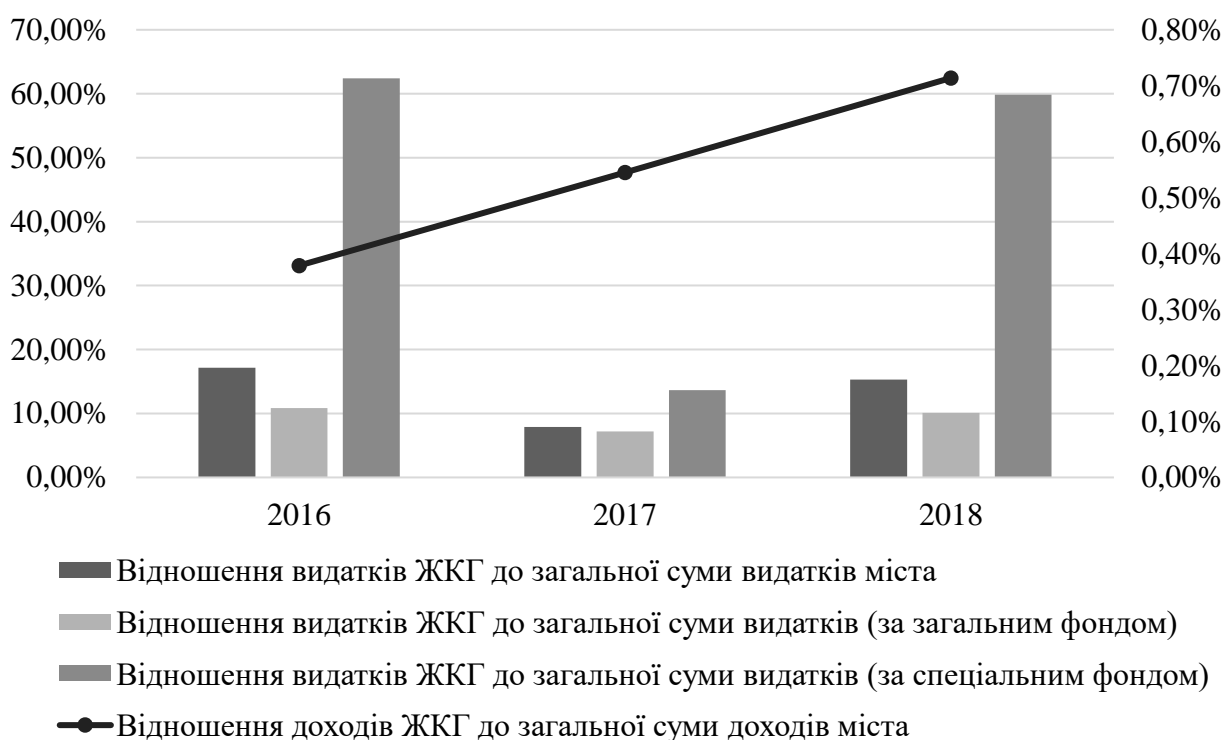

Рисунок 2.4 – Динаміка фінансування сфери ЖКГ міста Полтава

У цілому за період видатки сфери ЖКГ зросли в 1,55 рази, що фактично складає 178,9 млн. грн. Більша частина цих видатків фінансується коштами загального фонду – 55,5 % в 2016 та 59% у 2018 році. У 2017 році кошти загального фонду покрили 82 % загальних витрат на сферу ЖКГ.

У той же час загальні видатки міста Полтава стабільно зростали, збільшившись на 659,7 млн. грн. у 2017 році та ще на 734,8 млн. грн. у 2018 році. Частка видатків на сферу ЖКГ в загальних видатках коливається від 15 до 17 %. Лише в 2017 році у зв'язку з істотним скороченням видатків ЖКГ, їх частка склала лише 7,9 %.

Зі спеціального фонду бюджету на покриття витрат ЖКГ спрямовується близько 60 % всіх коштів фонду, в той час як за загальним фондом виділяється лише приблизно 10 %. 2017 рік став єдиним виключенням, коли сфера ЖКГ Полтави недоотримала фінансування. Зі спеціального фонду бюджету міста було направлено лише 13,6 % всіх коштів, із загального – 7,2 %.

Доходи міського бюджету Полтавської міської ради за період з 2016 по 2018 рік зросли в 1,7 рази, що фактично становить 1,4 млрд. грн. Частка доходів сфери ЖКГ є досить незначною та коливається в межах від 0,38 % до 0,71 %. До них належать доходи від податку на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності, які за аналізований період зросли в 265 разів з 50 тис. грн. до 13,2 млн. грн., а також надходження від орендної плати за користування цілісним майновим комплексом та іншим майном, що перебуває в комунальній власності, які аналогічно зросли на 3 млн. грн.

Після аналізу даних м. Полтава можна зробити висновки, що завдяки реформі децентралізації міський бюджет Полтавської міської ради став отримувати більше податкових надходжень, зокрема від податку на прибуток підприємств. Збільшення місцевого бюджету дозволило міській раді виділити більше коштів на фінансування сфери ЖКГ.

Існує два головних критерії, які можуть впливати на збільшення абсолютного значення суми видатків на сферу ЖКГ. З одного боку це фактичне збільшення бюджету за рахунок зростання податкових та інших надходжень, а з іншого боку це інфляція, тобто гроші знецінюються та сума отриманих коштів стає більшою, але при приведенні до минулого рівня вона або залишається на тому ж рівні, або стає ще меншою.

Як ми бачимо з рисунку відношення видатків на сферу ЖКГ до загальної суми видатків міста навпаки зменшилося з 17,15 % до 15,3 %, що свідчить про те, що незважаючи на збільшення абсолютного значення видатків ЖКГ, міська рада стала виділяти менше коштів на фінансування даної сфери. Це призводить до погіршення якості надання послуг населенню та свідчить про неефективність політики децентралізації.

Також можна відзначити, що сфера ЖКГ потребує більше видатків з бюджету, ніж приносить надходжень, оскільки її частка в загальних видатках м. Полтава складає 16 %, а в доходах менше 1 %.

Проведемо аналіз динаміки фінансування сфери ЖКГ міста Черкаси (рисунок 2.5).

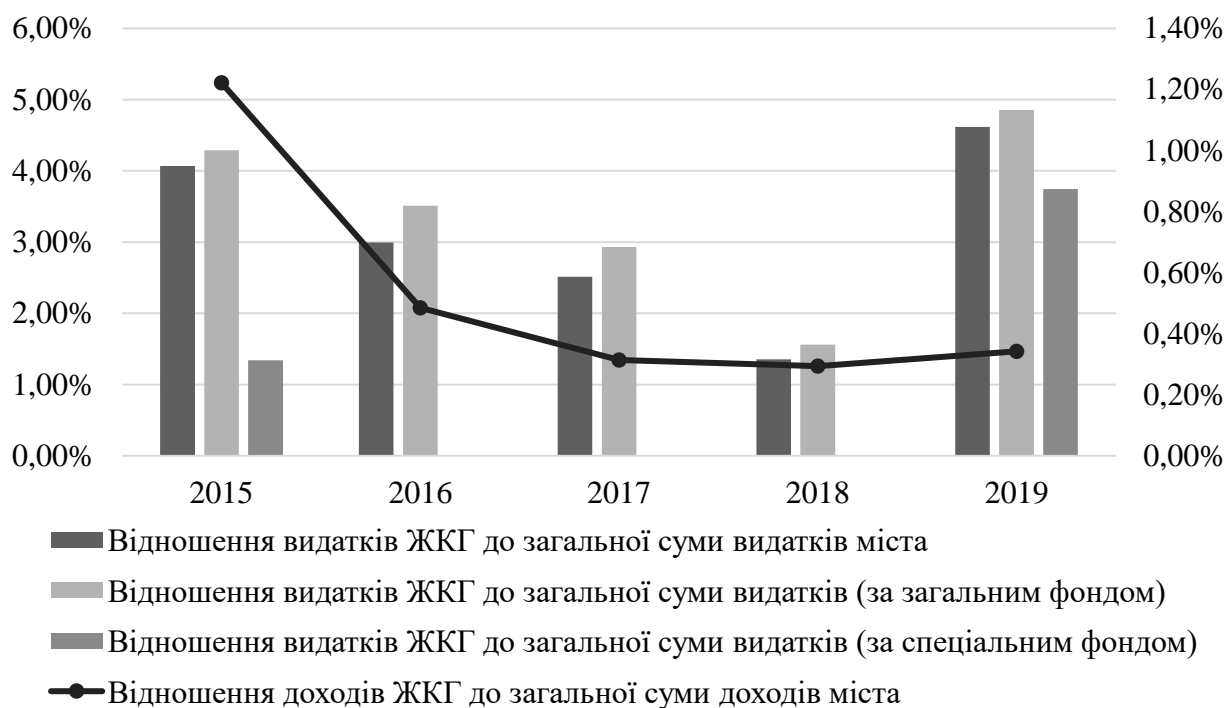

Рисунок 2.5 – Динаміка фінансування сфери ЖКГ міста Черкаси

Здійснивши аналіз управління ЖКГ Черкаської міської ради за 2014-2020 роки можна спостерігати тенденцію до коливань як за доходами так і за видатками м. Черкаси. Це характеризується початком децентралізації в Україні з 2014 року.

Прослідковуючи тенденцію 2014-2015 років відношення доходів ЖКГ до загальної суми доходів м. Черкаси залишалося практично сталим 1,55 % і 1,52 % відповідно, але вже починаючи з 2016 року доходи ЖКГ зазнали значного зростання як і доходи в цілому. Дане відношення доходів складає 4,40 % та є позитивним для ЖКГ Черкаської міської ради.

Цей пік доходів ЖКГ характеризується значним зростанням податку на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності з 314,10 тис. грн у 2015 році до 67638,38 тис. грн у 2016 р. А також зростанням надходжень від орендної плати за користування цілісним майновим комплексом та іншим майном, що перебуває в комунальній власності з 25101,42 тис. грн у 2015 році до 32694,10 тис. грн у 2016 р.

Після 2016 року можна спостерігати поступове падіння відношення доходів ЖКГ до загальних доходів міста до 3,99 % у 2017 році, що є причиною поступового збільшення доходів ЖКГ в порівнянні з незначним збільшенням доходів в цілому. Значне зниження доходів спостерігається у 2018 році, що характеризує зменшення відношення доходів міста до 1,14 %. Це є результатом значного зменшення податку на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності з 84993,30 тис. грн у 2017 році до 1645,00 тис. грн у 2018 році та незначним зменшенням надходжень від орендної плати за користування цілісним майновим комплексом та іншим майном, що перебуває в комунальній власності з 41900,75 тис. грн до 39190 тис. грн відповідно.

За останні два досліджувані роки спостерігається поступове збільшення відношення доходів м. Черкаси з 1,29 % у 2019 році до 1,78 % у 2020 році. Це є причиною поступового зростання податку на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності та частини чистого прибутку (доходу) комунальних унітарних підприємств та їх об'єднань, що вилучається до відповідного місцевого бюджету в порівнянні з 2018 роком. А також поступовим зниженням доходів міста в цілому.

Щодо видатків ЖКГ Черкаської міської ради, то порівнюючи 2015 рік з 2014 роком, можна спостерігати значне зростання відношення видатків ЖКГ до загальної суми видатків з 3,20 % у 2014 до 9,38 % у 2015, це характеризується значним збільшенням видатків ЖКГ з 42955,25 тис. грн у 2014 до 150244,35 тис. грн у 2015 та видатків загалом з 1341739,48 тис. грн до 1602264,78 тис. грн відповідно. Дані результати свідчать про позитивний

вплив децентралізації в Україні, яка дає змогу покращити послуги ЖКГ та інше в Чернігівській області.

У період з 2016 по 2019 роки спостерігається коливання відношення видатків ЖКГ до загальної суми видатків м. Черкаси. Але вже у 2020 році спостерігається тенденція до їх значного збільшення до 26,33 %. Тобто видатки ЖКГ зросли з 238949,77 тис. грн у 2019 році до 712722,76 тис. грн у 2020 році, а видатки в цілому навпаки зазнали зменшення з 3485413,22 тис. грн до 2706371,53 тис. грн відповідно.

Що стосується структури видатків, то відношення видатків ЖКГ до загальної суми видатків за загальним та спеціальним фондом м. Черкаси мали тенденцію до коливань за 2014-2020 роки. Дане відношення за загальним фондом у 2015 році збільшилось в порівнянні з 2014 і становило 9,78 % в порівнянні з 4,26 %. З 2016 року і до 2018 прослідковується зниження даного відношення з 7,89 % до 4,07 %. Що свідчить про незначне збільшення видатків ЖКГ за загальним фондом і значне збільшення видатків міста загалом. Починаючи з 2019 року відновлюється тенденція до зростання даного показника з 5,94 % у 2019 році до 19,02 % у 2020 році, що є причиною зростання видатків ЖКГ та поступового зменшення видатків м. Черкаси в цілому.

Аналізуючи видатки за спеціальним фондом м. Черкаси також спостерігається коливання. Відношення видатків ЖКГ до загальної суми видатків за спеціальним фондом у 2014 році становило всього 0,04 %, але вже після першого року здійснення децентралізації воно становило 5,88 %, що свідчить про збільшення здійснених цільових операцій ЖКГ Черкаської міської ради. У період з 2016 по 2018 роки спостерігаються подальші коливання показника, але вже з 2019 року є тенденція до зростання показника з 9,54 % у 2019 році до 52,39 % у 2020 році. Причиною даної ситуації є значне збільшення видатків ЖКГ за спеціальним фондом та зменшення видатків м. Черкаси загалом.

Отже, зростання доходів і видатків ЖКГ в порівнянні з загальними доходами і видатками Чернігівської міської ради свідчить про покращення послуг саме в цій сфері, а також про позитивний вплив децентралізації по всій Україні.

Останнім проаналізуємо фінансування сфери ЖКГ міста Чернігів (рисунок 2.6).

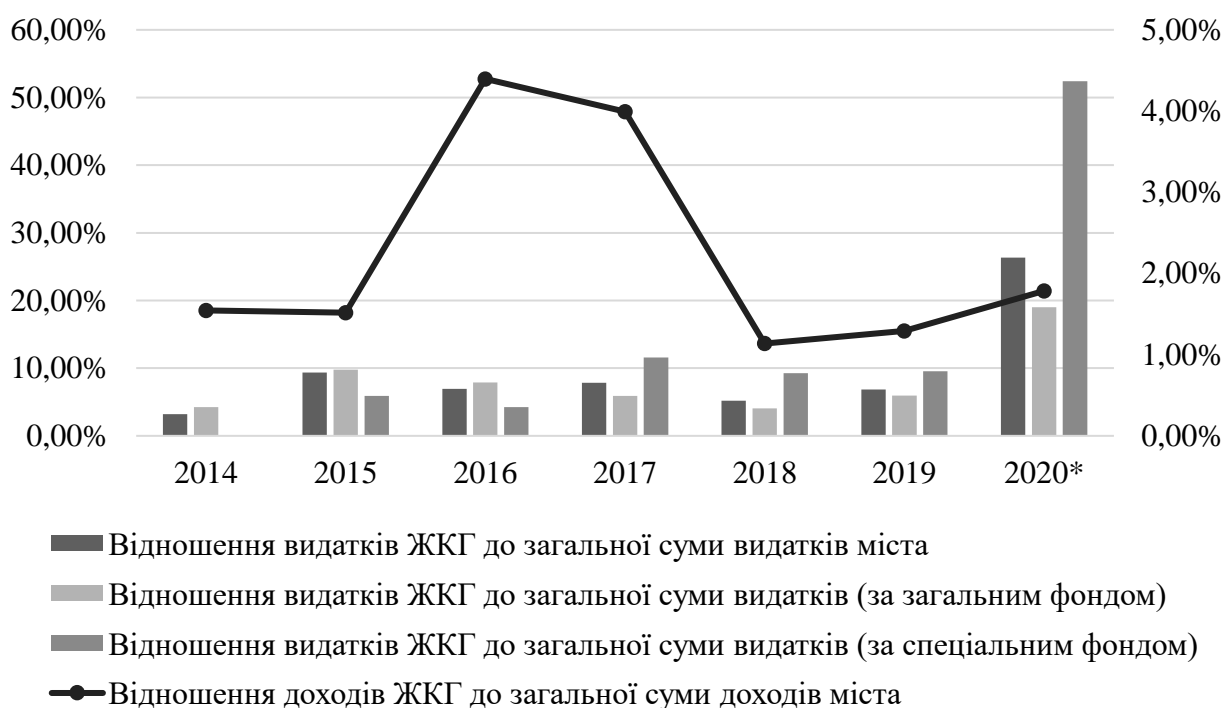

Рисунок 2.6 – Динаміка фінансування сфери ЖКГ міста Чернігів

Здійснивши аналіз управління ЖКГ Чернігівської міської ради за 2014-2020 роки можна спостерігати тенденцію до коливань як за доходами так і за видатками м. Чернігів. Це характеризується початком децентралізації в Україні з 2014 року.

Прослідковуючи тенденцію 2014-2015 років відношення доходів ЖКГ до загальної суми доходів залишалось практично сталим 1,55 % і 1,52 % відповідно, але вже починаючи з 2016 року доходи ЖКГ зазнали значного зростання як і доходи в цілому. Дане відношення доходів складає 4,40 % та є позитивним для ЖКГ Чернігівської міської ради.

Цей пік доходів ЖКГ характеризується значним зростанням податку на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності з 314,10 тис. грн у 2015 році до 67638,38 тис. грн у 2016 р. А також зростанням надходжень від орендної плати за користування цілісним майновим комплексом та іншим майном, що перебуває в комунальній власності з 25101,42 тис. грн у 2015 році до 32694,10 тис. грн у 2016 р.

Після 2016 року можна спостерігати поступове падіння відношення доходів ЖКГ до загальних доходів м. Чернігів до 3,99 % у 2017 році, що є причиною поступового збільшення доходів ЖКГ в порівнянні з незначним збільшенням доходів в цілому. Значне зниження доходів м. Чернігів спостерігається у 2018 році, що характеризує зменшення відношення доходів до 1,14 %. Це є результатом значного зменшення податку на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності з 84993,3 тис. грн у 2017 році до 1645 тис. грн у 2018 році та незначним зменшенням надходжень від орендної плати за користування цілісним майновим комплексом та іншим майном, що перебуває в комунальній власності з 41900,75 тис. грн до 39190 тис. грн відповідно.

За останні два досліджувані роки спостерігається поступове збільшення відношення доходів м. Чернігів з 1,29 % у 2019 році до 1,78 % у 2020 році. Це є причиною поступового зростання податку на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності та частини чистого прибутку (доходу) комунальних унітарних підприємств та їх об'єднань, що вилучається до відповідного місцевого бюджету в порівнянні з 2018 роком. А також поступовим зниженням доходів в цілому.

Щодо видатків ЖКГ Чернігівської міської ради, то порівнюючи 2015 рік з 2014 роком, можна спостерігати значне зростання відношення видатків ЖКГ до загальної суми видатків з 3,20 % у 2014 до 9,38 % у 2015, це характеризується значним збільшенням видатків ЖКГ з 42955,25 тис. грн у 2014 до 150244,35 тис. грн у 2015 та видатків загалом з 1341739,48 тис. грн до 1602264,78 тис. грн відповідно. Дані результати свідчать про позитивний

вплив децентралізації в Україні, яка дає змогу покращити послуги ЖКГ та інше в Чернігівській області.

У період з 2016 по 2019 роки спостерігається коливання відношення видатків ЖКГ до загальної суми видатків м. Чернігів. Але вже у 2020 році спостерігається тенденція до їх значного збільшення до 26,33 %. Тобто видатки ЖКГ зросли з 238949,77 тис. грн у 2019 році до 712722,76 тис. грн у 2020 році, а видатки в цілому навпаки зазнали зменшення з 3485413,22 тис. грн до 2706371,53 тис. грн відповідно.

Що стосується структури видатків, то відношення видатків ЖКГ до загальної суми видатків міста за загальним та спеціальним фондом мали тенденцію до коливань за 2014-2020 роки. Дане відношення за загальним фондом у 2015 році збільшилось в порівнянні з 2014 і становило 9,78 % в порівнянні з 4,26 %. З 2016 року і до 2018 прослідковується зниження даного відношення з 7,89 % до 4,07 %. Що свідчить про незначне збільшення видатків ЖКГ за загальним фондом і значне збільшення видатків м. Чернігів загалом. Починаючи з 2019 року відновлюється тенденція до зростання даного показника з 5,94 % у 2019 році до 19,02 % у 2020 році, що є причиною зростання видатків ЖКГ та поступового зменшення видатків в цілому.

Аналізуючи видатки за спеціальним фондом м. Чернігів також спостерігається коливання. Відношення видатків ЖКГ до загальної суми видатків за спеціальним фондом у 2014 році становило всього 0,04 %, але вже після першого року здійснення децентралізації воно становило 5,88 %, що свідчить про збільшення здійснених цільових операцій ЖКГ Чернігівської міської ради. У період з 2016 по 2018 роки спостерігаються подальші коливання показника, але вже з 2019 року є тенденція до зростання показника з 9,54 % у 2019 році до 52,39 % у 2020 році. Причиною даної ситуації є значне збільшення видатків ЖКГ за спеціальним фондом та зменшення видатків міста загалом.

Отже, зростання доходів і видатків ЖКГ в порівнянні з загальними доходами і видатками Чернігівської міської ради свідчить про покращення

послуг саме в цій сфері, а також про позитивний вплив децентралізації по всій Україні.

Проведене дослідження дозволило визначити реальні проблеми галузі ЖКГ міст України та пошуки перспективних напрямів їх вирішення. Необхідним є розробка циклу стратегічного планування розвитку ЖКГ регіону та виділення основних напрямів стратегії розвитку ЖКГ регіонів України, серед яких, на нашу думку, найбільш важливим є створення фінансово-інвестиційного механізму державної підтримки ЖКГ.

2.3 Достатність фінансового забезпечення житлово-комунального господарства згідно перспектив соціально-економічного розвитку територіальних громад

ЖКГ відіграє значну роль в житті країни, міста, підприємства чи домогосподарства. Особливої актуальності набуває питання встановлення ціни на послуги ЖКГ, а також рівня їх оплат.

У першу чергу варто зауважити, що основними елементами ЖКГ є наступні системи інженерного життєзабезпечення:

- водопостачання і водовідведення;
- тепло-, енерго-, газопостачання;
- впорядкування прибудинкових територій (прибирання, збір і вивіз твердих побутових відходів) і т. д.

Проведемо аналіз заборгованості та рівня оплати за спожиті житлово-комунальні послуги в Україні за 2005-2017 роки. Варто відмітити, що загальна заборгованість за досліджуваний період зросла на 10 315,80 млн. грн., в той же час найбільші значення даного показника притаманні для 2014, 2016 та 2017 років, коли сума заборгованості в порівнянні з попереднім роком зросла на 2 238,50 млн. грн., 2 757,30 млн. грн. та 2 659,80 млн. грн. відповідно. Позитивним є той факт, що станом на 31.12.2017 року даний показник

становив 10 977,80 млн. грн., що на 1 224,30 млн. грн. менше, ніж у попередньому періоді.

Середній термін заборгованості у 2015 році склав 2,1 місяці. Динаміка зміни середнього терміну заборгованості за період 2012-2017 рр. представлено на рис. 2.7.

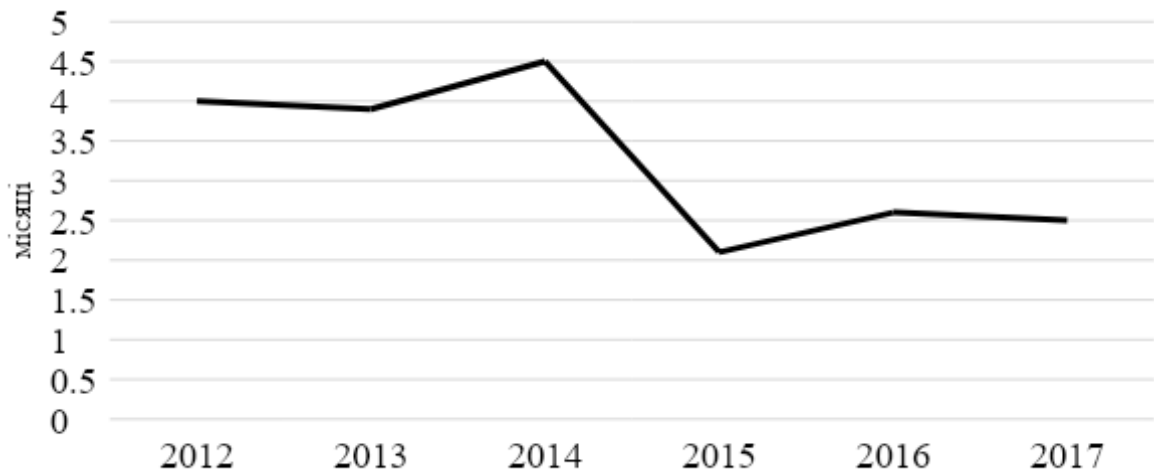

Рисунок 2.7 – Середній термін заборгованості за ЖКГ у 2012-2017 роках, місяці

Як видно з рис. 1 з 2014 року по 2015 рік стався різкий спад середнього терміну заборгованості, це можна пов'язати з існуючими на той рік штрафами у частині заборгованості за ЖКГ. Загалом, у порівнянні з 2012 роком середній термін заборгованості скоротився на 1,5 місяці, що є, без сумніву, позитивним явищем, проте різке збільшення на 0,5 місяці у 2016 році і незначне зниження на 0,1 пункт у 2017 році говорить про неможливість чи відсутність бажання українців розраховуватися зі зобов'язаннями.

Проте, заборгованість все ж варто розглядати не у термінах, а грошових коштах. На рис. 2.8 відображені дані по загальній сумі заборгованості за ЖКГ за 2005-2017 роки.

Станом на 2017 рік структура заборгованості за послуги ЖКГ становить: централізоване опалення та гаряче водопостачання – 68 %, утримання будинків споруд та прибудинкової території – 18 %, водопостачання та

водовідведення – 11 %, вивезення побутових відходів 3 % (рис. 2.9) та за 2005-2017 роки структура суттєво не змінювалась.

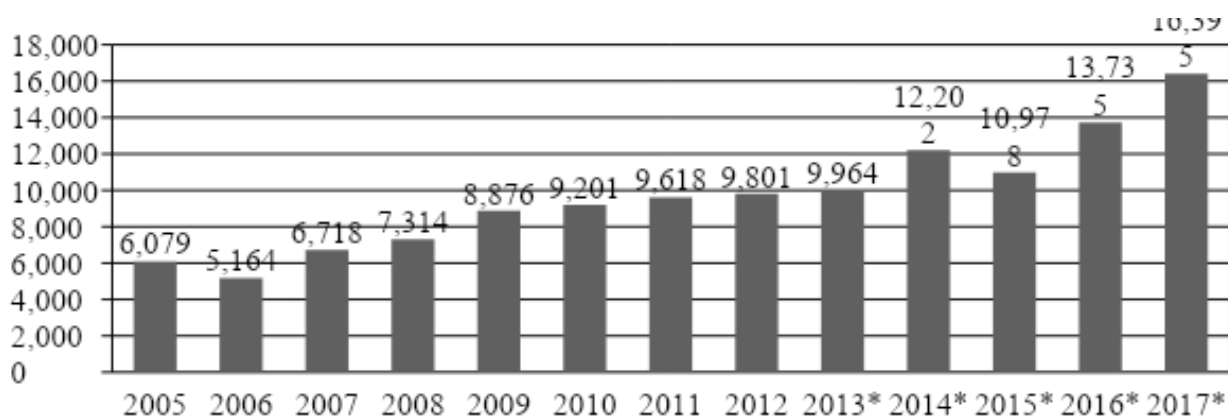

Рисунок 2.8 – Загальна сума заборгованості за ЖКГ за 2005-2017 роки, млн. грн.

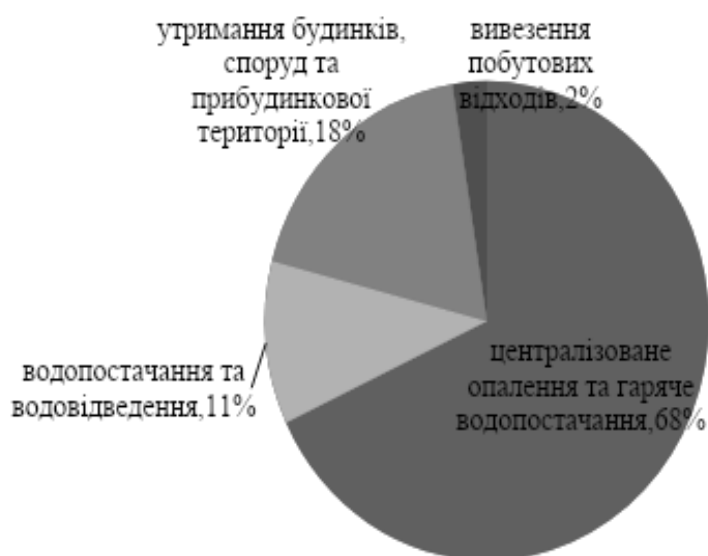

Рисунок 2.9 – Структура заборгованості за послуги ЖКГ, млн. грн.

Загальна динаміка заборгованості є коливною, але з 2015 року по кінець аналізованого періоду – стабільно зростаючою, що можна характеризувати як негативну тенденцію. Заборгованість спостерігалась у всіх регіонах країни. Це може бути викликано зростанням тарифів і, як наслідок,

неплатоспроможністю населення. Плата за ЖКГ зростає у той час, коли пенсії й заробітні плати населення відносно першого топчуться на місці.

За 2005-2017 роки заборгованість за централізоване опалення та гаряче водопостачання найбільшого значення набула у 2017 році – 11 148,2 млн. грн., в той час коли у 2006 році вона становила 2 860,0 млн. грн. Варто відмітити, що відбулося стрімке зростання заборгованості за вивезення побутових відходів – у 23,8 рази або на 392,2 млн. грн. та на кінець 2017 року даний показник був рівний 409,4 млн. грн.

Для заборгованості за водопостачання та водовідведення найвищий показник був у 2014 році (2 128,4 млн. грн.), та він є вищим на 514,16 млн. грн. за середнє значення протягом 2005-2017 років. Показник заборгованості за утримання будинків, споруд та прибудинкової території досягнув максимального значення у 2017 році – 3 029,1 млн. грн., та найбільше зріс в період з 2016 по 2017 роки – 597,1 млн. грн. або 125 % (табл. 2.9).

Таблиця 2.9 – Заборгованість за послуги ЖКГ за 2005-2017 рр., млн. грн.

Рік	Загальна сума заборгованості за житлово-комунальні послуги	у тому числі:			
		централізоване опалення та гаряче водопостачання	водопостачання та водовідведення	утримання будинків, споруд та прибудинкової території	вивезення побутових відходів
		млн. грн.	млн. грн.	млн. грн.	млн. грн.
2005	6 079,10	3 447,1	1 226,2	1 388,6	17,2
2006	5 164,20	2 860,0	1 055,0	1 225,3	23,9
2007	6 718,30	4 028,1	1 231,5	1 408,3	50,4
2008	7 313,60	4 069,5	1 653,8	1 497,7	92,6
2009	8 875,50	5 164,9	1 690,6	1 892,0	128,0
2010	9 201,20	5 487,4	1 690,5	1 876,3	147,0
2011	9 618,10	5 725,9	1 709,9	2 004,3	178,0
2012	9 801,30	5 734,7	1 771,7	2 045,1	249,8
2013*	9 963,60	5 734,0	1 800,8	2 126,4	302,4
2014*	12 202,10	7 197,7	2 128,4	2 492,1	383,9
2015*	10 977,80	6 692,2	1 692,3	2 241,8	351,5
2016*	13 735,10	9 390,0	1 526,2	2 432,0	386,9
2017*	16 394,90	11 148,2	1 808,2	3 029,1	409,4

Зауважимо, що зростання заборгованості в розрізі систем інженерного забезпечення відповідає загальному показнику і найменших значень вони досягали у 2006 та 2015 роках. У той же час, рівень оплат за спожиті житлово-комунальні послуги знаходиться на досить високому рівні. Найбільшого значення даний показник набуває на початку досліджуваного періоду і становить 111,2 %, а в 2017 році – 94,7 %. Найнижчий рівень оплат зафіксований у 2007 році – 77,8 %.

Протягом 2005-2017 років найнижчий показник рівня оплати послуг ЖКГ зафіксований для ланки: вивезення побутових відходів і становить в середньому за досліджуваний період 89,1 %, в той же час в останні 2 роки він був на рівні з іншими: у 2016 році – 95,1 %, 2017 році – 94,1 %. Аналізуючи середні показники рівня оплати для обраних ланок, найбільший притаманний для водопостачання та водовідведення – 96,9 %, а також утримання будинків, споруд та прибудинкових територій – 96,2 %.

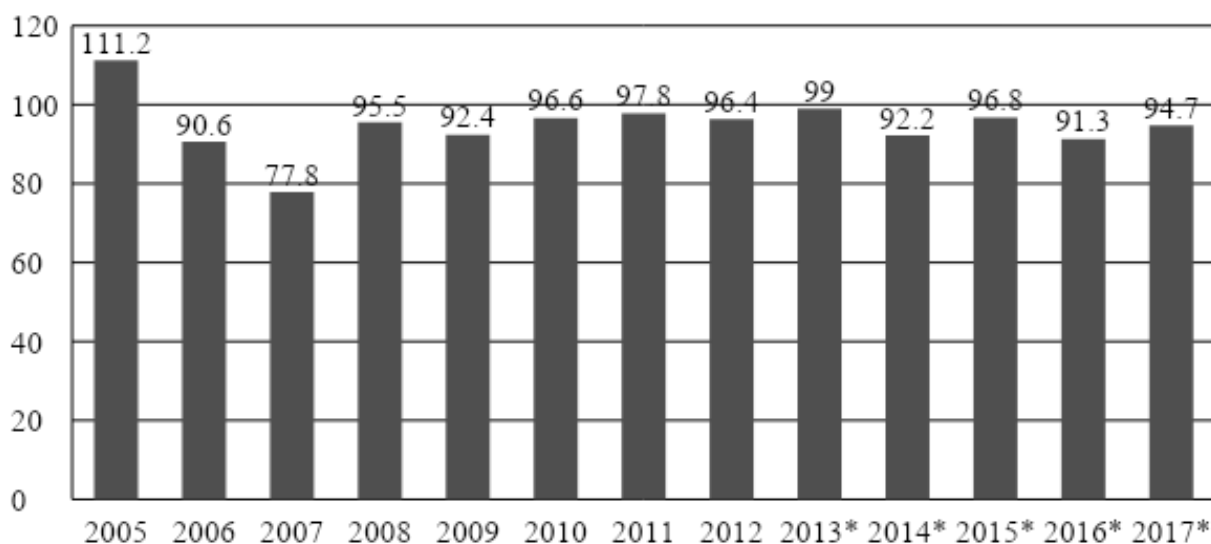

Рисунок 2.10 – Рівень оплати за послуги ЖКГ за 2005-2017 роки, %

Відповідно до таблиці 2.10 рівень оплата за послуги ЖКГ становив у 2017 році: централізоване опалення та гаряче водопостачання – 94,4 %, водопостачання та водовідведення – 96,5 %, утримання будинків, споруд та прибудинкових територій – 93,9 %, вивезення побутових відходів – 94,1 %.

Таблиця 2.10 – Рівень оплати за послуги ЖКГ за 2005-2017 роки, %

Рік	Рівень оплати	централізоване опалення та гаряче водопостачання	водопостачання та водовідведення	утримання будинків, споруд та прибудинкової території	вивезення побутових відходів
2005	111,2	115,5	109,5	105,9	83,5
2006	90,6	86,1	94,2	94,3	83,0
2007	77,8	68,1	86,4	89,1	86,7
2008	95,5	94,2	95,7	95,9	84,1
2009	92,4	89,8	92,7	91,9	87,4
2010	96,6	95,9	98,2	97,5	94,4
2011	97,8	96,3	97,9	96,8	93,9
2012	96,4	96,1	96,8	97,1	90,3
2013*	99	97,2	98,2	98,4	95,0
2014*	92,2	86,7	92,8	94,6	90,4
2015*	96,8	94,7	100,7	98,3	91,5
2016*	91,3	86,0	99,9	96,7	95,1
2017*	94,7	94,4	96,5	93,9	94,1

У зв'язку з тим, що відбулося зростання вартості послуг підприємств ЖКГ, було ухвалено відшкодування заборгованості в різницях тарифів. Проведемо аналіз в розрізі чотирьох областей щодо суми відшкодувань на основі двох показників: передбачено постановою та профінансовано (рис. 2.11).

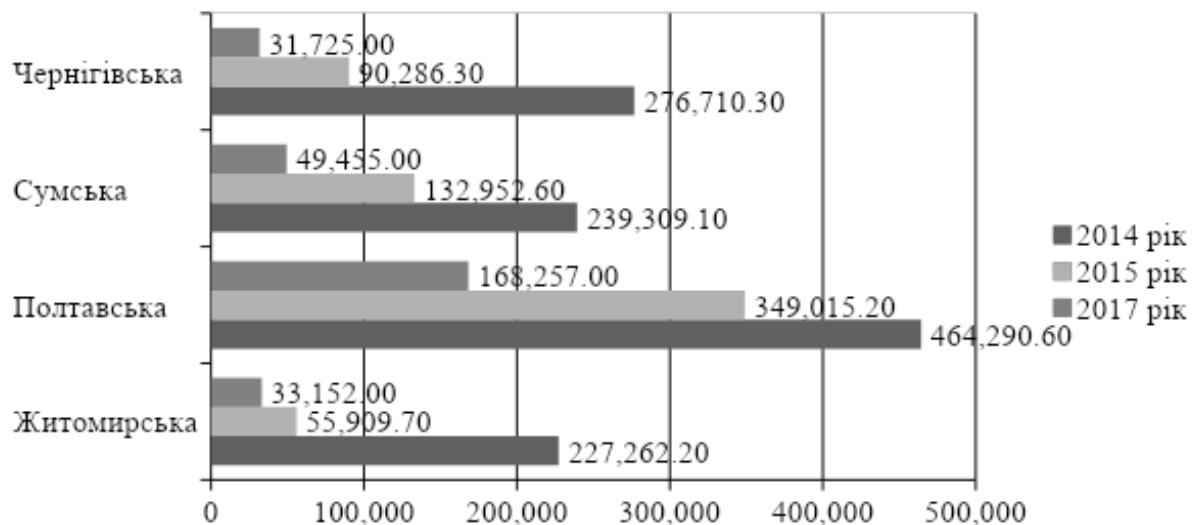

Рисунок 2.11 – Обсяги відшкодування заборгованості з різниці в тарифах за 2014-2017 роки згідно с постановами КМУ в розрізі областей, тис. грн.

Найбільші обсяги відшкодувань зафіксовані у 2014 році: Чернігівська область – 276 710,30 тис. грн., Сумська область – 239 309,10 тис. грн., Полтавська область – 464 290,60 тис. грн., Житомирська область – 227 262,20 тис. грн. За 2014 – 2017 роки розмір відшкодувань скоротився, а найбільше передбачено фінансування для Полтавської області – 168 257,00 тис. грн.

Фактично відшкодування відбулося в меншому розмірі, ніж передбачено було постановами КМУ. Найвищі показники зафіксовано у 2014 році, а саме: Чернігівська область – 276 366,91 тис. грн., Сумська область – 222 421,02 тис. грн., Полтавська область – 387 494,51 тис. грн., Житомирська область – 215 007,79 тис. грн.

Частка відшкодувань у 2014 – 2015 роках становила понад 83 %. У 2014 році найбільший показник був зафіксований для Чернігівської області – 100 %, а найменший для Полтавської області – 83 %. У той же час, коли частка відшкодувань у 2017 році зменшилась: Чернігівська область – 43 %, Полтавська область – 40 %, Житомирська область – 20 %, Сумська область – 10 %. Отже, на основі наведених вище даних можемо прослідкувати залежність від тарифу та заборгованості на житлово-комунальні послуги, хоча й рівень оплат є на досить високому рівні.

Пропонуємо проаналізувати фінансові результати діяльності підприємств за 2005-2017 роки (рис. 2.12).

З метою встановлення причин зростання заборгованості за комунальні послуги пропоную проаналізувати тарифи на них. Відповідно до даних таблиці 3, можна зробити висновок, що найвищі тарифи встановлено на послуги теплопостачання. Зростання даного показника за 2005-2017 роки було дуже стрімким, якщо на початок досліджуваного періоду ціна становила 65,44 грн./Гкал, то на кінець – 1 015,20 грн./Гкал. Тобто підвищення цін було у 16 разів або на 949,76 грн./Гкал та найвищий темп зростання спостерігався в

останні 3 роки: 2015 рік – 206,69 грн./Гкал, 2016 рік – 211,78 грн./Гкал, 2017 рік – 231,5 грн./Гкал.

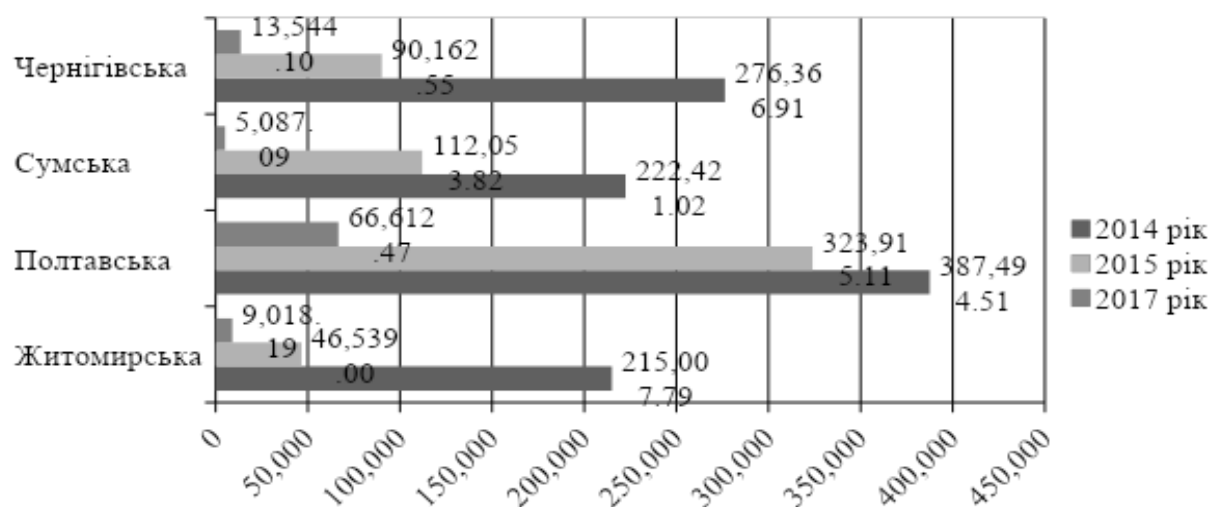

Рисунок 2.12 – Обсяги профінансованих відшкодувань заборгованості з різниці в тарифах за 2014-2017 роки згідно в розрізі областей, тис. грн.

Таблиця 2.11 – Середньозважені тарифи на житлово-комунальні послуги

Рік	теплопостачання	водопостачання	водовідведення	утримання будинків і споруд та прибудинкових територій
	грн./Гкал	грн./м ³	грн./м ³	грн./м ²
2005	65,44	0,75	0,60	0,42
2006	89,73	0,92	0,77	0,72
2007	144,41	1,20	1,05	0,73
2008	172,23	1,53	1,33	0,86
2009	229,80	1,46	1,81	1,09
2010	248,24	2,11	1,98	1,20
2011	286,95	2,32	2,16	1,41
2012	309,00	2,54	2,33	1,53
2013	328,77	2,61	2,38	1,59
2014	365,23	2,92	2,85	1,65
2015	571,92	3,74	3,76	1,74
2016	783,70	4,16	4,43	1,88
2017	1 015,20	5,15	5,44	2,55

Найнижчими виявилися показники за утримання будинків і споруд, прибудинкових територій. Тарифи в даній ланці зросли у 6 разів за досліджуваний період, якщо у 2005 році становили 0,42 грн./м², то у 2017 році – 2,55 грн./м².

Тарифи на водопостачання та водовідведення на кінець 2017 року становили 5,15 грн./м³ та 5,44 грн./м³, а зросли за 2015 – 2017 роки на 4,40 грн./м³ та 4,84 грн./м³ відповідно. Для тарифів на водопостачання було характерним їх зниження у 2007 році на 0,07 грн./м³.

Такі питання задля повноти картини варто розглядати у розрізі аналогічної інформації з різних країн світу.

Таблиця 2.12 – Тарифи на житлово-комунальні послуги в різних країнах світу

Країна	Електроенергія	Опалення	Газ	Водо-постачання	Середня заробітна плата/пенсія
	1 кВт/год.		1 м ³	1 м ³	
Україна	від 0,71 до 1,63 грн	76,71 грн.	6,879 грн	13,46 грн.	6000 грн./ 2000
Німеччина	до € 0,3 (8,5 грн.)	≈ 50 €	€ 0,6 (17 грн.)	до € 5 (140 грн.)	€ 2400/1250
Великобританія	£ 0,12 (4 грн.)	-	£ 0,5 (16 грн.)	£ 2,5 (82 грн.)	£ 2500/950
США	\$ 0,13 (3,5 грн.)	-	\$ 0,4 (10,7 грн.)	\$ 1 (27 грн.)	\$ 3300/1335
Латвія	€ 0,12 (3,4 грн.)	€ 0,4 (11,4 грн.)	€ 0,69 (19,71 грн.)	€ 1,55	€ 662/288

Дані таблиці 2.12 орієнтовані на квартиру не більше за 50 кв. м. Як можна помітити, в Україні найнижчі тарифи за ЖКГ з усіх аналізованих країн. І в Україні діє система субсидій: якщо сума за ЖКГ перевищує 10-15 % від сукупного доходу родини, то вона має право подавати на субсидію й оплачувати частину представленого рахунку. У Німеччині, наприклад,

субсидіювання відсутнє: країна може взяти на себе частину зобов'язань громадян, які не в змозі повністю розраховуватися за ЖКГ, проте цей інструмент діє тільки в тому випадку, коли громадянин не отримує будь-якої іншої допомоги від держави. Але і ця допомога поширюється лише на ті об'єкти що не перевищують 40 кв. м. для однієї людини і 60 – для двох. У Латвії субсидіювання є, проте для його отримання громадянин має отримати статус «малозабезпеченого»; недолік латвійської системи субсидіювання полягає в тому, що кошти повертаються вже після того, як громадянином вже по факту сплачений рахунок. У США, якщо в американця є довідка про низьку заробітну плату, то він може отримати субсидію на комунальні послуги. Також, щоб вчасно отримувати плату, держава надає кредити під низькі відсотки саме на сплату комунальних послуг. Також, в екстрених випадках, країна може надати одноразову фінансову допомогу.

Загалом, в США, де адміністративно-політичною одиницею є штат, тарифи та субсидії нараховуються по-різному: на півночі – опалення американцю коштуватиме близько 100 доларів на місяць, на півдні – ця послуга не передбачена. У Латвії, наприклад, комунальні платежі залежать від багатьох факторів: міста, постачальників послуг, кількості людей та ін.

За останні 13 років рахунки за комунальні послуги в Україні вирости більш ніж в 26 разів. Так, в 2004 році витрати українців на ЖКГ були найнижчі в Європі, і становили всього 3-4 % від рівня доходів.

На основі таблиці 2.12, зобразимо середній чек за ЖКГ в аналізованих країнах (рис. 2.13).

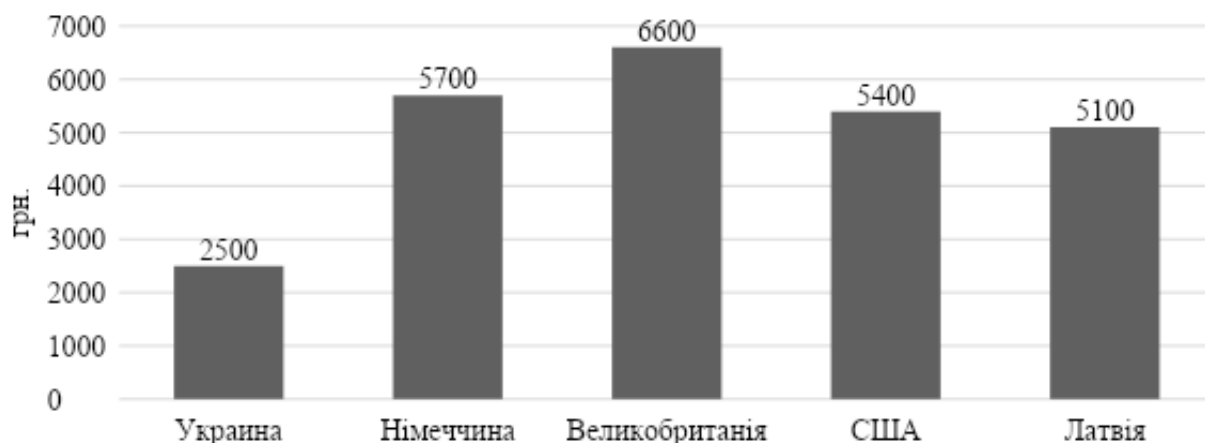

Рисунок 2.13 – Середній чек за комунальні послуги ЖКГ у 2017 році

Говорячи про Україну, то, як зображено на рис. 7, у 2015 році середній чек за комунальні послуги ЖКГ складав 838,6 грн. Тобто середній чек зріс у 4 рази в той час, коли у Латвії тарифи за послуги є відносно стабільними і за останні декілька років майже не збільшувались.

Так, таблиця 4 і рис. 5 говорить про те, що тарифи в Україні набагато приємніші, ніж в країнах, де хоче мешкати кожний пересічний громадянин. Проте, коли мова йде про зобов'язання державі, такі питання завжди треба розглядати у співвідношення до доходів (рис. 2.14-2.15).

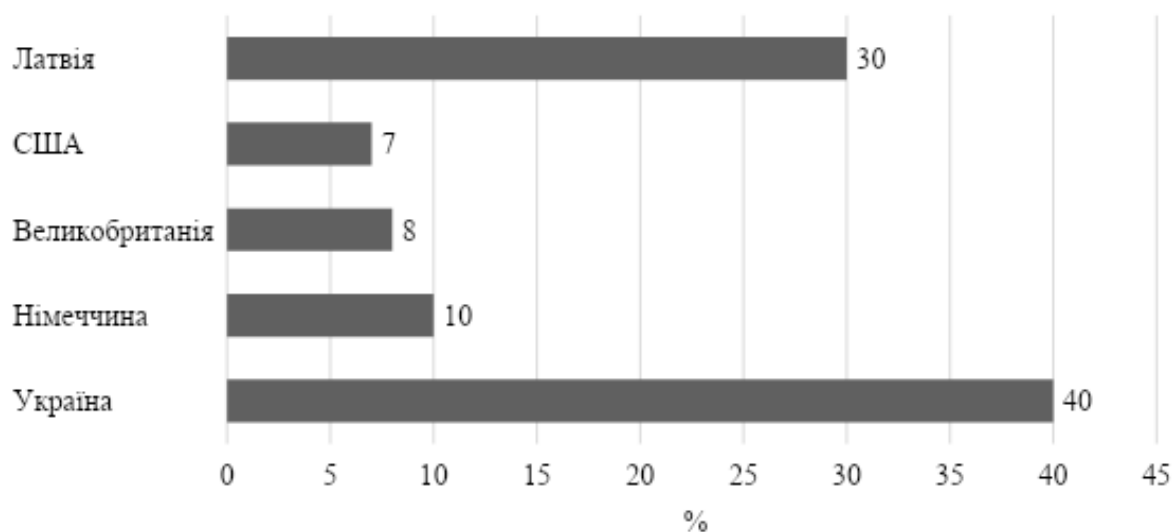

Рисунок 2.14 – Середній чек у співвідношенні до середньої зарплатної плати

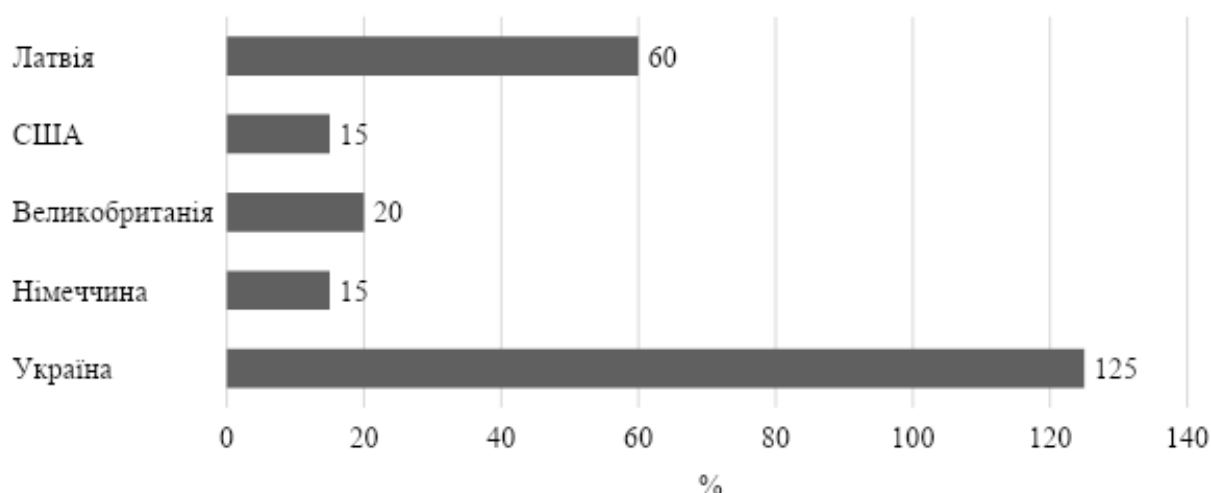

Рисунок 2.15 – Середній чек у співвідношенні до середньої пенсії

Рисунки 2.14-2.15 виступають наглядним рушієм актуальності питання про підняття тарифів на послуги ЖКГ, оскільки цифра у 125 % від середньої пенсії підіймає питання чи відповідає попит на послуги ЖКГ рівню життя українці. З усіх аналізованих країн, частка за стягнення послуг і у частині заробітних плат і у частині пенсії в Україні є найвищою.

Невисокі тарифи за ЖКГ в аналізованих країнах спровоковані розвитком технологій і орієнтованістю влади на енергобезпеку. Проте, самі мешканці вищезазначених країн вважають, що ціни є невиправдано високими.

Говорячи про орієнтованість на енергобезпеку, то в Україні це питання активно піднімалось в період 2013-2015 років: тоді ж були випущені цілі методичні рекомендації для кожної можливої галузі, для юридичних осіб і простих громадян, яким чином вони можуть більш раціонально споживати паливно-енергетичні ресурси і на чому, спочатку вклавшись, у майбутньому можна буде зекономити. Загалом, енергобезпека і енергоефективність – це інструмент, який передбачає не скорочення потреб громадян у вживанні енергії, а підвищення ефективності енергоносіїв, за рахунок скорочення витрат на енергоресурси й саму енергію.

Країни, які ефективно запровадили енергобезпеку, як складову самостійності, довели на своєму прикладі, що це вдала інвестиція у майбутнє

і можливість позбутися залежності від зовнішніх чинників. Для України, яка з років незалежності, досі є залежною від імпорتنих енергоносіїв, це питання мало б стати важливим. У стратегії, підписаній у 2014 році Президентом України – «Україна-2020», енергобезпеці був присвячений цілий розділ, який передбачав внесення змін до законодавства, надання населенню кредитів під низькі відсотки задля утеплення власних домівок, заміну застарілого обладнання на більш нове і модернізоване.

Саме у той час, українські науковці почали розробляти шляхи, які б допомогли всім бажаючим самостійно організувати локальне енергозабезпечення у своєму домі або на підприємстві; було запропоновано низку проектів, які публікувались в мережі, а провідні телеканали транслювали найкращі ідеї: була ідея використовувати тирсу та щепки, як джерело для опалення, деякі підприємства АПК запровадили цей механізм; мешканці селищ ділились інформацією, що для своїх піч вже багато років використовують відходи продуктів; держава закликала встановлювати сонячні батареї; радили, як менш трудомістко і без фінансового навантаження, утеплити стіни домів. Говорячи про сонячні батареї, варто зазначити що в період 2008-2010 років вони набували свого поширення і масово встановлювались на одній території – АРК, проте через події весни 2014 року, простежити ефективність такого запровадження ми не можемо.

Загалом, здавалось, що активна політика та взаємодія держави з населенням принесе результати, проте держава обмежилась порадами, не підтримуючи висунуті запровадження фінансово. Капітальні видатки не були значно збільшені.

Така ситуація склалася, тому ще держава не здатна покривати великі зобов'язання на тлі загальноекономічних проблем, хоча проблеми застарілого і не придатного обладнання ЖКГ є не менш важливими: мова йде не тільки про забезпечення енергії й опалення, а також про насоси для водопостачання, а також про не менш важливий фактор – соціальний: школи, лікарні, які через застаріле обладнання, батареї, які вже вийшли з ладу, відсутність гарячої води

через ржаві насоси, не можуть повноцінно виконувати покладені на них функції.

Таким чином, варто підсумувати: заборгованість за послуги ЖКГ – зростає, середній термін заборгованості – також зростає. Постає питання про залучення коштів у галузь ЖКГ, задля збільшення інвестиційної привабливості підприємств і, як наслідок, модернізації матеріально-технічної бази.

Тих коштів, якими фінансується ЖКГ, не вистачає на модернізацію чи повноцінне обслуговування основних фондів, які за неофіційними даними зношені близько на 60 %. Тобто, реалії нам говорять про те, що задля задоволення потреб і держави і населення, гроші мають бути акумульовані в цю галузь, але фактично фінансування є недостатнім, тому гострою проблемою є необхідність залучення нових коштів задля фінансування і вирішення існуючих питань.

Кошти можуть бути залучені двома шляхами: на державному рівні має відбутися реформування і визначення галузі ЖКГ, як пріоритетної, відповідно і має відбутися збільшення її фінансування, або це мають бути залучені інвестиції. Проте, у першому випадку, за наявних проблем, державою галузь ЖКГ не буде визнана пріоритетною; у другому випадку створюється спіраль залежності: галузь ЖКГ вимагає модернізації, проте для інвесторів, з сучасною зношеністю основних засобів житлово-комунальних підприємств, вона не є привабливою. Як вже було з'ясовано раніше, громадяни України є сумнівними платниками за послуги ЖКГ: середній термін заборгованості складає майже 3 місяці, а за неофіційними даними рівень платежів складає лише 83 %, загальна заборгованість населення у 2015-2016 роках зросла у 4 рази. Зрозуміло, що один рік не показник: заборгованість не накопичувалася роками, і тарифи підвищились не за один рік, але й до 2016 року – стабільно, проте саме в період 2015-2016 року відбувся такий неймовірний скачок. Населення просто не може розраховуватися з тими зобов'язаннями, які дають йому просту можливість для існування: електроенергія, опалення вода, газ –

все виросло принаймні у 1,5 рази; не враховуючи підвищення цін на інші продукти першої необхідності.

Таблиця 2.13 – Показники фінансового стану підприємств ЖКГ у 2013-2017 рр.

Рік	Збитки, млн. грн.	Дебіторська заборгованість, млн. грн.	Кредиторська заборгованість, млн. грн.
2013	5023,0	13623,1	24220,9
2014	3010,0	13877,2	26542,3
2015	4200	15000	24300
2016	7523,8	13300	28000
2017	11859,6	15300	29400

Аналізуючи табл. 2.13, можна зробити висновок що протягом останніх 5 років підприємства ЖКГ залишаються збитковими.

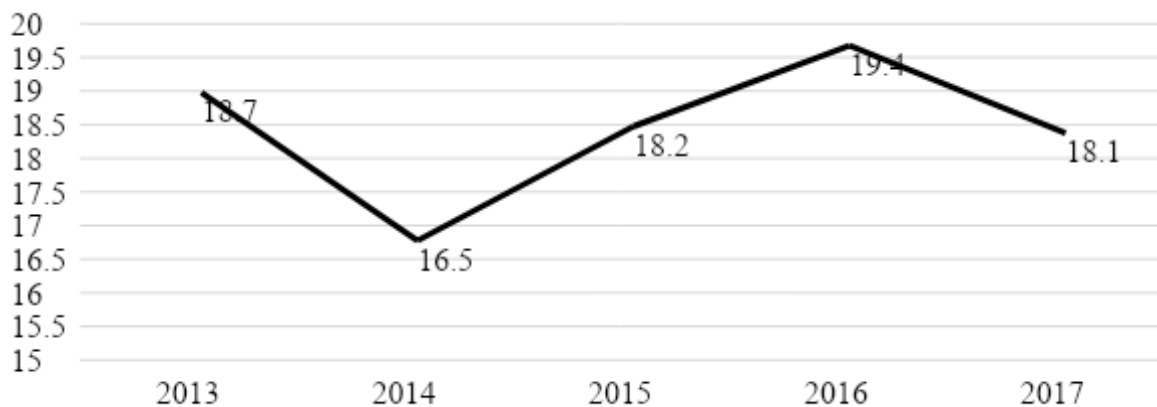

Рисунок 2.16– Співвідношення збитку підприємств ЖКГ до прибутку у 2013-2017 рр.

Співвідношення збиткових підприємств до прибуткових залишається на рівні 1:19. Дебіторська заборгованість пояснює середній термін заборгованості; велику ж частку кредиторської заборгованості складає плата за природний газ.

На жаль така тенденція простежується як в цілому по Україні, так і по окремим областям та регіонам. І в цілому тенденція не є позитивною: збитки підприємств швидко ростуть: за 5 років абсолютний приріст склав майже 7

млн. грн., і скоро на одне прибуткове підприємство буде приходиться 20 збиткових.

Найбільший вплив на загальний показник збитковості підприємств ЖКГ вчинила галузь теплопостачання, водопостачання та водовідведення. Для теплопостачання характерною є аналогічна тенденція як і у загального показника, тобто найменший збиток зафіксований протягом останніх 5 років у 2014 році – 1 894,70 млн. грн., а також відбулося зменшення збитку у 2017 році в порівнянні з 2016 роком на 962,2 млн. грн., та він становив 3 311,6 млн. грн.

У той же час збитки по водопостачанню та водовідведенню починаючи з 2014 року невинно зростали. З 2005 року вони збільшились у 6 разів та на кінець 2017 року становили 2 022,6 млн. грн.

Найменший вплив на загальний показник збитковості підприємств ЖКГ вчинила ланка з утримання будинків і споруд та прибудинкових територій, оскільки її частка в структурі всіх галузей становить 2,63 %. Найбільші збитки для неї були зафіксовані у 2015 році та становили 225,9 млн. грн., а найменший у 2012 році – 130,4 млн. грн. Незважаючи на те, що збитки не є настільки значними як у попередніх ланок, негативною є тенденція до їх зростання.

Проводячи аналіз фінансових результатів діяльності підприємств на основі відібраних областей (Сумська, Полтавська, Чернігівська, Житомирська) можна відмітити, що найбільші збитки наявні у Полтавській та Чернігівській областях та досягають максимального від'ємного значення рівного 163,3 млн. грн. у 2015 році (рис. 2.17).

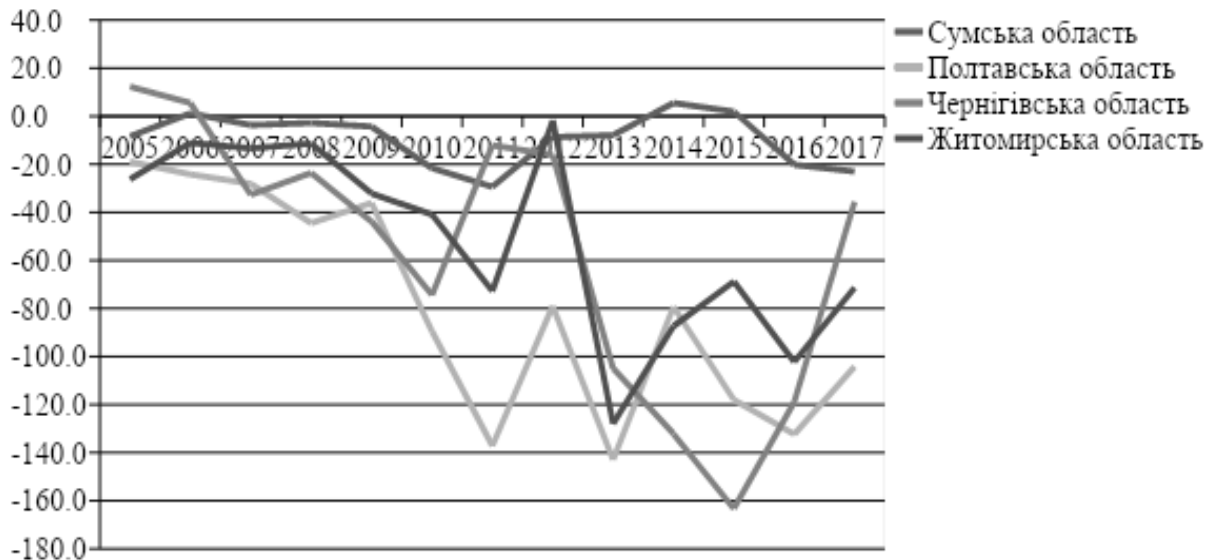

Рисунок 2.17– Фінансові результати діяльності підприємств ЖКГ в розрізі областей за 2005-2017 роки, млн. грн.

У той же час для деяких областей можна помітити, що діяльність підприємств була прибутковою. Найбільший прибуток за 2005-2017 роки був отриманий у Чернігівській області – 12,3 млн. грн. Якщо аналізувати останні періоди, то найбільш прибутковими виявилися підприємства Сумської області: 2006 рік – 1,2 млн. грн., 2014 рік – 5,5 млн. грн., 2015 рік – 1,9 млн. грн.

Відповідно до постанов Кабінету Міністрів України від 21.10.1995 року № 848 та від 27.06.2003 року № 976 у січні – грудні 2018 р. з населенням було укладено 74,5 тис. договорів щодо погашення реструктуризованої заборгованості на загальну суму 505,4 млн. грн. Сума внесених платежів, з урахуванням довгострокових договорів, становила 289,7 млн. грн.

Стан житлового фонду в Україні стрімкими темпами погіршується. Технічне забезпечення мереж та споруд знаходиться в критичному стані. Брак коштів, зниження енергоефективності та відсутність оновлення сприяє тому, що зношеність інфраструктури комунального господарства досягла рекордних 80 %. Модернізація галузі практично неможлива, оскільки підприємства ЖКГ є збитковими. Постійне зростання цін не лише на комунальні послуги, але й

на весь асортимент інших товарів та послуг, як зазначає НБУ в Інфляційному звіті, сприяло виснаженню сімейних бюджетів українців, знищенню їх заощаджень. Платоспроможність постійно падає, а обсяги споживання значними темпами випереджають зростання доходів населення. З 2014 року спостерігається тенденція щодо погіршення ситуації з оплатою комунальних послуг.

Важливою причиною погіршення стану ЖКГ є відсутність досконалого законодавства щодо регулювання відносин між споживачами та підприємствами, що надають послуги. Відповідно до існуючих законів головна відповідальність покладена на населення, а підприємство, яке постачає послуги, залишається майже безвідповідальним.

Також методика встановлення тарифів є не вигідною для споживачів. Враховуючи середні витрати та граничний рівень рентабельності, виробники збільшують свої доходи за рахунок зниження якості послуг. Тобто, чим старіші технології та обладнання, чим більші витрати в мережах, тим більші прибутки отримує підприємство.

Все це сприяє зниженню інвестиційної привабливості сфери ЖКГ. Саме тому необхідно розробляти нові шляхи фінансування діяльності підприємств даної сфери.

Місцеві позики, які здійснюються через емісію облігацій, є джерелом акумулювання коштів для ЖКГ. Облігації місцевих позик є надійним цінним папером, адже забезпечені податковими повноваженнями органів місцевого самоврядування. Саме тому вони є ефективним способом одержання коштів місцевими органами влади.

Бюджетні кошти та платежі населення є основним джерелом фінансування житлово-комунальної сфери, а, отже, бюджетне навантаження постійно зростає. У даній сфері майже відсутнє інвестування, особливо для ресурсозберігаючих проектів, що створює необхідність у запровадженні та стимулюванні приватного інвестування, а також пошуку позабюджетних джерел підтримки ЖКГ.

В Україні вже створені умови для функціонування державно-приватного партнерства, принципи дій якого закладено в законодавстві. Закон України «Про державно-приватне партнерство» від 1 липня 2010 р. є основою для регулювання відносин між державою та приватними партнерами на рівних умовах щодо розподілення прибутку та диференціювання ризиків на об'єктивних засадах.

Житловий фонд, майже 80 % якого має необхідність в оновленні, потребує значних капіталовкладень. На сьогодні на ринку з'явилося досить багато приватних фірм, які надають якісні комунальні послуги в новобудовах. Але це не вирішує існуючих проблем.

В українському законодавстві визначено метод, який є ефективним у залученні інвестицій у житлово-комунальну сферу. Це – концесія – надання з метою задоволення громадських потреб уповноваженим органом виконавчої влади чи органом місцевого самоврядування на підставі концесійного договору на платній та строковій основі юридичній або фізичній особі (суб'єкту підприємницької діяльності) права на створення (будівництво) та (або) управління (експлуатацію) об'єкта концесії (строкове платне володіння), за умови взяття суб'єктом підприємницької діяльності (концесіонером) на себе зобов'язань по створенню (будівництву) та (або) управлінню (експлуатації) об'єктом концесії, майнової відповідальності та можливого підприємницького ризику.

Економічна ситуація в країні сприяє тому, що житлова сфера є однією із найперспективніших галузей саме для укладання концесійних договорів, оскільки потребує негайного і ґрунтовного оновлення. Саме тому вже у 2016 році було укладено близько 170 концесійних договорів, більшість яких стосувалася саме ЖКГ, було ратифіковано Угоду між Україною та Європейським інвестиційним банком щодо інвестування близько 450 млн євро в сферу ЖКГ.

Такі зміни підтверджують, що влада намагається, знизити небезпеки та залучити інвестиції західних партнерів для розвитку та відновлення міської

інфраструктури, поліпшення послуг для населення та покращення енергоефективності комунальних підприємств.

Отже, можна дійти висновку, що всі види діяльності підприємств ЖКГ знаходяться в незадовільному стані та потребують проведення реформ з метою як задоволення інтересів підприємств так і населення. Що в свою чергу створить конкурентне середовище, стимулюватиме встановлення економічно обґрунтованих цін, зменшить навантаження на державу.

Загалом, проблемою підприємств ЖКГ є відсутність інформації про зношеність основних засобів, аналізу основних фондів, і фактичної суми, яка була б необхідна на модернізацію всіх основних засобів підприємства. ЖКГ, за рахунок відсутності інформації і плану вирішення нагальних проблем, забезпечують собі самі відтік інвестицій та державне фінансування на рівні 4 % від тієї суми, що необхідна.

За думкою Кіндзюр О. С. аналіз діяльності ЖКГ виявив, що державно-приватне партнерство є найефективнішим та найперспективнішим методом фінансування даної сфери, оскільки він значно знижує бюджетне навантаження. Завдяки такій формі капіталовкладень забезпечується основна мета функціонування ЖКГ – забезпечення високої якості послуг для задоволення потреб населення, отримання соціальних вигод.

Саме тому необхідно приділяти значну увагу розвитку саме державно-приватного партнерства, адже, на сьогодні, в Україні існують процеси, які призупиняють інвестиції. Недосконалість законодавства, бажання отримати високі прибутки, корумпованість впливають на темпи розвитку партнерства і знижують інвестиційну привабливість житлово-комунальної сфери.

Також не менш важливим питанням є зменшення тарифів і паралельне встановлення пені за прострочення сплати послуг за ЖКГ. На сьогоднішній день виконується тільки останнє. Так на сьогоднішній день, розмір пені повинен бути встановлений в договорі з постачальником. Але він не може бути вище 0,01 % суми боргу за кожен день прострочення. Загальний розмір сплаченої пені не може перевищувати 100 % загальної суми боргу.

Висновки до розділу 2

1. Незважаючи на те, що влада намагається знизити небезпеки та залучити інвестиції західних партнерів для розвитку та відновлення інфраструктури ЖКГ, більшість напрямків діяльності підприємств житлово-комунального господарства знаходяться в незадовільному стані та потребують проведення реформ з метою як задоволення інтересів підприємств так і населення, що, в свою чергу, створить конкурентне середовище, стимулюватиме встановлення економічно обґрунтованих тарифів та зменшить фінансове навантаження на бюджети різних рівнів.

2. Діагностика рівня фінансово-економічної безпеки підприємств ЖКГ дозволила зробити висновок, що тип фінансової стійкості кожного з досліджуваних підприємств можна охарактеризувати як задовільний. Запаси і витрати підприємств забезпечуються сумою власного оборотного капіталу та довгостроковими позиковими джерелами. Проведене дослідження дозволило визначити реальні проблеми галузі ЖКГ міст України та пошуки перспективних напрямів їх вирішення. Необхідним є розробка циклу стратегічного планування розвитку ЖКГ регіону та виділення основних напрямів стратегії розвитку ЖКГ регіонів України, серед яких, на нашу думку, найбільш важливим є створення фінансово-інвестиційного механізму державної підтримки ЖКГ.

3. Показники фінансової стійкості і платоспроможності є суперечливими один одному. Виникає необхідність, як для зовнішніх, так і для внутрішніх користувачів, проводити аналіз і робити відповідні висновки про здатність підприємства виконувати свої фінансові зобов'язання, надаючи таким чином кількісну та якісну оцінку стану підприємства.

Основні результати дослідження 2 розділу опубліковані наукових роботах [99, 101, 102, 105, 106].

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ЖКГ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

3.1 Оцінка рівня тарифного навантаження населення України на основі побудови інтегрального індексу

Пропорційне співвідношення між доходами та тарифною сіткою на основні комунальні послуги є однією із умов формування «здорового» суспільства. Протягом останнього десятиліття ми спостерігаємо постійне зростання тарифів на основні житлово-комунальні послуги. До основних причин такого становища варто віднести:

- штучне стримування тарифів у минулому, що не відповідало реальній вартості послуг ринковим цінам;
- недостатній обсяг державних дотацій, які в радянські часи та незалежної України спрямовувались на компенсацію вартості житлово-комунальних послуг та модернізацію мереж і обладнання;
- зміна ціни на основні ресурси, які залучаються до процесу надання комунальних послуг, іншими словами це індекс споживчих цін;
- якість та своєчасність надання комунальних послуг.

Тарифна політика держави, в першу чергу, виконує соціальну роль, адже надмірне тарифне навантаження може провокувати міграційні переміщення населення. Тому під час встановлення нових тарифів держава повинна обов'язково враховувати цей нюанс, особливо, це актуально в сучасних умовах розвитку України. Відповідно до діючого Положення про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики та комунальних послуг [139] до її компетентності належить такий список прав (рис. 3.1).

В контексті реформи децентралізації важливо розуміти механізм подальшого ціноутворення на ряд комунальних послуг (мова йде про

повноваження обласних, районних адміністрацій та органів місцевого самоврядування). Систематизувавши інформацію про їх повноваження, отримаємо наступну таблицю (табл. 3.1).

Встановлення цін (тарифів) на електричну енергію, тарифів на її передачу та постачання
Визначення цін на товарний природний газ власного видобутку для суб'єктів, визначених законом
Встановлення роздрібних цін на природний газ, що використовується для потреб населення
Визначення тарифів на теплову енергію, що виробляється на теплоелектроцентралях, ТЕС, АЕС та когенераційних установках та установках з використанням нетрадиційних або поновлюваних джерел енергії
Встановлення тарифів на комунальні послуги для суб'єктів природних монополій та суб'єктів господарювання на сумжінних ринках, ліцензування яких проводиться комісією

Рисунок 3.1 – Список прав встановлених для Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики та комунальних послуг

Таблиця 3.1 – Розподіл повноважень на обласному, районному та місцевому рівнях щодо встановлення тарифів на комунальні послуги

Рівень управління	Повноваження
А	1
Обласний рівень	Ліцензування господарської діяльності різних суб'єктів господарювання, до відповідальності яких належить надання послуг з централізованого водопостачання, що включає в себе виробництво, транспортування та постачання питної води споживачам, та/або централізованого водовідведення, що супроводжується відповідно відведенням та/або очищенням комунальних та інших стічних вод.
	Встановлення контролю за цінами/тарифами на житлово-комунальні послуги та проведення моніторингу за станом розрахунків за них
	Налагодження взаємодії з органами місцевого самоврядування з питань надання житлово-комунальних послуг та регулювання цін/тарифів у межах своїх повноважень.

Продовження таблиці 3.1

А	1
Районний рівень	Визначення тарифів на житлово-комунальні послуги, які надаються підприємствами, що перебувають у спільній власності територіальних громад, представництво інтересів яких здійснює відповідна районна чи обласна рада, а також суб'єктами господарювання, що здійснюють управління (експлуатацію) цілісними майновими комплексами таких підприємств.
Рівень місцевого самоврядування	Визначення тарифів на побутові та комунальні послуги, за виключенням тих тарифів, які спрямовані на централізоване водопостачання, теплову енергію, водовідведення, захоронення та переробку побутових відходів, ряд послуг (централізоване опалення, централізоване постачання холодної та гарячої води, водовідведення). Дані категорії тарифів визначаються національною комісією, яка проводить державне регулювання даній сфері. Встановлення норм споживання та якості житлово-комунальних послуг і постійний контроль за їх дотриманням

Серед повноважень органів, які мають відношення до формування тарифної політики на житлово-комунальні послуги на обласному, районному та місцевому рівнях управління, фігурує обслуговування саме тих суб'єктів господарювання, що не відносяться безпосередньо до Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики та комунальних послуг.

Коли мова йде про формування тарифу на ту чи іншу послуг житлово-комунального сектору, потрібно чітко розуміти з чого саме він складається – які структурні елементи є обов'язковими під час формування вартості послуги. Спрощена схема формування тарифу на будь-яку житлово-комунальну послугу представлено нижче (рис. 3.2).

Таким чином, тариф складається із трьох основних частин: витрат, прибутку та податку на додану вартість (ПДВ). Витрати зазвичай складають понад 80% всього рівня тарифу і включають в себе витрати на електроенергію, оплату праці, паливо та ін. Прибуток, як складова тарифу, виконує роль інвестицій і використовується для покращення технічного забезпечення обладнанням і мереж та безпосереднього супроводження надання послуг. В структурі тарифу інвестиційна складова може бути присутня мінімально або

взагалі не відображатись. ПДВ – це складова, визначена державою на рівні 20%. Відповідно до зазначених складових тарифу зрозуміло, що в основі його підвищення лежить зростання саме витратної частини.

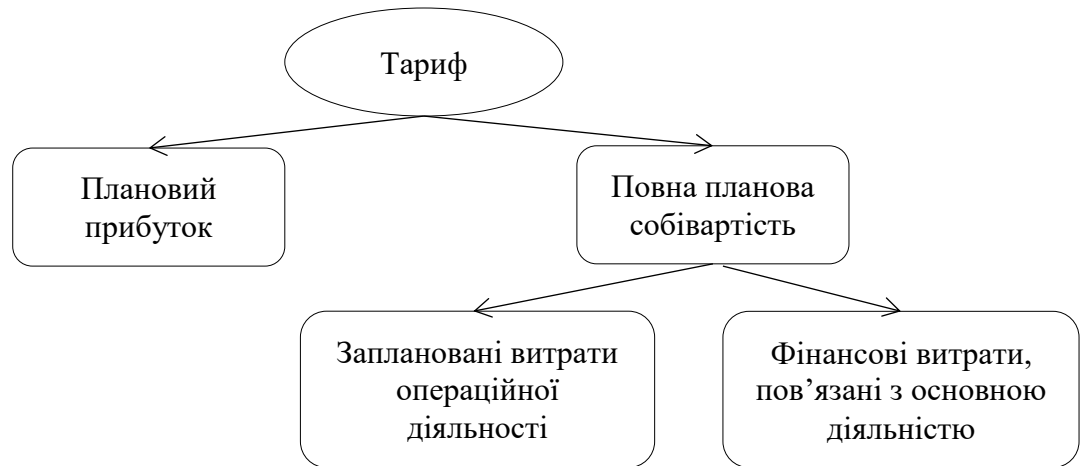

Рисунок 3.2 – Схема формування тарифу на житлово-комунальні послуги

Розглянемо більш конкретний приклад – визначення тарифу на теплову енергію у Львівській області (рис. 3.3). Відсотки, вказані в кожному блоці, позначають частку, яка припадає на кожну статтю, включену в тариф.

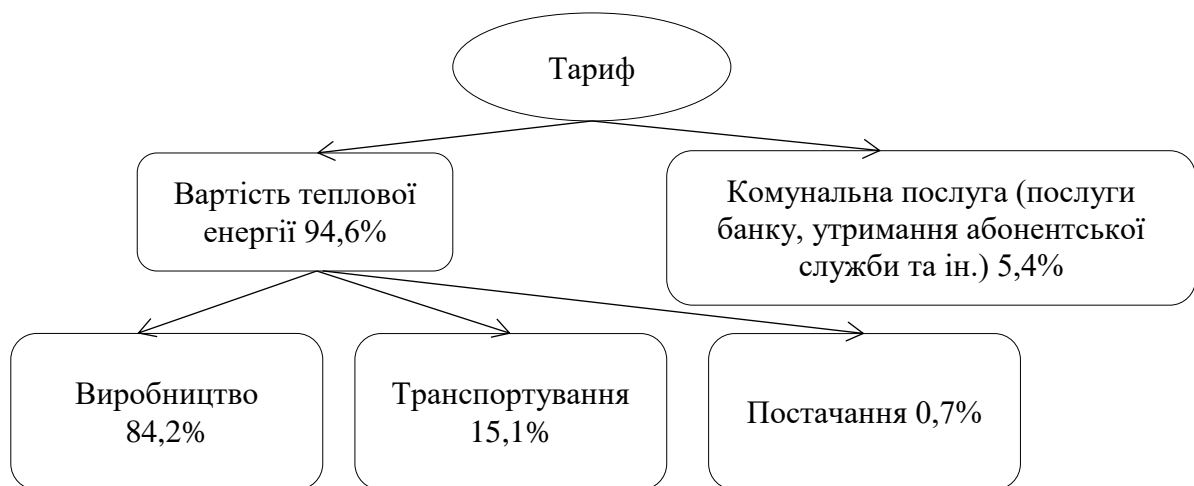

Рисунок 3.3 – Структура тарифу на прикладі визначення тарифу на теплову енергію у Львівській області

Як бачимо, більшу частину в структурі тарифу (94,6%) складає безпосередня вартість самої послуги, вагома частка якої залежить від ціни її

виробництва (84,2%). Даний відсотковий розподіл структури тарифу значно не буде відрізнятися і для інших регіонів України.

Тарифна політика держави – явище, яке носить нормативний характер, тому серед способів забезпечення комфортного існування населенню рекомендується:

- встановлювати лічильники;
- проводити періодичні енергетичні аудити;
- брати участь державній програмі із підтримки енергозбереження;
- створювати ОСББ;
- встановлювати індивідуальні теплові пункти;
- заміна вікон та дверей, утеплення будинків;
- використання альтернативних джерел енергії.

Стимулююче регулювання повинно також стати одним із принципом для формування тарифів. Суть даного принципу полягає в регулюванні діяльності господарюючих суб'єктів. Стимулююче регулювання уже добре зарекомендувало себе в міжнародній регуляторній практиці, оскільки воно спонукає суб'єктів господарювання до ефективного використання ресурсів та сприяє підвищенню ефективності їх діяльності в цілому. Такий спосіб утворення тарифів має допомогти в усуненні однієї із причин кризового технічного стану в інфраструктурі сфери теплопостачання. Як відомо, основною проблемою саме цієї сфери є те, що основна частина основних засобів була створена дуже давно і за рахунок інфляційних процесів, які відбуваються в Україні, нині їхня вартість значно нижча ніж ринковий еквівалент. Успішним прикладом використання стимулюючого регулювання під час формування тарифної політики є такі країни, як: Польща, Литва, Латвія, Естонія, Чехія та Угорщина.

Крім того, варто також врахувати успішний світовий та європейський досвід у регулюванні тарифів на послуги, які надаються суб'єктами природних монополій, щодо процесів нарахування амортизації, де використовується справедлива вартість відповідних активів, що використовуються під час

регулювання діяльності («регуляторна база активів»). Так, Закон України «Про природні монополії» передбачає можливість ідентифікації і врахування під час обчислення тарифів регуляторної бази активів. Крім того, він дозволяє також включати в тарифи амортизацію та доходи на інвестований капітал, проте це можливо лише за умови переходу саме на стимулююче регулювання.

Під час ведення практичної діяльності часто виникає завдання ранжування об'єктів спостереження за показниками, отриманими в результаті проведеного дослідження. Якщо кількість показників невелика, теоретично можна обрати з них найбільш значущий і провести відповідне ранжування за його значеннями. Якщо кількість показників є досить великою, вони мають різну природу, відображають різні характеристики досліджуваного явища або підстав для виявлення найбільш вагомого показника немає, вирішення завдання істотно ускладнюється. У такому випадку виникає завдання побудови узагальненого (інтегрального, зведеного) показника.

Під інтегральним показником доцільно розуміти деякий умовний числовий вимірник латентної якості досліджуваного явища. Реалізація ідеї побудови інтегрального показника пов'язана з трьома основними складовими, які становлять його фундаментальну базу: визначення його концепції; формування інформаційної бази; визначення алгоритму його розрахунку.

Побудова інтегрального показника передбачає врахування певних вимог [41]:

- показник повинен чітко відображати мету його побудови і дозволяти вирішувати поставлені завдання;
- він повинен бути достатньо інформативним і володіти достатньою роздільною здатністю для досліджуваних об'єктів;
- він повинен піддаватись простій і зрозумілій інтерпретації;
- зміна його позитивної якості повинна відповідати напрямкам «переваги» його складових;

- показник повинен максимально враховувати інформативність його складових і при цьому допускати стиснення надлишкової інформації, що в них міститься;

- він повинен максимально відтворювати варіацію його складових;

- вагові коефіцієнти при його складових повинні бути статистично значущими.

Наведений перелік може бути доповнений з урахуванням специфіки застосування показника та особливостей його побудови.

Наявність великої кількості вихідних показників ускладнює процедуру побудови інтегрального показника, робить його громіздким, знижує його інформативність та дискримінуючи здатність, негативно впливає на значущість вагових коефіцієнтів. Виходом із ситуації може бути процедура послідовної згортки, в якій вихідні показники спочатку групуються за певною характеристикою. При цьому до кожної групи висуваються такі умови:

- показники кожної групи повинні відображати одну характеристику досліджуваних об'єктів;

- між показниками всередині групи повинні спостерігатись досить щільні кореляційні зв'язки;

- між показниками різних груп кореляційні зв'язки повинні бути незначними [41].

Алгоритм побудови інтегрального показника можна представити наступним чином (рис. 3.4).

З метою ґрунтовнішої оцінки тарифного навантаження населення ми пропонуємо вивести інтегральний показник, що відповідав би за це. Маючи один інтегральний показник, який описує конкретно взяте явище, можна отримати загальне уявлення про загальний стан тарифного навантаження на досліджуваний момент часу.

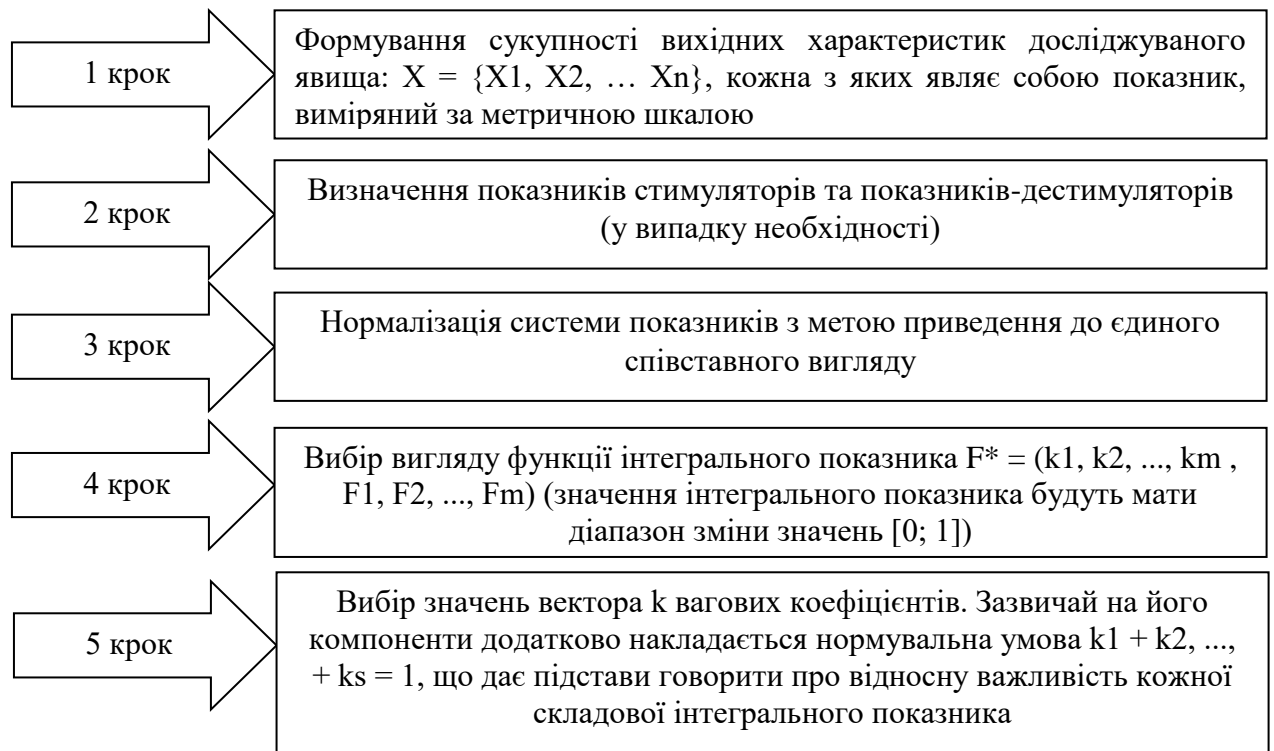

Рисунок 3.4 – Загальний алгоритм побудови інтегрального показника

З огляду на існуючі методи щодо виведення інтегрального індикатора на основі кількох взаємопов'язаних показників виділяють наступні найбільш популярні із них [30]:

- метод адитивної згортки критеріїв;
- метод мультиплікативної згортки критеріїв;
- метод рівномірної оптимальності.

Методи адитивної та мультиплікативної згортки належать до групи методів, які не відносяться до розряду універсальних методів. Це обумовлено тим, що перш ніж їх використовувати вхідні дані потрібно привести до спеціального вигляду. Головною умовою застосування методу адитивної згортки є повна впевненість у тому, що всі досліджувані змінні впливають на систему лінійно і адитивно. Враховуючи специфіку наших вхідних показників, даний метод не є релевантним по відношенню до теми дослідження.

Другий метод, метод мультиплікативної згортки критеріїв, в якості головного припущення використовує наступне: всі вхідні показники мають носити відносний характер.

Третій метод, метод рівномірної оптимальності, належить до категорії статистичних методів, які не потребують дотримання особливих вимог щодо вхідних даних. З огляду на нашу мету, отримати інтегральний показник тарифного навантаження населення, в якості методологічного забезпечення можемо використовувати два останніх методи. Проте зупинимось на останньому, як такому, що найчастіше використовується під час обробки саме фінансових даних.

Структура процесу визначення інтегрального показника складається із наступних етапів:

1. Ідентифікація та систематизація показників, що дозволяють комплексно описати досліджуване економічне явище. Саме ці показники виконують роль вхідного масиву даних.

2. Оптимізація вхідних даних за допомогою їх фільтрації. Зазвичай це відбувається за допомогою побудови кореляційної матриці, що дозволить нам виявити найбільш впливові показники та уникнути такого явища як мультиколінеарність.

3. Нормалізація вхідних даних з метою уникнення їхньої різновимірності.

4. Побудова узагальнюючого показника. У нашому випадку – це отримання інтегрального індексу фінансового стану банку (3.1).

$$IIBS_j = \frac{\sum_{i=1}^n s_{ij}^N}{\max \sum_{i=1}^n s_{ij}^N} \quad (3.1)$$

де $IIBS_j$ – інтегральний індекс фінансового стану банку за j -ий період часу;

s_{ij}^N – нормалізоване значення i -го показника за j -ий період часу.

Отже, маючи чіткий план дій для отримання інтегрального індексу тарифного навантаження, ми можемо переходити до його розрахунку. В

даному випадку в основу розрахунку інтегрального індикатора тарифного навантаження, ми взяли п'ять основних тарифів станом на кінець 2018 р. для 22 обласних центрів України (деталі – Додаток А, таблиця А.1):

- середньозважений затверджений тариф на утримання будинків та прибудинкових територій по базових підприємствах без ПДВ (грн/м кв.);
- тариф на опалення (грн/м кв. площі);
- тариф на гаряче водопостачання, грн/ 1 куб м води;
- тариф на централізоване водопостачання та послуги з централізованого постачання холодної води з ПДВ, грн.;
- тариф на водовідведення та водовідведення (з використанням внутрішньобудинкових мереж) з ПДВ, грн.

Перш ніж переходити до обчислення індексу тарифного навантаження, сформулюємо гіпотезу, яку спробуємо перевірити за його допомогою, а саме те, що для всіх регіонів України є актуальною проблема занадто високих тарифів на комунальні послуги.

На другому кроці нам потрібно проаналізувати дані показники на наявність/відсутність мультиколінеарності з метою виключення із подальшого дослідження менш важливих показників. Для цього побудуємо кореляційну матрицю, на перетині рядків і стовпчиків якої ми отримаємо ступінь залежності між показниками. Наявність високого значення коефіцієнта кореляції (0,7 і вище) свідчатиме про те, що між показниками існує тісний зв'язок, а отже вони однаково сильно здійснюють вплив на економічну ситуацію нашого дослідження. Тому ми можемо дещо спростити модель, виключивши ті показники, для яких буде притаманна мультиколінеарність з метою уникнення штучного нарощування значення інтегрального показника.

Результати побудованої кореляційної матриці представлені в наступній таблиці (табл. 3.2).

Таблиця 3.2 – Кореляційна матриця залежності між показниками, які описують тарифне навантаження населення України на кінець 2018 р.

	Тариф на утримання будинків та прибудинкових територій по базових підприємствах	Тариф на опалення	Тариф на гаряче водопостачання	Тариф на централізоване водопостачання та послуги з централізованого постачання холодної води	Тариф на водовідведення та водовідведення (з використанням внутрішньобудинкових мереж)
Тариф на утримання будинків та прибудинкових територій по базових підприємствах	1,000	0,288	0,228	-0,150	-0,126
Тариф на опалення	0,288	1,000	0,565	0,422	0,343
Тариф на гаряче водопостачання	0,228	0,565	1,000	0,245	0,132
Тариф на централізоване водопостачання та послуги з централізованого постачання холодної води	-0,150	0,422	0,245	1,000	0,314
Тариф на водовідведення та водовідведення (з використанням внутрішньобудинкових мереж)	-0,126	0,343	0,132	0,314	1,000

Як бачимо, між жодним із показників немає мультиколінеарності, оскільки найвищий рівень коефіцієнта кореляції складає 0,565 (між тарифами на опалення на гаряче водопостачання), що свідчить про незалежність один від одного цих показників. Це підтверджує те, що даний набір показників як найкраще дозволить описати тарифне навантаження населення. Таким чином ми залишаємо дані показники і продовжуємо дослідження.

На третьому етапі визначення інтегрального індикаторі потрібно нормалізувати вхідні дані у вигляді значень, що належать проміжку чисел від нуля до одиниці. Даний етап обумовлений наявністю в межах вхідної інформаційної бази як показників стимуляторів, так і дестимуляторів. Крім того, числові значення певних показників можуть змінюватись, прямуючи в оптимальному випадку до визначеної нормативної величини.

Оскільки в даному випадку всі п'ять показників виконують роль стимуляторів, збільшення яких супроводжується збільшенням індексу індексу тарифного навантаження під час розрахунку інтегрального показника, тому запропоновано привести нормалізацію показників за допомогою використання формули 3.3. Результат в табл. 3.3.

$$s_{ij}^N = \frac{s_{ij}}{\max s_{ij}} \quad (3.2)$$

де s_{ij} – значення i -го показника за j -ий період часу.

Таблиця 3.3 – Нормалізовані значення вхідних показників

	Тариф на утримання будинків та прибудинкових територій по базових підприємствах	Тариф на опалення	Тариф на гаряче водопостачання	Тариф на централізоване водопостачання та послуги з централізованого постачання холодної води	Тариф на водовідведення та водовідведення (з використанням внутрішньобудинкових мереж)
А	1	2	3	4	5
Вінниця	0,034	0,376	1,000	0,109	0,067
Дніпропетровськ	0,058	0,433	1,000	0,102	0,067
Житомир	0,040	0,373	1,000	0,097	0,110
Запоріжжя	0,071	0,394	1,000	0,128	0,078
Івано-Франківськ	0,034	0,379	1,000	0,099	0,136
Київ	0,060	0,391	1,000	0,103	0,093
Кропивницький	0,032	0,517	1,000	0,170	0,146
Луцьк	0,031	0,395	1,000	0,077	0,080
Львів	0,036	0,325	1,000	0,105	0,053
Миколаїв	0,029	0,442	1,000	0,134	0,102
Одеса	0,030	0,409	1,000	0,138	0,119
Полтава	0,031	0,375	1,000	0,134	0,118
Рівне	0,033	0,403	1,000	0,110	0,077
Суми	0,051	0,471	1,000	0,106	0,091
Тернопіль	0,042	0,420	1,000	0,071	0,096
Ужгород	0,033	0,403	1,000	0,184	0,100
Харків	0,031	0,432	1,000	0,147	0,074
Херсон	0,023	0,325	1,000	0,104	0,100

Продовження таблиці 3.3

А	1	2	3	4	5
Хмельницький	0,042	0,386	1,000	0,110	0,106
Черкаси	0,031	0,401	1,000	0,109	0,092
Чернівці	0,013	0,383	1,000	0,133	0,067
Чернігів	0,037	0,391	1,000	0,101	0,100

Обчислення інтегрального тарифного навантаження населення представлені в наступній таблиці (табл. 3.4)

Таблиця 3.4 – Розрахунок інтегрального індексу тарифного навантаження населення України

	Сума нормалізованих значень	Максимальне значення	Тариф на гаряче водопостачання
Вінниця	1,586	1,866	0,850
Дніпропетровськ	1,660		0,890
Житомир	1,620		0,868
Запоріжжя	1,671		0,896
Івано-Франківськ	1,647		0,883
Київ	1,647		0,883
Кропивницький	1,866		1,000
Луцьк	1,583		0,848
Львів	1,519		0,814
Миколаїв	1,708		0,915
Одеса	1,696		0,909
Полтава	1,657		0,888
Рівне	1,623		0,870
Суми	1,719		0,921
Тернопіль	1,629		0,873
Ужгород	1,719		0,922
Харків	1,684		0,903
Херсон	1,552		0,832
Хмельницький	1,645		0,882
Черкаси	1,633		0,876
Чернівці	1,596	0,855	
Чернігів	1,629	0,873	

Всі етапи запропонованого автором науково-методичного підходу до оцінювання інтегрального індексу тарифного навантаження населення України, а також розраховане значення інтегрального індексу станом на кінець 2018 р. наведено на рисунку 3.5.

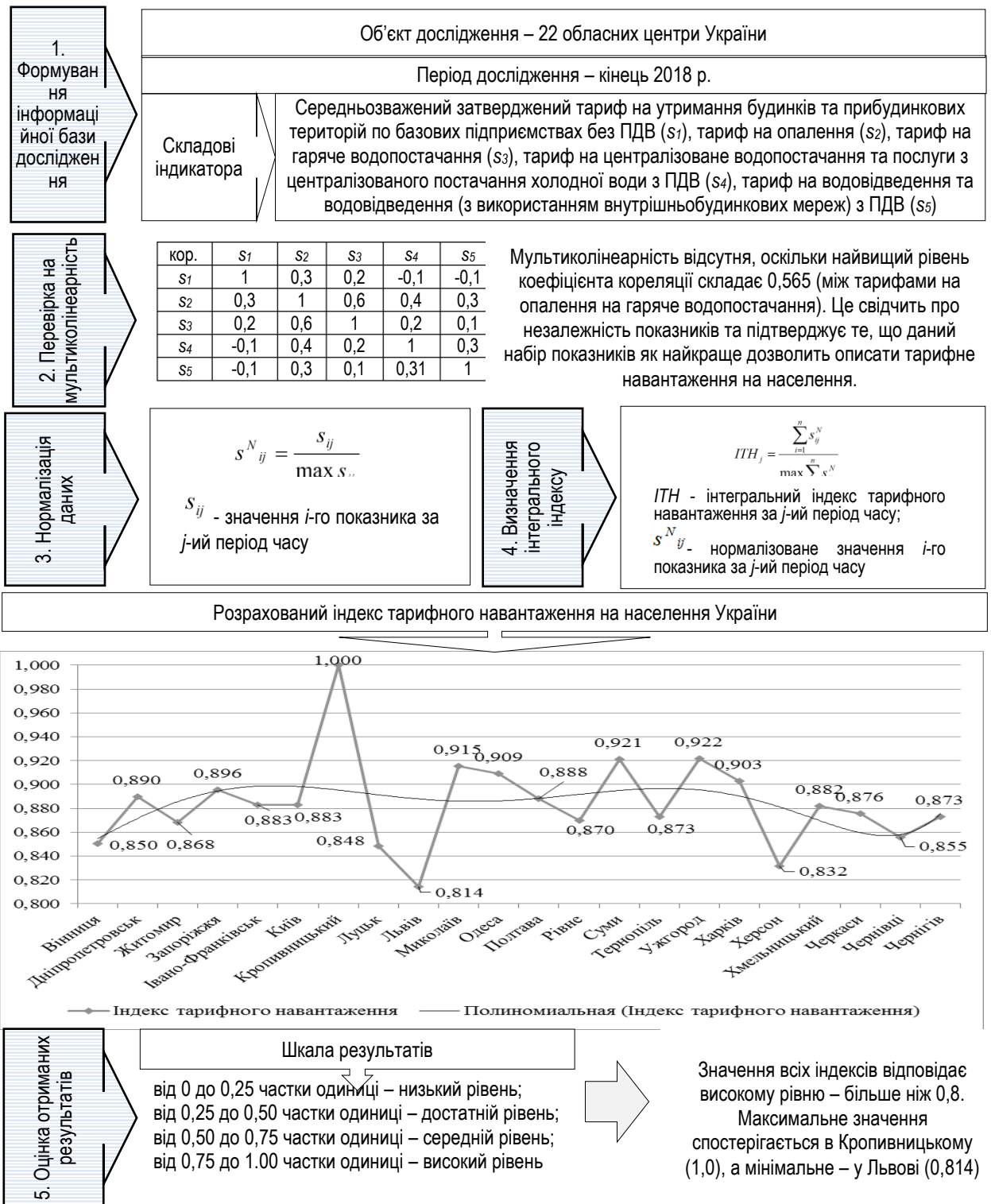

Рисунок 3.5 – Науково-методичний підхід до оцінювання інтегрального індексу тарифного навантаження населення України

Пропонується провести наступну інтерпретацію рівнів розрахованого індикатора:

– від 0 до 0,25 частки одиниці – низький рівень;

- від 0,25 до 0,50 частки одиниці – достатній рівень;
- від 0,50 до 0,75 частки одиниці – середній рівень;
- від 0,75 до 1.00 частки одиниці – високий рівень.

Як бачимо, значення всіх індексів відповідає високому рівню – більше ніж 0,8. Максимальне значення при цьому спостерігається в Кропивницькому, а мінімальне – у Львові. Таким чином, на підставі отриманого індексу тарифного навантаження гіпотеза, висунута нами на початку дослідження відносно того, що для всіх регіонів України є актуальною проблема занадто високих тарифів на комунальні послуги, підтверджується.

3.2 Моделювання впливу соціально-економічних показників на індекс тарифного навантаження на основі побудови багатофакторної моделі

Процес моделювання є комплексним способом представлення реальності, використовуючи об'єкти-замісучвачі і потрібна для вирішення чотирьох основних питань:

- як удосконалити систему економічної інформації;
- підсилити і підвищити точність економічних розрахунків;
- поглибити кількісний аналіз економічних проблем;
- знайти вирішення принципово нових економічних задач.

Якщо мова йде про моделі в економічній чи фінансовій сферах, то в якості даних об'єктів виступають статистичні показники, підібрані відповідно до визначених цілей дослідження та за певний часовий період. Формалізувати зв'язки між різними змінними моделі можна за рахунок різних способів представлення інформації (рис. 3.6).

Загалом виділяються чотири основні етапи моделювання. Перший етап передбачає формування масиву вхідних знань, необхідних для пізнання досліджуваного об'єкту:

- вивчення ключових та важливих рис реального об'єкту дослідження;

- оцінювання ступеня подібності реального об'єкту дослідження із відібраними об'єктами-заміщувачами;
- відбір найбільш значимих характеристик досліджуваного об'єкта;
- побудова кількох спеціалізованих моделей, які в комплексі дозволяють відобразити повністю весь об'єкт.

Рисунок 3.6 – Основні способи формування математичної моделі

Другий етап – деталізація об'єкту дослідження (формування остаточної множини знань щодо досліджуваного явища за рахунок проведення додаткових експериментів моделювання).

Третій етап – перенесення отриманих результатів із побудованої моделі на реальний об'єкт:

- коригування вхідних властивостей об'єкту-оригіналу відповідно до побудованої моделі;
- перенесення одержаних результатів моделювання на реальність.

Четвертий етап – заключний крок перевірки якості побудованої моделі (практична перевірка отриманих знань та прийняття відповідних управлінських рішень).

Схематично перераховані етапи моделювання можна представити наступним чином (рис. 3.7).

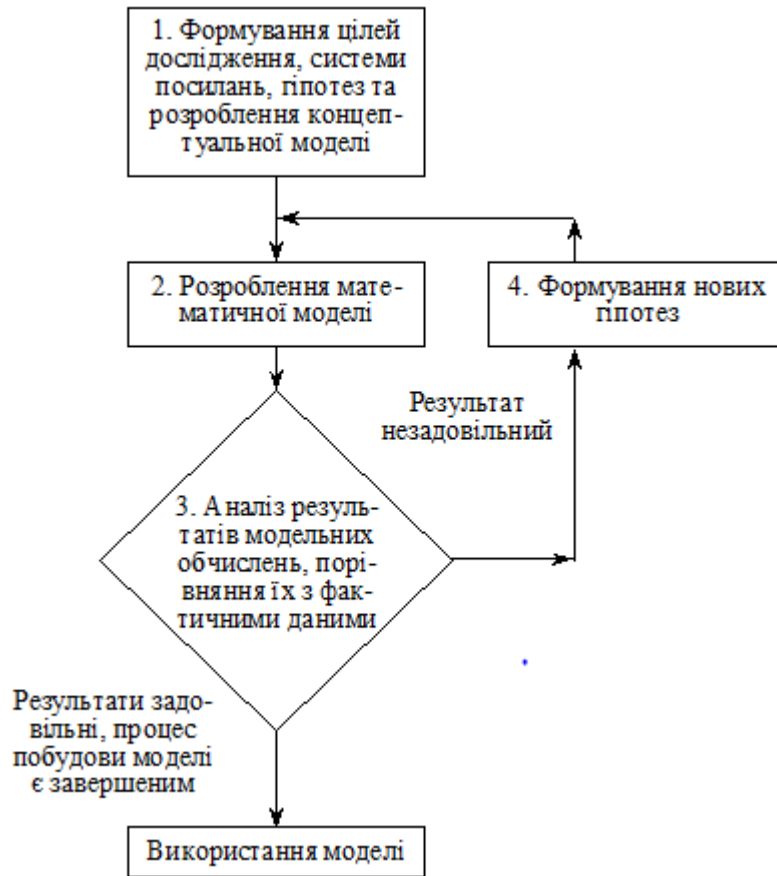

Рисунок 3.7 – Узагальнена схема поетапного створення моделі [30]

Під час побудови математичної моделі, незалежно від сфери, для якої вона визначається, необхідно керуватись рядом правил (принципів) моделювання:

- при побудові моделі варто пам'ятати про єдність понять «об'єкт» і «модель»;
- в парі «об'єкт-модель» обов'язково одне поняття є первинним, а інше – вторинним;
- наявність «моделі» передбачає потребу в наявності «об'єкта»;
- зазвичай об'єкт не описується тільки однією моделлю оскільки модель відображає характеристики не одного об'єкта;

– цілі дослідження, інформація про досліджуване явище, прийнята система гіпотез – все це основа для побудови адекватної моделі.

Розглянемо також більш детальніше економіко-математичні моделі з огляду на їхні класифікаційні ознаки (табл. 3.5).

Таблиця 3.5 – Класифікація економіко-математичних моделей

Класифікаційна ознака	Види моделей	Приклади
А	1	2
Мета дослідження	Функціональні (використовуються в економічному регулюванні в ситуації, якщо на вихідний стан об'єкта впливають за рахунок зміни вхідної інформації про нього)	Дослідження споживчої поведінки в умовах товарно-грошових відносин.
	Структурні (дозволяють оцінити внутрішні зв'язки між елементами комплексної системи)	Процес управління та планування на народногосподарському рівні та дослідження міжгалузевих зв'язків.
Цільове призначення моделювання	Дескриптивні (дозволяє дослідити характер досліджуваного явища і побудувати прогноз його розвитку під дією певних факторів)	Модель міжгалузевого балансу, виробничі функції і функції платоспроможного попиту.
	Нормативні (передбачають оцінку досліджуваного об'єкта з позиції того «як повинно бути»)	Модель оптимального планування.
За характером відображення причинно-наслідкових моментів дослідження	Жорстко детерміновані	Модель міжгалузевого балансу, виробничі функції
	Ті, які враховують випадковість і невизначеність	Моделі, які базуються на теорії ігор
За способом відображення фактору часу	Статичні	Моделі, які описують явище, що відноситься до одного моменту часу
	Динамічні	Моделі коротко-, середньо- і довготермінового характеру прогнозування
За співвідношенням екзогенних та ендогенних змінних	Відкриті	Моделі, які складаються тільки із зовнішніх змінних
	Закриті	Моделі, які складаються тільки із внутрішніх змінних

Зазначені принципи узагальнюють відношення щодо побудови моделей різного характеру, в тому числі економіко-математичних.

Звичайно, представлений список видів економіко-математичних моделей далеко не повний і може доповнюватись іншими різновидами, виходячи із тих завдань, які стоять перед розробником моделі, та обставин, в яких відбувається процес моделювання. В умовах створення економіко-математичних моделей, розглянуті вище етапи моделювання необхідно деталізувати (рис. 3.8).

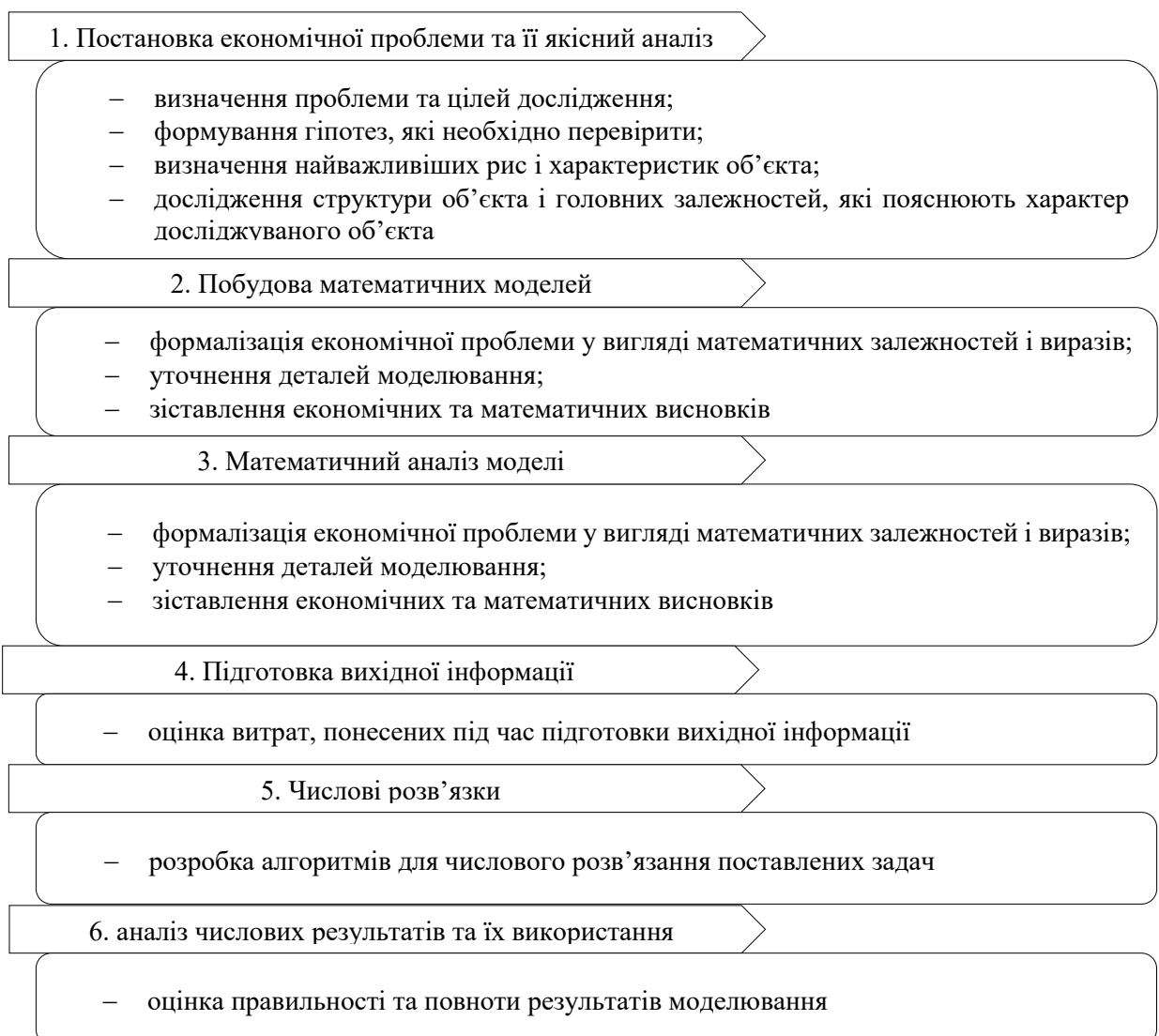

Рисунок 3.8 – Деталізація етапів економіко-математичного моделювання

Зазвичай на практиці, коли необхідно побудувати економіко-математичну модель, дуже складно витримати чіткість та послідовність зазначених факторів, оскільки не можливо передбачити хід кожного із них наперед, якщо досліджується конкретне реальне явище. Так, наприклад, під час математичного аналізу моделі може виникнути потреба в коригуванні визначених на попередніх етапах завдань дослідження через надмірну складність розрахунків, що концептуально не розкриє сутність об'єкту дослідження.

Повернення на етап перегляду гіпотез та цілей дослідження може також відбутись через надмірну кількість витрат, оцінених на четвертому етапі процесу моделювання. Така циклічність пояснюється неможливістю спрогнозувати результат моделювання та ступеня впливу на цей процес незалежних факторів. Тому представлений алгоритм є лише умовною послідовністю етапів економіко-математичного моделювання.

Таким чином, модель носить суб'єктивний характер, оскільки її структура більшою мірою залежить від індивідуальних цілей дослідника. Крім того, будь-яка модель відображає виключно суттєві характеристики досліджуваного об'єкта і допускається існування інших додаткових моделей, які мають відношення до нього.

Суть побудови будь-якої економетричної моделі полягає у встановленні функціональних кореляційно-регресійних зв'язків між змінними, при цьому одні змінні повинні виконувати роль незалежних змінних, а одна або кілька – залежної.

Маючи конкретні завдання та цілі дослідження, висунувши всі необхідні гіпотези відносно очікуваних результатів, необхідно формувати масив вхідних змінних, який можна зобразити у вигляді упорядкованого набору даних з параметрами n, m, T ,

де n – число одиниць сукупності ($i = \overline{1, n}$);

m – число ознак, які описують кожну одиницю ($j = \overline{1, m}$);

t – проміжок часу, за який вивчається ознака певного спостереження. Наприклад, якщо через X позначити певну ознаку спостереження, то потрібно записати так: X_{ij}^t , або X_{ijt} , що означає j -та ознака i -го спостереження в період t .

Для того, щоб побудувати якісну економетричну модель, необхідно зібрати достатньо велику сукупність спостережень вхідних даних, які повинні бути однорідними і забезпечувати максимальну точність.

Однорідність сукупності вхідних даних забезпечується:

- однаковим ступенем агрегування;
- однорідною структурою одиниць сукупності;
- ідентичними методами розрахунку показників у часі;
- однаковою періодичністю обліку окремих змінних;
- порівнянням цінової складової та однаковими іншими зовнішніми економічними умовами.

Крім того, під час формування масиву вхідних даних варто також обов'язково звертати увагу на їх точність. При зборі даних має місце факт існування помилок, які можуть носити випадковий або систематичний характер. Причинами виникнення цих помилок може бути все, що завгодно – від функціональних відхилень до механічних неточностей.

Зазвичай, дослідник, знаючи мету побудови економетричної моделі, формує масив вхідних даних таким чином, що питання визначення залежної та незалежних змінних вирішується саме собою.

Окрім проблем, пов'язаних із виникненням помилок під час збору необхідної вхідної інформації, також інколи складно відібрати саме таку сукупність вхідних змінних, яка б описувала досліджуване явище з найкращої сторони. Для того, щоб вирішити проблему надлишковості вхідною інформацією та відбору найрелевантніших факторів дослідження використовується спеціальний інструмент – метод головних компонент. Суть даного методу полягає в наступному: визначення груп змінних (компонент), які пов'язані між собою прихованими зв'язками і можуть пояснити

досліджуваний об'єкт з певної функціональної позиції. Таким чином, метод головних компонент потрібен для виокремлення та ідентифікації компонент G , а також визначення рівня кожної окремої компоненти в межах конкретних одиниць сукупності даних. Оскільки даний метод дозволяє виявити саме приховані зв'язки між змінними, величина компонент є чисто гіпотетичним значенням. Зв'язок між початковими змінними і виділеними компонентами має наступний вигляд (3.3).

$$z_i = \sum_1^m a_{ij} G_j \quad (3.3)$$

де z_i – стандартизовані значення i -ої ознаки з одиничними дисперсіями;

m – загальна кількість досліджуваних ознак;

a_{ij} – факторне навантаження j -ої компоненти на i -ту ознаку.

Факторне навантаження представляє собою тісноту зв'язку між j -ою компонентою та i -тою ознакою та може набувати значень від -1 до 1 включно. Квадрат факторного навантаження описує вклад j -ої компоненти до варіації i -тої ознаки. Якщо знайти суму квадратів факторних навантажень для всіх виділених компонент, то отримаємо сумарну дисперсію загальної кількості досліджуваних ознак m (3.4).

$$\lambda_j = \sum_1^m a^2_{ij} \quad (3.4)$$

Схематично принцип розподілу сумарної дисперсії між досліджуваними ознаками має такий вигляд (табл. 3.6).

Якщо проаналізувати дану матрицю за її стовпчиками (індикаторами j -ої компоненти, то її компоненти впорядковуються відповідно до значень їхніх дисперсій: $\lambda_1 > \lambda_2 > \lambda_3 > \dots > \lambda_m$. Як показує досвід, то на перші компоненти припадає більша частка сумарної дисперсії, тобто ті ознаки, які потраплять до цих домінуючих компонент і визначають досліджуване явище.

Таблиця 3.6 – Схема розподілу сумарної дисперсії між досліджуваними ознаками

Z_i	G_j	G_1	G_2	...	G_m	Дисперсія Z_i
Z_1		a_{11}^2	a_{12}^2	...	a_{1m}^2	1
Z_2		a_{21}^2	a_{22}^2	...	a_{2m}^2	1
Z_3		a_{31}^2	a_{32}^2	...	a_{3m}^2	1
...		...	...	...	...	...
Z_m		a_{m1}^2	a_{m2}^2	...	a_{mm}^2	1
Дисперсія G_j		λ_1	λ_2	...	λ_m	m

Отже, сумарна дисперсія, яка припадає на головні компоненти, буде менша ніж сумарна дисперсія для всіх ознак.

Для того, щоб визначитись із головними компонентами, використовують два способи:

- повнота факторизації повинна бути не менша ніж 70%;
- графік критерію каменистого осипу (частина графіку, де можна прослідкувати, коли швидкість зміни власних значень значно зменшується, рухаючись при цьому зліва направо);
- критерій Кайзера, відповідно до якого $\lambda_j > 1$.

Окрім методу головних компонент для відбору найбільш значимих змінних для дослідження використовують також кореляційний аналіз, за допомогою якого можна визначити тісноту (щільність) та напрямок зв'язку між змінними. Для цього будується квадратна матриця, що відповідно називається кореляційною, елементами якої є безпосередньо парні коефіцієнти кореляції (3.5).

$$r = \begin{pmatrix} r_{x_1x_1} & r_{x_1x_2} & r_{x_1x_3} & \dots & r_{x_1x_k} \\ r_{x_2x_1} & r_{x_2x_2} & r_{x_2x_3} & \dots & r_{x_2x_k} \\ r_{x_3x_1} & r_{x_3x_2} & r_{x_3x_3} & \dots & r_{x_3x_k} \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ r_{x_kx_1} & r_{x_kx_2} & r_{x_kx_3} & \dots & r_{x_kx_k} \end{pmatrix} \quad (3.5)$$

де $r_{x_kx_m}$ – парний коефіцієнт кореляції.

Зазвичай в кореляційний аналіз включають всі досліджувані змінні: і залежну, і незалежні. Кореляційний аналіз між незалежними змінними дозволяє виявити факт присутності мультиколінеарності в моделі (тісного лінійного зв'язку між незалежними змінними). Присутність мультиколінеарності негативно впливає на якість регресійної моделі, а саме:

- призводить до зміщення регресійних параметрів, які не адекватно описують досліджуване явище;
- штучне збільшення дисперсії та коваріації оцінок параметрів;
- збільшення довірчих інтервалів для параметрів регресії;
- статистична незначущість отриманих результатів.

Зазвичай для виявлення мультиколінеарності використовують два методи: модель Фарара-Глобера та характеристичні значення і умовний індекс. Якщо все ж таки, явище мультиколінеарності було виявлено, то усунути її можна за допомогою наступних способів:

- додаванням або заміною змінної в дослідженні;
- об'єднанням змінних, якщо для цього є можливість;
- виключення змінної, яка має високий показник кореляції (при цьому виключається та змінна, коефіцієнт кореляції якої із залежною змінною є меншим);
- трансформація вхідних змінних, наприклад, шляхом обчислення перших різниць.

Якщо розглядати функціональну залежність між вхідними змінними у загальному вигляді, то вона буде такою:

$$Y = f(X, u) \quad (3.6)$$

де Y – залежна змінна (результативна ознака);

X – незалежна змінна (фактор);

u – випадкова складова.

Дане представлення функціональних залежностей, характерне у випадку, якщо між досліджуваними змінними присутній зв'язок, форма якого

не є чітко визначеною. Розглянемо основні види функціональних залежностей між змінними (табл. 3.7).

Таблиця 3.7 – Види функціонального представлення зв'язків між змінними

Функціональна форма	Приклад
Лінійна	$Y = a_0 + a_1 X_1 + a_2 X_2$
Поліноміальна	$Y = a_0 + a_1 X_1 + a_2 X_2^2 + a_3 X_3^3$
Логлінійна	$\ln Y = a_0 + a_1 \ln X$
Мультиплікативна	$Y = a_0 X_1^{a_1} X_2^{a_2}$

Одержання регресійної моделі будь-якого із зазначених типів дозволяє кількісно оцінити зв'язок між незалежними та залежною змінними. Для цього необхідно невідомі регресійні параметри a за допомогою методу найменших квадратів [122, 30], суть якого розглянемо нижче.

Суть методу найменших квадратів відхилень: необхідно визначити такі значення параметрів регресії $\hat{a}_0$ та $\hat{a}_1$, де $\sum_{i=1}^n u_i^2$ (відхилення незалежної змінної від її обчисленого значення) буде якомога меншою. Відповідною умовою для такого співвідношення є перетворення на нуль похідних даної функції для кожного параметра регресії. Тому метод, за допомогою якого можна здійснити дану опцію, і називається методом найменших квадратів.

Після того, як всі параметри регресії було виявлено, переходимо до заключного етапу дослідження – перевірки якості та адекватності побудованої моделі. Аналізуючи отримані результати регресійної моделі, необхідно перевірити якість та адекватність отриманих значень. Для цього існують спеціальні статистичні критерії: критерій Фішера та Стьюдента, коефіцієнт детермінації.

Критерій Фішера дозволяє перевірити на скільки побудована модель відповідає умові статистичної значимості. Для того, щоб це перевірити, необхідно знайти розраховане і табличне значення даного критерію. Якщо

виконується умова, при якій розраховане значення перевищує відповідне табличне, то модель є статистично значимою. При цьому варто враховувати також значення p -рівня, яке має бути меншим ніж 0,05 за умови використання рівня довіри 95 %.

Наступний критерій, критерій Стюдента, є ідентифікатором статистичної значимості регресійних параметрів. Таким чином, кількість критеріїв співвідноситься із кількістю коефіцієнтів регресії, включаючи вільний член. Логіка використання критерію Стюдента аналогічна до попереднього критерія. Важливо знати розраховане і табличне значення. Якщо розраховане значення більше ніж табличне, то регресійний параметр є статистично значимим, у протилежній ситуації – не є статистично значимим. Важливо також пам'ятати про p -рівень, який повинен бути меншим ніж 0,05.

За допомогою коефіцієнта детермінації R^2 можна визначити ступінь варіації результативної змінної, викликані зміною регресорів. Іншими словами він показує якість підбору вхідних змінних для пояснення зміни залежної змінної.

Таким чином, економетрична модель оцінки впливу соціально-економічних показників на індекс тарифного навантаження будуватиметься за наступним алгоритмом (рис. 3.9).

Під час визначення індексу тарифного навантаження населення України було виявлено, що для всіх регіонів країни його значення знаходиться на високому рівні. Тарифне переобтяження населення створює загрозу загострення соціального напруження в суспільстві і перешкоджає його ефективному розвитку. Для того, щоб дослідити набір яких саме факторів здійснює вагомий вплив на встановлення відповідного рівня тарифного навантаження, використаємо алгоритм, представлений в попередньому пункті роботи.

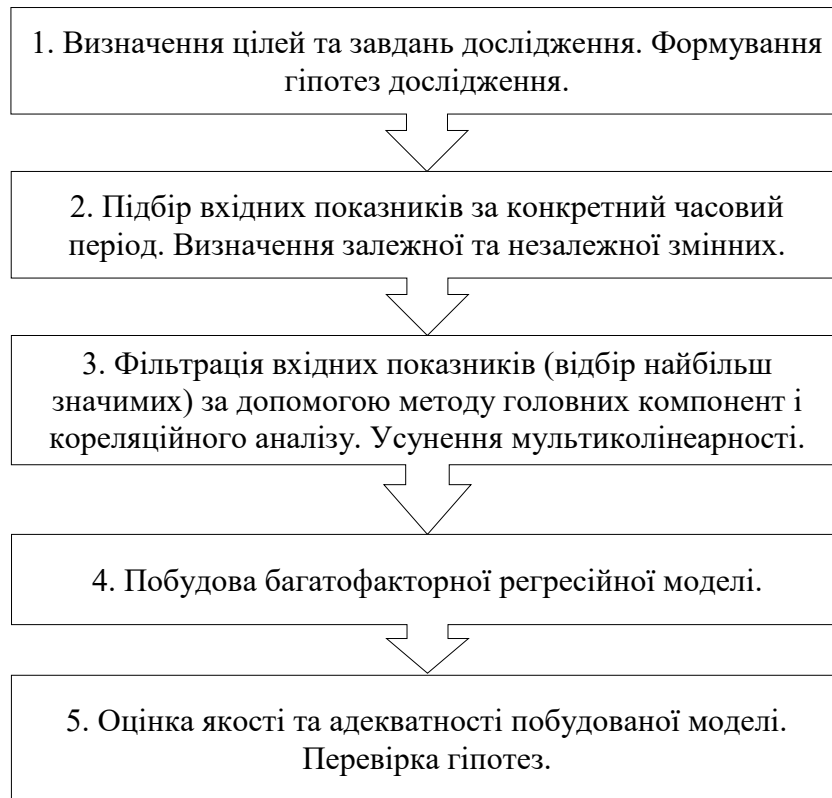

Рисунок 3.9 – Алгоритм побудови економетричної моделі оцінки впливу соціально-економічних показників на індекс тарифного навантаження

На першому кроці потрібно визначитись із цілями і завданнями дослідження, а також сформулювати гіпотези, які будуть перевірені за рахунок побудови економетричної моделі. Оскільки, цілі та завдання є зрозумілими із загальної концепції дисертаційного дослідження, зупинимось на гіпотезах. Спробуємо підтвердити або спростувати дві гіпотези:

- вплив економічних показників на індекс тарифного навантаження населення є сильнішим ніж соціальних;
- покращення соціальних стандартів життя (зокрема, рівня життя) провокує зростання індексу тарифного навантаження.

На наступному кроці необхідно визначити масив вхідної інформації. Використовуючи дані Державної служби статистики України в регіональному розрізі [127], було підібрано вісімнадцять різнопланових показників, які відображають соціально-економічний розвиток України, станом на кінець

2018 р., які виконуватимуть роль факторних змінних в дослідженні їх впливу на індекс тарифного навантаження (Додаток А, таблиця А.2):

- зайняте населення за регіонами у віці 15-70 років, тис ос. (x1);
- природний приріст, скорочення (–) населення, ос. (x2);
- міграційний приріст, скорочення (–) населення, ос. (x3);
- економічно активне населення за регіонами у віці 15-70 років, тис осіб (x4);
- кількість неформально зайнятого населення, тис ос. (x5);
- зареєстроване безробіття населення за регіонами, % до економічно активного населення працездатного віку (x6);
- середньомісячна заробітна плата по регіонах за квартал, грн. (x7);
- заборгованість із виплати заробітної плати, млн. грн. (x8);
- доходи населення, млн. грн. (x9);
- обсяг реалізованих послуг (у ринкових цінах), тис. грн. (x10);
- оборот роздрібною торгівлі, млн. грн. (x11);
- обсяг роздрібного продажу газу природного скрапленого або у газоподібному стані (метан), тис. грн. (x12);
- капітальні інвестиції, млн. грн. (x13);
- індекс сільськогосподарської продукції, % до попереднього періоду (x14);
- індекс промислової продукції, % до попереднього періоду (x15);
- експорт, тис. дол. США (x16);
- імпорт, тис. дол. США (x17);
- індекс споживчих цін на товари та послуги, % (x18).

В контексті проведення регресійного аналізу роль залежної змінної (Y) виконуватиме індекс тарифного навантаження, а незалежних змінних (x₁ - x₁₈) – представлені вісімнадцять показників (рис. 3.10).

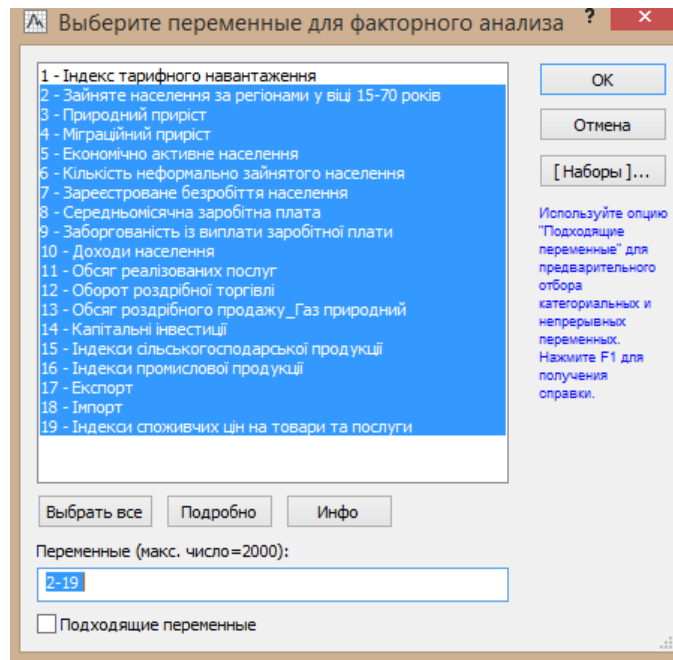

Рисунок 3.10 – Вибір змінних для факторного аналізу

У ситуації, якщо встановлений рівень факторів не буде задовольняти, їхню кількість можна змінювати.

На наступному кроці за допомогою факторного аналізу (методу головних компонент) проведемо відбір найвпливовіших показників. Для цього використаємо програмний продукт STATISTICA 12 та вбудований модуль «Факторний аналіз». У відборі братимуть участь всі вісімнадцять показників (рис. 3.11).

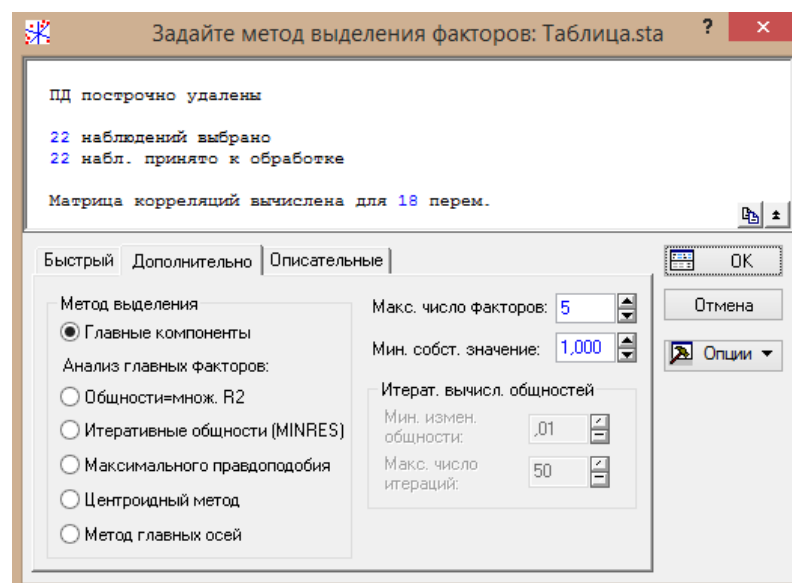

Рисунок 3.11 – Визначення методу виділення факторів

Після того, як всі необхідні змінні для дослідження обрані, необхідно визначити максимально можливу кількість факторів. За замовчуванням в програмі їх визначено 3. Для дослідження встановимо їх значення на рівні 5 факторів (рис. 3.12).

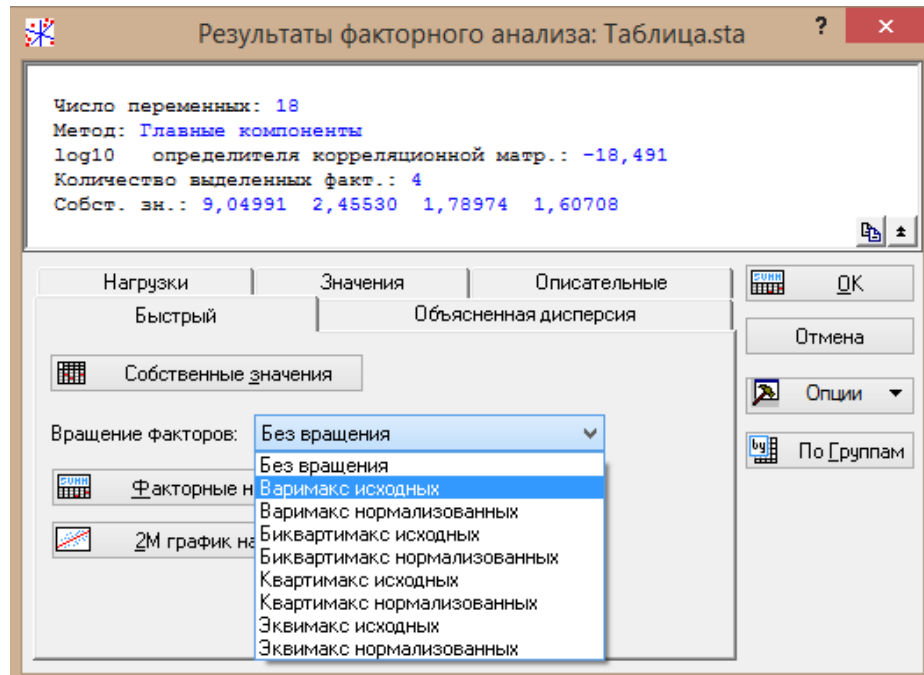

Рисунок 3.12 – Визначення способу обертання вхідних показників

Головні компоненти відбираються на основі так званого «обертання» вхідних змінних. Традиційним методом «обертання» вважається «варімакс обертання», що дозволяє максимізувати дисперсію кожної «нової» змінної та мінімізувати розкид навколо неї.

Проаналізуємо основні результати факторного аналізу. По-перше, звернемо увагу на власні значення виділених факторів (табл. 3.8)

Як бачимо, із п'яти заданих раніше факторів програмно було виділено чотири фактори. Власні значення виділених компонент – це дисперсії, які виділяються кожним із факторів.

Таблиця 3.8 – Власні значення та частка загальної дисперсії, що припадає на виділені компоненти

Головні компоненти	Власні значення	% загальної дисперсії	Кумулятивний % загальної дисперсії
Компонента 1	9,050	50,277	50,277
Компонента 2	2,455	13,641	63,918
Компонента 3	1,790	9,943	73,861
Компонента 4	1,607	8,928	82,789

Як бачимо, більше ніж 50% від загальної дисперсії змінних пояснює перша компонента. Це означає, що більше ніж половина результату залежить від показників, які були розподілені саме до даної компоненти. Друга компонента пояснює 19,641% від загальної дисперсії, третя, відповідно, – 9,943%, а четверта – 8,928%. За допомогою значень кумулятивного (накопиченого) відсотка загальної дисперсії, зображеного в четвертому стовпчику табл. 3.4, можна зробити висновок, що чотирьох факторів (компонент) достатньо в даному випадку, оскільки вони пояснюють більше ніж 82% загальної дисперсії. Отриманий результат підтверджує факт подальшого використання виділених компонент. Правильність отриманих результатів підтверджується за допомогою графіку каменистого осипу (рис. 3.13).

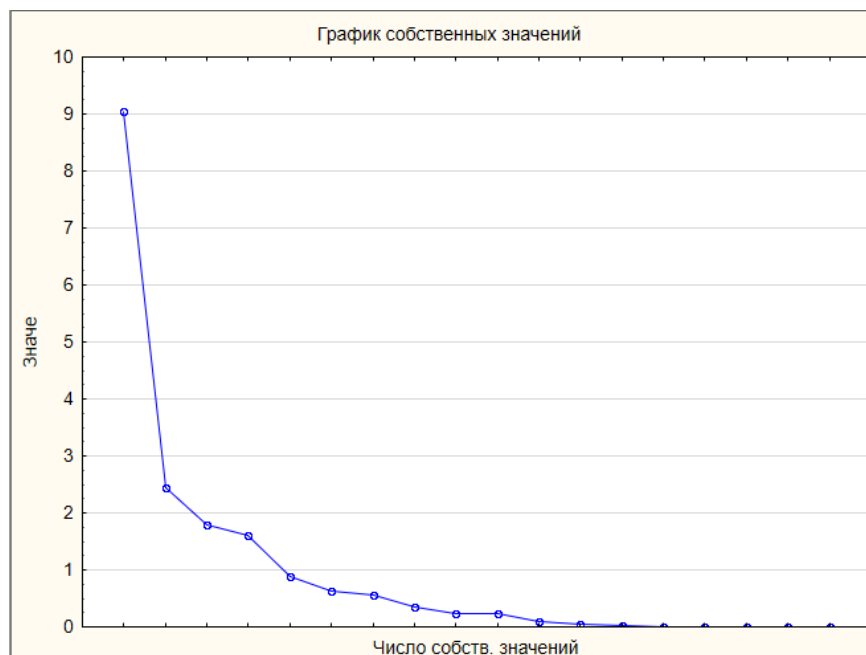

Рисунок 3.13 – Графік критерію каменистого осипу

Як бачимо, даний графік демонструє власні значення тих компонент, які були виділені раніше (табл. 3.4) і підтверджує їх значення. Даний спосіб виділення оптимальної кількості факторів запропонував у 1966 р. Кеттель. Суть даного підходу полягає в наступному: необхідно знайти таке місце (контрольну точку) на графіку, де темп зміни власних значень факторів починає зменшуватись, рухаючись при цьому зліва направо. Решта точок, що знаходяться після контрольної, вважаються «уламками» і не враховуються під час подальших розрахунків.

Переходимо до визначення факторних навантажень кожної змінної в межах кожної окремо взятої компоненти (табл. 3.9).

Таблиця 3.9 – Факторні навантаження виділених головних компонент

Змінні	Фактори			
	Фактор 1	Фактор 2	Фактор 3	Фактор 4
А	1	2	3	4
Зайняте населення за регіонами у віці 15-70 років	0,947	0,120	0,077	0,026
Природний приріст, скорочення населення (-)	-0,482	0,432	-0,167	-0,101
Міграційний приріст, скорочення населення (-)	0,511	-0,021	-0,465	-0,559
Економічно активне населення за регіонами у віці 15-70 років	0,950	0,110	0,096	0,035
Кількість неформально зайнятого населення	0,181	0,645	0,428	0,325
Зареєстроване безробіття населення за регіонами	-0,428	-0,716	0,471	0,068

Продовження таблиці 3.9

А	1	2	3	4
Середньомісячна заробітна плата по регіонах за квартал	0,787	-0,142	-0,039	-0,044
Заборгованість із виплати заробітної плати	0,584	-0,285	-0,227	0,431
Доходи населення	0,975	0,045	0,144	0,031
Обсяг реалізованих послуг	0,872	0,211	0,101	-0,211
Оборот роздрібною торгівлі	0,966	0,070	-0,046	-0,166
Обсяг роздрібного продажу газу скрапленого або у газоподібному стані (метан)природного	0,108	-0,811	0,001	0,256
Капітальні інвестиції	0,440	-0,099	0,079	-0,162
Індекс сільськогосподарської продукції	-0,235	-0,867	0,011	-0,548
Індекс промислової продукції	0,000	-0,181	-0,498	0,671
Експорт	0,029	-0,095	0,199	0,249
Імпорт	0,013	-0,053	-0,154	-0,054
Індекс споживчих цін на товари та послуги	0,960	0,064	-0,849	0,062

Проаналізуємо одержані факторні навантаження. Як бачимо, з огляду на факторні навантаження, які є більшими ніж 0,7, в подальшому дослідженні повинні залишитись такі змінні: зайняте населення за регіонами у віці 15-70 років (x1), економічно активне населення за регіонами у віці 15-70 років (x4), зареєстроване безробіття населення за регіонами, середньомісячна заробітна плата по регіонах за квартал (x6), доходи населення (x9), обсяг реалізованих послуг (x10), оборот роздрібною торгівлі (x11), обсяг роздрібного продажу газу скрапленого або у газоподібному стані (метан) (x12), індекс сільськогосподарської продукції (x14) та індекс споживчих цін на товари та послуги (x18). Десять показників, що залишились, є зовнішніми для побудови багатфакторної регресійної моделі. Тому подальший відбір змінних проведемо за допомогою кореляційного аналізу.

Побудуємо кореляційну матрицю, яка включатиме в себе десять визначених незалежних змінних та залежну змінну (індекс тарифного навантаження) (табл. 3.10).

Таблиця 3.10 – Перша кореляційна матриця

Змінні	Змінні									
	x1	x4	x6	x9	x10	x11	x12	x14	x18	Y
x1	1,00	0,99	-0,46	0,63	0,98	0,87	0,95	0,19	-0,25	0,47
x4	0,99	1,00	-0,44	0,64	0,99	0,87	0,94	0,20	-0,26	0,06
x6	-0,46	-0,44	1,00	-0,19	-0,38	-0,50	-0,49	0,40	0,51	-0,46
x9	0,63	0,64	-0,19	1,00	0,69	0,62	0,71	0,28	-0,14	-0,52
x10	0,98	0,99	-0,38	0,69	1,00	0,87	0,95	0,27	-0,25	-0,02
x11	0,87	0,87	-0,50	0,62	0,87	1,00	0,92	0,09	-0,22	-0,04
x12	0,95	0,94	-0,49	0,71	0,95	0,92	1,00	0,20	-0,17	0,70
x14	0,19	0,20	0,40	0,28	0,27	0,09	0,20	1,00	0,36	0,54
x18	-0,25	-0,26	0,51	-0,14	-0,25	-0,22	-0,17	0,36	1,00	-0,68
Y	0,47	0,06	-0,46	-0,52	-0,02	-0,04	0,7	0,54	-0,68	1

Перша кореляційна матриця (табл. 3.10) демонструє присутність тісного лінійного зв'язку між незалежними змінними, що свідчить про присутність мультиколінеарності в моделі. Даний ефект, зокрема, присутній між змінними, де коефіцієнт кореляції є більшим ніж 0,7. Це можна пояснити тим, що всі ці змінні дійсно взаємозалежні і обумовлюють одна одну. Так, зайняте населення напряму залежить від економічно активного населення. Те ж саме можна сказати і про обсяг реалізованих послуг та оборот роздрібної торгівлі. Фактично, перераховані змінні позначають споріднені характеристики, тому для подальшого аналізу необхідно виключити деякі з них. З огляду на значення коефіцієнтів кореляції між незалежними і залежною змінною, ми прийняли рішення залишити для подальшого дослідження п'ять змінних: зайняте населення, доходи населення, обсяг роздрібного продажу газу, індекс сільськогосподарської продукції та індекс споживчих цін на товари та послуги. Результати проведення кореляційного аналізу без цих змінних представлені в наступній таблиці (табл. 3.11).

Таблиця 3.11 – Друга кореляційна матриця

Змінні	Змінні					
	x1	x9	x12	x14	x18	Y
x1	1,00	0,63	0,55	0,19	-0,25	0,47
x9	0,63	1,00	0,41	0,28	-0,14	-0,52
x12	0,55	0,41	1,00	0,20	-0,17	0,70
x14	0,19	0,28	0,20	1,00	0,36	0,54
x18	-0,25	-0,14	-0,17	0,36	1,00	-0,68
Y	0,47	-0,52	0,7	0,54	-0,68	1

Графічне представлення даної кореляційної матриці має наступний вигляд (рис. 3.14).

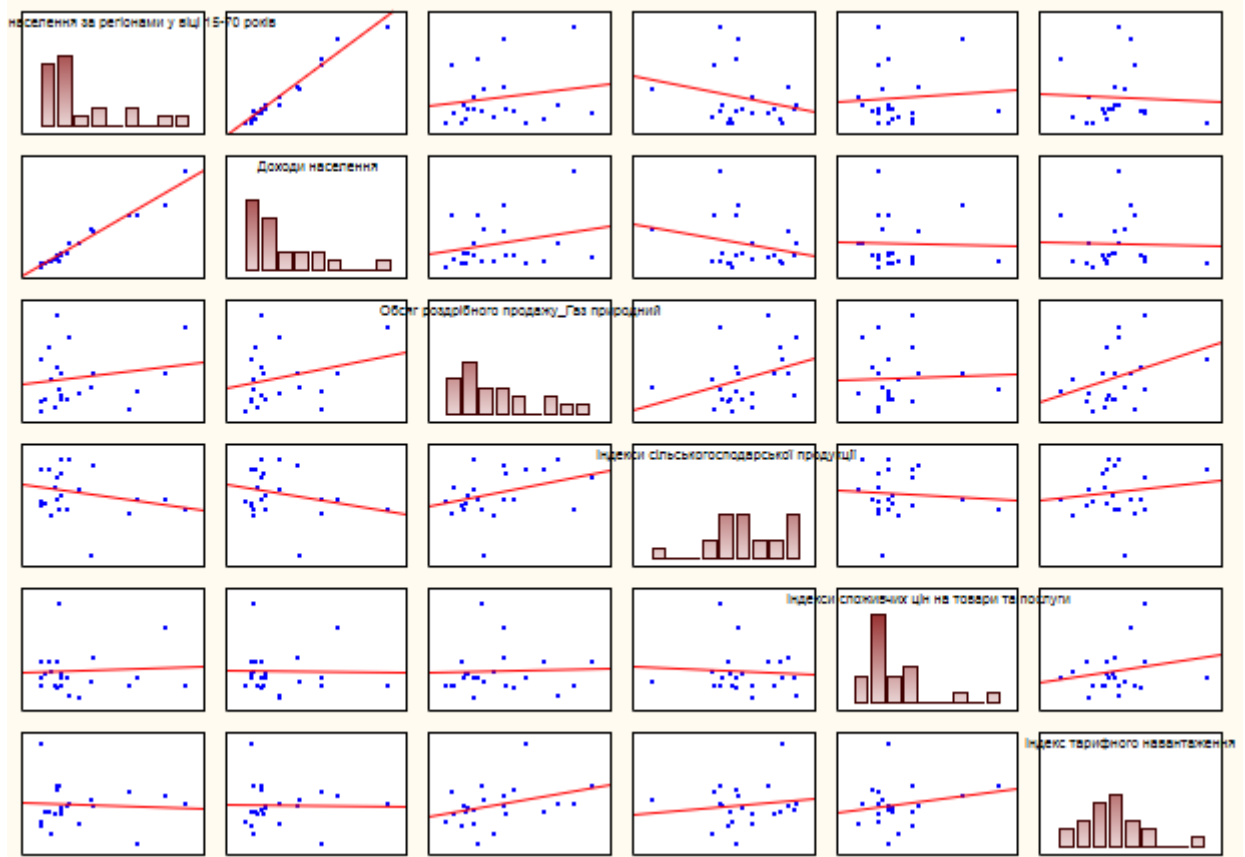

Рисунок 3.14 – Графічне представлення кореляційної матриці

Побудова регресійної моделі здійснюватиметься за допомогою вбудованого модуля «Множественная регрессия» в програмного середовищі

STATISTICA 12. Визначення початкових умов моделі – залежна і незалежні змінні представлено на наступному рисунку (рис. 3.15).

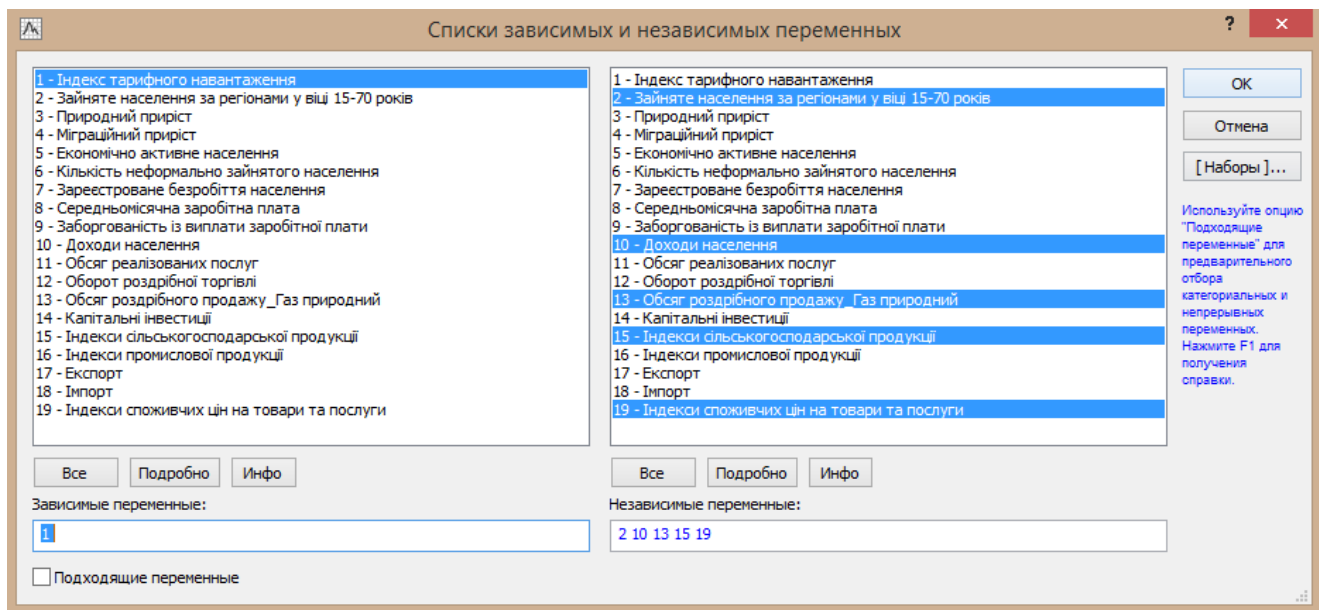

Рисунок 3.15 – Визначення незалежної та залежних змінних для побудови багатofакторної регресійної моделі

Результати, отримані під час побудови регресійної моделі, представлені в табл. 3.12.

Таблица 3.12 – Результаты множинної регресії*

Змінна	Коефіцієнт моделі	<i>t</i> -статистика	<i>p</i> -рівень
Вільний член	-1,31	-0,80	0,44
x1	-2,03	-4,18	0,00
x9	2,54	1,22	0,24
x12	0,31	2,22	0,04
x14	-0,71	-1,16	0,26
x18	0,35	1,84	0,01
$R^2=0,72$			
$F(5,16)=117,48 \ p<0,00210$			

* при заданому рівню значущості 0,05

Як бачимо, параметри моделі біля всіх змінних (зайняте населення, обсяг роздрібного продажу газу, індекс споживчих цін на товари та послуги) відповідають умові статистичної значущості, оскільки виконуються вимоги

щодо критерія Стьюдента (його розраховане значення є більшим ніж табличне 1,68, а p -рівень менший ніж 0,05). Коефіцієнт детермінації R^2 (0,72) свідчить про адекватність отриманих результатів і підтверджує високий ступінь зв'язку між регресорами і регресантом.

Таким чином, можемо представити регресійну модель впливу соціально-економічних показників на індекс тарифного навантаження:

$$Y = -1,31 - 2,03 \cdot x_1 + 2,54 \cdot x_9 + 0,31 \cdot x_{12} - 0,71x_{14} + 0,35 \cdot x_{18} \quad (3.7)$$

Оскільки статистично значимими є регресійні параметри тільки біля трьох змінних, прокоментуємо саме їх, проте вплив решти змінних при цьому не виключаємо.

Розроблений теоретико-методичний підхід оцінки впливу соціально-економічних показників на індекс тарифного навантаження України наведено на рисунку 3.16.

Як бачимо, зміна рівня зайнятості населення негативно впливає на індекс тарифного навантаження, а саме зі збільшенням зайнятого населення за регіонами у віці 15-70 років на одну тис. ос., індекс тарифного навантаження зменшиться на 2,03 одиниць.

Для забезпечення найбільш повної і ефективної зайнятості населення дуже важливим є залучення капіталу і інвестицій в розвиток виробничих галузей з метою їх модернізації та технологічного вдосконалення. Існуюча зараз норма прибутку в сфері банківського та торговельного обігу є значно вища, ніж у сфері виробництва, і тому підприємці не вкладають гроші у виробництво. У даній ситуації необхідна дієва система заходів з боку держави на стимулювання цих процесів. Тому формування ефективної зайнятості можливо при розробці заходів по створенню системи робочих місць і вдосконаленню системи оплати праці. Збільшення кількості зайнятого населення є безумовним аспектом покращення економічного рівня життя в країні. Звідси маємо – чим буде більше працюючого населення, тим більше

відсотків воно сплачуватиме до державного бюджету, що, у свою чергу, сприятиме зниженню тарифного тиску.

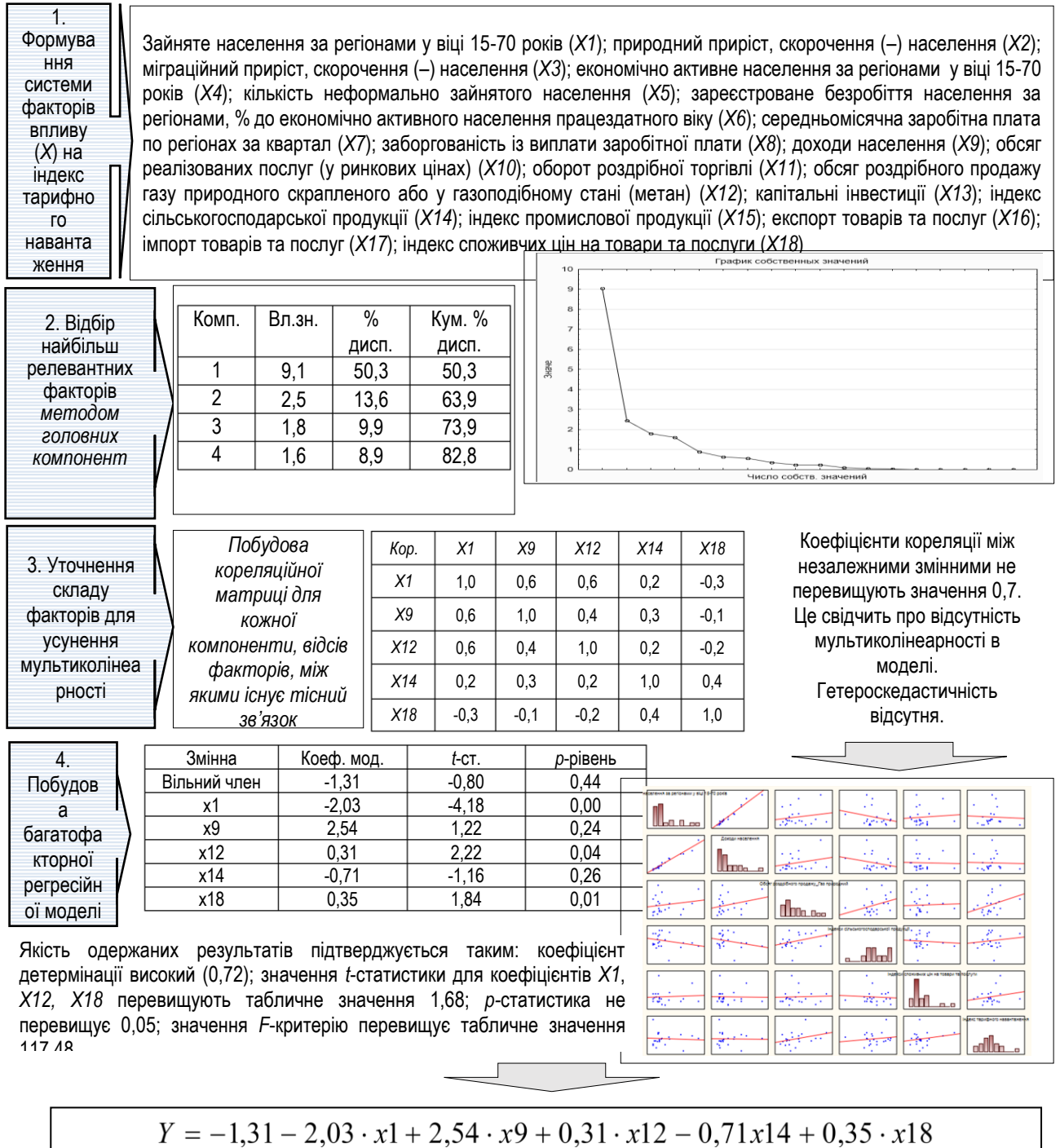

Рисунок 3.16 – Теоретико-методичний підхід оцінки впливу соціально-економічних показників на індекс тарифного навантаження України

Проаналізуємо вплив ще двох змінних, які здійснюють статистично значимий вплив на залежну змінну. Це – обсяг роздрібного продажу газу скрапленого або у газоподібному стані (метан) природного газу та індекс споживчих цін на товари та послуги. Як бачимо, в регресійній моделі біля параметрів цих змінних стоїть знак «+», що означає про їх прямий зв'язок із індексом тарифного навантаження. Так, зі збільшенням обсягу роздрібного продажу газу природного скрапленого або у газоподібному стані (метан) на одну тис. грн. індекс тарифного навантаження збільшиться на 0,31 одиницю, а збільшення індексу споживчих цін на товари та послуги на один відсоток спровокує зростання індексу тарифного навантаження на 0,35 одиниць. Як бачимо, дані фактори напряду впливають на збільшення тарифів на комунальні послуги, що підтверджує те, що саме безпосередня вартість послуги та загальний рівень цін лежать в основі формування тарифної політики та відповідно ФЗ ЖКГ країні в цілому.

Із огляду на викладене, очевидними є необхідність і важливість ролі державного управління на всіх її рівнях (загальнодержавному, обласному, районному та місцевому) у здійсненні якісного моніторингу усіх підприємств та природних локальних монополій, а також розробленні актуальної нормативної бази ЖКГ. Саме таким чином можна проконтролювати витрати всіх учасників ринку та надавати житлово-комунальні послуги з економічно обґрунтованими тарифами.

Отже, побудувавши багатофакторну регресійну модель, ми змогли визначити які саме фактори здійснюють визначальний вплив на формування тарифного навантаження населення. Повертаючись до тих гіпотез, які були висунуті на першому етапі побудови даної економетричної моделі, то маємо наступні результати.

Перша гіпотеза стосувалася виявлення сили впливу економічних показників на індекс тарифного навантаження населення. Отримавши результати регресійного моделювання, бачимо, що серед трьох виявлених статистично значимих показників, лише один відноситься до тих, які можна

віднести до соціальних, а саме – рівень зайнятого населення за регіонами у віці 15-70 років. Однак, з огляду на його регресійний параметр (-2,03) – це є більше ніж відповідні регресійні параметри біля двох інших статистично значимих економічних показників. Крім того, якщо проаналізувати інші параметри моделі, які хоча і не є статистично значимими, проте все одно впливають на залежну змінну, то всі вони також належать до економічних показників і здійснюють слабший вплив на індекс тарифного навантаження. Тому, як висновок відносно першої гіпотези, можемо сказати, що вплив економічних чинників на рівень тарифного навантаження населення є слабшим ніж соціальних, що обумовлює факт спростування першої гіпотези.

Відносно другої гіпотези, суть якої полягала в тому, щоб перевірити покращення соціальних стандартів життя (зокрема, рівня життя) провокує зростання індексу тарифного навантаження. Повертаючись до отриманих результатів моделювання, можемо повністю спростувати дану гіпотезу. Так, як було отримано, що зі збільшенням рівня зайнятості населення спостерігається зменшення рівня тарифного навантаження, а зі збільшенням індексу споживчих цін – рівень тарифного навантаження зростає. Ці два фактори є безумовним відображенням рівня соціальних стандартів населення, тому друга гіпотеза також спростовується.

Таким чином, було проведено комплексну оцінку тарифного навантаження населення України та визначення його зв'язку із основними соціально-економічними показниками. У результаті проведеного дослідження виявлено, що ФЗ ЖКГ України через виявлені зв'язки з індексом тарифного навантаження населення обумовлюється загальним рівнем цін в економіці та діловою активністю населення.

Визначившись із принциповою важливістю тарифної політики для добробуту всієї країни, було прийнято рішення визначити рівень тарифного навантаження на населення України. Розглянувши основні методи розробки інтегрального показника (метод адитивної, мультиплікативної згортки критеріїв та метод рівномірної оптимальності), ми зупинились на останньому,

оцінивши всі його переваги в контексті даного дослідження і формування індексу тарифного навантаження. Для визначення даного індексу було сформовано масив вхідних даних станом на кінець 2018 р. для 22 обласних центрів України за наступними показниками: середньозважений затверджений тариф на утримання будинків та прибудинкових територій по базових підприємствах без ПДВ, тариф на опалення, тариф на гаряче водопостачання, тариф на централізоване водопостачання та послуги з централізованого постачання холодної води з ПДВ та тариф на водовідведення та водовідведення (з використанням внутрішньобудинкових мереж) з ПДВ. Провівши всі необхідні перетворення, було визначено індекс тарифного навантаження для всіх регіонів України. Його значення відповідало високому рівню – більше ніж 0,8. Максимальне значення при цьому спостерігається в Кропивницькому, а мінімальне – у Львові. Даний результат є індикатором для влади щодо врегулювання рівня тарифного навантаження населення.

Після цього було розроблено теоретико-методичний підхід оцінки впливу соціально-економічних показників на індекс тарифного навантаження. За допомогою методу головних компонент та кореляційного аналізу серед вісімнадцяти різнопланових показників, які відображають соціально-економічний розвиток України, станом на кінець 2018 р. було відібрано п'ять, які були включені в процес побудови багатофакторної регресійної моделі. У результаті було виявлено, три із п'яти змінних здійснюють статистично значимий вплив на індекс тарифного навантаження: рівень зайнятого населення за регіонами у віці 15-70 років на одну тис. ос. позитивний, а обсяг роздрібного продажу газу скрапленого або у газоподібному стані (метан) природного газу та індекс споживчих цін на товари та послуги, відповідно, негативний.

3.3 Оптимізація розподілу бюджетних фінансових ресурсів територіальних громад на потреби житлово-комунального господарства з урахуванням індексу тарифного навантаження

Моделювання, як спосіб відтворення процесів дослідження, є найкращим інструментом, що дозволяє з мінімальними витратами виявити необхідні взаємозалежності між змінними. Серед існуючих методів моделювання виділяють: фізичні, математичні, аналітичні, системні та структурні. Метод структурного моделювання (Structural equation modeling – SEM), який набрав найбільшої популярності в 60-х – 70-х роках ХХ ст., розвивається в трьох напрямках: система методів, заснованих на побудові регресійних рівнянь; ітераційні методи алгоритмів максимальної правдоподібності для «аналізу шляхів» та алгоритми аналізу траєкторії на основі ітераційних кореляцій. Структурне моделювання реалізується у вигляді наборів математичних моделей, комп'ютерних алгоритмів та статистичних методів (факторного аналізу, «аналізу шляхів», методу найменших квадратів тощо) і дозволяє виявити неявні зв'язки між досліджуваними структурними конструкціями даних. Іншими словами – структурне моделювання часто використовуються для оцінки прихованих залежностей. Тому воно дозволяє проводити наступні дії:

- визначити латентні змінні з використанням однієї і більше реальних змінних;
- побудувати структурну модель, яка включає відношення і зв'язки між явними і латентними змінними [125].

Таким чином, буде отримано кілька окремих моделей, які утворюватимуть комплексну структуру з визначеними функціональними зв'язками, які оцінюються за допомогою незалежних регресійних рівнянь. Поширеність використання моделювання структурними рівняннями обумовлена можливістю виявляти взаємозв'язки між неявно заданими структурними інформаційними конструкціями та явними змінними.

Ключові задачі, що ставляться перед структурним моделюванням, можна систематизувати наступним чином [181]:

- причинне моделювання/ «аналізу шляхів» (визначення функціональних зв'язків під час перевірки гіпотез причинності, ідентифікація явних і латентних (прихованих змінних);
- факторний аналіз (одержання факторних навантажень у поєднанні із кореляційним аналізом);
- факторний аналіз другого порядку (модифікований спосіб проведення факторного аналізу на основі кореляційних матриць);
- регресійне моделювання як аналог багатовимірного лінійного регресійного аналізу (використання методу найменших квадратів для обчислення коефіцієнтів регресії з урахуванням їх фіксованого розміру та тотожності);
- коваріаційний аналіз структури (перевірка гіпотези щодо рівності/нерівності дисперсій досліджуваних показників);
- кореляційний аналіз;
- моделювання структури середніх (аналіз дисперсій і коваріацій).

Перші ґрунтовні дослідження на соціально-економічну тематику, де застосовувалось структурне моделювання, були проведені в 1973 р. в Вірджинії професором Інституту з підвищення кваліфікації в галузі інтеграційних наук (Institute for Advanced Study in the Integrative Sciences) університету ім. Дж. Мейсона (George Mason University) Дж. Варфілдом [12]. Отримані результати продемонстрували унікальність даної методики у порівнянні із традиційними методами (рис. 3.17).

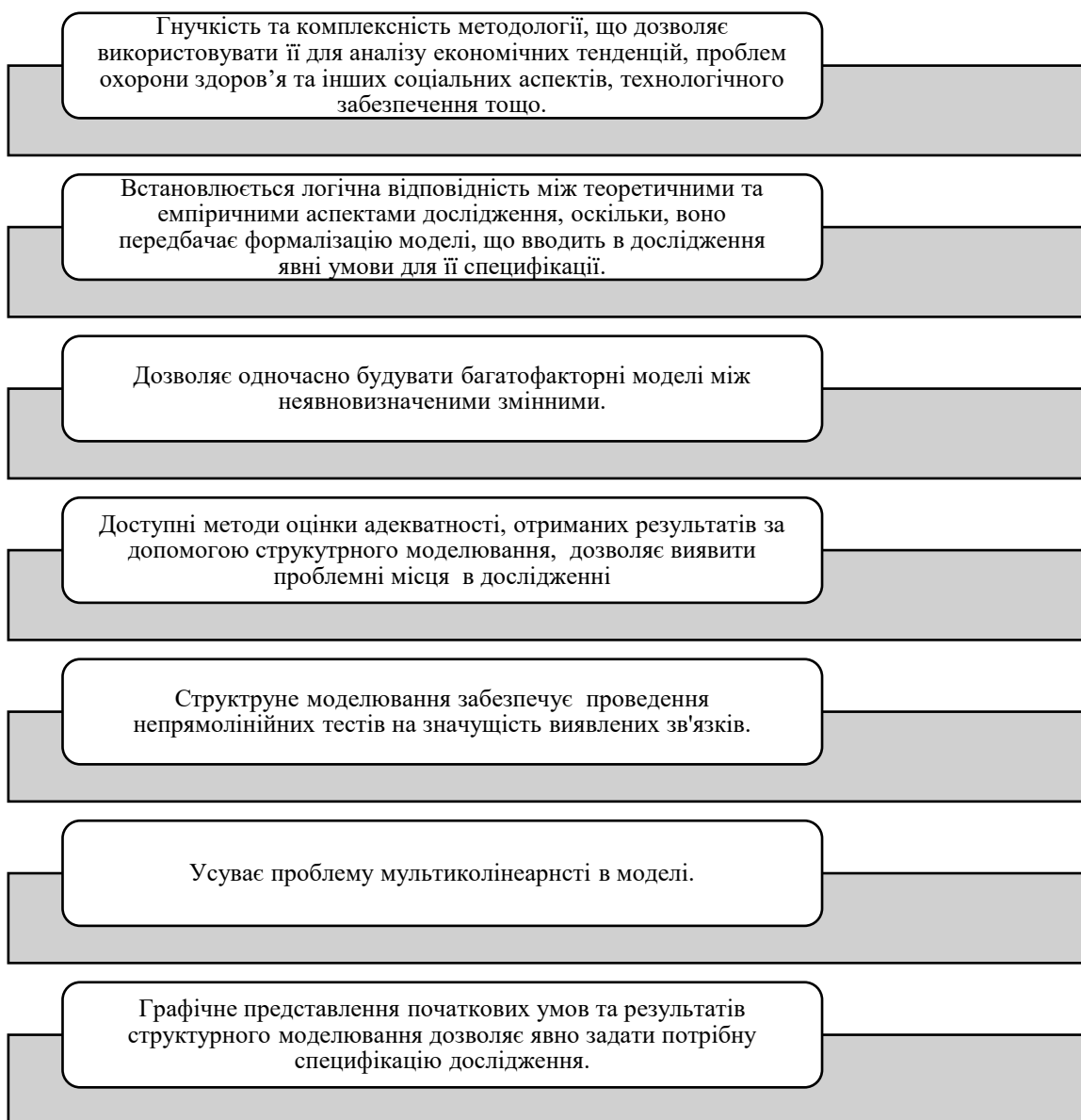

Рисунок 3.17 – Перелік основних відмінностей структурного моделювання від традиційних методів

Таким чином, на сьогодні використання структурного моделювання набуває все більшої популярності серед науковців у різних сферах дослідження. В основі структурного моделювання лежить використання системи регресійних рівнянь. Вони можуть бути як незалежними одне від одного, так і залежними (рекурсивними)(табл. 3.13).

отриманого індексу тарифного навантаження та власних коштів, які використовуються для забезпечення діяльності підприємств ЖКГ.

Статистичні дані, які будуть використовуватись в дослідженні в якості вхідної інформації, представлені в таблиці (табл. 3.15). Раніше ми отримали значення індексу тарифного навантаження для всіх міст України станом на кінець 2018 р., тому всі дані бралися станом на цю дату в розрізі шести українських міст.

На першому кроці побудови структурної моделі необхідно візуалізувати змінні і зв'язки між ними. Введемо в дослідження три латентні змінні:

- ITN – індекс тарифного навантаження;
- $\Phi Z_{ЖКГ}$ – витрати підприємств ЖКГ на забезпечення своєї діяльності;
- ΦZ_d – витрати держави на забезпечення діяльності підприємств ЖКГ.

Таблиця 3.15 – Вхідні дані, які використовуються для побудови структурної моделі

Місто	Індекс тарифного навантаження	Видатки підприємств ЖКГ (тис. грн.)	Видатки держави на забезпечення діяльності підприємств ЖКГ (тис. грн.)
Суми	0,921	120390,600	241390,828
Житомир	0,868	89617,182	149537,567
Хмельницький	0,882	122188,816	158705,015
Полтава	0,888	189391,476	309007,144
Черкаси	0,876	16743,472	26188,507
Чернігів	0,873	81680,627	117540,414

Напрямок зв'язків між зазначеними змінними представлений на наступній схемі (рис. 3.18).

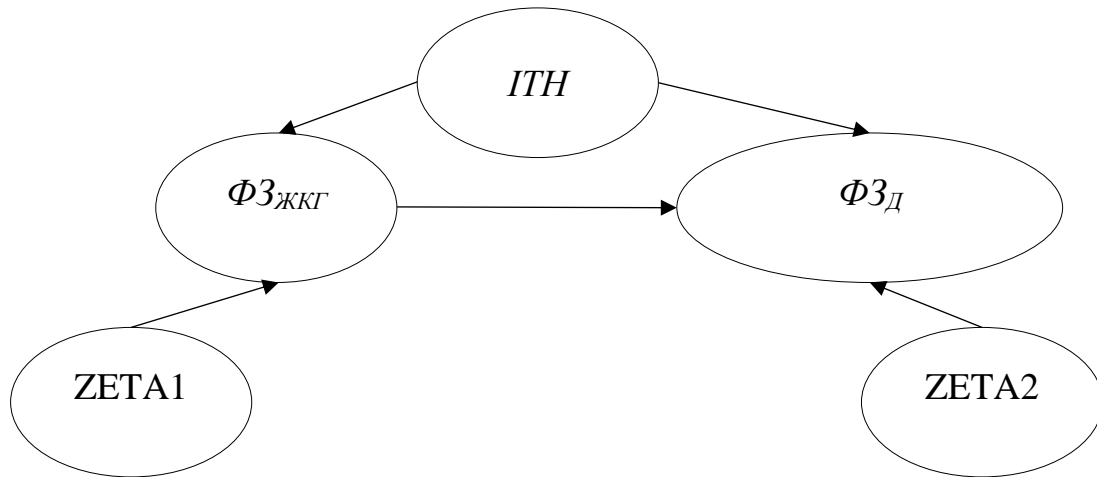

Рисунок 3.18 – Регресійна залежність між латентними змінними для першої моделі, де ZETA1, ZETA2 – залишкові величини

На наступному кроці моделювання переходимо до програмної формалізації представлених моделей. Це можна здійснити за допомогою вбудованого модуля «*Моделирование структурными уравнениями*», реалізованого в програмному продукті STATISTICA 12 (рис. 3.1).

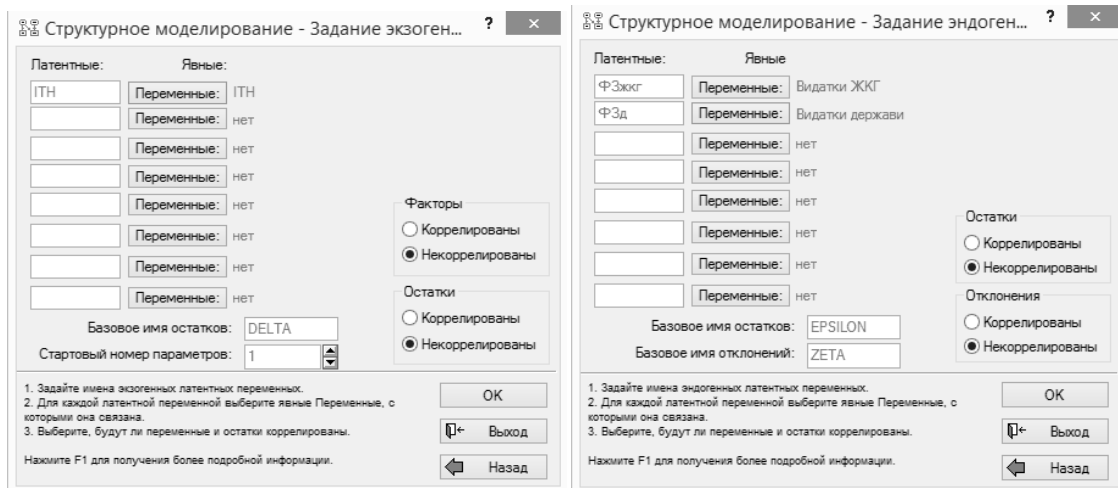

Рисунок 3.19 – Ідентифікація явних та латентних змінних

Третій крок передбачає побудову структурних рівнянь на основі визначених функціональних залежностей (рис. 3.20).

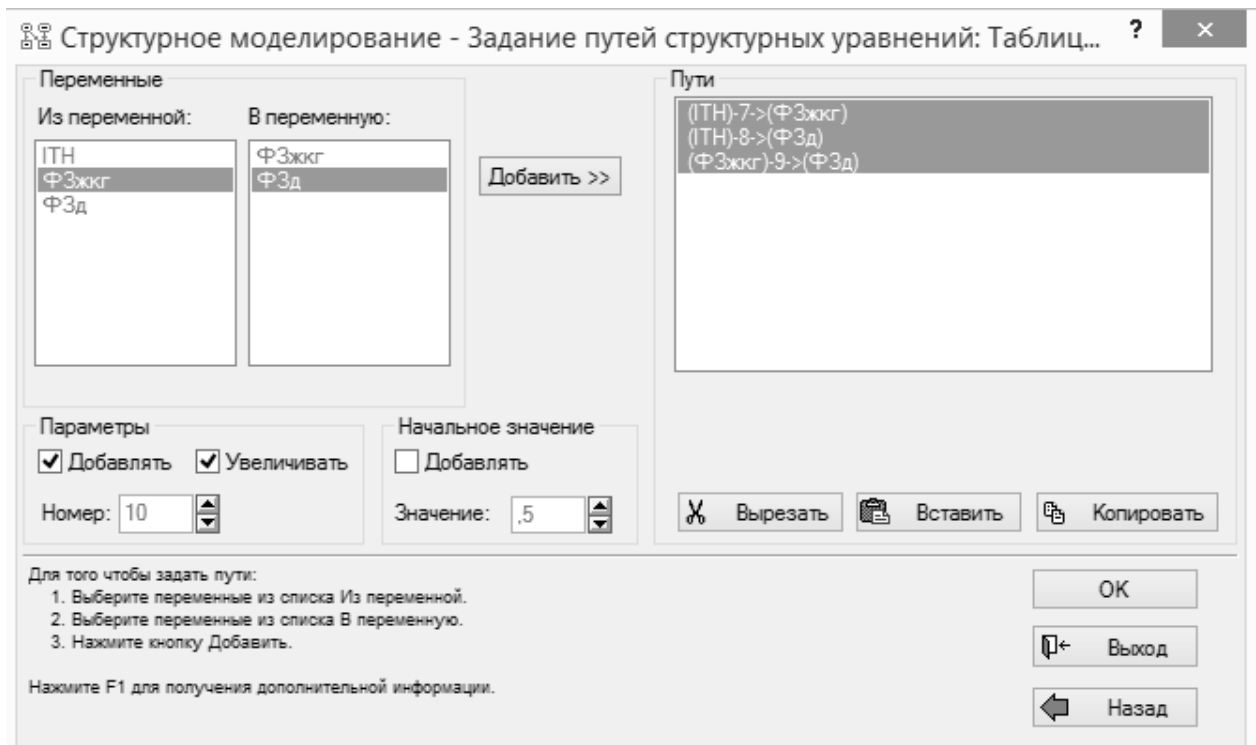

Рисунок 3.20 – Визначення функціональних залежностей

Структурна модель в програмному вигляді має наступний вигляд:

$$\begin{aligned}
 &(ITH)-1 \rightarrow [ITH] \\
 &(DELTA1)-- \rightarrow [ITH] \\
 &(DELTA1)-2-(DELTA1) \\
 &(\PhiЗжкг)-- \rightarrow [Видатки] \\
 &(\PhiЗд)-- \rightarrow [Видатки] \\
 &(EPSILON1)-- \rightarrow [Видатки] \\
 &(EPSILON2)-- \rightarrow [Видатки] \\
 &(EPSILON1)-3-(EPSILON1) \\
 &(EPSILON2)-4-(EPSILON2) \\
 &(ZETA1)-- \rightarrow (\PhiЗжкг) \\
 &(ZETA2)-- \rightarrow (\PhiЗд) \\
 &(ZETA1)-5-(ZETA1) \\
 &(ZETA2)-6-(ZETA2) \\
 &(ITH)-7 \rightarrow (\PhiЗжкг) \\
 &(ITH)-8 \rightarrow (\PhiЗд) \\
 &(\PhiЗжкг)-9 \rightarrow (\PhiЗд)
 \end{aligned} \tag{3.8}$$

Наступна таблиця (рис. 3.21) свідчить про успішність проведених програмних ітерацій.

№ итерации	Несогласие	RCos	Лямбда	MAXCON	ЧИП	ЧИО	ЧАОН	Шаг
* 23	.175958E+11	1.000000	1.000000	0.000000	6	0	0	.100E+05*
* 24	.171959E+11	1.000000	1.000000	0.000000	6	0	0	.100E+05*
* 25	.168138E+11	1.000000	1.000000	0.000000	6	0	0	.100E+05*
* 26	.164483E+11	1.000000	1.000000	0.000000	6	0	0	.100E+05*
* 27	.160983E+11	1.000000	1.000000	0.000000	6	0	0	.100E+05*
* 28	.157630E+11	1.000000	1.000000	0.000000	6	0	0	.100E+05*
* 29	.154413E+11	1.000000	1.000000	0.000000	6	0	0	.100E+05*
* 30	.151325E+11	1.000000	1.000000	0.000000	6	0	0	.100E+05*
*								

Итерирование остановлено. Число итераций достигло максимальное значение.

Рисунок 3.21 – Результаты итераций

В результате всіх попередніх дій отримаємо наступні результати структурного моделювання (рис. 3.22).

	Оценки модели (Таблица.sta)			
	Оценка Параметра	Стандартн. Ошибка	T Статистика	Вероятн. Уровень
(ITH)-1->[ITH]	0,765	0,418	1,832	0,067
(DELTA1)-->[ITH]				
(DELTA1)-2-(DELTA1)	0,426	0,000		
(ФЗжкг)-->[Видатки]				
(ФЗд)-->[Видатки]				
(EPSILON1)-->[Видатки]				
(EPSILON2)-->[Видатки]				
(EPSILON1)-3-(EPSILON1)	0,500	0,000		
(EPSILON2)-4-(EPSILON2)	0,500	0,000		
(ZETA1)-->(ФЗжкг)				
(ZETA2)-->(ФЗд)				
(ZETA1)-5-(ZETA1)	0,000	0,000		
(ZETA2)-6-(ZETA2)	0,000	0,000		
(ITH)-7->(ФЗжкг)	0,746	2,897	3,850	0,001
(ITH)-8->(ФЗд)	0,294	0,000	4,459	0,001
(ФЗжкг)-9->(ФЗд)	-0,799	0,000	2,772	0,010

Рисунок 3.22 – Результаты структурного моделювання

На четвертому етапі процесу структурного моделювання необхідно підставити отримані регресійні параметри моделі та залишкові величини в загальну форму (3.9).

$$\begin{cases} \Phi Z_{д} = 0,294ITH - 0,799\Phi Z_{ЖКГ} \\ \Phi Z_{ЖКГ} = 0,746ITH, \\ Видатки_{ЖКГ} = \Phi Z_{ЖКГ} + 0,5, \\ Видатки_{держави} = \Phi Z_{д} + 0,5. \end{cases} \quad (3.9)$$

Якість побудованої моделі оцінюється за допомогою t -критерію (рівень імовірності p), максимуму косинуса залишків, індексу RMS та матриці-рефлектора.

T -критерій дозволяє визначити статистичну значущість регресійних параметрів аналогічно до лінійного регресійного моделювання. Інтерпретація даного критерію є також аналогічною. Безумовно необхідно також звертати увагу на рівень імовірності p , критичне значення якого не має перевищувати 0,05 при заданому рівню довіри 95 %. Як бачимо, в нашій ситуації всі параметри рівнянь задовольняють дану умову (табличне значення t -критерію 1,96), що свідчить про статистичну значимість параметрів.

За допомогою критерію максимуму косинуса залишків можна проаналізувати якість процесу ітерації. Наближення даного показника до нуля свідчить про факт успішного завершення процесу моделювання.

Індекс RMS використовується для оцінки якості підгонки моделі. Якщо даний індекс менший ніж 0,05, то підгонка є успішною. Якщо значення більше ніж 0,1, то побудована модель описує дані на низькому рівні.

Основна мета використання матриці-рефлектора є перевірка моделі на стійкість щодо змін масштабу вимірювання даних. Якщо елементи даної матриці є наближеними одне до одного, то модель є стійкою.

Отримані значення даних критеріїв представлено на наступному рисунку (рис. 3.23).

	Основне Значення	Рефлектор (Табл.)	
		ІТН	Видатки
Функція несогласия	0,0	ІТН	0,000
Максимум косинуса остатков	0,0	Видатки	-0,087
Макс. по модулю компонента градиента	0,0		0,196
Критерий УУПММ	0,1		
Критерий УИМ	0,1		
МП Хи-квадрат			
Число степеней свободы	0,0		
p-значение			
RMS стандартизованных остатков	0,1		

Рисунок 3.23 – Основні підсумкові критерії, що використовуються для перевірки якості побудованої моделі (ліворуч) та матриця-рефлектор (праворуч)

Враховуючи значення критеріїв та матрицю-рефлектор, можна зробити висновок, що процес моделювання зійшовся якісно, а її результати можуть бути використані для подальших розрахунків.

Провівши ряд проміжних математичних розрахунків та ввівши два нові співвідношення в контексті визначення оптимального обсягу державного фінансування підприємств ЖКГ, отримаємо наступну систему (3.10).

$$\left\{ \begin{array}{l} \Phi Z^*_{д} = 0,294ІТН - 0,799Видатки_{ЖКГ} + 0,399 \\ \Phi Z_{д} = \frac{Видатки_{ЖКГ}}{\Phi Z^*_{д}} \cdot 100\%, \\ \Phi Z_{д} = \frac{Видатки_{ЖКГ}}{\Phi Z^*_{д} \%_{серед} / 100} \end{array} \right. \quad (3.10)$$

Нове значення змодельованого обсягу фінансування підприємств ЖКГ державою, одержане з урахуванням значення індексу тарифного навантаження населення та власних видатків підприємств ЖКГ, представлено в табл. 3.16.

Таблиця 3.16 – Змодельований обсяг фінансування підприємств ЖКГ державою

Місто	Змодельовані видатки держави на забезпечення діяльності підприємств ЖКГ (тис. грн.)	Різниця між змодельованим і реальним значення видатків держави на забезпечення діяльності підприємств ЖКГ (тис. грн.)
Суми	349837,669	108446,841
Житомир	260414,568	110877,001
Хмельницький	355063,026	196358,011
Полтава	550344,232	241337,087
Черкаси	48654,107	22465,600
Чернігів	237352,087	119811,672

Представимо графічно отримані результати та порівняємо їх реальним обсягом державного фінансування підприємств ЖКГ (рис. 3.23).

На рисунку 3.23 підсумовано всі кроки, що запропоновані в рамках методичних засад визначення потенційних обсягів бюджетних ФР територіальних громад на потреби ЖКГ.

Як бачимо, з урахуванням значень індексу тарифного навантаження населення та видатків підприємств ЖКГ, було визначено, що серед досліджуваних міст України значення реального та змодельованого обсягів державного фінансування підприємств ЖКГ не співпали. Так, було визначено, що більшій державної підтримки потребують підприємства ЖКГ всіх досліджуваних міст. В цілому кожне місто потребує збільшення фінансування від 45% для м. Суми до більше ніж 100% в містах Хмельницький і Черкаси. Для оцінки отриманих результатів та їх наочності поруч із обсягами ФЗ зазначених міст представимо значення відповідних індексів тарифного навантаження населення (рис. 3.25).

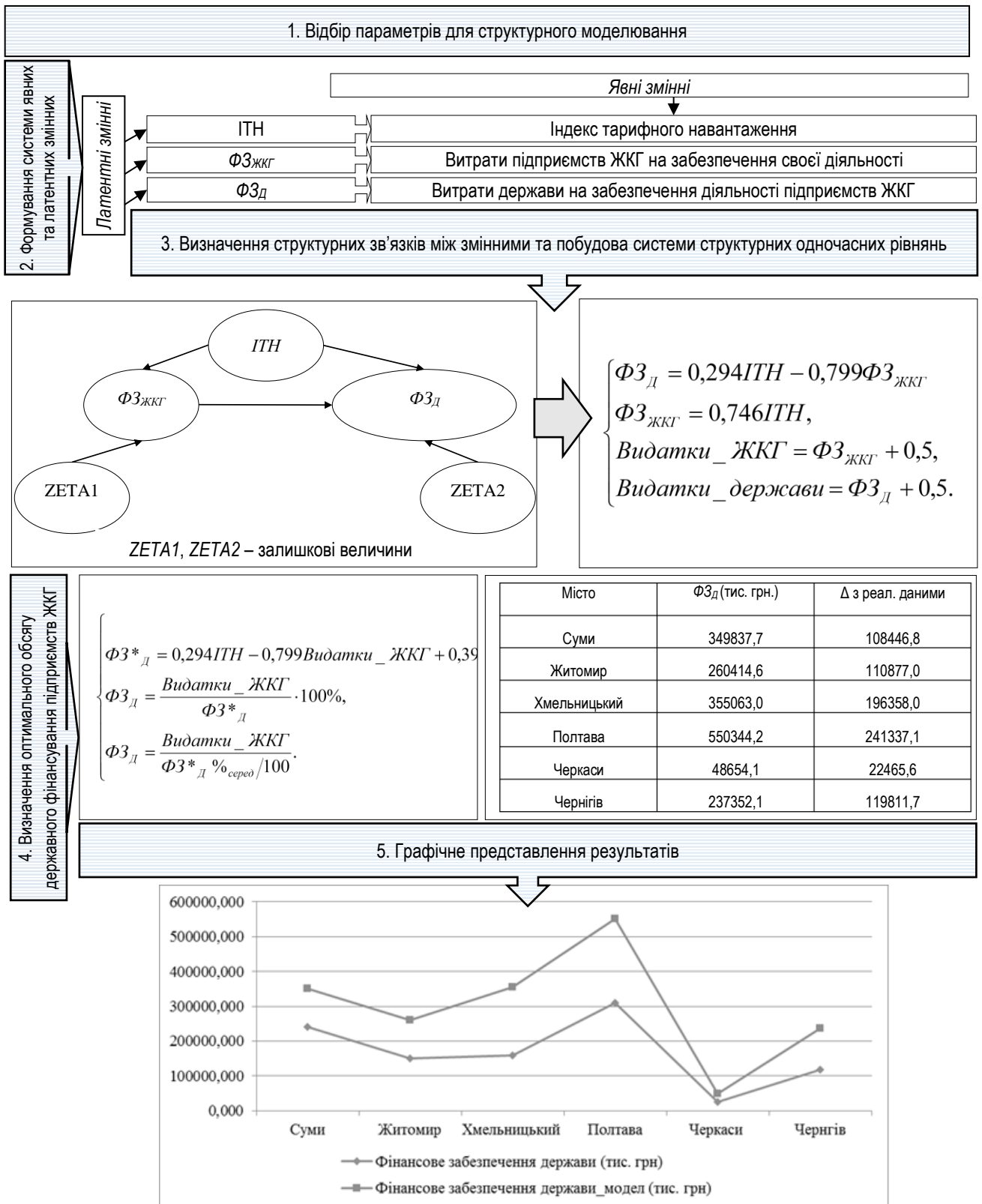

Рисунок 3.24 – Методичні засади визначення потенційних обсягів бюджетних ФР територіальних громад на потреби ЖКГ

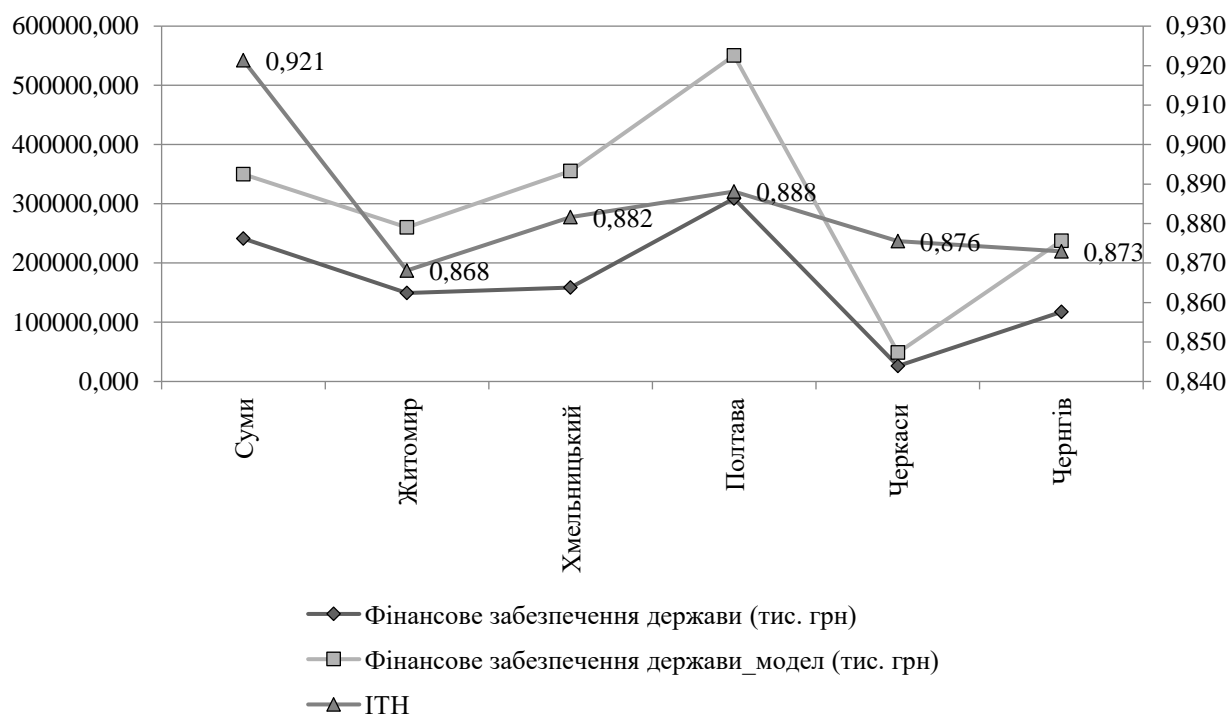

Рисунок 3.25 – Динаміка зміни реального та змодельованого обсягів державного фінансування підприємств ЖКГ України у порівнянні зі зміною індексу тарифного навантаження населення станом на кінець 2018 р.

Таким чином, у результаті проведеного дослідження можна сформулювати висновок відносно ефективності розподілу державних коштів між підприємствами ЖКГ серед шести українських міст. Було виявлено, що в жодному місті реальний і змодельований обсяг державного фінансування не співпав, при цьому, спостерігається логічна узгодженість із значенням рівня індексу тарифного навантаження населення у визначених містах. В даному випадку виникає потреба у проведенні додаткового дослідження, яке передбачатиме виявлення сили і напрямку зв'язку між індексом тарифного навантаження населення та напрямками ФЗ підприємств ЖКГ. Для цього побудуємо три однофакторні регресійні моделі, де в якості залежних змінних виступатимуть: видатки підприємств ЖКГ (Y_1), видатки держави на забезпечення діяльності підприємств ЖКГ (Y_2) та загальний обсяг ФЗ, що визначається як сума зазначених видатків (Y_3). В якості незалежної змінної для всіх трьох випадків виступатиме індекс тарифного навантаження населення

(*ITH*). Для проведення регресійного аналізу скористаємось модулем «*Множественная регрессия*» в програмному пакеті STATISTICA. Отримані моделі представлено в наступній таблиці (табл. 3.17).

Таблиця 3.17 – Результати регресійного аналізу

Номер моделі	Регресійна модель	Коефіцієнт детермінації	Напрямок зв'язку між незалежною і залежними змінними
1	$Y_1 = 3,426017 + 0,442ITH$	0,69	↑
2	$Y_2 = 11,024 + 0,087ITH$	0,77	↓
3	$Y_3 = 1,706063 + 2,123ITH$	0,76	↑

Отримані результати свідчать про наступне:

– зі збільшенням індексу тарифного навантаження на одиницю обсяг видатків підприємств ЖКГ збільшиться на 0,442 млн. грн.;

– зі збільшенням індексу тарифного навантаження на одиницю обсяг видатків держави на забезпечення діяльності підприємств ЖКГ збільшиться на 0,087 млн. грн.;

– зі збільшенням індексу тарифного навантаження на одиницю загальний обсяг видатків підприємств ЖКГ збільшиться на 2,123 млн. грн.

Отже, підсумуємо одержані результати:

– розподіл державних коштів між підприємствами ЖКГ серед міст України є нерівномірним і потребує корегування в бік скорочення та збільшення, зокрема, з урахуванням значення індексу тарифного навантаження населення;

– збільшення тарифного навантаження на населення України та недостатній рівень його платоспроможності створює ризики того, що підприємства ЖКГ будуть потребувати більшу кількість додаткових ФР, необхідних для їхньої діяльності як з боку особистих залучень, так і з боку державної підтримки.

Висновки до розділу 3

1. Проведено комплексну оцінку тарифного навантаження населення України та визначення його зв'язку із основними соціально-економічними показниками. Визначившись із принциповою важливістю тарифної політики для добробуту всієї країни, було прийнято рішення визначити рівень тарифного навантаження на населення України. Розрахунок інтегрального показника проводився на основі методу рівномірної оптимальності. Для визначення даного індексу було сформовано масив вхідних даних станом на кінець 2018 р. для 22 обласних центрів України за наступними показниками: середньозважений затверджений тариф на утримання будинків та прибудинкових територій по базових підприємствах без ПДВ, тариф на опалення, тариф на гаряче водопостачання, тариф на централізоване водопостачання та послуги з централізованого постачання холодної води з ПДВ та тариф на водовідведення та водовідведення (з використанням внутрішньобудинкових мереж) з ПДВ. Провівши всі необхідні перетворення, було визначено індекс тарифного навантаження для всіх регіонів України. Його значення відповідало високому рівню – більше ніж 0,8. Максимальне значення при цьому спостерігається в Кропивницькому, а мінімальне – у Львові. Даний результат є індикатором для влади щодо врегулювання рівня тарифного навантаження населення.

2. Після цього було розроблено теоретико-методичний підхід оцінки впливу соціально-економічних показників на індекс тарифного навантаження. За допомогою методу головних компонент та кореляційного аналізу серед вісімнадцяти різнопланових показників, які відображають соціально-економічний розвиток України, станом на кінець 2018 р. було відібрано п'ять, які були включені в процес побудови багатofакторної регресійної моделі. У результаті було виявлено, три із п'яти змінних здійснюють статистично значимий вплив на індекс тарифного навантаження: рівень зайнятого

населення за регіонами у віці 15-70 років на одну тис. ос. позитивний, а обсяг роздрібного продажу газу скрапленого або у газоподібному стані (метан) природного газу та індекс споживчих цін на товари та послуги, відповідно, негативний.

У результаті проведеного дослідження виявлено, що ФЗ ЖКГ України через виявлені зв'язки з індексом тарифного навантаження населення обумовлюється загальним рівнем цін в економіці та діловою активністю населення.

3. Під час виявлення впливу індексу тарифного навантаження на коригування розрахунку бюджетних ФР на потреби ЖКГ було використано структурне моделювання, як спосіб формалізації впливу неявно виражених змінних. Визначено, що більшої державної підтримки потребують підприємства ЖКГ всіх досліджуваних міст. В цілому кожне місто потребує збільшення фінансування від 45% для м. Суми до більше ніж 100% в містах Хмельницький і Черкаси. Крім того, збільшення тарифного навантаження на населення України та недостатній рівень його платоспроможності створює ризику того, що підприємства ЖКГ потребують більшої кількості додаткових ФР, необхідних для їхньої діяльності як з боку особистих залучень, так і з боку державної підтримки

Основні результати дослідження з розділу опубліковані наукових роботах [96, 97, 100, 103, 104].

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення науково-прикладного завдання, що полягає в удосконаленні існуючих та обґрунтуванні ряду нових науково-методичних підходів і практичних механізмів ФЗ ЖКГ територіальних громад в умовах децентралізації.

За результатами дисертаційної роботи зроблено такі висновки:

1. При визначенні змістовної сутності ФЗ діяльності підприємств ЖКГ необхідно орієнтуватись на способи мобілізації (акумулявання) та використання ФР в процесі організації господарської діяльності, а також відповідні форми, джерел та інструменти реалізації ФЗ, з метою створення умов для ефективного функціонування підприємств ЖКГ шляхом вирішення завдань, направлених на забезпечення відповідної фінансової стратегії їх розвитку. Обґрунтовано, що ФР підприємств ЖКГ формуються із диверсифікованих джерел та акумулюються у відповідних фондах та у нефондовій формі та спрямовуються на фінансування виробництва і постачання необхідного обсягу житлово-комунальних послуг, виконання ФЗ та забезпечення розширеного відтворення з метою підвищення ефективності їх фінансово-господарської діяльності та конкурентоспроможності наданих послуг

2. Концептуальні засади формування системи ФЗ підприємств ЖКГ передбачають систематизацію та виділення основних структурних елементів системи ЖКГ України, що представляє собою сукупність підсистем і елементів та відображає взаємовідносини між окремими секторами та суб'єктами комунальної інфраструктури. Це дозволило узагальнити систему ФЗ діяльності підприємств ЖКГ та виокремити мету, об'єкт, суб'єкт, завдання та конкретизувати складові ФЗ (форми, джерела, інструменти).

3. Діагностика рівня фінансово-економічної безпеки підприємств ЖКГ дозволила зробити висновок, що тип фінансової стійкості кожного з

досліджуваних підприємств можна охарактеризувати як задовільний. Запаси і витрати підприємств забезпечуються сумою власного оборотного капіталу та довгостроковими позиковими джерелами. Проведене дослідження дозволило визначити реальні проблеми галузі ЖКГ міст України та пошуки перспективних напрямів їх вирішення. Необхідним є розробка циклу стратегічного планування розвитку ЖКГ регіону та виділення основних напрямів стратегії розвитку ЖКГ регіонів України, серед яких, на нашу думку, найбільш важливим є створення фінансово-інвестиційного механізму державної підтримки ЖКГ.

4. Показники фінансової стійкості і платоспроможності є суперечливими один одному. Виникає необхідність, як для зовнішніх, так і для внутрішніх користувачів, проводити аналіз і робити відповідні висновки про здатність підприємства виконувати свої фінансові зобов'язання, надаючи таким чином кількісну та якісну оцінку стану підприємства.

5. При визначенні інтегрального індексу тарифного навантаження населення України було сформовано масив вхідних даних станом на кінець 2018 р. для 22 обласних центрів України за наступними показниками: середньозважений затверджений тариф на утримання будинків та прибудинкових територій по базових підприємствах без ПДВ, тариф на опалення, тариф на гаряче водопостачання, тариф на централізоване водопостачання та послуги з централізованого постачання холодної води з ПДВ та тариф на водовідведення та водовідведення (з використанням внутрішньобудинкових мереж) з ПДВ. Значення індексу для всіх обласних центрів відповідає високому рівню – більше ніж 0,8. Максимальне значення при цьому спостерігається в Кропивницькому (1,0), а мінімальне – у Львові (0,814). Таким чином, на підставі отриманого індексу тарифного навантаження гіпотеза, висунута відносно того, що для всіх регіонів України є актуальною проблема занадто високих тарифів на комунальні послуги, підтверджується.

6. Дослідження впливу соціально-економічних показників на індекс тарифного навантаження на основі методу головних компонент та

кореляційного аналізу серед вісімнадцяти різнопланових показників, які відображають соціально-економічний розвиток України, станом на кінець 2018 р. було відібрано п'ять, які були включені в процес побудови багатофакторної регресійної моделі. У результаті було виявлено, що три із п'яти змінних здійснюють статистично значимий вплив на індекс тарифного навантаження: рівень зайнятого населення за регіонами у віці 15-70 років на одну тис. ос. негативний (зі збільшенням зайнятого населення за регіонами у віці 15-70 років на одну тис. ос., індекс тарифного навантаження зменшиться на 2,03 одиниць), а обсяг роздрібного продажу газу скрапленого або у газоподібному стані (метан) природного газу та індекс споживчих цін на товари та послуги, відповідно, позитивний (зі збільшенням обсягу роздрібного продажу газу природного скрапленого або у газоподібному стані (метан) на одну тис. грн. індекс тарифного навантаження збільшиться на 0,31 одиницю, а збільшення індексу споживчих цін на товари та послуги на один відсоток спровокує зростання індексу тарифного навантаження на 0,35 одиниць).

7. Для оптимізації розподілу бюджетних ФР територіальних громад на потреби ЖКГ з урахуванням індексу тарифного навантаження використано систему одночасних структурних рівнянь, як спосіб формалізації впливу неявно виражених змінних. Визначено, що більшої державної підтримки потребують підприємства ЖКГ всіх досліджуваних міст (Суми, Хмельницький, Житомир, Черкаси, Полтава, Чернігів). В цілому кожне місто потребує збільшення фінансування від 45% для м. Суми до більше ніж 100% в містах Хмельницький і Черкаси. Крім того, збільшення тарифного навантаження на населення України та недостатній рівень його платоспроможності створює ризики того, що підприємства ЖКГ потребують більшої кількості додаткових ФР, необхідних для їхньої діяльності як з боку особистих залучень, так і з боку державної підтримки

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Balatskyi I., Lavryk V. Defining the tariff burden when providing the housing and utilities services in Ukraine. *Public and Municipal Finance*. 2019. №8(1). С.112-119.
2. Bender R. *Corporate Financial Strategy* / Ruth Bender, Keith Ward. 3 ed. ButterworthHeinemann, 2008. 408 p.
3. Brigham E., Erhardt M. *Financial Management – Theory and Practice*. 12th ed. Thomson Learning, 2008. 1071 p.
4. Cattell R. B. The scree test for the number of factors. *Multivariate Behavioral Research*. 1966. Volume 1, Issue 2. P. 245–276.
5. Investment Fund/ NEFCO URL: <https://www.nefco.org/work-us/our-services/loans-and-equity/investment-fund?language=en>.
6. Nair G., Azizi, Sh., and Olofsson, Th. A management perspective on energy efficient renovations in Swedish multifamily buildings. *Energy Procedia*. 2017. Vol. 132. P. 994–999.
7. Official site of UKEEP URL: <http://www.ukeep.org/uk/>.
8. Shim J. K., Siegel J. G. *Financial Management*. Barron's Ed, 1998. 518 p.
9. Upswing in Ukrainian energy-efficiency investments / NEFCO URL: <https://www.nefco.org/news-media/news/upswing-ukrainian-energy-efficiency-investments?language=en>.
10. Ustawa z dnia 21 czerwca 2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20010710733>.
11. VanHorne J., Wachowicz J. *Fundamentals of Financial Management*. PrenticeHall (FinancialTimes), 2008. 760 p.
12. Warfield J. *Societal Systems: Planning, Policy and Complexity*. New York : Wiley, 1976. 490 p.

13. Абрамова Е. В. Совершенствование механизмов формирования финансовых ресурсов предприятий ЖКХ в условиях трансформационной экономики : дис. ... канд. экон. наук: 08.00.10. Волгоград, 2005. 200 с.

14. Амосов О. Ю. Аутсорсинг как инструмент реформирования ЖКХ. *Бизнес Информ.* 2011. №4. С. 64–66.

15. Андрейченко А. В. Перспективи впровадження інноваційного підходу в житлово-комунальному господарстві. *Вісник соціально-економічних досліджень.* 2011. № 41(2). С. 154–159.

16. Бабаєвська О. Б., Величко В. В. Сучасні заходи вдосконалення фінансової забезпеченості підприємств житлово-комунального господарства URL: <http://khg.kname.edu.ua/index.php/khg/article/view/1034/1027>.

17. Балацький Є. О., Лаврик В. В. Аналіз рівня заборгованості сфери житлово-комунального господарства в Україні. Проблеми системного підходу в економіці. 2019. Випуск 5(73). Частина 2. С.64-70.

18. Балацький Є. О., Лаврик В. В. Вплив фінансування місцевих бюджетів на рівень фінансово-економічної безпеки підприємств житлово-комунального господарства. *Вісник Сумського державного університету. Серія «Економіка».* 2018. №4. С.7-13.

19. Бидик А. Г. Теоретична структура механізму фінансового забезпечення розвитку сільських територій. *Інноваційна економіка.* 2013. № 3. С. 156–162.

20. Біла О. Г., Чуй І. Р. Фінанси: навч. посіб. Львів: Магнолія 2006, 2010. 389 с.

21. Бойко И. А. Финансовое обеспечение жилищно-коммунального комплекса региона : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.10. Самара, 2012. 23 с.

22. Бражнікова Л. Концептуальні підходи до формування фінансової стратегії підприємств житлово-комунального господарства в умовах ринкових перетворень галузі. *Економічний аналіз.* 2012. Впуск 11. Частина 2. С. 61–66.

23. Бриль П. О. Дослідження зарубіжного досвіду публічного управління житлово-комунальним господарством. *Державне управління*. 2018. №4. С. 142-146.

24. Буряченко А. Є. Використання іноземного досвіду фінансування місцевої інфраструктури. *Вчені записки : зб. наук. пр.* 2012. Вип. 14. Ч. 1. С. 218–224.

25. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. Офіційний вісник України. 2010. № 59.

26. Вавричук О. С. Фінанси житлово-комунального господарства як складова місцевих фінансів «Advanced technologies of science and education» : матеріали XIV міжнар. наук. інтернет-конф. URL: <http://intkonf.org/vavrichuk-o-s-finansi-zhitlovo-komunalnogogospodarstva-yak-skladova-mistsevih-finansiv/>.

27. Василик О. Д. Державні фінанси України. Київ: ЦНЛ, 2003. 608 с.

28. Василик О. Д. Теорія фінансів. навч. посіб.. Київ: ЦУЛ, 2005. 480 с.

29. Венгер В. В. Фінанси : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2009. 427 с.

30. Вітлінський В. В., Великоіваненко Г. І. Моделювання економіки : навч.-метод. посіб. для самот. вивч. дисципліни. Київ : КНЕУ, 2004. 637 с.

31. Водяник Л. К. Лізинг як інструмент залучення інвестицій в житлово-комунальне господарство. *Економічний простір*. 2009. № 23. С.73– 83.

32. Вожжова О. Ф. Оптимізація фінансових ресурсів акціонерних товариств у торгівлі : автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.07.05. Донецьк, 2004. 19 с.

33. Волгіна Н. О. Реструктуризація як інструмент залучення приватного капіталу в діяльність підприємств водопровідно-каналізаційного господарства. Економічні проблеми та перспективи розвитку житлово-комунального господарства на сучасному етапі : матеріали конференції. URL: <http://eprints.kname.edu.ua/30410/1/46.pdf>.

34. Гайдук І. О. Класифікація фінансових ресурсів підприємства. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2005. №3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/klasifikatsiya-finansovih-resursiv-pidpriemstva>.

35. Гайко Є. Ю. Проектне фінансування комунальної інфраструктури: світова практика *Економіка і прогнозування*. 2008. № 1. С. 145–154. URL: http://eip.org.ua/docs/EP_08_1_145_uk.pdf.
36. Гладчук Т. П. Досвід реформування житлово-комунального господарства в країнах Європейського Союзу. *Часопис Київського університету права*. 2011. №4. С. 376–378.
37. Гончаренко М. В. Сутність фінансового механізму реалізації стратегії сталого розвитку території. *Актуальні проблеми державного управління*. 2014. № 1. С. 59–66.
38. Горчакова І. А., Чепурко О. С. Інвестування інноваційного розвитку підприємств житлово-комунального господарства. *Бізнес Інформ*. 2012. № 8. С.26–28.
39. Господарський кодекс України : Кодекс від 16.01.2003 № 436-IV. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
40. Гривківська О. В. Теоретичні підходи до визначення фінансового забезпечення діяльності підприємств. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2004. № 2. С. 12–15.
41. Григоруک П. М., Ткаченко І. С. Методи побудови інтегрального показника. *Бізнес Інформ*. 2012. № 4. С. 34 – 38.
42. Гриньова В. М., Коюда В.О. Фінанси підприємств: навч. посіб. 3-тє вид., стер. Київ: Знання-Прес, 2006. 432 с.
43. Гура Н. О. Об'єднання співвласників багатоквартирних будинків: специфіка, проблеми та перспективи діяльності. *Науковий журнал “Економіка України”*. 2015. 12 (649). С. 70–79.
44. Гуцалюк О. М., Коцюрба О. Ю. Теоретичні підходи до визначення сутності фінансового забезпечення діяльності підприємств житлово-комунального господарства. *Бізнес Інформ*. 2015. № 3. С. 141–149.
45. Гуцул Я. В. Проблеми державного регулювання розвитку підприємств житлово-комунального господарства міста. *Економіка. Управління. Інновації*. 2014. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2014_1_32.

46. Гудзь О. Є. Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств: монографія. Київ : ННЦ ІАЕ, 2007. 578 с

47. Далевська Т. А. Вплив фінансів підприємств муніципальної форми власності на систему фінансового забезпечення місцевого самоврядування. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки.* 2015. Вип. 3. С. 146–153. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchtei_2015_3_18.

48. Деміхов О. І., Лук'янихін В. О., Теліженко О. М. Світовий досвід державного регулювання механізмів розвитку житлово-комунального господарства. *Регіональне та муніципальне управління.* 2015. № 11–12 (25–26). С. 109–117.

49. Дехтяр Н. А., Люта О. В., Пігуль Н. Г. Фінансовий механізм діяльності суб'єктів господарювання : монографія Суми : «Університетська книга», 2011. 182 с.

50. Димченко О. В. Житлово-комунальне господарство в реформаційному процесі: аналіз, проектування, управління : монографія. Харків : ХНАМГ, 2009. 356 с.

51. Діденко Л. В., Головенко І. П. Місцеві позики як джерело залучення фінансових ресурсів до місцевих органів влади. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України.* 2014. №2. С. 57–66.

52. Дубас А. О., Новікова Л. А. Механізм інвестування підприємств житлово-комунального господарства. Інвестиції: практика та досвід. 2013. №11. С. 35–38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2013_11_11.

53. Економіка міського господарства / Т. П. Юр'єва, В. О. Костюк, В. А. Бардаков, В. В. Княжеченко, С. Ю. Юр'єва.; За заг. ред. Т. П. Юр'євої. Харків: ХДАМГ, 2002. 672 с.

54. Економічна енциклопедія : у 3-х т. Т. 1 / под. ред. С. В. Мочерного та ін. Київ : Академія, 2000. 894 с.

55. Ефремов М. С. Обеспечение эффективности финансирования и кредитования воспроизводственного процесса в сельском хозяйстве : автореф. дисс. ... канд. экон. наук: 08.00.05. Москва, 2014. 22 с.

56. Єріна А. М. Статистичне моделювання та прогнозування : навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2001. 170 с.

57. Єріс Л. М. Управління фінансовими ресурсами підприємств переробної галузі Сумської області : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.04.01. Суми, 2004. 20 с.

58. Житловий сектор України: правові, регуляторні, інституційні, технічні та фінансові аспекти: фінальний звіт (підготовлено для Європейського банку реконструкції та розвитку). 2011. URL: http://www.teplydim.com.ua/static/storage/files/files/Market_Assessment_Report%20-%20Final_UKR_2011-08-31.pdf.

59. З чого складається тариф? URL: https://lvivvodokanal.com.ua/wp-content/uploads/2017/10/Web_Taryfy_29.03.2017.pdf

60. Забаштанський М. М. Фінансове забезпечення комунальної сфери : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.08. Ірпінь, 2009. 20 с.

61. Запатрина И. В. Жилищно-коммунальная инфраструктура: реформы и система их финансового обеспечения. Київ : 2010. 336 с.

62. Зерова О. М. Сутність фінансового управління та його особливості в житлово-комунальному господарстві. *Економіка будівництва і міського господарства*. 2009. №4. С.209–214.

63. Золотько А. И. Финансовое обеспечение местного самоуправления (на примере муниципальных образований субъекта РФ) : автореф. дисс. ... канд. экон. наук : 08.00.10. Москва, 2012. 24 с.

64. Зубко О. В. Впровадження французької моделі управління житлово-комунального господарства на державному та регіональному рівні. *Філософія освіти*. 2013. Випуск №2. URL: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp2/upravlenie/zubko.pdf.

65. Зубко О. В. Можливості впровадження зарубіжного досвіду управління сектором житлово-комунального господарства в Україні. *Вісник Запорізького національного університету*. 2011. №1(9). С. 218–221.

66. Зятковський І. В. Фінанси підприємств : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. та доп. Київ : Кондор, 2003. 364 с.

67. Ільїна К. О. Формування системи фінансового забезпечення інноваційного розвитку у відкритій економіці України : автореф. дис. ...канд. екон. наук : 08.00.08 / Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2011. 20 с.

68. Інструкція щодо застосування економічної класифікації видатків бюджету : Наказ міністерства фінансів від 12.03.2012 № 333. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0456-12>.

69. Інформація Національного інституту стратегічних досліджень. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/262/>.

70. Інформація офіційного сайту Euroheat&Power. URL: <https://www.euroheat.org/>.

71. Інформація офіційного сайту Державної служби статистики України. URL: www.ukrstat.gov.ua.

72. Інформація офіційного сайту Євростат – статистичної організації Європейської Комісії. URL: <http://ec.europa.eu/>.

73. Каменева Е. А. Методология и стратегия финансового развития жилищно-коммунального хозяйства : автореф. дис. ... д. э. н. : 08.00.10. Саратов, 2009. 37 с.

74. Карлін М. І. Фінансова система України: навч. посібник. Київ : Знання, 2007. 324 с.

75. Квасницька Р. С. Фінанси підприємств. URL: http://lubbook.net/book_281_glava_3_TEMA_1.2._Ponjattja,_sutnist_.html.

76. Кириленко О. П. Місцеві фінанси : навч. посіб. Київ : Знання, 2006. 677 с.

77. Ковалюк О. М. Фінансовий механізм організації економіки України (проблеми теорії і практики). Львів : ЛНУ. 2002. 395 с.

78. Ковальчук С. В., Форкун І. В. Фінанси: навч. посіб. Львів : Новий Світ-2000. 2006. 568 с.

79. Козачок І. А. Формування та управління ефективним використанням фінансових ресурсів підприємства. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2011. № 47. URL: www.zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_47_277.pdf.

80. Козій І. С. Місце і значення фінансового забезпечення в структурі фінансового механізму. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2008. Вип. 18.9. С. 223 – 229.

81. Колодізев О. М. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку національної економіки : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.08. Суми, 2011. 508 с.

82. Колосок В. М. Формування фінансового забезпечення стратегічного управління великих промислових підприємств. *Вісник Приазовського державного технічного університету*. 2012 № 1(23). С. 5–11.

83. Коробов М. Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств: навч. посіб. Київ: «Знання», КОО, 2000. 378 с.

84. Косматенко М. Л. Організація регіонального управління підприємствами житлово-комунального господарства в аграрному секторі : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.10.01. Харків, 2004. 48 с.

85. Костецький В. В. Перспективи інвестиційно-інноваційного розвитку житлово-комунального господарства України. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2014. Вип. 2(53). С. 82–91.

86. Костецький В. В. Фінансове забезпечення діяльності підприємств міського електротранспорту: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08. Тернопіль, 2010. 20 с.

87. Коцюрба О. Ю. Інструменти забезпечення діяльності підприємств житлово-комунального господарства. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2017. Вип. 31. С.265–272.

88. Коцюрба О. Ю. Методичні положення управління фінансовим забезпеченням діяльності підприємств житлово-комунального господарства. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Випуск 8. С. 1007–1012.

89. Коцюрба О. Ю. Механізм формування фінансового забезпечення діяльності підприємств житлово-комунального господарства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Економіка і менеджмент*. 2015. Вип. 11. С. 236–241. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2015_11_54.

90. Коцюрба О. Ю. Можливості застосування концесійних схем інвестування житлово-комунального господарства. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2015. № 4. Т. 1. С. 69–74.

91. Крамаренко Г. О. Організаційно-економічний механізм управління житлово-комунальним комплексом : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.06.01. Донецьк, 1998. 54 с.

92. Крупка М. І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України : монографія. Львів : Видавн. центр Льв. нац. ун-ту ім. І.Франка, 2001. 608 с

93. Куліченко Ю. Л. Фінансові ресурси підприємства та їх оптимізація. *Молодіжний вісник УАБС НБУ, Економічні науки*. 2013. № 4. URL: <http://bulletin.uabs.edu.ua/./B726B86443B5FFB6C3>.

94. Кулягина Е. А. Финансовые ресурсы коммунальных предприятий в условиях реформирования жилищно-коммунального хозяйства : дисс. ... канд. экон. наук: спец. 08.00.10. Ростов-на-Дону, 2008. 194 с.

95. Куц О. Є. Закордонний досвід оптимального співвідношення різних форм власності в комунальному господарстві. *Теорія і практика правознавства*. – 2015. Випуск 2 (5). URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/tipp_2015_2_10.pdf.

96. Лаврик В. В. Аналіз тарифного навантаження за житлово-комунальні послуги в різних країнах світу. Наука та інтелектуальний капітал у системі факторів трансформації економіки: зб.матеріалів Всеукр. наук-практ. конф.,

17 серпня 2019 р. Київ: ГО «Київський економічний науковий центр», 2019. С. 94-97.

97. Лаврик В. В. Вплив соціально-економічних показників на індекс тарифного навантаження населення України. Можливості, проблеми та перспективи забезпечення сталого розвитку економіки: матеріали доповідей Міжнар. наук-практ. конф., 14 вересня 2019 р. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2019. С. 100-103.

98. Лаврик В. В. Законодавче забезпечення фінансової реструктуризації підприємства. Проблеми і перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України: зб. матеріалів I Всеукраїнської наук-практ. конф., 23-24 листопада 2016 р. Суми.: Сумський державний університет, 2016. С. 57-60.

99. Лаврик В. В. Концептуальні засади фінансової реструктуризації підприємств. Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. Випуск 13. С.577-520. URL: <http://global-national.in.ua/archive/13-2016/104.pdf>.

100. Лаврик В. В. Науково-методичний підхід до розрахунку індексу тарифного навантаження населення України. Економічна політика та механізми господарювання: сучасний стан, проблеми, перспективи: зб. тез наук. робіт учасників Міжнар. наук-практ. конф., для студентів, аспірантів та молодих учених, 31 серпня 2019 р. Київ: Аналітичний центр «Нова Економіка», 2019. С. 74-77.

101. Лаврик В. В. Проблеми та особливості фінансового забезпечення підприємств житлово-комунального господарства в Україні. Актуальні проблеми економіки, управління та фінансів: матеріали Міжнар. наук-практ. конф., 19 квітня 2019 р. Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2019. С. 99-101.

102. Лаврик В. В. Стратегія розвитку підприємств сфери житлово-комунального господарства в країнах світу. Методи та форми управління соціально-економічним розвитком держави: матеріали Міжнар. наук-практ. конф., 23 серпня 2019 р. Дніпро: НО «Перспектива», 2019. С. 98-101.

103. Лаврик В. В. Теоретичні засади дослідження впливу соціально-економічних показників на індекс тарифного навантаження населення. Проблеми системного підходу в економіці. 2020. Випуск 2(76). С.37-42.

104. Лаврик В. В., Балацький Є. О. Вплив індексу тарифного навантаження населення на коригування розрахунку бюджетних фінансових ресурсів на потреби житлово-комунального господарства. Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Економіка і менеджмент». 2020. Випуск 42. С.161-165.

105. Лаврик В.В. Аналіз фінансового стану та прогнозування ймовірності банкрутства підприємств житлово-комунального господарства України. Наукові погляди на вдосконалення економіки: перспективи та розвиток: зб.матеріалів II Міжнар. наук-практ. конф., 23 серпня 2019 р. Запоріжжя: ГО «СІЕУ», 2019. С. 79-82.

106. Лаврик В. В. Теоретико-методичні засади реструктуризації підприємств. Економіка та суспільство. 2016. Випуск 2. С.557-562. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/2_ukr/2_2016.pdf.

107. Лахтіонова Л. Фінансовий аналіз суб'єктів господарювання: монографія. Київ : КНЕУ, 2001. 387 с.

108. Левковець О. М. Державно-приватне партнерство як інструмент економічних реформ (теоретичний аспект). *Вісник Національного університету «Юридична академія України ім. Я. Мудрого»*. 2012. № 4 (11). С. 18–31.

109. Лега Ю. Г., Качала Т. М., Чечетова Н. Ф. Вдосконалення управління житлово-комунальним комплексом України в сучасних умовах розвитку національної економіки. Черкаси, 2012. 219 с.

110. Леось О. Ю., Коваль І. С. Механізми формування фінансових ресурсів підприємств. *Механізми державного управління*. 2012. Вип.. 1(16). URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe.

111. Лисюк С. А. Міжнародний досвід регулювання відносин у сфері комунального господарства України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Випуск 1. Том 3. С. 28–32.

112. Логвіненко В. І. Житлово-комунальне господарство: закордонний і вітчизняний досвід його реформування та розвитку. *Актуальні проблеми державного управління*. 2008. № 2. С. 247–254.

113. Львовчкін С.В. Фінансовий механізм макроекономічного зростання. *Фінанси України*. 2000. № 12. С. 32–38.

114. Максименко О. С. Реформування житлово-комунального господарства України: орієнтація на енергозбереження. *Економіка і регіон*. 2015. № 1 (50). С. 43–49.

115. Мамонова К. А., Конопліна О. О. Стан та особливості функціонування житлово-комунального комплексу України. *Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики*. 2013. № 2 (22). С. 29 – 39.

116. Методичні рекомендації щодо формування та встановлення тарифів на житлово-комунальні послуги / Укл.: відділ тарифів та споживчих цін управління тарифної та тендерної політики ДЕП ЛОДА. Львів: 2016 108 с.

117. Мішина С. В., Мішин О. Ю. Методичне забезпечення оцінки ефективності використання фінансових ресурсів підприємства. *Науково-технічний збірник*. 2009. № 87. С. 272–277.

118. Москаль О. І. Фінансове забезпечення розвитку агропромислового виробництва регіону (на матеріалах Чернівецької області) : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.04.01. Київ, 2001. 16 с.

119. Московчук А. Організація аналізу операційної діяльності підприємств житлово-комунального господарства. 2013. URL: http://sophus.at.ua/publ/2013_04_18_19_kampodilsk/sekcija_3_2013_04_18_19/organicija_analizu_operacijnoji_dijalnosti_pidpriemstv_zhkg/23-1-0-503.

120. Нагорна О. В. Система фінансового забезпечення підприємств житлово-комунального господарства. Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. Випуск 9. С. 665–668.

121. Нагорна О. В. Фінансове забезпечення підприємств комунального господарства : автореф. дис. ... к. е. н. : 08.00.08. Київ, 2013. 20 с.

122. Наконечний С. І., Терещенко Т. О., Романюк Т. П. Економетрія : навч. посіб. Київ: КНЕУ, 1998. 345 с.

123. Нетяжук М. В. Економічні механізми в ринкових умовах. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2004. № 3. С. 18–22.

124. Нехайчук Ю. С. Оценка финансового обеспечения предприятий жилищно-коммунального хозяйства в АР Крым и пути его улучшения. // Научный вестник: финансы, банки, инвестиции. 2009. №4 (5). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/otsenka-finansovogo-obespecheniya-predpriyatiy-zhilischno-kommunalnogo-hozyaystva-v-ar-krum-i-puti-ego-uluchsheniya>.

125. Ожерельева Т.А. Уравнения структурного моделирования. Перспективы науки и образования. 2017. №2(26). С. 63–67. URL:https://pnojurnal.files.wordpress.com/2017/02/pdf_170211.pdf.

126. Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія) : навч. посіб. 2-ге вид., доп. і перероб. Київ : КНЕУ, 2002. 240 с.

127. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: [http://www.ukrstat.gov.ua/..](http://www.ukrstat.gov.ua/)

128. Офіційний сайт Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. URL: <http://www.minregion.gov.ua/about/>.

129. Павлова Л. Н. Финансовый менеджмент. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. 269 с.

130. Павлюк К. В., Степанова О. В. Розвиток державно-приватного партнерства у сфері житлово-комунального господарства України. *Економіка промисловості*. 2010. С. 117–128.

131. Панасенко І. О. Особливості функціонування та розвитку житлово-комунального господарства в Україні. *Державне будівництво*. 2002. № 2 URL:<http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2012-2/doc/1/11.pdf>.

132. Парубець О. М., Пальоха О. В., Сугоняко Д. О. Еволюція розвитку системи комунального кредитування в Україні. *Економіка. фінанси, право*. 2016. № 11/5. С. 17–20.

133. Парубець О. М., Сугоняко Д. О., Краснянська Ю. В. Напрями вдосконалення механізму фінансування житлово-комунального господарства України. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2017. Випуск 3 (08). URL: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/8_2017/57.pdf.

134. Педченко Н. С., Кімуржий М. І. Адаптація зарубіжного досвіду управління потенціалом розвитку підприємств житлово-комунального сектора до української практики. *Бізнес Інформ*. 2018. № 6. С. 59–68.

135. Пертушевський Ю. Л. Потоки фінансових ресурсів у сфері житлово-комунального господарства. *Економічні науки. Облік і фінанси*. 2012. Вип. 9(3). С. 59–68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2012_9%283%29_9.

136. Петленко Ю. В. Фінансовий менеджмент: навч. посіб. Київ : Кондор, 2007. 295 с.

137. Петровська І. О., Клиновий Д. В. Фінанси (з елементами статистики фінансів) : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2002. 300 с.

138. Петрушевський Ю. Л., Попадюк О. І. Фінансове забезпечення реформування житлово-комунального господарства України. *Ефективна економіка*. 2012. № 4. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1086>.

139. Положення про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг : Указ Президента України від 10.09.2014 № 715/2014. Дата оновлення: 10.09.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/715/2014>.

140. Полуянова М. В. Підвищення інвестиційної привабливості підприємств житлово-комунального господарства : автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04. Донецьк, 2004. 20 с.

141. Про встановлення повноважень органів виконавчої влади та виконавчих органів міських рад щодо регулювання цін (тарифів) : Постанови Кабінету Міністрів України від 25 грудня 1996 р. №1548 Дата оновлення: 31.07.2020. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1548-96-%D0%BF>.

142. Про державно-приватне партнерство : Закон України від 01.07.2010 р. № 2404-VI. Дата оновлення: 20.10.2019. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>.

143. Про житлово-комунальні послуги : Закон України від 09.11.2017 № 2189-VIII. Дата оновлення: 02.04.2020. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2189-19>.

144. Про Загальнодержавну програму реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2004-2010 роки : Закон України від 24 червня 2004 р. №1869-IV. Дата оновлення: 31.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1869-15>.

145. Про концесії : Закон України від 16 липня 1999 р. № 997-XIV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999. № 41. 372 с.

146. Про Міжвідомчу комісію з проведення реформування житлово-комунального господарства : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2009 р. № 1378. Офіційний вісник України. 2009. № 100.

147. Про місцеве самоврядування : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. Дата оновлення: 31.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>.

148. Про особливості передачі в оренду чи концесію об'єктів у сферах теплопостачання, водопостачання та водовідведення, що перебувають у комунальній власності : Закон України від 21 жовтня 2010 року № 2624-VI Дата оновлення: 01.02.2020. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2624-17>.

149. Програма реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2009–2014 роки: Закон України від 24.06.2004 № 1869-IV. Дата оновлення: 17.11.2012. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/1869-15.

150. Прядко В. В., Гуцул Я. В. Проблеми інвестування підприємств житлово-комунального господарства в умовах мінливого середовища. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. 2014. Вип. 1. С. 289–297.

151. Рибалко Н. О. Фінансові ресурси підприємств: грошові кошти чи щось більше? *Інвестиції: практика та досвід*. 2009. № 14. С. 28–31.

152. Романенко О. Р. Фінанси : підручник. Київ : Либідь, 2001. 347 с.

153. Рудченко І. В. Удосконалення механізму управління фінансовими ресурсами підприємства. *Сучасні питання економіки і права*. 2011. Вип. 1. С.16–19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sper_2011_1_5

154. Рупняк М. Я. Проблеми оптимізації структури фінансових ресурсів акціонерних товариств. *Актуальні проблеми економіки*. 2005. № 5(47). С.32–38.

155. Світлична В. Ю. Розробка основних напрямків інноваційної політики розвитку житлово-комунальних підприємств України. *Комунальне господарство міст*. 2010. № 96. С. 104–110.

156. Сенчагов В. К. Финансовый механизм и его роль в повышении эффективности производства. Москва: Финансы, 1979. 364 с.

157. Сокиринська І. Г. Діагностика фінансового забезпечення діяльності підприємства. *Фінанси України*. 2003. № 1. С. 89 – 93.

158. Солодовнік О. О., Докуніна К. І. Чинники, що впливають на процес формування й реалізації програм енергозбереження на підприємствах житлово-комунального господарства. *Бізнес Інформ*. 2015. № 2. С. 82–87.

159. Сороківська О., Потюк В. Дослідження європейського досвіду реформування системи житлово-комунального господарства (на прикладі Польщі). ОСББ: *досвід, виклики, перспективи*: матеріали Міжн. наук.-практ.

конф. (м. Тернопіль, 30 січня 2017 р.). Тернопіль : ТНТУ імені Івана Пулюя, 2017. С. 32–33.

160. Стасюк Г. А. Фінанси підприємств. Херсон: Олді-плюс, 2004. С. 480.

161. Стеценко А. А. Зарубіжний досвід реалізації державних програм у сфері житлово-комунального господарства. Державне управління: теорія та практика. 2011. № 2 URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Stetsenko.pdf>.

162. Стеців Л. П., Копилук О. І. Фінанси: навч. посіб. Київ : Знання, 2007. 235 с.

163. Стецюк П. А. Стратегія і тактика управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств : монографія. Київ : ННЦ «Ін-т аграрної економіки», 2009. 370 с.

164. Федосов В. М. Теорія фінансів : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 572 с.

165. Финансы / В.М. Родионова, Ю.Я. Вавилов, Л.И. Гончаренко и др.; под ред. В.М. Родионовой. Москва : Финансы и статистика, 2002. 348 с.

166. Финансы организаций (предприятий): учебник для вузов / Н. В. Колчина, Г. Б. Поляк, Л. М. Бурмистрова и др.; под ред. проф. Н. В. Колчиной. 3-е изд., перераб. и доп. Москва : ЮНИТИ ДАНА, 2006. 368 с.

167. Філімоненков О. С. Фінанси підприємств: навч. посіб. Київ: Кондор, 2007. 400 с.

168. Фінанси (теоретичні основи) : підручник / М. В. Грідчина, В. Б. Захожай, Л. Л. Осіпчук та ін.; Під кер-вом і за наук. ред. М. В. Грідчиної, В. Б. Захожая. 2-ге вид., випр. і допов. Київ : МАУП, 2004. 312 с.

169. Фінанси : вишкіл студії : навч. посіб. / За ред. С. І. Юрія. Тернопіль : Карт-бланш, 2002. 357 с.

170. Фінанси : навч. посіб. / за ред. В. І. Оспіщева. 2-ге вид., переробл. і доп. Київ: Знання, 2008. 366 с.

171. Фінанси : навч. посіб. / В. С. Загорський, О. Д. Вовчак, І. Г. Благун, І. Р. Чуй. 2-ге вид., стер. Київ : Знання, 2008. 247 с.

172. Фінанси : навч. посіб. / За ред. В. І. Оспіщева. Київ : «Знання», 2006. 415 с.
173. Фінанси : підручник / За ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. Київ : Знання, 2008. 611 с.
174. Фінанси підприємств : навч. посіб. / В. В. Зянько, В. Г. Фурик, І. М. Вальдшмідт; Вінниц. нац. техн. ун-т. Вінниця : ВНТУ. 2016 .Ч. 1.. 125 с.
175. Фінанси підприємств : навч. посіб. / За ред. д.е.н. проф. Г. Г. Кірейцева. Київ : ЦУД, 2002. 268 с.
176. Фінанси підприємств : підручник / А. М. Поддєрьогін, М. Д. Білик, Л. Д. Буряк та ін.; наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін ; 7-е вид., перероб. і доп. Київ : КНЕУ, 2008. 552 с.
177. Фінанси підприємств : підручник / Л. О. Лігоненко, Н. М. Гуляєва, Н. А. Гринюк та ін. Київ : КНТЕУ, 2007. 491 с.
178. Фінанси регіону : навч. посібник / М. А. Коваленко, Т. О. Мацієвич, Г. М. Полевик, Н. В. Радванська; За ред. М. А. Коваленка. Херсон: Олді-плюс, 2010. 311 с.
179. Фінансова стратегія підприємства: монографія / І. О. Бланк, Г. В. Ситник, О. В. Королькова-Казанська, І. Г. Ганечко. Київ : КНТЕУ, 2009. 147 с.
180. Фінансовий менеджмент : навч. посіб. для студ. вузів / За ред. Г. Г. Кірейцева ; 3-тє вид., перероб. і доп. Київ : Центр учбової літератури, 2004. 531 с.
181. Халафян А. А. Статистический анализ данных. 3-е изд. ученик. Москва : ООО «Бином-Пресс», 2007 г. 512 с.
182. Череп О. Г. Необхідність оптимізації інвестиційних грошових потоків підприємств житлово-комунального господарства. *Наукові праці НУХТ*. 2014. Т. 20. № 1. С. 88–93.
183. Шаповал Л. П. Формування комунального господарства міста в сучасних умовах господарювання : автореф. дис. ... к. е. н. : 08.00.05. Полтава, 2007. 22 с.

184. Шевська О. І. Механізми фінансового оздоровлення житлово-комунального господарства України. *Економіка та держава*. 2009. № 2. С. 94–97.

185. Шевченко А. Г., Дубас А. О., Островська О. А. Фінансовий стан житлово-комунальних підприємств та шляхи його поліпшення в ринкових умовах. *Вісник Державної академії житлово-комунального господарства*. 2009. №2. С. 90 – 94.

186. Шило В. П., Ільїна С. Б., Доровська С. С., Барабанова В.В. Фінанси підприємств (за модульною системою навчання) : теорет.-практ. посіб. Київ: ВД «Професіонал», 2006. 288 с.

187. Юр'єва Т. П. Цінове регулювання діяльності підприємств житлово-комунального господарства. *Економіка: проблеми теорії та практики*. 2002. №154. С.27–33.

188. Ярошевич Н. Б. Фінанси підприємств : навч. посіб. Київ: Знання, 2012. 341 с.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Розрахунок індексу тарифного навантаження

Таблиця А1 - Вхідні дані для обчислення індексу тарифного навантаження

Назва області	утримання будинків та прибудинкових територій по базових підприємствах	тариф на опалення (грн/м кв. площі)	тариф на гаряче водопостачання, грн/ 1 куб м води	централізоване водопостачання та послуги з централізованого постачання холодної води	водовідведення та водовідведення (з використанням внутрішньобудинкових мереж)
Вінниця	2,63	28,8	76,61	8,34	5,16
Дніпропетровськ	5,04	37,79	87,2	8,87	5,83
Житомир	3,16	29,49	79,12	7,68	8,69
Запоріжжя	5,06	28,23	71,66	9,18	5,62
Івано-Франківськ	2,39	26,92	71,12	7,02	9,7
Київ	4,84	31,52	80,59	8,29	7,49
Кропивницький	2,55	40,89	79,03	13,44	11,53
Луцьк	2,71	34,69	87,88	6,77	7,06
Львів	2,91	26,4	81,31	8,57	4,34
Миколаїв	2,24	33,72	76,29	10,26	7,79
Одеса	2,26	30,76	75,12	10,38	8,92
Полтава	2,43	29,86	79,59	10,63	9,36
Рівне	2,92	35,51	88,15	9,66	6,83
Суми	4,11	38,11	80,91	8,56	7,38
Тернопіль	3,05	30,52	72,67	5,16	6,98
Ужгород	2,92	35,51	88,15	16,2	8,78
Харків	2,26	31,69	73,29	10,75	5,46
Херсон	1,9	26,95	82,81	8,58	8,26
Хмельницький	3,05	27,93	72,33	7,99	7,67
Черкаси	2,47	31,73	79,03	8,59	7,27
Чернівці	0,97	27,83	72,67	9,66	4,85
Чернігів	3,37	35,51	90,88	9,16	9,08

Таблиця А2 – Соціально-економічні показники

Область	Індекс тарифного навантаження	Зайняте населення за регіонами у віці 15-70 років, тис ос	Природний приріст, скорочення (-) населення, ос	Міграційний приріст, скорочення (-) населення, ос	Економічно активне населення за регіонами у віці 15- років	Кількість неформально зайнятого населення, тис ос	Зарєєстроване безробіття населення за регіонами у % до економічно	Середньомісячна заробітна плата по регіонах за квартал	Заборгованість із виплати заробітної плати, млн грн	Доходи населення, млн грн	Обсяг реалізованих послуг (у ринкових цінах), тис грн	Оборот роздрібноі торгівлі, млн грн	Обсяг роздрібноі продажу Газ природний скраплений або у газоподібному стані	Капітальні інвестиції, млн грн	Індекс сільськогосподарської продукції, у % до попереднього періоду	Індекс промислової продукції, у % до попереднього періоду	Експорт, тис дол США	Імпорт, тис дол США	Індекс споживчих цін на товари та послуги, %
Вінниця	0,9	654,3	-9253,0	-3221,0	726,3	200,9	2,8	8065,6	12,4	112916,0	2755990,6	19919,0	21347,3	10486,3	110,9	97,8	1113523,3	471582,8	106,6
Луцьк	0,8	371,8	-1686,0	-470,0	419,4	85,8	2,0	7539,8	26,1	63741,0	1978346,6	13148,3	13680,4	5250,3	104,8	103,9	630386,6	1200201,3	107,7
Дніпропетровськ	0,9	1409,4	-21560,0	2212,0	1526,8	211,1	1,7	9099,9	141,1	305510,0	14857833,9	67365,1	93079,8	36780,9	102,7	103,8	6441790,2	4455110,6	107,0
Житомир	0,9	519,0	-7510,0	-1120,0	578,1	132,2	2,6	7553,6	7,1	83714,0	1913740,9	18469,8	43787,2	4762,8	117,1	98,2	555354,3	426789,9	107,0
Ужгород	0,9	503,7	-752,0	-204,0	558,2	123,9	1,0	8212,8	7,2	67323,0	2426676,4	17644,2	26621,2	4621,8	102,9	105,4	1397389,6	1269587,0	109,4
Запоріжжя	0,9	733,5	-12204,0	-1960,0	812,7	154,6	2,4	8863,9	233,8	149083,0	4357930,4	30890,1	28873,6	8870,7	84,5	103,9	2887451,8	1339517,0	107,1
Івано-Франківськ	0,9	565,4	-3582,0	228,0	613,1	246,9	1,6	7854,9	39,7	86956,0	2369637,2	17178,1	15051,7	5557,3	103,2	112,7	761672,0	702021,4	107,2
Київ	0,9	755,5	-10723,0	22212,0	804,8	73,2	1,6	9235,8	150,1	145715,0	8514528,7	53322,3	43065,6	23757,0	120,6	101,9	1521420,4	3036158,5	107,8
Кропивницький	1,0	382,4	-6760,0	-1718,0	432,2	59,8	3,6	7456,5	12,9	64523,0	2094435,7	13630,6	58841,1	4180,8	119,0	100,8	420854,8	200851,0	107,2
Львів	0,8	1062,2	-7208,0	1291,0	1139,4	150,8	1,3	8388,5	89,8	185963,0	10531205,3	45498,5	24012,3	15632,9	106,9	104,1	1550798,4	2255905,8	107,2
Миколаїв	0,9	497,7	-6472,0	-1958,0	550,2	138,5	2,9	8274,6	117,4	81497,0	4460831,9	17961,8	49478,1	6288,0	107,1	104,4	1647785,4	605209,0	106,9
Одеса	0,9	1004,5	-7935,0	5244,0	1069,3	211,3	1,1	8179,8	53,2	188312,0	18263573,7	55015,3	5584,5	14559,1	101,1	92,7	1362243,9	1257473,2	107,0
Полтава	0,9	580,9	-10839,0	-141,0	653,4	77,6	3,1	8698,0	41,8	112856,0	4499860,4	24572,5	81646,5	11465,3	122,6	101,7	1540687,3	1080685,9	106,7
Рівне	0,9	475,6	-515,0	-1854,0	526,1	253,4	2,6	7542,5	36,8	72819,0	1770347,1	13745,7	6802,6	4447,6	111,4	92,1	344073,4	255421,3	107,0
Суми	0,9	489,0	-8709,0	-2040,0	534,5	150,0	2,9	7584,0	244,8	80348,0	1608006,5	15686,8	106113,6	4344,5	115,4	113,0	620697,2	600265,6	107,7
Тернопіль	0,9	411,8	-5143,0	-279,0	458,6	124,5	2,0	7163,9	16,9	61684,0	2145680,2	10449,0	15505,1	5032,4	105,4	104,4	377332,2	341522,4	107,3
Харків	0,9	1265,3	-18066,0	3665,0	1332,6	133,6	1,6	7906,7	262,0	216333,0	9298540,6	57694,6	43434,7	13700,9	107,2	102,8	1037944,3	1439748,2	108,7
Херсон	0,8	449,5	-5473,0	-1881,0	500,8	178,5	1,9	7250,0	20,8	67894,0	2048405,3	17573,7	36456,2	3731,0	100,6	101,3	204204,9	251687,6	107,4
Хмельницький	0,9	525,6	-7064,0	-489,0	572,3	138,4	2,1	7434,1	15,8	87254,0	1466690,3	16323,0	16544,9	6249,6	108,6	97,1	507160,6	375888,9	107,3
Черкаси	0,9	524,0	-9387,0	-2180,0	577,2	100,7	3,0	7694,4	76,1	82043,0	2373205,8	18039,1	21002,4	5994,3	122,5	101,2	644505,3	333393,8	107,2
Чернівці	0,9	384,9	-1842,0	-64,0	416,8	167,3	1,7	7037,9	0,1	51288,0	900972,6	11783,7	2162,5	1991,5	106,1	106,7	158897,6	110307,7	107,0
Чернігів	0,9	431,1	-10096,0	-1340,0	481,9	83,2	2,5	7196,9	17,5	68630,0	1434971,4	14637,8	71642,7	5586,2	118,4	98,7	601013,1	418391,5	107,7

ДОДАТОК Б

Довідки про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Україна

**Комунальне підприємство «Зеленбуд»
Чернігівської міської ради**

вул. 1 Травня, 168 а, м. Чернігів, 14034, тел./факс (0462)3-80-38, e-mail: zelenbud@chernigiv-rada.gov.ua

09.10.2020р. № 617

№

 До спеціалізованої вченої ради Д 55.051.06
Сумського державного університету
Міністерства освіти і науки України
ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Лаврика Володимира Володимировича
на тему «Фінансове забезпечення житлово-комунального господарства
територіальних громад в умовах децентралізації»**

Оцінка результатів, в дисертаційній роботі Лаврика Володимира Володимировича на тему: «Фінансове забезпечення житлово-комунального господарства територіальних громад в умовах децентралізації», поданої в спеціалізовану вчену раду Д 55.051.06 Сумського державного університету Міністерства освіти і науки України на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит, свідчить, що вона містить рекомендації, що можуть бути використані для удосконалення аналізу основних економічних показників діяльності комунального підприємства «Зеленбуд» Чернігівської міської ради.

Зокрема, пропозиції Лаврика В. В. щодо концептуальних засад формування системи фінансового забезпечення ЖКГ, що відповідають загально визнаному принципу державно-громадського партнерства.

Начальник КП «Зеленбуд» ЧМР

Р.М. Старіков

УКРАЇНА

ЧЕРНІГІВСЬКА МІСЬКА РАДА
УПРАВЛІННЯ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

вул. Ремісничка, 19, м. Чернігів, 14000, тел. 941-541, e-mail: gkh@chernigiv-rada.gov.ua

01.10.2020 № 497-1

На № _____ від _____

Спеціалізована вчена рада Д 55.051.06
 Сумського державного університету
 Міністерства світи і науки України

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
 Лаврика Володимира Володимировича
 на тему «Фінансове забезпечення житлово-комунального господарства
 територіальних громад в умовах децентралізації»

Ознайомлення з основними науковими результатами, викладеними в дисертаційній роботі Лаврика Володимира Володимировича на тему: «Фінансове забезпечення житлово-комунального господарства територіальних громад в умовах децентралізації», поданої в централізовану вчену раду Д 55.051.06 Сумського державного університету Міністерства освіти і науки України на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит, дозволяє дійти висновку, що вона містить наукові положення, які можуть бути використані у роботі управління житлово-комунального господарства Чернігівської міської ради (далі – Управління).

Зокрема, результати дослідження Лаврика В.В. враховуються Управлінням під час коригування ефективності використання фінансових ресурсів місцевими бюджетами. Це стосується пропозицій дисертанта, щодо розрахунку інтегрального індексу тарифного навантаження для 22 обласних центрів України за допомогою методу рівномірної оптимальності на основі наступних показників: середньозваженого затвердженого тарифу на утримання будинків та прибудинкових територій по базових підприємствах без ПДВ, тарифу на опалення, тарифу на гаряче водопостачання, тарифу на централізоване водопостачання та послуги з централізованого постачання холодної води з ПДВ та тарифу на водовідведення та водовідведення (з використанням внутрішньо будинкових мереж) з ПДВ.

Начальник управління

Я.КУЦ

УКРАЇНА
ЧЕРНІГІВСЬКА МІСЬКА РАДА
ФІНАНСОВЕ УПРАВЛІННЯ

вул. Магістратська, 7, м. Чернігів, 14000, тел. (0462) 65 13 49, e-mail: finupr@chernigiv-rada.gov.ua

№

На №

Від

До спеціалізованої вченої ради Д 55.051.06
 Сумського державного університету
 Міністерства освіти і науки України

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
 Лаврика Володимира Володимировича
 на тему “Фінансове забезпечення житлово-комунального господарства
 територіальних громад в умовах децентралізації”

Здійснена спеціалістами Фінансового управління Чернігівської міської ради оцінка доцільності, практичного впровадження наукових результатів, отриманих у дисертаційній роботі Лаврика Володимира Володимировича на тему “Фінансове забезпечення житлово-комунального господарства територіальних громад в умовах децентралізації”, поданої до спеціалізованої вченої ради Д 55.051.06 Сумського державного університету Міністерства освіти і науки України на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – “Гроші, фінанси і кредит”, свідчить про високий потенціал для практичної апробації.

Дисертаційна робота Лаврика В. В. містить ґрунтовні положення щодо виявлення впливу індексу тарифного навантаження на коригування розрахунку бюджетних фінансових ресурсів на потреби житлово-комунального господарства за допомогою структурного моделювання, як способу формалізації впливу неявно виражених змінних, що можуть бути адаптовані під час коригування фінансових потоків на рівні місцевих бюджетів.

Начальник управління

О. ЛИСЕНКО

UB Чернігівська міська рада
 248/20/вих/02.01/ від 12.10.2020

арк.1

Сумська міська рада
ДЕПАРТАМЕНТ ФІНАНСІВ, ЕКОНОМІКИ ТА ІНВЕСТИЦІЙ
 вул. Горького, 21 м. Суми, 40004 тел. (0542) 700-399 факс 700-717
 E-mail: mfin@smr.gov.ua Код ЄДРПОУ 02315854

09.10.2020 № 4046 /04.04.12-23 на № _____ від _____

До спеціалізованої вченої ради Д 55.051.06
 Сумського державного університету
 Міністерства освіти і науки України

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Лаврика Володимира Володимировича
на тему «Фінансове забезпечення житлово-комунального господарства
територіальних громад в умовах децентралізації»

Результати дисертаційної роботи Лаврика Володимира Володимировича за темою «Фінансове забезпечення житлово-комунального господарства територіальних громад в умовах децентралізації», поданої до спеціалізованої вченої ради Д 55.051.06 Сумського державного університету Міністерства освіти і науки України на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит, розглянуто та обговорено фахівцями департаменту фінансів, економіки та інвестицій Сумської міської ради.

Дисертаційне дослідження Лаврика В. В. містить ґрунтовні положення щодо виявлення впливу індексу тарифного навантаження на коригування розрахунку бюджетних фінансових ресурсів на потреби ЖКГ за допомогою структурного моделювання, як способу формалізації впливу неявно виражених змінних, що можуть бути адаптовані під час коригування фінансових потоків на рівні місцевих бюджетів. Наукові результати свідчать про високий потенціал для практичної апробації.

Директор департаменту фінансів,
 економіки та інвестицій
 Сумської міської ради

С.А. Липова

ДОДАТОК В

Акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження

ЗАТВЕРДЖЕНО
Перший проректор
Сумського державного
університету
В.М. Дідуша
“ 20 ” жовтня 2020 р.

АКТ

про впровадження результатів дисертаційної роботи
аспіранта кафедри фінансів, банківської справи та
страхування

Лаврика Володимира Володимировича
присвяченого питанням фінансового забезпечення житлово-
комунального господарства територіальних громад в умовах
децентралізації у навчальний процес
навчально-наукового інституту бізнес-технологій “УАБС”

« 20 » жовтня 2020 р.

м. Суми

Акт складено комісією у складі:

Голова: заступник директор навчально-наукового інституту бізнес-технологій “УАБС”, доктор економічних наук, професор Таранюк Л.М.

Члени комісії: завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування, доктор економічних наук, професор Школьник І.О.
начальник навчально-методичного відділу, кандидат економічних наук, доцент Криклій О.А.
заступник директора інституту з методичної роботи, кандидат економічних наук Мірошніченко О.В.

В період з 15 по 16 жовтня 2020 р. комісія вивчила стан фактичного впровадження результатів дисертаційної роботи Лаврика Володимира Володимировича на тему “Фінансове забезпечення житлово-комунального господарства територіальних громад в умовах децентралізації” в навчальний процес навчально-наукового інституту бізнес-технологій “УАБС” Сумського державного університету.

Комісія розглянула такі матеріали:

1. Дисертаційну роботу Лаврика Володимира Володимировича на тему “Фінансове забезпечення житлово-комунального господарства територіальних громад в умовах децентралізації”.

2. Робочі програми навчальних дисциплін зі спеціальності: 072 “Фінанси, банківська справа та страхування” (освітнього ступеня “Бакалавр”, “Магістр”).

За результатами проведеної роботи комісією встановлено, що:

1. Розроблені у дисертаційній роботі Лаврика В. В. науково-методичні та практичні положення впроваджені в навчальний процес з наступних дисциплін:
  - 1.1. “Фінанси різних форм бізнесу” (викладається для студентів різних форм навчання освітнього ступеня “бакалавр” спеціальності 072 “Фінанси, банківська справа та страхування”);
  - 1.2. “Фінансова діяльність суб’єктів державного сектору економіки” (викладається для студентів різних форм навчання освітнього ступеня “бакалавр” спеціальності 072 “Фінанси, банківська справа та страхування”);
  - 1.3. “Місцеві фінанси” (викладається для студентів різних форм навчання освітнього ступеня “бакалавр” спеціальності 072 “Фінанси, банківська справа та страхування”).
2. Застосування результатів дисертаційної роботи Лаврика Володимира Володимировича в навчальному процесі навчально-наукового інституту бізнес-технологій “УАБС” Сумського державного університету дало змогу адаптувати вказані дисципліни до умов сучасних трансформаційних процесів в освіті, поглибити їх теоретико-методичні основи та підвищити якість підготовки фахівців з економічних спеціальностей.

Голова комісії:

Члени комісії:

Л.М. Таранюк

І.О. Шкільник

О.А. Криклій

О.В. Мірошніченко

ДОДАТОК Г

Список публікацій здобувача

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Лаврик В. В. Теоретико-методичні засади реструктуризації підприємств. *Економіка та суспільство*. (Index Copernicus, CiteFactor та ін.) 2016. Випуск 2. С.557-562. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/2_ukr/2_2016.pdf. (0,45 друк. арк.).

2. Лаврик В. В. Концептуальні засади фінансової реструктуризації підприємств. *Глобальні та національні проблеми економіки* (Index Copernicus). 2016. Випуск 13. С.577-520. URL: <http://global-national.in.ua/archive/13-2016/104.pdf>. (0,45 друк. арк.).

3. Балацький Є. О., Лаврик В. В. Вплив фінансування місцевих бюджетів на рівень фінансово-економічної безпеки підприємств житлово-комунального господарства. *Вісник Сумського державного університету. Серія «Економіка»* (Google Scholar та ін.). 2018. №4. С.7-13 (0,44 друк. арк.) *Особистий внесок: досліджено фінансовий стан підприємств ЖКГ з позиції ймовірності їх банкрутства, проаналізовані моделі оцінки банкрутства*. (0,3 друк. арк.).

4. Балацький Є. О., Лаврик В. В. Аналіз рівня заборгованості сфери житлово-комунального господарства в Україні. *Проблеми системного підходу в економіці*. (Index Copernicus, Google Scholar, та ін.). 2019. Випуск 5(73). Частина 2. С.64-70. (0,45 д.а.) *Особистий внесок: досліджено стан заборгованості сфери ЖКГ та причини її виникнення*. (0,25 друк. арк.).

5. Balatskyi I., Lavryk V. Defining the tariff burden when providing the housing and utilities services in Ukraine. *Public and Municipal Finance*. (Google Scholar, Academic Resource Index та ін.). 2019. №8(1). С.112-119. doi:10.21511/pmf.08(1).2019.10. (0,8 друк. арк.) *Особистий внесок: проведено аналіз системи надання житлово-комунальних послуг в Україні, порядок дії тарифів та фактори, що визначають тарифне навантаження на населення*.

Досліджено фінансові відносини житлово-комунальних компаній з бюджетами різних рівнів. (0,55 друк. арк.).

6. Лаврик В. В. Теоретичні засади дослідження впливу соціально-економічних показників на індекс тарифного навантаження населення. *Проблеми системного підходу в економіці. (Index Copernicus, Google Scholar, та ін.). 2020. Випуск 2(76). С.37-42 (0,49 друк. арк.).*

7. Лаврик В. В., Балацький Є. О. Вплив індексу тарифного навантаження населення на коригування розрахунку бюджетних фінансових ресурсів на потреби житлово-комунального господарства. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Економіка і менеджмент». (Index Copernicus). 2020. Випуск 42. С.161-165. (0,38д.а.). Особистий внесок: досліджено видатки підприємств ЖКГ та видатки держави на забезпечення діяльності підприємств ЖКГ в розрізі шести українських міст. За допомогою регресійного аналізу побудовано три однофакторні регресійні моделі розподілу державних коштів між підприємствами ЖКГ. (0,25 друк. арк.).*

Опубліковані праці апробаційного характеру:

1. Лаврик В. В. Законодавче забезпечення фінансової реструктуризації підприємства. *Проблеми і перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України: зб. матеріалів I Всеукраїнської наук-практ. конф., 23-24 листопада 2016 р. Суми.: Сумський державний університет, 2016. С. 57-60 (0,12 друк. арк.).*

2. Лаврик В. В. Аналіз тарифного навантаження за житлово-комунальні послуги в різних країнах світу. *Наука та інтелектуальний капітал у системі факторів трансформації економіки: зб.матеріалів Всеукр. наук-практ. конф., 17 серпня 2019 р. Київ: ГО «Київський економічний науковий центр», 2019. С. 94-97 (0,13 друк. арк.).*

3. Лаврик В. В. Проблеми та особливості фінансового забезпечення підприємств житлово-комунального господарства в Україні. *Актуальні проблеми економіки, управління та фінансів: матеріали Міжнар. наук-практ. конф., 19*

квітня 2019 р. Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2019. С. 99-101 (0,15 друк. арк.).

4. Лаврик В. В. Науково-методичний підхід до розрахунку індексу тарифного навантаження населення України. *Економічна політика та механізми господарювання: сучасний стан, проблеми, перспективи: зб. тез наук. робіт учасників Міжнар. наук-практ. конф., для студентів, аспірантів та молодих учених, 31 серпня 2019 р.* Київ: Аналітичний центр «Нова Економіка», 2019. С. 74-77 (0,15 друк. арк.).

5. Лаврик В. В. Стратегія розвитку підприємств сфери житлово-комунального господарства в країнах світу. *Методи та форми управління соціально-економічним розвитком держави: матеріали Міжнар. наук-практ. конф., 23 серпня 2019 р.* Дніпро: НО «Перспектива», 2019. С. 98-101 (0,16 друк. арк.).

6. Лаврик В.В. Аналіз фінансового стану та прогнозування ймовірності банкрутства підприємств житлово-комунального господарства України. *Наукові погляди на вдосконалення економіки: перспективи та розвиток: зб. матеріалів II Міжнар. наук-практ. конф., 23 серпня 2019 р.* Запоріжжя: ГО «СІЕУ», 2019. С. 79-82 (0,17 друк. арк.).

7. Лаврик В. В. Вплив соціально-економічних показників на індекс тарифного навантаження населення України. *Можливості, проблеми та перспективи забезпечення сталого розвитку економіки: матеріали доповідей Міжнар. наук-практ. конф., 14 вересня 2019 р.* Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2019. С. 100-103 (0,15 друк. арк.).